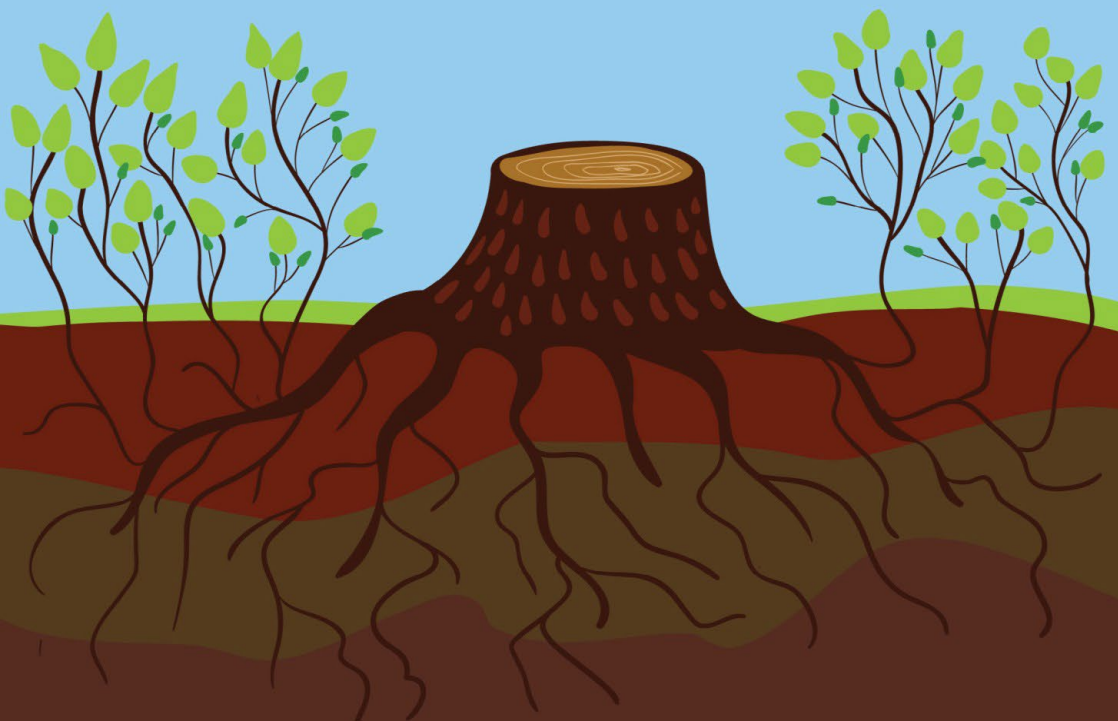

Městská knihovna v Praze

Život proti smrti

Marie Pujmanová

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

41 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Městská knihovna v Praze

Život proti smrti

Marie Pujmanová

Znění tohoto textu vychází z díla [Život proti smrti](#) tak, jak bylo vydáno v Praze nakladatelstvím Československý spisovatel v roce 1975. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Marie Pujmanová: Život proti smrti), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 9. 10. 2018.

OBSAH

Zlatá jiskra	7
Zpřetrhané hedvábí.....	21
Návštěva	44
Gamza.....	52
Co je s tátou?	62
Špinavý den	67
Dej mi znamení.....	77
I pokrývky květované	85
Poslední injekce	90
S Helenou se nikdy neví.....	101
Novina	106
V Buzuluku	112
Dívej se výš.....	119
Chtěla být živa sto let	135
Vy se nebojíte?.....	145
Líbánky	162
Vzpoura Anny Urbanové	173
Stalingrad v Praze	177
Byl mráz.....	187
Jak Blažena pozbyla víry v boha	196
Slunce tábora.....	201
Mládí světa	209
V domku u lesa	217
Bludný žal cizince bez domova	224
Ty vážně věříš té pohádce?.....	230
Autokary Červeného kříže	236
Zeptám se Keto	241
Živá sláma	248
Lesní tábor	253
Da, my znali	265
Všechny cesty vedou do Úlů.....	270
Kdy to rupne?.....	288

Už je to tady	295
Národ v továrnách	309
Což dnes!	319
Život	328

Zlatá jiskra

Bylo to na podzim, osudného roku devatenáctistého třicátého osmého.

Po Zeleném mysu, nad Černým mořem, šli mladý muž a děvče. Byla neděle, září, jeden z nejkrásnějších měsíců Gruzie; a oni se procházeli slavnou botanickou zahradou jako v očarování. Batumský vzduch! Vzduch Zeleného mysu! Svěží od hor, vlhký od moře, jasný jihem, hebký jako gruzínské hedvábí a navoněný květy, kořením a pryskyřicemi pěti dílů země. Rostlinstvo, seskupené podle svých cizokrajných domovů, bujelo tu v líbezné hojnosti. Co my v Čechách známe ze skleníků v kořenáčích, v botanické zahradě to kvetlo pod širým nebem v urostlých stromech. Podívejte se tamhleten kouzelný háj červených a bílých kamélií! Anebo ta veliká magnólie, letos už podruhé rozsvítla svá růžovobílá poupata. Co my kupujeme v lékárně a u obchodníka se zámořským zbožím sušené a pražené, tady se to zelenalo, káva a kakao, kafr a pepř. Na kulatých tmavozelených stromech, lesklých, jako by je nalakoval, visely nezralé pomeranče a citróny. Sem tam některá z větvek byla ovázána papírovým pytlíčkem a na něm stálo jakési datum – učenci z výzkumného ústavu pozorují.

Keto, Ondřejova mladá průvodkyně, sehnula se k hustému keříčku – trochu připomínal borůvčí – a utrhla kvítek.

„Podívej se,“ řekla trochu tajemně, jako by ukazovala drahokam, a zvedla k Ondřejovi ohnuté řasy nad dlouhýma gruzínskýma očima. „Takhle kvete čaj.“

Byl to bílý květ do hvězdy, k žlutému středu, jemné pleti. Připomínal jasmín ve lhotecké zahrádce. Ondřeje píchlo u srdce. Ne, v Čechách to dobře nevypadá. Všude na světě jsou si podobny bílé květiny, vyhlížíjí takové nedotknutelné. Jenže tady, v Adžarii, v zemi, kam se kdysi vydal Jáson hledat zlaté rouno, je všechno zářivější, nebe, oblaka, víno, květiny, dívky. Keto byla mladinká a krásná, jako by právě vyšla ze sochařových rukou, se svou drobnou hlavou ovinutou pletenci do věnečku a s malými tvrdými prsy.

Vyloupala z jakéhosi japonského plodu velká jádra jako z hlazeného mahagonu, něco vysvětlovala a podala jedno Ondřejovi. Ale on neposlouchal slova, jen hlas, chytil úzkou, snědou, upracovanou dívčí ruku v krátkém černém rukávku, rozhlédl se a chtěl k sobě děvče přitáhnout – jenže zrovna šel někdo z ozdravovny. Lidé se jen tak trousili na Zelený mys, teď před obědem, až odpoledne se sem pohnou z růžových domů pod palmami, kde bydlí dělníci z naftové rafinerie. A kolchozníci sem přijdou užívat svátku a dělnice z batumských čajových továren a námořníci z přístavu. Ale sami tu bohužel také nebyli, Ondřej a Keto, v tom ráji, kde rostl jako z vody bambusový háj a kde banánovník pjal hned od země své obrovité listy. Z těch si jistě Adam a Eva udělali zástěry, když jim had otevřel oči a oni se začali stydět jeden druhého.

„Říkají tomu *trunk*,“ pokračovala Keto, všechna růžová ve tváři. „Lisuje se z nich olej, z oleje vyrábějí lak na letadla.“

Ondřej uviděl v duchu aeroplán, stříbrný v povětří. Jak daleko bych měl odsud do Prahy? Bože, ten neklid v takový sváteční den, kdy přijel za svým děvčetem oslavovat zkoušku, šťastně dopadla. Už by se nemusel stydět před Stanislavem Gamzou – je textilní inženýr a vystudoval při tovární práci, prosím! Ovšem, krčit se nemusel nikdy. Ale tenkrát byl ještě hloupý.

„To jsou dracény,“ upozorňovala jeho neúnavná průvodkyně. „Dělají se z nich pevné provázky.“

Palmám se Ondřej ani nedivil. V Taškentu jich bylo dost, tam zrály datle. Díval se vzhůru k bělokorým eukalyptům – vystřelovaly div ne do nebe. Keto byla přece urostlé děvče, ale pod nimi vypadala titěrná jako panenka a ztracená jako v pralese. To jsou ty laskavé stromy, co vysušily batumské bažiny a zažehnaly z okolí malárii. Ketin dědeček ji měl – ano, pamatuje se, jak na něho vždycky kvečeru chodila zimnice. Byl žlutý a zelený v obličeji a drkotal zuby – hledali kdejakou pokrývku, museli ho do ní zabalit. Keto bylo jako dítěti pořád horko, záviděla dědečkovi, že se zimnicí ochladí. To víš, děti!

A eukalypty vydechovaly takové moudré léčivé výpary, jako bys inhaloval v krčním ambulatoriu aromatický olej proti kašli, a silice

cizokrajných jehličnatých stromů houstly v jižním vzduchu, a do toho vpadala sladká k neuvěření, umělá omamná voňavka.

„Odkud ji máš, Keto? Je nádherná, ale trochu těžká.“

Protože Ondřej už to znal, že si Gruzíni a Arméni potrpí na voňavky.

Keto se usmála:

„Já přece žádnou nemám.“

„To není možná, aby to bylo z květiny.“

Sešli po stopě vůně z pěšinky do vysoké trávy. A opravdu! Australský strom, oleofragma, s tulipánovitými květy jako z vosku vábil tou svůdnou vůní. A oni se pod ním objali a políbili, měli se rádi a kouzelný sad, kde jako by bylo lapeno věčné jaro, svou bující krásou ještě povzbuzoval lásku.

„Kdybych žil tady v Batumi,“ poznamenal Ondřej a slabě se usmíval, „já bych asi byl hrozný lenoch. Co to je? Člověk dýchá a dýchá, do ničeho se mu nechce, jen tak zamilovaně snít. – Jak to děláte, vy v kolchozu?“

„Nám už to ani nepřijde,“ řekla Keto. „To víš, čaj dá práci, okopávat a sbírat. – A s mandarínky také není legrace, stříbrné klíště se nazlobí. Postříky skalicí a –“

„Stejně je to ráj,“ mínil Ondřej. „Mně jde z toho vzduchu hlava kolem.“

„Jsi unaven z vlaku, odpočiň si,“ mírně vyslovila Keto, a jak usedli na bambusovou lavičku, ukazovala mu na své rameno, ať si na ně položí hlavu. Ale Ondřej byl přece chlap, jaképak rozmazlování. „Nejsi ty nějak smutný?“ něžně vyzvíдалa dívka. „Trochu ses přetáhl ke zkoušce, vid’?“

„Ale ne, v továrně mi na ni odhlasovali tři neděle prázdná.“

„Já to znám, když jsem dělala agronomickou,“ živě vzpomínalo děvče. „Člověk nemyslel na nic jiného, než až tu zkoušku udělá, že to bude taková rozkoš. A potom jsem byla trochu zklamaná: Tak to je všechno? Zpočátku se mi skoro stýskalo –“

„Dej pokoj, to mně ne,“ upřímně vyřkl Ondřej a protáhl se. „Jsem rád, že to mám za sebou. – Ale to v Čechách mi dělá starosti, Keto.“

Dívala se na něho vážnýma, chápajícíma, překrásnýma očima.

„Genacvale,“ vyřkla tiše a pohládila ho po ruce. Dám za tebe život, znamená to gruzínsky.

„Genacvale,“ opakovala. „Šeni čirime – tvé hoře mně.“ A dodala česky: „Miláčku.“

Když se Keto pokoušela o češtinu (mluvili spolu rusky), vydávala jakési ptačí zvuky, které Ondřejovi i byly k smíchu, i ho dojímaly.

„Keto,“ vyřkl v návalu vroucnosti, „kdybys ty věděla, jak tě mám rád. Nejen proto, žes tak hezká. Ale také, že máš krásné srdce. A vždyť ty stejně všechno víš. Já bych dnes byl ten nejšťastnější člověk na světě. Ale to doma,“ Ondřej v neklidu vstal a zastavil se před ní, „– vždyť nás Hitler spolkne!“

Keto vyskočila na nohy, na své mrštné nohy jezdčyně, vycenila husté zuby nečekaným výrazem a jala se ve své mateřštině spílat fašistům z bohaté zásoby kleteb a s náramným spádem – jen se to z ní řinulo. Nikdo by v ní byl nepoznal způsobilnou a vzdělanou agronomku ani sladké děvče před chvilkou. „Jen ať to zkusí,“ dodala jiskříc očima a zuby – „dostanou co proto.“

Ondřej se při takových výbuších cítil jaksi pozadu. Jak byl krotký, přemítavý a střízlivý vedle vznětlivé Keto! Nebylo to tak prosté, jak se to zdálo jí.

„Podívej se,“ začal zeširoka oním mírně výchovným způsobem, jakému přivykl v Sovětském svazu, kde lidé, pomáhající si navzájem, rádi poučují jeden druhého, a ukázal rukou kolem sebe. „Tadyhle mimózy, co tu rostou v takových velikých stromech, já jsem znal u nás doma jen jako zkřehlé větvičky na ošatkách. Nikdy mně ani nepřišlo, darovat květiny děvčeti.“ Keto po něm blýskla kosým pohledem.

„Ty tam někoho máš?“ vpadla mu do řeči.

„Vyhlásíš krevní mstu, ne,“ zlobil ji Ondřej.

„To byla pěkná pitomost, krevní msta,“ opáčila Keto s opovržením. „Ale urážet bys mě nemusel, dobře víš, že už to u nás není. Nejsi ty v Československu naposled ženatý?“

„Ale Keto.“

„Přísáhej, že tam nikoho nemáš.“

„Gogo, vždyť jsem v Sovětech – sedmý rok.“

„Přísáhej, že tam nemiluješ žádnou jinou ženu.“

Ondřejovi se to zdálo zbytečně slavnostní. Pro tohle Češi nemají buňky. „To nemohu,“ zlobil Keto. „Jednu mám v Čechách rád. Maminku.“

Keto se usmála.

„Mlč, tys má radost, což to nevíš? Jsi má zlatá jiskřička. A to jsem právě chtěl říci o Čechách –“

„Ano, přerušila jsem tě, odpusť.“

„My jsme taková zakřiknutá, ustaraná malá země.“

„Malá?“ zklamaně opáčila Keto. „Už jsme o tom jednou mluvili. Jste asi tak velcí jako my. To není dost? Gruzie je velká! Jel jsi celou noc rychlíkem, než ses dostal z Tbilisi ke mně do Batumi.“

„A když my máme takovou nešťastnou polohu,“ řekl Ondřej, svíraje si čelo rukama. „Co jen člověk pamatuje už jako kluk z dějepisu – Němci, Němci, odjakživa Němci.“

„To máš jako my s Peršany,“ s pochopením vpadla Keto. „A za ruského cara nás také chtěli porušit a spolknout – to buržujové vždycky. A vidíš, nedali jsme se. Což teď to máme dobré. Ondřeji, já se nebojím – – ničeho na světě,“ vyřkla jako v přílivu života a podržela ho pevnýma horkýma rukama za obě ruce. „Jestli vás ti prokletí napadnou – co, vyženete je.“

„Oni nás právě chtějí vyřídit po dobrém – v tom je ta hrůza.“

Keto nastrojila trochu lstivý výraz obličeje, jako vždycky, když sdělovala politické novinky.

„Tos slyšel,“ vyřkla tajemně, „že naši stahují vojsko k rumunské hranici? Kvůli vám.“

„Kdyby pánbůh dal,“ povzdychl si Ondřej. „Jenže v Československu se hodně lidí bojí Rudé armády.“

„Dovol!“

„To se ví, že ano! Čeští měšťáci se jí bojí a slovenští popové teprv. Keto, já ti teď něco povím. Víš, že byly časy, ještě u Kazmara, kdy jsem také měl vítr z bolševiků?“

Keto se na něho upřeně podívala a dala se do smíchu.

„Tobě se to směje,“ řekl. „Narodila ses v Sovětech, vychodila jsi sovětské školy, všechno je ti samozřejmé. Ale nás přece vychovávali v soustavném strachu z bolševictví. Maminka se jich bála, ve škole proti nim mluvili a u Kazmara jakbysmet.“

„Přece jsi dělník,“ namítla Keto. „Komunističtí instruktoři vás nevzdělávali?“

„Do Úlů jich zrovna moc neproniklo,“ usmál se Ondřej. „Ano, měl jsem tam jednoho kamaráda, bolševika, Francek Anténa jsme mu říkali, to byl výborný člověk. On mě také přiměl k tomu, že jsem se za ním vydal do Sovětského svazu, když jsem doma nemohl dostat práci.“

„A kde je teď?“ živě se optala Keto. „Ráda bych ho znala. Hodný, že mi sem poslal Ondřeje, hodný. Jak se jmenuje? Francek? Divné jméno. To je jedno. Chtěla bych mu poděkovat.“

„To bys měla zač, dostalas pěkného protivu! Kde je Franckovi konec, to ti nepovím. Když jsem přišel do Taškentu, už tam nebyl. On byl odjakživa nepokojná krev. Stejně mi vyšlapal cestu. Dobrý kluk to byl. Jenže tenkrát v Úlech jsem na něho moc nedal, to ti řeknu. Až teprv když mě Kazmar vyhodil, rozbřesko se mi v zabedněné hlavě. Pane, to byla lekce!“

„A teď? Co tady?“ nedočkavě se ptala Keto a rozhlédla se s mladou hrdostí sovětských občanů, jakou si lidé, žijící jinde, každý sám pro sebe, těžko dovedou představit.

„Keto, bylo by strašné, kdyby se Němci dostali nad Sovětský svaz. Představ si, kdyby začali bombardovat, co se tu vystavělo s takovým nadlidským úsilím.“

Keto bezděky ustoupila. To bylo všechno, co Ondřej dovedl říci?

„Nevím, co jste vy za lidi,“ vyslovila ochladle. „Že tě pořád napadají jen samé černé myšlenky?“

„Protože jsem Čech,“ netrpělivě se ozval. „Nás už dějiny tolikrát vyplatily.“

„A kdopak dělá dějiny? Lidé!“ výřečně odsekla Keto. „Jak jen si můžeš napřed malovat čerta na zeď! Nechápu, amchanago. To není

dobře, to nesmíš, můj drahý," řekla už zase vřeleji a chopila se ho pod paží a přitiskla se k němu, jako by do něho chtěla tím dotykem přelít aspoň něco ze své víry. „Všechno bude, všechno dobře dopadne a já tě úplně, úplně předělám –“

„Jsi má zlatá jiskřička.“

Vyšli z čarovné zahrady, dali se ke kolchozu. Dole stálo v cestě nákladní auto a na něm silná děvčata, opálená do ruměna, Rusky, podle světlejších vlasů, měkčích nosů a mohutnějších prsou, napínající svalnatá, vypracovaná těla, shazovaly lopatami škváru do vymletých děr vozové cesty a spravovaly si vozovku. Keto se s nimi podomácku pozdravila a vedla Ondřeje k otevřené brance do plantáží. Nebyla některá z těch mladých kolchoznic s sebou na výletě v tbiliském cirkusu, tehdy, jak se spolu seznámili Ondřej a Keto? Už se nepamatoval, jen Keto mu tehdy padla do oka.

Starý mohamedán v turbanu blátivé barvy, vysvlečený do půli těla, opálený jako ašant, štípal dříví hned za brankou. S ním hlídal jakýsi pohostinný pejsek – na cizince ani nezaštěkal.

„A to je *ochotničí* pes, lovecký," vysvětlila Keto.

Stoupali po oblém návrší čajovou plantáží. Bylo tam teplo a vlhko jako ve skleníku, nad řádkami tmavozelených kopečkovitých keříků, hustých jako kožich, se světlejšími mladými lístky, s těmi zázračnými lístečky, které usušeny voní v nápoji dukátové nebo měděné barvy a rozsvítí v hlavě, když dělník, ospalý po tovární práci, připravuje se večer ke zkouškám.

„Půl toho za mne nastudoval čaj," zasmál se Ondřej.

„Hlupákovi by byl málo platný," odpověděla Keto.

Sedm let je třeba čekat, než čajovník vydá úrodu, sedm let jako v pohádkách a písních. Ale trpělivost se vyplácí. V čajovém kolchozu nyní sklízeli od května do listopadu. Ketin rod, Taganidzovi, byli dobří pracovníci. Nadělali přesčasy a za ně měli i kousek svého vlastního ovocného sadu kolem domku nad svahem. Sad byl neohrazený, bez plotu. Každý z kolchozu tam mohl. Keto šla za matkou pro občerstvení, a její otec, Taganidze, vybídl Ondřeje za stůl pod stromy.

Držel se právě tak zpříma jako jeho dcera. Vlastně to bylo kupodivu u lidí, kteří se tolik nashýbali k plantážím. Měl i ten Ketin vážný klid v pohybech a v pohledu. Pravda, byl o to klidnější, oč klidnější je muž než žena a zralý věk než mladost. Byl to nevysoký, suchý, pevný Gruzíнец mezi čtyřiceti a padesáti lety, s výrazným nosem, v dělnické čepici, v takové, jakou nosíval už Lenin. Ondřej věděl od Keto, že s ní otec studoval na vysoké zemědělské škole. A to je švanda, tatík a dcera byli spolužáci.

Oba muži seděli za sbitým stolem pod štěpy, v zeleném přítmí.

„Tady je tišeji než u vás v karchaně, á?“ Zemědělec se rozhlédl s mírným úsměvem člověka, který je doma.

Ondřej přisvědčil.

„Ale já už bych bez toho rámusu nemohl být, to je má muzika.“

„A my zas bez toho ticha. Tkáte jen hedvábí, á?“

„Výhradně. Musel jsem se přeučit z bavlny. V Taškentu, tam zase byla samá bavlna. Já mám na starosti stroje.“

Ondřej se kousl do rtu. Trochu pozdě si připomněl, že zas už upadl do svého starého zlozvyku a pořád že se mu plete na jazyk: já, já, já. Ženské v továrně se mu s tím kolikrát smály. V Sovětech jsou zvyklí říkat: my. O sobě se tu mnoho nemluví.

„Však je to v pořádku,“ pochvaloval si hostitel, „že zase přišlo ke cti gruzínské hedvábí.“

„Za druhé pětiletky,“ řekl Ondřej, „opravdu se vzpamatovalo,“ a vyslovil počet vřeten a hedvábnických stavů v zemi. „Byla by to také věčná škoda,“ dodal, „taková stará kultura.“

„Bodejt,“ souhlasil starý. „Nač nám čínské nebo indické. Máme svoje. Poslužte si, amchanago,“ vybízel hosta. Pohlédl vzhůru k révoví a hledal v kapse nožík. Ale nenašel ho v svátečních šatech, a Ondřej tedy sám s dětinskou radostí lidí z města natáhl ruku, podržel si hrozen – visel mu právě nad hlavou – a odřízl jej od zelené stopky svou starou kudlou ze solingenské oceli, dostal ji kdysi jako kluk od nebožtíka tatínka. Byl to řídký hrozen s velikánskými rudofialovými zrny. Jen se rozplývala v žíznivých ústech. A voněla k neuvěření, jako by ještě vůně květů zbyla v ovoci.

Réva tu rostla v stromech. Její křivé černé větve s lupeny jako vystřižovanými do ozdobných pětiúhelníků se proplétaly s haluzemi broskvoní a hrušek a ještě nějakých ovocných stromů, které Ondřej neznal, v loubí tak husté, že s jím ani nebe neviděl. Jaký oddech po napětí zkoušky! Jaký líbezný chládek po stoupání v poledním horuku! Vonělo tu zelení a tou blízkou, důvěrnou, maličko trouchnivou vůní černých větviček, jakou znal jako hoch, když šplhal v Lhotce na stromy a dral se jim do koruny života. Ano, tady jsem schovaný, v tom ráji. Ale v Čechách? Co v Čechách? Proboha, co je s Československem?

Ať probíhal seblahodněji oběd, zalévaný domácím vínem, jehož zelené úponky zaclánely pohled na nebe a jehož zlatá mlha jako by oddalovala všechny trampoty, tam venku – v holém světě, tam, kde je vidět na obzor, stál mrak. Ondřej ho neviděl, Ondřej o něm nemluvil, ale ani na chvíli na něj nezapomínal. Jednou přece vyjde ze zeleného zátiší, kde bylo tak sladko vedle růžové a černé Keto a mezi jejími pohostinnými rodiči. Tehdy se strhne bouře na horách a déšť a krupobití nad malou dalekou zemí. Vždyť k Ondřejovi nebyla ani dost málo dobrá? Ani práci mu nedala?! Vždyť ho vyhnala!

„Alaverdi!“ připil hostitel a zvedl skleničku. „Ať žije náš host, nový inženýr Andrej Vjačeslavovič Urban, který se vypracoval od stavu! Ať žije Československo!“

„Svobodné Československo!“ zvolala Keto.

„Ať žije Gruzie!“ odpověděl Ondřej, když poděkoval přípitkem svým hostitelům i jejich krásné dceři. „Ať žije největší Gruzínek, Josef Vissarionovič Stalin!“

Tehdy všichni čtyři vypili jedním douškem do dna a rozjařili se. Vodka, ta, pane, dovede podrazit nohy vratkému člověku, není-li seveřan s pořádným gruntem a vůbec silák jako Rusové. Ale víno, gruzínské víno, lehounce hází na svět rozkošné průsvitné závoje, podobné těm, do jakých se zahaluje tančící Tamara a odvíjí je za tance.

Chválili víno a hostitel se rozhovořil v růžovém rozmaru.

„Z révy,“ vykládal, „je desatero věcí. Hrozen, mošt, víno, čichir, cukrovaný hrozen –“ ohýbal jeden po druhém prsty pravé ruky, aby na nic nezapomněl, a přešel k levici, „sušený hrozen, koš z révového proutí, plot z révového proutí, krmivo pro ovečky a palivo pro lidi, když réva doslouží.“

„Vino drží život,“ vesele poznamenala Ketina matka. „Proto jsou lidé na Kavkaze tak staří.“

„Na tvé zdraví, Keto,“ připíjel Ondřej, „ať je ti sto let!“

„Což to bych byla mladice,“ vykřikla Keto rozpustile. „My tu máme jednoho rekordníka, tomu je sto pětáctýřicet a nedávno se znova oženil,“ a dala se tomu do smíchu. Bylo jí něco přes dvacet – jí se to smálo! Mladost a víno se z ní smály.

Ondřejovi zpívaly v hlavě cikády, mrak se vzdaloval. Ale byl tam vzadu, stále.

Pojedli skopové na rožni a hroznový koláč a nyní stál na stole košíček skvostného ovoce jako ze zaslíbené země. Čerstvé fíky, zvenku hnědozelené a uvnitř růžové, pružné k nakousnutí, jako by ovoce mělo svaly, a se spoustou sladkých zrníček, drobounkých jako jikry; hrušky baňaté jako láhve; broskve s nejkrásnějšími ruměnci, ojínné sametovým pelem; muškátové hrozny; a ještě nějaké prapodivné ovoce. Ondřej je neznal a zvědavě po něm sáhl.

„Pozor na zuby!“

Tvar to mělo jako slíva, barvu jako mišpule, skořápku jako mandle, maso jako pomeranč. Ale jaký voňavý! Chutnal tou jižní, jakoby trochu umělou vůní, jako všechno v Adžarii, ovoce, stromy, květiny a Keto.

„Prosím vás, co to je?“

Ovoce – hádanka.

„Gibrid,“ vykřikl otec a dcera rusky jako z jedněch úst. „Kříženec. Hráli jsme si s tím kolik let, než jsme to vypěstovali.“

Keto nakousla broskev, a vosa, která kroužila kolem košíčku ovoce, začala dorážet na dívku.

„Máš sladkou krev,“ škádlil Ondřej děvče. „Nech ji! Když si jí ne- všimneš, nic neudělá. V Úlech byla jedna cukrářka –“

Keto ho neposlouchala! Byla úplně zaujata soubojem s vosou. Šermovala s ní divoce, a čím víc ji odháněla, tím podrážděněji na ni vosa dorážela. Ale Keto si počkala na pravý okamžik. Najednou vosu nechala. Jen ji sledovala pohledem. V Ketiných panenkách cíhala cizí, jakoby asijská ostražitost, výraz, jaký Ondřej posud neznal u své dívky. Vyčkávala; a pojednou s touž samozřejmostí, s jakou vlaštovka chytá v letu mouchy a s jakou se krahujec spouští na střízlíka, zasáhla vosu, přirazila ji holou pěstí ke stolu a zamáčkla.

„Nedala ti žihadlo?“

„Aspoň je pokoj!“

Ondřej si vzpomněl, jak mu Keto vypravovala, že za letních měsíčných nocí, když rodiče spali, vykrádala se před dům, sedala na koníka a zajížděla do hor poslouchat, jak vlci *zpívají* – to se jí strašně líbilo. Představil by si člověk podobnou zálibu u českého děvčete? Vždyť je to cizí divoká žába! A zrovna to Ondřeje přitahovalo.

Po obědě vyšli do mandarínkového sadu. Odsud už bylo vidět na nebe a nikde na něm nestál mrak. Bylo jako z modrého smaltu za lesklou tmavou zelení mandarínků. Rozsázené po stráni, vypadaly vesele, jako by tancovaly. Vždycky tak mezi pěti šesti ovocnými stromy rostl na svahu jeden jehličnatý – proč to? A to je naschvál, ochrana před větrem. Smrk s větvemi až na zem zachytí první poryv a chrání malé nezralé mandarínky, aby předčasně neopadaly.

„Aha, nárazníkový stát,“ prohodil Ondřej a při tom žertu se zamračil.

Bylo tu krásně, tak dětsky krásně. Nezralé mandarínky, už vyvinuté, jakoby celé hotové, měly přesně lesk i barvu listů a tajemně se v něm ztrácely. Vypadaly jako placaté gumové míčky, na kterých právě osychá tmavozelená olejová barva. Bylo jich spousta na každém stromku. Panečku, to je fabrika, příroda, když se na ni pořádně dohlíží!

Ketini rodiče vzpomínali na staré časy a pranic jich nelitovali. Čeho by také želeli? Utěšená zahrada, kterou dnes provádějí Ondřeje, byla tenkrát holá stráň. Ketinu dědečkovi (tomu s malárií) patřilo kamenité políčko. Nakládal na mezka pytle prsti a hnal ho do hor.

Babička na svých vlastních ramenou vynášela do vrchu koše lepší země. Ale vítr s vodou jim to každý rok vzaly, a oni začínali znova. Nadřeli se – co z toho měli? Bídu s nouzí. A dnes se zelenají svahy nad Batumi a kolchozníkům kvete práce pod rukama. Naučili se hospodařit za vlády dobré rady, za sovětů! Taganidze s Ondřejem scházeli travnatou pěšinkou podle vysokých trsů jirín a hostitel mu vypočítával, kolik utržil kolchoz do roka za čaj a za mandarínky, kolik z toho odevzdává státu, kolik si nechává na zlepšovací fond a nač si přijdou jednotliví kolchozníci.

„Což vy,“ zlobil ho Ondřej, osmělený vínem. „Jste nabobové, bohatí plantážníci! A jak se má chudák takový kolchoz, kde je opravdu neúrodná půda?“

Starý se jen usmál.

„Žádná půda není neúrodná,“ odpověděl s úsměvem v chytře zúžených očích. „V každé se něčemu daří. Jen se musí přijít na to čemu. V tom je ten vtip. Od čeho máme vědce? Kolchoz se jich zeptá do zemědělského institutu a oni už poradí, co pěstovat. Jen se, soudruhu, nestarejte.“

Obdarován ovocem, vracel se Ondřej s Keto elektrickou drahou do Batumi.

Přístavní město, vystavěné mezi horami a mořem, leží čarokrásně. Se svými stoupajícími zdmi a střechami, se svými zahradami a plantážemi podobá se bílému, růžovému a zelenému náhrdelníku na obří hrudi Kavkazu.

Slunce právě zapadlo, když oba milenci vystoupili z přeplněné tramvaje na nábreží. Jódová svěžest od moře je ovanula. Šli palmovým stromořadím; pod palmami běžely dva nepřetržité pruhy květin, červených jako oheň, bílou ulicí; proudili tudy krásní, štíhlí lidé sváteční promenádou. Byli většinou v tmavých šatech, muži i ženy. Jižní národy si potrpí na černou barvu, snad opakem k rozkošně iluminované přírodě, která je obklopuje odmalička.

Bylo dosud plné světlo. Hory modrally, na Černém moři vystoupily fialové skvrny od chaluh. A každý tmavý hrotitý cypřiš a každá bílá špičatá věžička a každý balkónek zvlášť a každá palma na po-

břeží se objevily do podrobností na nebi jako skleněném, na zeleně modrém nebi nad zeleně modrým mořem.

Ondřejovo mračno vůbec nebylo vidět. Jen zlatí a růžoví beránci se pásli na horách. Bože, to bylo krásně! Oba milenci šli k sobě blíž, jako všechna mladá stvoření po západu slunce. Chtěli sejít až k moři, kde nebude tolik lidstva. Těsně se vedli; a když se jim otevřel nečekaný výhled na město, stavěné do oblouku, stanuli, aniž se pouštěli, a pohlédli do vyhlídky zamilovanýma očima.

„Taliáni prý říkají: ‚Neapol vidět a umřít.‘ Takový nesmysl, vid', Keto. Já bych raději řekl –“

„Vidět Batumi a žít!“

Vzala mu to z úst, vysvobodila dušičku z očiště. Ano, tak se to říká v Čechách, když dva mají najednou týž nápad. To se Keto velmi líbilo, třebaže chodila do sovětských škol a nevěděla dost dobře, co je to očištěc – a protože právě nikdo nešel po kamenité pláži, Ondřej odložil aktovku i s ovocem na pestré kaménky, rozepjal náruč pohybem starým jako svět a líbali se, líbali, jak jen to dovedou dva mladí lidé v krásný podvečer.

Vždycky se chce lidem žít. Ale snad nikdy se jim nechtělo tak silně života jako právě onoho čarovného a krutého podzimu v roce osmatřicátém, kdy blankytné a zlaté dni a noci plné až děsivě velikých a lesklých hvězd jako by ukazovaly milionům lidí v různých koncích země, jak překrásný je svět, jak si jej lidé svévolně kazí, oč přijdou, až nastane spoušť. Aniž si to kdy řekli, cítili to Staňa v Praze a paní Gamzová na letním bytě a Ondřej v Gruzii docela podobně, tu darovanou krásu loučení.

„Keto, kdy se uvidíme?“

Stála na nástupišti před nočním vlakem, s tváří jako bílá růže, ve svých svátečních černých šatičkách. Byly pomačkané, jak se obíjaly.

„Ted' je řada na mně,“ zvedla k němu své překrásné, vážné gruzínské oči. „Jak budu moci, přijedu do Tbilisi. Počítám ode dneška za týden.“

„A najdeš mě tam ještě?“ pomyslí Ondřej, ale nevyřkl to. Jako by se byli domluvili, už mezi nimi nepadlo ani slovo o válce. Lidé hleděli natrhat štěstí, co se dalo, a žili, žili s přivřenýma očima, jako by ani nikdy nemělo nastat to, čeho se všichni obávali a co se snažili zazdít pod veselé a obyčejné řeči.

„Přijed“, odpověděl Ondřej, usmívaje se na děvče z vlakového okénka. „Půjdeme spolu do cirkusu. Víš, jako tenkrát.“

Vlak se hnul. Keto stála na nástupišti celá černá, s mladými prsy, které jemně nadzvedávaly šat, s bílou tváří, s podlouhlými tmavými skvrnami očí jako u ikon. Potom se všechno rozmazalo, setřelo, splynulo a vlak vyjel z nádraží do tmy budoucnosti.

Zpřetrhané hedvábí

Starý Tiflis, z růžových cihel, samá dřevěná pavlač, krajkovitě vyřezávaná, stoupá do hor jako Betlém na jesličkách. Ty svítivě bílé kamenné budovy v jádru města, které vypadají jako osvětleny magnéziem, jsou sovětské. Socialismus vyloupil krásné východní město z nánosu špíny, zavedl v něm vodovod, osvětil je elektrinou, osázal je stromovím, zreguloval příkré břehy kalné řeky Kury, proměnil smetiště, plná nebezpečně zahnívajících odpadků a much, v krásné bílé nábreží, stíněné palmami. Je vidět, že památné město revolučního mládí Stalinova bylo obklopeno láskyplnou péčí sovětské vlády.

Tbilisi, bývalý Tiflis, leží na předhoří Kavkazu, toho velkolepého horstva, které svírá devaterým řetězem Černé a Kaspické moře. V horském vzduchu voní ozón jako po elektrickém výboji. Šlehá v něm prométhejská jiskra. Je to končina stará, tajemná, omotaná bájemi. Vzpomíná se, že na Kavkaze byla kolébka lidstva. Vypravuje se, že Prométheus, přikovaný k patě Kavkazu, snesl lidem oheň na zemi. Oheň kovářům, aby kuli zbraně dobré na zvěř a na obranu a nářadí potřebné k životu; oheň umělcům a vědcům, aby jasněji viděli, oheň krbům i oheň do pochodní na cestu. Ale bohové nestrpěli, aby se jim lidé vyrovnali. Proto tak přísně potrestali Prométhea, přikovali ho ke skále a poslali na něho orla. Což o to, carské Rusko také nechtělo, aby se dělníci vyrovnali šlechtě a kněžím, kupcům a průmyslníkům. Zle pronásledovali mladého revolucionáře, vzníceného leninskou Jiskrou. Nad hlavou mu neustále kroužil dvojhlavý carský orel.

Hle, středověká tvrz Metechi nad bledě modrým sirným pramenem, v Tatarské čtvrti u Perské silnice, nedaleko mešity, kde zpívá muezzin, naproti městským lázním, těm starým, kirpičným, a sovětským mramorovým. Dnes tu strmí hrad na skále jen na památku, prázdný. Ale za Stalinova jinošství tam věznili politické. Carští pochopové ubili v cele staršího Stalinova druha Kecchoveliho.

Bohoslovecký seminář, kde patnáctiletý student Josef Vissario-novič Džugašvili zakládal marxistické kroužky, je už stržený. Stál nedaleko hlavního náměstí. Tam, kde dnes čekají krásná auta před oslnivě bílou radnicí, zastavovaly se perské a arménské karavany a napájely velbloudy. Ale observatoř, ze které mladý Džugašvili pozoroval běh hvězd, nezapomíná na běh života, zůstala tak, jak byla, se svou kopulí a stromy jen vzrostlejšími uprostřed stalin-ského města. Mladý Džugašvili zchodil křížem krážem jeho příkré cesty s nebezpečnými Prvními máji; na jednom z nich byl zatčen. Ale stávku tifliským železárnám vyhrál, také s kočími městské uliční dráhy stávkoval. I v staré tabákové továrně, teď přestavěné v tkalcovnu hedvábí, působil prý mladý Stalin. V Ondřejově karchaně Sofija Alexandrovna, vedoucí továrny, má na psacím stole ve své kanceláři Stalinovu mladou podobiznu s prudkýma očima oněch let.

Z oken dílny, kterou měl Ondřej na starosti, bylo vidět jako obrovskou korunu zděný cirkus města Tbilisi. Jeho střecha se zdála přes platany továrního sadu na dosáhnutí – ale dojděte tam pěšky! Nahoru, dolů, nahoru, to byste se prošli! Kavkazská země se tu prohýbá na obou strmých březích dravé řeky Kury, která sem valí své kalné vody z Turecka; město Tbilisi stojí v horské kotlině a stoupá po pahorcích jižními domy plnými teras, verand a pavlačí. Když Ondřej jezdí do práce přeplněnou elektrikou, ověšenou černým hroznem arménských a gruzínských kluků, mnohá z křivolakých uliček, jež mívá, končí ve stráni. Na mou duši, jako za chlapeckých časů na Žižkově. Jenže tady je to o krapánek vyšší. Kdepak vrch Žižkov a Davidova hora! Nebe a dudy.

Na Davidově hoře je zelený sad a bílý dům, nová klubovna s terasami, kde se tančí a odkud je rozkoš dívat se při skleničce vína, jak se pod vámi rozsvěcuje město Tbilisi, jak otvírá svých tisíc elektrických očí a září – vid', Keto. Opojná jižní promenáda pění pod tamaryšky po velkosvětském bulváru Rustaveliho; téměř kolmo na tu krásnou bílou třídu divadel, hotelů a vládních budov svítí lanová dráha na Davidovu horu dlouho do noci. Petřínská lanovka je vedle ní hračka. V Čechách, Ondřej teď neustále vzpomínal na domov, v Čechách bylo

všechno takové drobné jako v kapesním vydání. Jedeš-li k Asii, země přibývá, nebe roste, obzor se bezmezně šíří – i podniky a budovy jsou mnohem větší v nesmírné sovětské zemi. Kdepak tbiliský kamenný cirkus a ten z plachet proti Invalidovně!

Gruzínci chodí vášnivě rádi do cirkusu. Což o to, všude diváky láká podívaná na zkrocené lvy, na moudré slony, na tuleně hrající na píšťalu, na tančící hady, na žertovné opičky. Kdo by se s chutí nezasmál šaškovinám klaunů! Komu by se nezatajil dech, když přihlíží krkolomným cvičením na vysoké hrazdě a strašlivému saltu mortale? Koho by nepřitahovali artisté mrštných těl, kteří se svým nebezpečným uměním blíží polobohům? Koho by nevzrušovalo ovzduší manéže, nasycené zvířeným prachem a cizokrajnými výpary, zápachem šelem, vůní koní? Kdo by s rozkoší nepřihlížel ušlechtilé krasojízdě? Nikdo ji tak neocení jako Kavkazané, rození jezdci po horských stezkách. A pak, záliba v cirkusu je tu pradávna, snad ještě z časů gladiátorských her. Asfaltované ulice, kterými jezdí obyčejný Ondra Urban do práce a na zábavu, do tkalcovny hedvábí, do technologického ústavu, na kopanou, do zoologické – vždyť pod tím asfaltem je strašně stará, hluboko rozježděná křižovatka dějin.

Nedávno po tom, co Ondřeje poslali s dobrým doporučením z Taškentu do Tbilisi, protože nesnášel tamější tropické podnebí, v kterém se sice znamenitě daří bavlně, ale rodák z bramborového kraje by na ně byl doplatil zdravím, kdysi na začátku svého tbiliského pobytu, kdy byl cizincem bez přátel a ještě nezapadl v zdejší způsob života a nevěděl, co s prázdnou nedělí, Ondřej prohlížel město a potkal gruzínský pohřeb. Nesli mrtvého starce v odkryté rakvi, vysoko a slavnostně, téměř vztyčeného, jako by nebožtík krácel. Ondřej vešel za pohřbem do cerkve¹, zahourané opojnou vůní kadidla. Štíhlé stařeny v černém, hlavu zavinutou, nos ohnuty do srpečku a bradu vysedlou, znamenaly se velkým pravoslavným křížem a klaněly se až k zemi a opět se vztyčovaly a držely se úplně zpříma před oltářem. Kněz byl starý, vetchý, neuvěřitelně malinký a sehnutý jako mrzáček

1 Pravoslavný kostel. Pozn. red.

pod tíhou stříbrolesklého bohoslužebného roucha a pod břemenem zlaté koruny, drahokamy vykládané. Ondřejovi připadalo, že vstoupil do dějepisné učebnice a že za ním kniha zaklapla – takový to byl jiný svět. Stará Byzancie hleděla z oltáře na českého dělníka od elektrických stavů mandlovýma očima v průčelných tvářích svých strnulých ikon. Dejte pokoj, člověk by se jich zrovna bál. Ondřej vyšel ze zlaté kobky do jasného dne, pravoslavné zpěvy se za ním nesly s vůní kadidla; a kostelík, obklopený cypřiši, měl zvonici protaženou do špičky, ale navlas tak jako mohamedánský minaret, odkud volá muezzin v Tatarské čtvrti. Tbilisi už prošlo pranároďů! Arabové tu pobyli pěknou chvíli, tři sta let; a kdoví jestli nepřimíchali kapku východního kouzla spanilému gruzínskému národu. Ondřej chodil první čas jako omámený mezi krásnými jižními lidmi. To byly ženy! Ztepilá a hrdá; jak se nesly ty jezdkyňe do hor a nosičky břemen na temeni hlavy, což je má k tomu, držet se vznešeně zpřímá; dělnice jde jako královna; a jak se dovede Gruzínka podívat těma svýma nádhernýma, tajemnýma, trochu smutnýma očima. Když vpadl do Zakavkazí Čingischán s mongolskými hordami, vybíjeli prý cepem gruzínská neviňátka. Jako by pamatovaly tisíciletý žal ve stínu řas, ty oči. Nesmysl. Dnešní Gruzínky jsou veselé jako víno. Vid', Keto.

Ondřej a Keto se seznámili v cirkusu. Přijel z Batumi do Tbilisi výlet Komsomolu, nahrnuli se na sedadla v poslední chvíli, s rozjařeným spěchem takových mladých výprav, obsadili řadu, smáli se, tleskali, děvčata vyměňovala čtverácké poznámky. Před Ondřejem sedělo děvčátko černé jako uhlí a živé jako jiskra; jak se bavila se světlejšími sousedkami, otáčela ze strany na stranu svou krásnou mladou hlavu, ovinutou pletenci, jako vysoustruhovanou, jemně utvořené ouško, čistý profil. Ondřej měl chuť políbit ji odzadu na krk, do snědého žlábků, nad nímž dorůstaly nové vlásy, tak lehké, že se pohnou dechem. Mluvila rusky; ale podle rázu a způsobů Ondřej hádal na Gruzínku nebo na Arménku.

Cvičili artisté na hrazdě. Nebylo to zvlášť povedené číslo. Černá dívčina se rozčilovala:

„Že se tu vůbec ukazují. To by dovedli fyskulturníci stokrát lépe.“

„Sokolové taky,“ řekl za ní Ondřej schválně nahlas. Černovláška po něm blýskla očima a zuby. Ohlédla se trochu pohoršena, kdo jí skáče do řeči. To právě Ondřej chtěl: vidět jí do obličeje. Byla stejně hezká zředu jako z profilu, i když se mračila. „Jenže vy nevíte, graždanočka², co to je Sokol,“ dodal omluvně.

Dívka jej ohromila.

„Sokol? A to byla taková starodávná tělocvičná organizace ještě za cara,“ hodila přes rameno.

Ondřej žasl.

„Tady? V Gruzii? Vážně? A jmenovalo se to Sokol?“

„Pravda, instruktorka nám to říkala.“

Do manéže vběhli nádherní arabští koně v aksamitových čabrakách, okrášlení houpavými chocholy. Krasojedkyně v krátké sukýnce vyskočila na toho nejkrásnějšího, jela stojmo, stanula jako rozkřídlená uprostřed hvězdy grošovatých běloušů. Soustředila k sobě všechnu očarovanou pozornost a praskání bičkem, podobné výstřelům, přetrhlo hovor.

Ale v přestávce bylo už snadno jej navázat, a když se Čech s Gruzínkou domluvili o starých českých učitelích tělocviku, rozptýlených po celé Rusi, a které vítr zavál až do Tiflisu, jak se tehdy zkomoleně říkalo městu Tbilisi. Ondřej se jal krásné dívce vykládat, jak veliký národní význam pro nás měla všesokolská obec za Rakouska: čelit Němcům, kteří nás utlačovali.

„Nu vot,“ mrštně opáčila dívčina. „Vaše buržoazie založila Sokol proti německé buržoazii a gruzínští měšťáci proti ruským měšťákům. Byla to všude stejná písnička.“

Čertovská žába! Ta to měla nalinkované. Ondřej, povahou hloubal a mudrlant, záviděl komsomolkám jednoduchou ráznost úsudku, jak to dovedou rozseknout. Život je přece zamotanější, všelijak se kroutí –

Příst a tkát je staré ženské řemeslo a Ondřej Urban, textilák, žil obklopen dělnicemi. Kilometry sněhobílého přástu tekly mezi fr-

2 Občanko. Pozn. red.

čícími větreny před hnědými tvářemi uzbeckých přadlen bavlny; jemná úzká ručka Arménky naváděla v Tbilisi hedvábnou osnovu; tkaly černobrvé Ukrajinky, okrouhlé Rusky, útlé Gruzínky, koso-
oké Ázerbájdžánky; ženy mnoha odstínů pleti od barvy cedrového dřeva do barvy olivy a růže střídaly směny kolem Urbana, klopíce různě skrojené oči ke strojům, jež obsluhovaly. Ale v Taškentu jako v Tbilisi Lenin se vykláněl špičatou bradkou z obrazu, pod ním letěl prapor, a on promlouval jedinou řečí, řečí Internacionály, k ženám hovořícím mnoha jazyky. A Stalin s bystrým a rozhodným výrazem tváře, s chytrými přivřenými očima se usmíval na dílnu a navlas to měl spočítané, proč to jde z kopce v staré Evropě, kde s Ondřejem bez práce vyrazili dveře, a proč mohli tkalce hned postavit k dílu v dělnické zemi. Už Ondřej neměl hlad, už se nemusel potloukat, už nebyl blátošlap, ošlapek a smet' jako doma v republice, byl zase člověk. Pominulo to, co ho doma tak trápilo a pokořovalo. Dělal, uživil se, mohl dokázat, co dovede.

A přece mu zpočátku nebylo nikterak lehké, ba těžko mu bylo u srdce jako kdysi malému chlapci, když ho maminka odvezla ze Lhotky do Prahy. Jsou všudybylové, kteří se hned okoukají a za chvíli jsou jako doma. Kdepak Ondřej! Byl venkovan, těžký a nedůvěřivý, gruntovní povaha, těm to trvá, než zapustí kořeny v nové půdě. Byl rodák z bramborového kraje a v uzbeckém slunci zrála bavlna.

Opravdu, větvička ze zasklené skřínky jako na motýly, co visela nad Kolůškovou ulízanou hlavou v úlecké pisárně, preparovaný bavlník i s plodem, podobný puklému kaštanu – tady se vesele zelenal živý na daleké plantáži, růžově kvetl, zrál, pukal a stříbrně se čepýřil až k nehybnému tropickému obzoru, než jej vsála do zahnutého jícnu elektrická česačka – ohromný pojízdný stroj, hned na plantáži vyzrňoval bavlnu. A hnědí Uzbekové v duhovaných čepičkách-tubetějkách vezli ji už slisovanou z pole do továrny. Žádný Kazmar tam nestránil. Stříbrný poklad bavlny patřil tmavým lidem, kteří ji pěstovali a sklízeli, předli, barvili a tkali. Socialismus a exotika zasahovaly bývalého Kazmarova chlapce jako dvě křížících se reflektorů. Oslněn tropickým sluncem, chodil ze začátku jako v Jiříkově vidění.

Co chceš, vždyť je to krásné, vydat se do světa na zkušenou, projíždět cizími krajinami, které se ti zjevovaly jen ve stínohře na plátně, a potkávat postavy z vypravování nebožtíka tatínka a z obrázkové bible. Ondřej se zrovna zasmál dětinskou radostí, když poprvé uviděl velblouda svatých tří králů, takové prastaré moudré zvíře, jak táhne místo koně arbu³ se sudem, vedle vozu šel venkovan v turbanu jako v Tisíci a jedné noci a táhli po rovné silnici bezmeznou zemí rovnou proti obzoru. Předjel je Mongol na motocyklu a také se řítit rovnou na nebe – nerozbije si hlavu o tu nehybnou smaltovanou oblohu? Ve vytřeštěném jasu nebe a v bezmezném rozloze země bylo něco úzkostného. Ondřeje pronásledoval takový hloupý pocit, že ho Asie spolkne. Nezvyklé podnebí, cizí pásma, jiná řeč, babylón jazyků, stálé napětí, aby pochopil, co na něm v továrně chtějí, bylo toho příliš najednou, měl z toho tlačeni dojmů v hlavě. Stojaté dusno mu ji svíralo jako olovená čapka a zbrocen potem vnímal jako ve snu a pohyboval se jako mátoha. A přitom všechno správně vykonával. Jen kdybych věděl, že se jednou vrátím domů! Stonal tesknice po malé chladné zemi, voňavé pryskyřici, zavlažované zpívajícími potůčky, o kterých se mu zdálo i v noci, když nemohl usnout, hrdlo vyschlé a ústa jakoby plná písku. Po malé chladné zemi se soužil, která ho málem nechala zajít hladu. Ale paní Gamzová se tam vracela, byla tam matka, tatínkův hrob, jíva u Marečku, olšinky, kam chodíval s Lidkou, Vltava, Hradčany, Národní divadlo a mluvilo se tam česky.

Ale hřmění strojů je mezinárodní, všechny stroje hrají Internacionálu, byť i český dělník Ondřej Urban poslouchal zpočátku jen ty „svoje“ v bouřlivém koncertu práce. Všude na světě bidlo přiráží a útek prohazuje, v Taškentu jako v Úlech, to máš jedno dílo, a kdo se v něm z gruntu vyzná, změny už omrkne. Proto se dělníci dříve domluví než studovaní lidé, že si mohou ukazovat to, co hmatají. Při rachotě stejně není slyšet vlastního slova. A paprsek a brdo, kops a osnovu pozná každá tkadlena. Aby nepoznala! I ta stará copatá

3 Dvoukolový vůz používaný na Kavkaze a ve Střední Asii. *Pozn. red.*

Bucharka, co se podpisovala jen třemi křížky, a přece tak krásně tkala východní koberce složitých vzorů.

Což, pokud továrna jela, Ondřej byl na koni. Ale jen stroje umlkly a děvčata rozvázala, cítil se mezi nimi takhle malinký. Toť se ví, nedával to na sobě znát, a vykračuje patou do země a špičkou vzhůru, jak to kdysi okoukal Franckovi Anténovi, nesl se jako frajer. Něco vám svěřím, neříkejte to dál: Urban měl zpočátku náramný vítr z výřečných komsomolek. Lámal ruštinu, až pánbůh bránil, písmo neznal a v politických naukách také ještě nebyl kovaný. Jako kluk za plotem pokukoval na nový svět mezi hůlkami zpropadené azbuky.

Naštěstí mladí lidé hovoří i očima a čtou v úsměvech; hned poznáš, že se dvě o tobě baví naproti u stolu. Ondřej na sebe dbal, toho si děvčata hned všimnou. Vždycky hřebínek a zrcátko, obíral si z montérek bavlněná chmýrka a pokaždé se učesal, než vstoupil do společné jídelny. Skrýváje nesmělost počínal si jako muž, který chce dělat dojem. Chytré komsomolky to zpozorovaly. Nebyly tak upejpavé jako úlecké dcerky; že by za svět nezačaly první, že by čekaly, až hoch přijde sám; ale když už se k nim přidal, že by zas horempádem počítaly, kterou z nich si namluví. Komsomolky, když byly na něco zvědavé, prostě to šly vyzkoumat.

Kudrnatá přadlenka s ohrnutým nosíkem, Ruska, přešla klubovnu a zastavila se u Ondřeje.

„Dovolte, občane, otázku,“ začala. „Vy jste z Československa?“

„Pravda.“

„Pěkný zefírek⁴,“ poznamenala. Vzala do štipce rukáv Ondřejovy košile, znalecky zamnula látku a prohlížela si proužek s ženským zájmem. „Také budeme takové mít. Ještě lepší. U vás se dělníci rádi hezky oblékají, vidíte.“

„Jenže na to nemají,“ trpce vyřkl Ondřej. „To je stará košile. Teď nemají ani na jídlo,“ ukazoval prstem do úst. „Jsou *bez raboty*. *Ponimajetě?* Krize.“

4 Jemnější bavlněná látka v plátnové vazbě. *Pozn. red.*

„U nás nikdy nebude,“ řekla dívka. „Tady je práce, o jé. Dělal u nás jeden Čechoslovák, Čornyj,“ legračně vyřkla ruskou výslovností; Ondřej jí vskočil posunkem do řeči.

„Takový veliký?“ ukazoval rukou hodně nad sebe a hned vtáhl tváře mezi zuby a přešel si po nich odshora dolů palcem a prostředníčkem, aby naznačil hubenost. „Takový suchý? Anténa. Říkali jsme mu Francek Anténa. *Rabotal* –“ Ondřejovi scházelo slovo, tož jako by pohroužil ruce do vody a jal se je zase pomalu zvedat, jako když loví něco těžkého, když vytahuje kopistí napitý kus z kypy⁵. Chtěl znázornit: barvíř. „Kam *odjechal*, Francek, *neznáte*?“

Přadlenka pokrčila rameny. „Říkali – do Baku. To byl dobrý druh. Tancoval s námi a recitoval a zpíval – jako náš. Ale byl to takový člověk – nikde neměl stání.“

„Francek jistě hned *govoril pa rusky*,“ prohodil Ondřej trochu žárlivě.

„A vždyť uzbecky také,“ zasmálo se děvče. „Fatimo, řekni! Ten si hned s každým rozuměl.“

Hnědá Uzbečka s malinkou čepičkou na temeni hlavy se usmívala zuby jako cukr a přikyvovala.

„Škoda, že jsem ho tu nezastal,“ povzdychl si Ondřej. „Nu, což dělat!“ A trhnutím hlavy, které kdysi dávno jako Kazmarův chlapec odkoukal právě Franckovi Anténovi, odhodil si patku z čela.

Obě dívky doprovodily ten pohyb očima.

„Proč nosíte takové dlouhé vlasy?“ zeptala se ho výřečná přadlenka. „Vždyť vám musí být horko. Všichni mužští tu chodí ostříhaní dohola. Francek se dal hned první den ostříhat.“

Ondřej se přece nemohl přiznat: Protože mi to líp sluší. Takhle se dát poučovat! Ale vrátil jí to, žábě.

„A což vy, graždanočka,“ povídá. Naznačil ukazováčkem a prostředníčkem šmikající nůžky a blížil se jimi k dívčiným živým prstýnkům. „Vy se nedáte ostříhat dohola?“

5 Zařízení pro barvení kypovými barvivy (druh velmi stálých umělých organických barviv). *Pozn. red.*

„Věrně. Pravilno,“⁶ zasmál se basem jeden z komsomolců. „Ted' jsi to dostala, Šuro.“

Ondřej vyhrál a to mu nedalo dobře dělat.

„Dovolte mi zase vy otázku,“ opáčil k děvčatům.

Ukázal bradou nad šachový stůl na litografii vousatého muže v širokém černém nákrčníku. Ondřej měl pocit, že už ho odněkud zná. Módou mu připomínal Nerudu ze školního obrázku. „*Majstr šachmaty?*“ tázal se.

Děvčata se na sebe podívala. Nerozuměla. Šura se ho zeptala:

„Občane, vy jste krátkozraký?“

„Vůbec ne,“ vyhrkl Ondřej. „Totiž – *němnožko*“,“ zakoktal se. Už viděl, že provedl hloupost.

„Proto,“ udělala kudrnatá přadlenka. Z přízvuku bylo znát, že té krátkozrakosti ani dost málo nevěří.

Vtom se přihrnulo docela mlad'ounek uzbeké děvčátko, zašvadronilo něco vyčítavého k oběma starším dívkám a jako by se ujímalo Ondřeje. Popadlo ho za ruku a s dětskou horlivostí táhlo k obrazu. Nepouštělo tu velkou mužskou ruku; a jako když ji vede při psaní, ťukalo Ondřejovým ukazováčkem na nápis pod sklem a četlo mu:

„Karel Marx. Řekni to po mně: Karel Marx. Vy jste ho neměli ve škole? Z toho si nic nedělejte, všechno dohoniš. Dědeček to taky nevěděl.“

Ba, tenkrát si Ondřej utřil ostudu.

A to už je všechno jako sen, jeho taškentské začátky, když si ho komsomolky vzaly do parády a učily ho slabikovat „Pravdu“. Ó já, ten šprtal, aby si nezadal před děvčaty! Ale „bé“ a „dé“ v psané azbuce pletl. Vždycky udělal horní nožičku obráceně. Dneska – vždyť vystudoval rusky! Těžko už si představí zertovné nedorozumění, kdy na něj bába, co myla tovární schody, chtěla vzít hadr, protože vykřikl: „Pozor!“ na strojníka Lysenka, který se zadíval na nějaký sportovní plakát na protější zdi, nekoukal na cestu a byl by vzal

6 To je pravda. Správně. Pozn. red.

7 Trošku. Pozn. red.

pochop o kbelík. Tehdy Ondřej ovšem netušil, že „pozor“ znamená „hanba“ a rozzlobená myčka že to vztahovala na sebe. To už je všechno jako sen, tesknice, veselé historky i těžká nemoc, kterou se potom roznemohl. Zánět mozkových blan, měl tenkrát na kahánku. Ale vyléčili ho v Taškentu bezvadně, to se jim musí dát, injekce, všechno, a šťastně mu poradili mírnější podnebí.

Pod kavkazskou oblohou se Ondřej uzdravil, zapustil kořeny v Gruzii, a dýchaje hory, jih a příznačnou parnatou vůni, když se před motáním vlhčí hedvábí, srostl s karchanou v Tbilisi.

Kdysi dávno, ještě za byzantské říše, vrátili se dva misionáři z Číny do Cařihradu: Srazili prach z poutnických opánků, zaklepali na své duté bambusové hole a vysypali z nich hrstku jakýchsi makových zrníček před císaře Justiniána. Zrníčka byla živá, dýchala – i když to nikdo nepozoroval. Byla to vajíčka nehezke můrky, vypadající uboze v rozšpiněném nočním kabátku. Ale ten nenápadný noční motýlek má zázračné děti. Jeho housenky předou. Oba mnichové přenesli z Dalekého východu do Byzancie větší bohatství, než kdyby se byli vlekli každý s valounem zlata na zádech.

Hladká, lesklá přadena, jemná jako vrkoče rusalek, zlatá jako vlasy princezny Pampelišky, to že jsou utuhlé sliny ošklivých lysých housenek, žravých až hrůza? Celé háje moruší spořádají na hedvábnické farmě housenky bourců přástevníků, než se dají do práce. Do strašně tajemného díla v laboratoři přírody. Jak obratně se housenky bource zamotávají do dvojitého vlákénka! Ty mají praktiky! Jsou to staré, prastaré čínské přástevnice, mnohem a mnohem starší než tři předoucí sudičky a než všechny přadleny z pohádek. Kokon, vždyť to je ořech, v kterém víly poslaly Popelce bálové šaty.

Já vím, víly. Průvod dělnic, alej strojů. Příroda zamatlá své zázračné dílo a hedvábí dá fušku, než je k světu. Než spleené zámotky prodou párou a ošlehají se v horké vodě, aby se z nich oddělilo změkklé vlákénko, než se vlákna navléknou do skleněných oček, zkříží se na vijáku a odvinou: než se zkrátka smotá přadeno surového hedvábí.

Jinak je třeba vlákno kroutit na osnovu, jinak na útek; ještě se lepí od housenčí práce, je třeba je degumovat. Páry vyvářky stoupají,

příznačná vůně vlhké klovatiny naplňuje dílnu; Ondřej měl rád tu vůni; a má-li být hedvábí zvláště bělostné a hebké, jde ještě do sirné komory. Vybílena přadena chřipou v rukou jako kroky po sněhu.

Hedvábí je elektrické jako dívčí vlasy, hedvábí je citlivé jako dívčí plet', hedvábí ševelí, šumí, šustí a zpívá. Ona má každá surovina jinou povahu. Len je horák, vlna selka, bavlna slečinka. Hedvábí, hebké na pohazení, lesknoucí se jako víno a jako zamilované oči, hedvábí je krásná dobrodružka z Dalekého východu. Kam všude nepronikla! Z říše syna slunce do zemí osmanského půlměsíce; pobývala v sultánově harému, v růžových zahradách perského šacha, u benátského dóžete, na dvoře francouzského krále. Sláva bohoslužeb a pompa korunovací, lesk dvorů, šlechtická zpupnost, svody milostnic, půvab pastýřských her, pýcha zámořských kupců si vykračovaly v hedvábí. Historie vzácné tkaniny, chladivé v létě a hřející za mrazu, jemné, pevné a pružné, přiléhá k třídním dějinám. S úpadkem kavalérských časů se hedvábí stěhovalo z hradů do měst; revoluce burácely a opět uléhaly v měšťanském závětří; hedvábí vyšlo z čalounovaných síní, do jejichž stěn byly vetkány výjevy ze života bohů, a usadilo se v kvítkované krinolíně na štráfkované kanapíčko k bábovce a ke kávě. Pod bradou blahobytný lalůček a v rukou modlitební knížku, šustíc, jako když vyzvání, chodilo na hrubou⁸ do kostela a ukládalo do záložny. Kam se poděla krásná dobrodružka z Dalekého východu? Štíhlá jako hoch a po pařížsku namalovaná, ukazovala se jako manekýnka na módních přehlídkách a tančila po barech. Světovou válkou se uvolnily mravy, hedvábí shodilo spodničky, ustříhlo sukně a vábilo průsvitnými punčochami a prádlem růžovým jako dívčí plet'.

Jenže tady, v zemi jitřenky, měli jiné starosti. Intervenční válka lomcovala mladou dělnickou říší ze všech čtyř světových stran; vojenské sukno, tkané z kopřiv, a potom pracovní rubašky docela zatlačily hedvábí. Puchřelo v bohoslužebných rouchách, stará bur-

8 Poslední mše slavená před polednem o nedělích a svátcích (v římskokatolické církvi). *Pozn. red.*

žoazie a nové kulačky je dotrhávaly. Kdepak těžké ruce obou pětiletetek, černé od uhlí a tvrdé od zacházení s kovy, a taková piplačka jako hedvábí! Ale za třetí pětiletky se život nadlehčil, elektrická energie se rozproudila žilovím sovětské země až do jemných vlásečnic, došlo na drobná potěšení života. Motory duply, vrčící vřetena zavířila, člunky vyrazily z boudeček a rozjely se po hladině osnov. Vodopády bílého mušelinu tekou po vratidlech jako peřeje údolních přehrad a celé černé moře taftu se vlní v odstředivkách zakavkazských barvíren. Arménské a gruzínské krasavice, jako vůbec ženy z jihu, rády se oblékají do černého hedvábí, snad opakem k rozkošně iluminované přírodě, která je obklopuje. A v létě chodí město Tbilisi celé bílé. To Ázerbájdžánky, které si kráší dřevěné pavlače šňůrami červených paprik a navlékaných šafránových květů, mají okatější vkus. Nosí na modročerných vlasech hedvábné šátky v barvě slunečnic a přes ramena ostře fialové šály, které podtrhují olivovou snědost tatarských tváří. A pro celý Sovětský svaz tkáme a barvíme v Tbilisi plamenné hedvábí na pionýrské šátečky. Je po nich pořád větší poptávka. Hedvábí zlidovělo a vesele se třepetá na zdravém povětří.

Ondřej přilnul ke své karchaně v krásném sadu, obtékaném říčkou Verou, a nedal by na ni dopustit. Což v Kutaisi, tam si postavili nové textilní kombináty. Ondřej na ně trochu žárlil. Ale tohle byla stará tabáková továrna, udělali z ní tkalcovnu hedvábí. A jde, a jak! Dvě stě procent nad plán. Přijel do Tbilisi, když se rozbíhala; pomáhal při jejích prvních krůčcích, viděl růst její aleje strojů. Však jich měl kolik na starosti! Nějaký čas pracoval jako pomocný dělník, než se okoukal v hedvábí, pak se stal podmastěrem-zakladačem. Bylo mu svěřeno deset tkadleček a čtyřicet stavů. Rozděloval jim dílo a udržoval stroje. Taky že parýrovaly⁹! Na to má mužský přece jen docela jinou sílu než ženská, napravit v kovových kloubech stroj, když zlobí, a přimět mašinu, aby zas dělala dobrotu.

Leccos by se dalo zařídit obratněji. Třeba celá ta těžkopádná manipulace s osnovním válem. Jednou když Nina potřebovala od-

9 Poslouchaly. Pozn. red.

vinout osnovu a volala Ondřeje na pomoc, napadlo ho: Kdyby se dalo válem lehce otáčet a zároveň jej podle potřeby brzdit, měla by to pohodlnější. Ale jak? Čím? Dlouho si s tím lámal hlavu; měl všelijaké nápady a zase je zavrhoval. Nakonec ho napadlo uložit osnovní válec na dvě otočné tyče, takže si s ním naváděčka může snadno otáčet, jak potřebuje. Měl by se vůbec sestrojít praktičtější naváděcí stojan. Znal jej jako své boty, vždyť kdysi jako Kazmarův chlapec sám podával Halačce, když naváděla do brda. Po dlouhých mutacích umístil křížové činky hned za listy; daly se posunovat, jak to naváděčka potřebuje. Bude si podávat nitě z kříže sama a jedna pracovní síla odpadne. Ondřej podal zlepšovací návrh; kamarád, který uměl rýsovat, mu pomohl. S tlukoucím srdcem čekali na schůzi, kde se to mělo rozhodnout. Co tomu řeknou odborníci? Návrh byl přijat a Ondřej blažený.

„Hlaste se u mne, až budete mít po směně,“ řekla mu Sofija Alexandrovna, vedoucí továrny, svým hlubokým energickým hlasem.

Sofija Alexandrovna, původem Arménka, vysoká a silná žena úzké východní tváře, vypadající starší než jejích pětáctýřicet let, s ústy, která výrazem trochu připomínala velbloudici, s velkým nosem a malinkýma rukama a nohama, pocházela z tifliské šlechtické rodiny. Už rodiče byli revolucionáři. Otec Sofije Alexandrovny seděl za carských časů jako politický vězeň v pevnosti Metechi zároveň s Kecchovelim, starším Stalinovým druhem, a Sofija Alexandrovna si na tom pochopitelně zakládala. Vědělo se o ní, že se jako studentka účastnila Říjnového povstání v Petrohradě a že viděla a slyšela mluvit živého Lenina hned na prvním historickém sjezdu sovětů v tanečním sále ve Smolném. Sofija Alexandrovna byla ženská jako kyrysník; ale kdykoliv na to vzpomněla, zvlhly jí úzké bdělé oči. Těžko si představí někdo ze staré Evropy, jaký měla Sofija Alexandrovna posvátný poměr k mladé tkalcovně. Strana ji sem poslala a ona si střežila to svěřené dítě jako oko v hlavě. Sofija Alexandrovna byla energická až hrůza. Když kolem vás přešla tím svým pochodovým krokem, málem jste slyšeli vrzat kůži důstojnického opasku a napadlo vás, že za občanské války asi zacházela s revolverem stejně pohotově jako tady s britkým jazykem. Byla to ženská metr.

Co jsem provedl, že mě volá na koberec, pomyslel Ondřej, když ho Sofija Alexandrovna k sobě pozvala. Ozval se v něm kazmarovský reflex. Proč by člověka volali? Aby mu vynadali, pro co jiného.

V kanceláři Sofije Alexandrovny bylo strašně začazeno. Kouřila jako komín. Clonou dýmu se rýsoval její směle klenutý nos, srázný jako kavkazský hřbet. Za její hlavou visel na zdi krásný zažloutlý obrázek mladého Stalina s prudkýma očima. Pozvala Ondřeje, aby se posadil, nabídla mu cigaretu, a když poděkoval, nekouří, sama si zapálila.

„Tak co,“ řekla, „kdy se dáte do studia? Továrna by z vás ráda měla textilního inženýra. Doporučila ke studiu dvě dělnice a vás.“

Ondřej se začervenal zmatenou radostí.

„A – není to omyl?“ koktal. „Sofijo Alexandrovno, myslíte, že na to stačím?“

Sofija Alexandrovna se dohřála:

„Tak prosím, jasně odpovězte: chcete studovat, anebo ne? Nikdo vám neutrhne hlavu, jestli nemáte chuť do studia. A místo vám také nikdo nevezme.“

„Já bych rád,“ přiznal se Ondřej, „a jak! Jenže si dost nedůvěřuju.“

„Když něčemu nebudete rozumět, ti druzí vám pomohou. A vy zase jim. Platí?“

I nastala Ondřejovi léta úsilí, o jakém se ani nezdálo studentům, kteří postupují od začátku pěkně povlovně, stupínek po stupínku, aby se neudýchali, a kteří chodí do přednášek, kde jim profesori všechno vysvětlí. Dělníci museli do práce, měli vyučování na dálku. Studovali podle testů. *Těxtilnyj těchnikum*,¹⁰ tbiliská odbočka moskevského, je zásobovala učebními archy s úlohami, které odváděli jednou za týden, vždycky v pondělí, a vyměňovali si je za nové.

Člověk by ani nevěřil, kolik práce se vejde do jednoho dne – i továrna, i studium – a kolik vědomostí do jedné lidské hlavy. Ondřej měl ze začátku pocit, že mu hlava doslova roste ode všech pouček, které do ní vpravoval. Skoro se divil, že mu klobouk, který si při-

10 Textilní technická škola. Pozn. red.

vezl ještě z Čech, není malý. Hlava byla těžká jako nabitý cestovní vak a bolela. Není jen svalový trénink, i mozek je třeba trénovat. Než se dělník naučil se učit – to bylo to nejtěžší. Neodříkávat slovo za slovem jako gramofonová deska, ale pochopit a zapamatovat si princip a po svém jej povědět – pak už to šlo.

Vždyť Ondřej žil od patnácti let mezi textilními stroji, vlastníma rukama házel na váhu balíky lisované bavlny a krmil jí drápatou rozvolňovačku, toho žrouta, co spořádá za den stoh suroviny; svýma vlastníma rukama stácel u mykadel do rulíku ty krásné, hojné, bílé, lesklé copany, pramen, a zaváděl jej do konve, jako když dojí stroj. Prošel od píky školou Kazmarových chlapců, v metelici bavlňených vloček, za burácení mašin a hromování mistrů. Vida ji, starou „můlu“, ještě z dílny mistra Týry, ty dvojdílné saně, které si po šínkách¹¹ jezdily naproti i s frčícími větveny. To je selfaktor¹², který přede na čtyři fáze. V učebních arších se všechno nazývalo vznešeněji, vědecky, a leželo to před ním na ošklivém papíru takové strnulé, jen v kostře. Ale člověk se nesmí dát zastrašit! Naštěstí Ondřejovi vyrůstal ze schématu „živý“ stroj. Hned bylo veseleji u starého plátenického stavu, který hrával „Na cukr, na kafe, na cukr, na kafe“, i u toho těžkého na plachtovinu, co rozvažoval: „Nebude to dneska, bude to zítra –“ Oho, to by se nám dnes nehodilo za třetí pětiletky! Raději střelhibité revolveráky. Ale v jacquardech¹³ se Ondřej také vyznal, bodejt' ne! Už v osmnácti letech galíroval¹⁴ jako starý, provlékal zdvižní šňůry složitého stroje, podobného věžičce, s hranolem dírkovaných karet nahoře, co diktují vzor dole – toho důmyslného Jacquardova stavu, na kterém lze tvořit neomezené kombinace vzorů. Ted' zrovna tkali v Tbilisi na jacquardech partii košilového zefíru sovětským mládencům, které už omrzely starodávné rubašky.

11 Kolejnice. *Pozn. red.*

12 Dopřádací stroj (česky též samopřed). *Pozn. red.*

13 Druh tkalcovského stavu. *Pozn. red.*

14 Řadit šňůry na žakárovém (jacquardovém) stroji. *Pozn. red.*

*Izobretatel*¹⁵ Jacquard by byl v Sovětech vážený. Také by ho poslali studovat na *těchnikum*. Nikdo už by ho nechtěl hodit do řeky za trest za jeho vynález. Počkat, jak se jmenovalo francouzské město, kde žil? Lyon, aha, Lyonský dům hedvábí na Václavském náměstí – jak jsem tam potkal toho nezaměstnaného šlichtaře¹⁶ z Náchoda, hrál na pilu a pila plakala. Lyonští tkalci začali přece první stávkovat v manufakturách – Nino, bylo to sedmnácté, nebo osmnácté století?

Naváděčka Nina znala data a měla ráda dějepis, ty pohádky pro velké. Olga, jako většinou ženy, živěji se zajímala o materiál, o vlákno, o vazbu, o tkaninu než o složení strojů, i když na nich tak obratně a hbitě pracovala. Ondřej miloval mechaniku a konstrukci – podívat se stroji do žaludku, přijít mu na kloub, to bylo jeho. Ale deskriptivu proklínali svorně všichni tři.

Scházeli se na společnou přípravu v malé klubovně a pomáhali si, jak dovedli. Ondřej děvčatům ve výpočtech a Olga zas velmi úpravně vytahovala na čisto rysy.

Když nemuseli rýsovat a venku bylo krásně, sedli do lanovky, vyjeli si s leistry na Davidovu horu, kde byl ve všední den klid, a město Tbilisi u svých pat, město krásné jako v ďáblově pokoušení, učili se ve vůni perských šeříků. V Tbilisi je laskavé podnebí. Podzim s jarem si podávají dlouhé teplé ruce přes uzounkou zimní zídku, které se jedva dotkne sněh. Na Davidově hoře je dlouho den, i když už uléhá stín do údolí a zatemňuje do fialova růžové cihlové domky nad žlutou řekou Kurou, která vpodvečer zezelená, zatímco bílé sovětské budovy ještě svítí.

V podvečerní čas na Davidově hoře Ondřej si vzpomínal na své chlapecké výpravy na vrch Žižkov se Stanislavem Gamzou. Říká se: šťastná dětská léta. Není pravda! Nechtěl by být znova malý. Jeho dětství bylo přitlačené a ustarané vedle ovdovělé maminky, která se nevyznala ve světě a byla mezi lidmi jako prodaná. Skličovala

15 Vynálezce. Pozn. red.

16 Dělník napouštějící přízi nebo tkaninu škrobovým mazem pro její ztužení. Pozn. red.

hochu bezradnou stísněností chudých, takže si dlouho nedůvěřoval a zakrýval to mračnem samotářské pychy; a jeho jinošská léta podupal Kazmar.

Až se vydal do dělnické země a tam mu narovnali záda, zvedli hlavu a vrátili mu jeho lidské sebevědomí. Až ho dostala do parády jedna stará bolševička a posadila ho ke knihám. Z nehezkých šedožlutých archů jako by vycházelo světlo a věci, které znal Ondřej ze zkušenosti jen po kouscích a jaksi naslepo, průzračněly a šly si naproti. Z počátečního chaosu v hlavě se pořádal svět, Ondřejův milovaný svět mechaniky a dynamiky, oživovaný elektrickou jiskrou.

Kdyby byl Ondřejovi v Úlech řekl kamarád: „Ondro, budeš dělat ve fabrice, kde je portýr v sukních a ředitelem bába, a ta ženská továrna z tebe udělá textilního inženýra,“ Ondřej by si byl jen útrpně zatukal kotníkem o čelo: „človče, tobě přeskočilo“. Kdyby byl před lety někdo v Čechách vyslovil před Ondřejem jméno Tbilisi, Ondřej by se byl roztržitě zeptal: „Kde to je? Jakživ jsem to neslyšel.“ A dnes je tu doma. Šzil se s krásným východním městem, které mu rostlo před očima; zastal je tenkrát ve chvíli, kdy zouvalo uprášené tatarské trepky a obouvalo boty do roboty, nepromokavé boty do regulace. Ondřej ještě pamatoval břeh Kury nebezpečně příkrý a plný odpadků; a dnes se procházejí párečky po krásném bílém nábřeží; stavělo se ve dne v noci, reflektory nočních směn jej oslňovaly; obcházel míchací bubny na bulváru Rustaveliho, plném asfaltového kouře, a vysazoval s mladou brigádou stromky na holé Davidově hoře a v zahradě kolem továrny. Tkát je takové krásné mírové dílo. Po mnohých útrapách a pokořeních z dob bez práce se chystal žít šťastně se svou milou v hedvábnickém městě, chráněném horami a protékaném laskavými vřídly. Neboť Tbilisi znamená gruzínsky „Teplice“, a o založení města se vykládá pod Kavkazem podobná pověst jako v Čechách o Karlových Varech – které nám teď nacisté chtějí odříznout i s hraničními horami.

Proč to Ondřeje tak trápilo? Co mu bylo po malé chladné zemi tam daleko? Dala mu citelně znát, že nepotřebuje jeho dvě ruce a že s ním nepočítá. Proč jen ho to tak strašně bolelo jako na vlastním

těle? Hraniční čára, ostrá jako ostnatý drát, vrývala se mu do hlavy a hraniční kámen tak těžce mu ležel na srdci. Ondřej se nějak styděl, že tu žije schovaný pod Kavkazem v čarokrásném podzimu a jenom zdaleka se dívá tam na druhou stranu Evropy, k deštivým Alpám, kde se rozhodovalo o nás bez nás. Jak se tam houpají nad propastí závratné politické váhy! Trnul, aby z nich nespadlo Československo, země křišťálových horských pramenů, a neroztříštilo se na kusy. Nedáme se – vzdají to? Bude válka, nebude? Člověk by se zbláznil z té politické tahací harmoniky. Přece to nevzdáme! Za nic na světě. To by bylo po republice. Potvora Hitler!

„Vzít pušku a odstřelit ho,“ řekla rozhořčeně malá šestnáctiletá podavačka. Vypadala jako za groš kudla, tvářila se velmi rozhodně a děvčata se jí dala do smíchu.

„To tě vidím! Toho lepenkového z Parku oddychu, vid’“

V Parku kultury a oddychu, na trávníku, stály v životní velikosti podlepené politické karikatury a mezi nimi Hitler s divou patkou do očí a s kartáčkem kníru nad chřtánem dokořán, jak řve své hrozby do rádia.

„To nedělá jen Gitler,“ chladně poznamenala Sofija Alexandrovna.

„Ten hlupák Chamberlain,“ dodal Ondřej, „a Daladier, mizera.“

„Také vaše vláda,“ dořekla přísně Sofija Alexandrovna, hledíc na Ondřeje. „Máte tam špatnou vládu, Andreji Vjačeslavoviči, špatně rozeznává své přátele.“

Ondřej věru nezůstal osamocen ve svých starostech o rodnou zemi. Účast s Československem tu byla veliká. Projevovala se na stránkách časopisů Izvěstija a Pravda, hleděla na vás z plakátů, mluvila z rádia, ožívala v shromážděních. Na tu protestní schůzi proti chystanému zmrzačení Československa Ondřej nikdy nezapomene. Ovšem, bylo strašno vidět známou, známou úzkou a protáhlou mapu naší republiky už zařazenou mezi země, které bující fašismus zachvátil jako rakovina, vidět ji vedle Rakouska, Španěl a Habeše. Ale je třeba dívat se pravdě do očí a volat proti bezpráví. Volal Kom-somol, volaly továrny, volaly blízké kolchozy. I Ondřej tam tehdy promluvil jako Čech, zapomněl na trému, burcoval na poplach, vylil

si srdce. Jestli kdy miloval Sovětský svaz, kde mu dali práci, kde mu osvětili hlavu, kde našel lásku, teď ho dvojnásob miloval. Pochopil: dělnický stát, větší než zeměděl, záštita utlačovaných, to je svědomí světa.

A pak to přišlo ráz na ráz. Mračno, které Ondřejovi zaclánělo tu rozkošnou neděli na Zeleném mysu, zhoustlo, protrhlo se a vysypalo krupobití zpráv:

Pod nátlakem francouzské a anglické reakce československá vláda přistoupila na nestoudné požadavky německých fašistů. Ondřej si to překládal po svém: zrada! Už to u nás vzdali. Naopak! Statisícové masy československých dělníků za vedení Klementa Gottwalda rozhořčeně protestují proti kapitulantům, četl na tabuli Informbyra¹⁷, jde do továrny. Buržoazní vláda smetena. Nastolena vojenská vláda.

Ondřej si pak ostře zapamatoval tu chvíli. Stál s montérem a s konstruktérem v nově přistavěném továrním sále, který se ještě rozléhal prázdnotou a voněl vlhkou a syrovou vůní novostaveb; do ní se mísila lepkavá vůně degumovaného hedvábí, pronikající celou tkalcovnou. Bylo kolem desáté dopoledne, jasný den v druhé polovině září. Instalovali nové stavy. Ondřej držel v ruce nákres a ustupoval před sluncem, které mu oslňovalo papír. Kosý pruh světla, jako padací můstek od slunce k zemi, plný sametových vířících částeček prachu, dopadal na podlahu před ním, za oknem vykukovala ze zelených stromů bílá bář cirkusu.

„Ještě přiklepnout prohozní excentr,“ řekl Ondřej a Váňa přiklepl a zařinčelo to v prázdném sále jako na nádraží.

Malá podavačka vstrčila hlavu do dveří.

„Je tu Andrej Vjačeslavovič?“ ptala se a zároveň už k němu šla s něčím v ruce.

„Telegram, Andreji Vjačeslavoviči.“

Ondřej už věděl, kolik uhodilo, ještě než rozlepil papír. Zpráva od jeho vojenského ručitele, Gamzy. Volají jeho ročník. Má se osobně hlásit v Moskvě na československém vyslanectví.

17 Informační kancelář. Pozn. red.

Zlomek vteřiny ještě potrvála slunná dílna s vůní malty a hedvábí, s těšením na Keto, která měla přijet v sobotu večer, s novými stavy a s padacím můstkem slunce; a náhle se Ondřejův celý tak pracně vybudovaný život zakymácel a skácel a on skočil rovnýma nohama do techniky odjezdu.

Ujížděl z východu na západ, k Černému moři, nad nímž se mu vznášela milostná vidina Keto. Byla naděje, že ji Ondřej ještě uvidí skutečnou a živou. V Suchumi se vyhnul z okna a oči si mohl vykoukat, aby nepropásl dívčinu s pletenci kolem jemné hlavy, až přiběhne pod okno rychlíku. Ale po Keto ani památky. Podával pozdě telegram, v kterém ji prosil, aby se s ním přijela do Suchumi rozloučit, a Keto už patrně nestihla vlak. Ondřej odjel a odvážel si nevýslovný stesk prázdnoty a přeludnosti, jakým zasahují člověka zmařená setkání. Po pravici Kavkaz, po levici moře, loučil se s čarokrásnou krajinou. Na vojnu, na vojnu, hrál vlak svou starou píseň jízdy. Co už se Ondřej natrmácel ve vlcích!

Jeho protějšku, muži s plnou aktovkou, jízda zřejmě nevadila. Podložil si aktovkou čtverečkovaný papír a psal nějaký projev nebo co; chvílemi zvedal hlavu, díval se před sebe a rozmýšlel; pak zase vytrvale psal krátkým špačkem v tvrdých prstech. Snad funkcionář strany.

Jako starý ráj z iluminované bible ležela za Ondřejem tichá Adžarie se sady dětských mandarínků. Jeli z jihu na sever, od hor do stepi, zatřpytila se solnými skvrnami, míjeli perletové Azovské moře. V Rostově byl nával cestujících. Teplý, hustý, vzrušující průmyslový vzduch vystřídal křišťálový ozón hor.

Tři dni a tři noci trvá cesta rychlíkem z Tbilisi do Moskvy. Do vlaku vletovaly rozčilující zprávy, jako když vám padají do očí uhlíky z rozjeté lokomotivy, a potom špatně vidíte. Jak to vlastně je? Francie nařídila částečnou mobilizaci. Ale Chamberlain prohlásil, že nestrpí, aby se britské impérium zatáhlo do války pro takovou malou neznámou končinu, jako je Československo.

Ondřej nikdy nezapomene na Charkov v osudném měsíci září. Rychlík dlouho nemohl vjet do hlučícího ohromného nádraží se

spleť kolejnic. Musili čekat kvůli vojenským transportům. Všude samý voják, ešelon¹⁸ vedle ešelonu, všechno na západ ke Lvovu a na rumunskou hranici, naznačovali si lidé ve vlakovém oddělení. Pro dělnickou velmoc, nad jejíž pevninou slunce nezapadá, nebyli jsme malou neznámou zemí. Znali nás jako statečný demokratický národ, jemuž je třeba jít na pomoc. *Smrt fašismu! At' žije svobodné Československo!* napsali si rudoarmějci na vojenské vagóny. Ondřej je viděl v sousedním vlaku, jak se ve voze smáli, mračili se, volali vtipy, snili, kouřili. Obláček machorky¹⁹ ho odechl, zaplápolala melodie na harmoniku, a jak se Ondřejův rychlík posléze hnul, odvážel si ji kus cesty dál. Nejsme sami, kamarádi. Sovětský svaz nás nedá. Nám na pomoc, nám na pomoc, nám na pomoc, pospíchal vlak, hrál vlak svou starou píseň jízd a hned bylo veseleji rukujícímu vojákovvi. Ondřej se dal do řeči se svým protějškem, s občanem, který tak pilně psal. Slovo dalo slovo, a když muž uslyšel, že je Ondřej z Československa:

„Váš Gottwald,“ povídá, „chorošij čelověk.“²⁰

Znají nás tady. I to Ondřeje potěšilo a dodalo mu srdce. Ujížděl Ukrajinou, kde vzduch voní jako u nás na Hané, mateřsky oblou zemí, tou velikánskou sovětskou Moravou. Jabloně obklopovaly bílé a bledě modré chaloupky, ženy, hlavu zavinutou jako v Úlech, dívaly se za vlakem. Vzduť vlny lesů, kožíh země, chránily obrovská kolchozní oraniště se stohy jako domy; člověk se jen divil, kde jsou lidé, kteří ta pole obdělávali. Vlak jel kilometry a kilometry a neviděl jsi človíčka. Inu, traktory! Země kolem bylo tolik, že jsi cítil: nejen oheň a voda, i země je živěl.

Zelenající ozimy a fialová oraniště se střídaly do omámení, a vojákovi, který měl rukovat, se zdálo, že cesta nebere konce, že to bude věčnost, než dorazí do Moskvy, a že za to bude volán k odpovědnosti.

18 Vojenský vlak (v ruském prostředí). *Pozn. red.*

19 Hrubý tabák. *Pozn. red.*

20 Dobrý člověk. *Pozn. red.*

Vzduch povívající do okna se ochlazoval, oblá Ukrajina bledla a ztrácela se v rovinu. V celých družinách přicházely vlaku naproti bělokoré břízy v zlatých parukách. Na sever, na sever, do podzimu, hrál vlak, Ondřejův věčný vlak.

Ondřej vystoupil na Kurském nádraží a ztratil se krvinkou v žilobití Moskvy.

Když se zas vynořil na Povarské, v palácku dosti nevlídném československého vyslanectví, byl na smrt bledý. Chladem a únavou a zejména z té zprávy, z té šílené zprávy, kterou už četl v „Pravdě“, a které se mu přesto nechtělo věřit. Narovnal se, srazil paty, a doklady v ruce, hlásil se jako desátník Urban Ondřej, povinný vojenskou službou, jehož ročník je povolán za mobilizace.

Československý důstojník se po něm ohlédl od psacího stolu.

„Člověče nešťastná,“ vybuchl, „běžte, odkud jste přišel, je po všem. Je po vojně a od zítřka Němci zabírají hory.“

Ondřejovi se zdálo, že se ten důstojník dá vzteky do pláče. To tedy – to znamená, že může zpátky ke Keto. Ale jak se jí podívám do očí? A Sofiji Alexandrovně? Ta hanba. A Rudá armáda už byla na rumunské hranici. Do karchany se vrátí, od které se tak těžko odtrhoval. Pojede zase tři dni a tři noci a vrátí se do země krásné jako zlatý oblak, ke své jiskřičce. Jenže nějaká páka se mu přehodila v duši. A to, co mu dřív připadalo jako nemyslitelná radost, cítil teď jako strašné neštěstí.

„Tak si z nás dělali blázny,“ zamumlal Ondřej zbledlými ústy a vy-potácel se do čekárny. Snad mluvil sám k sobě jako opilý, byl zdrcen. Nějaký opálený ruský Čech ho dohonil na schodech. Zpozoroval jeho rozčilení.

„Ale přítelíčku,“ povídá, „ale přáteli. Přece není dobojováno. Jen nevěšet hlavu. My si ještě zaválčíme.“

Návštěva

Noc po Gamzově zatčení měli v Střešovicích návštěvu. Jen opice a gestapo mohou zvonit s pánovitostí tak potrhlou. Jako by lidem o druhé v noci nebylo třeba ani chvilíčky, aby procitli k vědomí, vstali, něco si přehodili a dovrávorali ke dveřím. Stanislav předešel matku, postavil se před ni, odemkl: A kolik Teutonů²¹ v kazajkách z kůže se hrnulo dovnitř jako vtělený nečas a tma. Tak, už je máme až v bytě! Odpoledne zapečetili žižkovskou kancelář a zatkli i Klácela. Nella, co mohla, přemáhala chvění z úleku, zimy a nedospání. Špatně se jí to dařilo.

Ta třesavka, Nello, pamatuješ? Zrovna tady, kde se ti legitimuje jeden z vetřelců jako člen německé tajné státní policie, právě na tomto místě u okna v předsíni stál mladý hoch, židovský medik. Rty se mu třásly, s nepřírozeným chvatem otvíral aktovku, zalovil v ní rozehranými prsty a vytáhl obrázek čertíků, kteří tančí. Přijel z Berlína hořící sněmovny, ten první posel neštěstí. Podobně tobě se chvěl a podobně přemáhal teutonskou zimnici. Už tenkrát ti vjela do nervů, už tenkrát.

„Kde je váš muž?“

Paní Gamzová užasla. Že se ještě ptají!

„To snad pánové budou vědět lépe než já. Včera v poledne byl zatčen.“

„A proč?“ střelhlbitě na ni skočil druhý gestapák.

„Také se ptám,“ opáčila. „Zajisté omylem, který se vysvětlí.“

„U nás omyl neexistuje. Otevřte ten stůl.“

„Bohužel, nemám klíče.“

Gestapák mlčky, s chutí, jako když přebíjí trumfem, vyhodil z kapsy na stůl svazeček Gamzových klíčů. Byly Petrovy, byly. Nella je hned poznala, i s tím kroužkem, který se nedovíral, vždycky na něj hubovala, že trhá podšívku. Ale Gamza si jej zanic nechtěl dát vyměnit za jiný. Ne, nebyla by věřila, k jaké něze ji jednou pohnou

21 Germánský kmen, přeneseně typický Němec. Pozn. red.

staré klíče na kroužku, který trhá kapsy. Vzali je Gamzovi, mají ho. Proč se po něm doma ještě sháněli? Nač ta komedie? Proč lžou, i když nemusí?

Stanislav stál opřen o knihovnu za gestapákem, rozloženým v otcově křesle, a jako člověk, který si přisadil, napjatě přihlížel hazardní hře. Dlouhé prsty s kartářskou obratností přemítaly a odhazovaly otcovy papíry. Jak jim mohl Němec rozumět? Pravda, měl po ruce českého detektiva, který do nich úslužně nahlížel s ním. Co hledali? Materiál lipského procesu? Zmizel. Koncipient Klácel jej odklidil dříve, než ho odpoledne zatkli v žižkovské kanceláři. Stáňa „čistil“ otcův psací stůl v noci na patnáctý březen. Však posud kašle z čoudu spálených papírů! Vyházel toho ze stolu tolik, že by možná byl od táty dostal za tu přemrštěnou úzkostlivost.

Gestapák nesebral ze stolu nic než Gamzův cestovní pas. Ten Stáňa nenapadlo schovat. Chyba. Ale vždyť je to zákonitý dokument? Bože, jak byli naivní, tihle Gamzovi.

„Nechte mi ho,“ prosila Nella. „Je tam mužova fotografie. Nemám jinou.“

Gestapák se jí zazubil do očí.

„Aspoň si k nám jednou pro ni přijdete,“ zažertoval a zastrčil pas do náprsní kapsy.

Je to vůbec pravda? Nezdá se mi to jen? Cizí muži se najednou ocitli v Nellině ložnici a něco tu hledají. Co, to neřeknou. Jak tomu právě bývá v hrozném snu. Za staženými roletami, v umělém osvětlení, v stínech, které vrhá noční lampa, působí to dvojnásob přeludně. Potloukají se kolem rozestlaného lůžka, kde důlek v podušce ještě nevychladl od hlavy horké starostmi a kde zkroucená pokrývka obtiskla pohyb chvatu, s nímž byla odhozena. Vjíždějí rukama pod peřiny, vytahují s náramným rámusem (protože neznají ten fortel) zásuvky lehačky, odhrnují koberec, jdou do prádelníku. Derou se do panina důvěrného soukromí a jí nezbyvá než mlčky přihlížet. Už se nechvěje. Zmrazila ji divná strnulost. Za vším strmí jako ponurá požární zeď úzkost o Gamzu; a na ty podrobnosti, co se dějí před ní, jak cizí muž právě otevřel dokořán skříň a objevila se bílá idyla

ložního prádla, prokládaného levandulí a rezedou (to jsem ale byla dětinská), na ten starobylý obraz se Nella dívá chladně jako kukátkem na jeviště, jako by se to všechno dalo jiné, lhotejné, vymyšlené osobě. Plno ostrých postřehů a nečekaných souvislostí honí se jí přitom hlavou.

Viděla jsem s Mítou v zoologické zahradě opice. Měly tam na hraní taková zaklapávací dvířka – třísky jimi třeba desetkrát za sebou. Zrovna takhle oni vytahují a přirážejí zásuvky. Helenka tomu říká nekoordinované pohyby. (U Skřivánků se jistě probudili tím rámem. Co Míťa?) Mají vztek, že nic nenašli. Dráždí je nevinné a obyčejné věci života. (Bože, jak byl krásný!) Rádi by udělali senzační objev. Efekty, pouštět hrůzu – to je jejich. Kolik asi dostali za Gamzu? Jistě mají prémie. Nenávidí nás také za to, čeho jsme se nedopustili. A že se nestydí, lézt do cizích zásuvek, pomyslíla najednou dětinsky paní Gamzová. Kdyby mně zlatem zaplatil, já bych to nesvedla. Teď se mi hrabe osobním prádlem – jako by mě nacisté svlékali – ano, na milost a nemilost – za to děkujeme státnické prozíravosti pana prezidenta Háchy. A ještě – že vůdci švarně slušel hnědý polní stejnokroj. I to napsal do „Národního strážce“ ten darebák redaktor. Jak si dovedou lidé přispíšit! A je to Čech. Bude jednou viset, Toník má pravdu. Ale zatím může Gamza tisíckrát zahynout. Jen kdybych ho měla doma! Hodinky, punčochy a to ostatní – hloupost.

„To jsou rodinné dopisy,“ ozvala se náhle paní Gamzová a vstala. Domnívala se, že je při prohlídce nezranitelná. Ale jen se gestapák dotkl maminciných psaní, těch láskyplných i káravých epizod, které jí stará paní psávala z Nechleb silným plnicím perem po otci, svým energickým klikatým písmem (maminka hrozně čmárala) – v tu chvíli to Nellou trhlo, jako by se matčina památka mohla ušpinit nebo nakazit v bezbožných rukou.

„Rodinné dopisy,“ a šla ke gestapákovi. „Nic jiného mezi nimi není. Čestné slovo.“

Dělal, že ji neslyší. Rozvazoval prsty s ryšavými chloupky vybledlou fialovou stužku, kterou byla svázána zažloutlá psaní, naschvál pomalu, jak se zdálo Nelle, aby ji dráždil. Projel dopisy kartářským

palcem – a podal je paní s ničemně šlechetným úsměvem. To se jim líbí! Hrát si s námi jako kočka s myší. Mít nás v hrsti. Jsou na koni. Jim je hej a nám úzko – a přece bych s nimi neměnila za nic na světě. Taková Helenka, lékařka, kam vejde, nese pomoc a útěchu. A oni postrach a neštěstí. Cožpak je to nějaký život? Ne, nechtěla bych být v jejich kůži.

„Máte těžké povolání,“ pronesla s nepostižitelnou ironií, když gestapák svlékl po kožené kazajce nyní i kabát, stoupl důkladnými botami na židli v chodbě a jal se podávat druhému dole kufry, lyže a všelijaké harampádí, uložené nahoře na almarách. Práší se z toho a rádo se to poroučí na hlavu. Chlap byl jen tak v košili, vyhrnul rukávy a malá útlá Nella dole s hrůzou pozorovala Němcův býčí týl, a jak mu nabíhají na holých pažích svaly. Pane, ten asi bije! Raději nevzpomínat na Gamzu.

„Co je tohle?“

Otáčel v prstech kovový váleček, nalakovaný polní barvou.

Nella nevěděla. Záhadný předmět vyzařoval neurčitou úzkost. Jak se k nám dostal? Snad nám to sem nepodstrčili sami?

„A to je filtr plynové masky,“ vysvětloval jasným hlasem Stanislav.

Šedivé tkanice se zaplétají a gestapák už vytahuje z hořejší skříň celé ty nevlídné hnědozelené torby s plynovými kuklami. Jak se nečekaně vynořily – posud z nich číšel mnichovský žal.

„Vy jste byl voják?“

Stanislav přisvědčil.

„Na – dnes už se, vy Češi, nemusíte bát války,“ liboval si za ně gestapák.

Matka ani syn neodpověděli.

Po bytě bylo boží dopuštění. Jak se takový malinký vesmír, který si Nella s láskou uspořádala, na obrat ruky změnil v chaos. Ničit jde rychle.

Rodinné skříni se obracely útroby pod prsty vetřelců a vrhla klky šedého vatelínu, krejčovské zbytky na záplaty, kostice a vůbec pozůstatky starých časů. Stanislav poprvé za život uviděl věci, které vůbec neznal, protože jakživ nebyl při prázdninovém gruntování.

Fantasticky malou křestní peřinku Vítovic rodiny, s čepečkem jako pěst; jakési zčernalé kotilióny²², zabalené do vrásčitého hedvábného papíru; kroužek na ubrousek s monogramem nechlebské staré paní; prababiččinu šněrovačku, když se v šestnácti letech vdávala, a macešky z jejího černého slaměného klobouku starých paní. Slohy různých dob se namátkou ukazovaly v útržkovitých vzorcích, jak se vetřelec prohraboval rodinnou kronikou, vzpomínkami na dřevěný dům v Nechlebách a prababiččinými svršky. Leccos z nich zůstalo u Gamzů, když ji Helenka s Nellou dovezly před lety do Krče, kde stařenka podnes žije. Vyrukovalo nářadí, které přichází ke cti jednou do roka, litinový stojan pod vánoční strom a svíčky; věci, které dosloužily, se vynořovaly směšné i dojemné svou předpotopní neohrabaností. Vida, „Mazepa“! Ten ještě žije? Staňa ho neviděl dobrých dvacet let. Bůhví proč Gamzovic děti tak okřtily plochou zahřívací láhev do nohou, když člověk stonal a drkotal zuby v posteli. „Mazepa“ měl nyní světlejší plechovou záplatu, byl zaletovaný, už tekł. Noční host opatrně odšpuntoval plochou láhev, přimhouřil oko a druhým se zkoumavě díval dovnitř. Myslel snad, že v „Mazepovi“ přechovávají střelný prach? Co u nich hledalo gestapo? Zbraně? Tajnou vysílačku? Schovaného člověka?

„Jen se koukněte,“ zlostně je pobízela Barborka, jak rozhrnovali šaty na ramínkách, a sama se zprudka chopila cípu Staňova zimníku. „Žádný bubák tam není. Bubáci jsou jinde.“

Stanislav s Nellou jí dávali znamení očima, ať mlčí. Gestapo přece doprovázel český tajný. Však ona Barborka dobře věděla, kam až může jít! Děkala naschvál hloupou.

„Nač to stěhujou, což malujeme?“ ptala se hezky nahlas, když chlapi odstavovali v jídelně nábytek a dívali se za něj.

Vypouklá ozdoba na kredenci je dráždila. Odloupli ji nožem – houby za ní našli! Nadělali třísek, nechali to tak a šli dál.

Dupali po bytě jako ti koně, aby nám dali znát, že jsou páni. Barborce v kuchyni také do každé piksly strkali nos, radši sama rozbalo-

22 Drobnosti, které dávaly tanečnice svým tanečníkům na plesech. *Pozn. red.*

vala pytlíky, jen aby jí na to nesahali pracnami. Čert ji mohl vzít. Ale neodnesli nic, toho se nejvíc bála. Tenkrát v březnu bylo v Čechách všeho dost, Němci najedení, zboží volné, nemohli si brát záminku, jak se potom vyjádřila Barborka. U nás by si toho popadli! Víno, zlato ani spořitelní knížky u Gamzů nebyly. To nebožka stará paní Vítová, ta ještě vedla jinší dům.

Když konečně vypadli, kde tesař nechal díru, Barborka se rozhlédla po *virválu* po bytě, spráskla ruce nad tím *virčoftem* a pronesla z hlubokého přesvědčení:

„Na mou duši, gestapo do domu, to je horší než řemeslníci.“

Chtěla jít sklidit do Gamzova pokoje, a jak narazila o zapečetěné dveře, dala se do pláče.

„Takový dobrák,“ mluvila v slzách. „Takový dobrák,“ opakovala. „Kuřeti neublížil.“

Nehodilo se to na bojovného Gamzu. Ale Barborka tím mínila, že s ním cítí a že ho má ráda.

Pánové zazvonili na poplach i naproti u Skřivánků.

Míťa se probudil a rozespalý, jak byl, volal ochraptělým hláskem za Toníkem:

„Táto, jsou tu zloději?“

„Co tě napadá,“ chlácholila ho matka. „Jen spi, Mítěnko, spi.“

„Tak lupiči?“

„Dej pokoj, Míto, a už ať spíš!“

„Mámo, přišel dědeček? Ať ke mně jde!“

„Až se zítra probudíš, doufám, že tu bude.“

„To jsem rád,“ měkce vyslovil Míťa, přitulil tvářičku k podušce a uhnízdil se ke spaní.

„Lupiči,“ domlouval sám sobě se zavřenýma očima, „lupiči by nezvonili.“

Naštěstí už spal.

„Vy jste lékař?“ optal se gestapák Toníka.

„Žena je doktorka medicíny.“

„To bych manželce netrpěl,“ zažertoval gestapák. „Paničce patří do ruky vařečka, a ne nějaké pinzetky. Že mám pravdu, milostpaní?“

Helenka se usmála. „Třebas bych vám byla jednou dobrá, až by vám bylo zle.“

Druhý gestapák k ní překvapen zvedl obočí od telefonního seznamu, kde prohlížel vpisovaná čísla.

„Vyloučeno. Nemáme kdy stonat,“ prohlásil nafoukaně. „Odkud se tu vzal tenhle peníz?“

Vyhodil minci a zase ji chytil do ruky.

Na tácku mezi barevnými tužkami se povalovala padesátikopejka. Skřivánek o ní ani nevěděl.

„To bude ještě ze Sovětského svazu,“ povídá klidně. „Pracoval jsem tam jako spec²³. S výpravou amerických inženýrů. Jsem občan Spojených států, pánové, a přiznávám se, že jsem poněkud udiven vaší návštěvou.“

Otevřel stůl a ukázal doklady.

Gestapák se poněkud zarazil – pokud se vůbec dovede zarazit gestapák – a velkopansky se rozhlédl.

„Bydlíte špatně,“ řekl, „to vám nemohla nebožka republika opatřit lepší byt?“

„Nám stačí,“ ozvala se Helenka.

„Ale to jsou Češi,“ s nadutým pohrdáním mluvil gestapák, neposlouchaje ji. „Nedovedou si vážit vynikajících odborníků. Takový skvělý člověk jako vy. V čem vy teď pracujete?“

„V konstrukci leteckých motorů.“

„Prosím. Víte, co byste měl v říši? Vlastní vilu a vozejk. Na to také máte svaté právo,“ rozhorlil se gestapák. „Přijďte k nám za týden, pohovoříme si. Schopným lidem se tu povede skvěle.“

Napsal telefon a adresu, vytrhl z bloku lístek, podal jej Toníkovi a porouchali se.

„Už tě vidím, jak tam letíš,“ prohodila Helenka.

„Rádi by ze mne tahali rozumy o Sovětském svazu, to je jasné.“

„Budeš muset zmizet – ale šikovněji než táta.“

„Já se poradím.“

23 Specialista (v sovětském prostředí). Pozn. red.

„A s tímhle,“ vervně vyslovila Helenka a sebrala lístek s gestapáckou adresou, „rovnou do kamen.“

Už by to byla udělala – vtom se gestapák vrátil. Zapomněl si tužku – starý policejní trik.

Ostře si oba změřil a odešel.

Gamza

Mrzutá pedanterie věznic nebyla pro Gamzu pranic nového. Znal nazpaměť ze své advokátní praxe ten zdlouhavý a zaostalý svět se středověkým rachocením klíčů a s kýbly a s trestanci v kulatých čepičkách, kteří ustavičně něco opravují po budově a nenápadně přitom prosí o cigaretu. Každou chvíli byl za některým ze svých klientů na Pankráci. Nedivil se vězeňskému ovzduší, jako Helenku neděsila nemocnice. A ostatně, sám seděl v Ostravě, ještě za první republiky. Odsoudili ho pro pobuřování. Už zkusil ten jiný pocit času, jak jej prožívají vězňové. *Včera*, to zůstalo tam venku, než člověka zatkli. *Dnes* – to je tady za mřížemi, kde dni bez výrazu, bez barvy, bez vůně, jeden jako druhý se kupí jako hromada prken v jednu neměnicí se beztvarou přítomnost, která se nehýbá z místa. A *zítra*, to na tebe čeká zase až tam venku, až tě pustí. Tam venku, kde se život pohybuje a mění, kde chodí ženy, jezdí električky, svítí slunce. Gamza znal dokonce i Moabity²⁴ už z Dimitrovova procesu, jehož část probíhala v Berlíně – a který se nyní opakoval v kapesním vydání i v Gamzově případu.

Nacisté nařkli Gamzu, že se účastnil spiknutí: „Ring gegen Deutschland.“ On by zajisté byl s chutí obklíčil a zneškodnil nacistické Německo. Ale o jsoucnosti oné německé ilegální skupiny neměl potuchy. Dověděl se o ní až při výslechu. Byl to pustý výmysl a holý nesmysl. I právníci z říše to musili uznat a zastavili řízení. Stávalo se to s gestapem často: obvinění falešné, ale kápnou na toho pravého. Anebo: zatknou toho, kdo se jim nelíbí, pod falešnou záminkou. Gamza si nedělal iluze. Mohl si na prstech spočítat, že ho seberou za lipský proces. Překvapila ho jen ta rychlost. Počítal se svým zatčením později. Česká policie zřejmě gestapu nahrávala.

Řízení proti Gamzovi bylo zastaveno, berlínský obhájce, slušný člověk, blahopřál zproštěnému a Gamza pocítil právnícké uspokojení, že bylo učiněno zadost spravedlnosti. Načež ho posadili do

24 Věznice v Berlíně. Pozn. red.

vlak a místo do Prahy jel do koncentračního tábora. I to už znal z dozvuků lipského procesu a nedivil se.

Bylo jasno, že se ocitne v dočista jiném světě, než byl přísně puntičkářský život v Moabitech. Soudní vězení mají svou starou tradici. Ani krkolomný státní převrat ji nevykořenil. Je nezmarná se svými *bachaři* a *gonkaři*²⁵, se svým hlášením osazenstva cely, s klasickým lepením sáčků, s klíči a kýbly. Soudní vězení může skončit naprosto zle, popravou. Ale než přijdeš o krk, žiješ celkem v pořádku, v historickém pořádku z dob Marie Terezie a Bedřicha Velikého, kdy se lidstvo naučilo úřadovat a zhlédlo se ve svém úřadování. Moabity, nacisticky přibarvené, i se svým hladem a štěnicemi, byly stále součástí úředního systému. Soudní vězení mají svůj jízdní řád a podle něho jedou. Ale v koncentračním táboru nevíme dne ani hodiny. Běh života v říšském soudním vězení lze odhadovat počtem pravděpodobnosti. Koncentrák je nevypočitatelný. Nikdy nevíš, čím tě eses nebo tvůj *kápo* překvapí. A oni překvapují s oblibou, to je jejich. Čím by se také vyrazili při tak otravném a marném zaměstnání, jako je hlídat národy, sehnané bůhvíodkud a bůhvíproč.

Gamza mnoho věděl o koncentračních táborech, už od říšských uprchlíků, kteří se hrnuli do Československa od roku třiatřicátého, i z německých protifašistických reportáží. A jako každý, kdo jde do něčeho, o čem slyšel a četl, ale co nepoznal ze svého vlastního názoru a nezkusil na své kůži, představoval si to v krajnostech. Byl připraven na to, že se hned setká s okázalým mučením, sténáním, vraždami, a už předem si upevňoval duši proti očekávaným hrůzám. Ale rozdíl mezi vypravovaným a prožívaným je nesmírný. Gamza čekal zohavené mrtvoly. Ale nečekal toto:

Před stavenišťem stál vůz, naložený velkými krychlemi lisovaného sena, do vozu bylo zapraženo několik párů lidí v proužkovaných šatech, na kozlíku seděl koč s bičem. Švihl jím, trhl opratěmi, mlasknutím pobídl spřežení, lidé zabrali a vůz se hnul. Nikdo z ostatních *heftlingů* si toho nevšímal. Nedivili se tomu. Kopali dál. Byla to oby-

25 Vězeň určený k pracovní službě na chodbách vězení, chodbař. Pozn. red.

čejná fůra s nákladem, místo koní ji táhli lidé, a jiný člověk, člověk jako oni, seděl na kozlíku a furiantsky práskal bičem. V Gamzovi byl silněji vyvinut smysl pro lidskou důstojnost než soucit; vzplanul zejména pokořením za ty zapřažené lidi. A kočí se smál a něco hulákal hrdelní řečí a švihal je bičem; zapřažení lidé sehnuli oholené hlavy, shrbili proužkovaná záda a dali se na tenkých nohou v dřevácích do klusu. A tak to jelo kolem Gamzy jako vidění, zrovna jako naschvál, jako ukázka života postaveného na hlavu, jako alegorická kára fašismu.

Později, mnohem později, Gamza šel ráno z *bloku* na *apel* a zahlédl zkrouceného člověka, který se zbláznil a skočil na dráty. Už to měl odbyto, zabil ho proud. Později, mnohem později, Gamza stál na *apelplace* nucenou frontu na zastřeleného. Musel k němu pořádně otočit obličej podle předpisu a pořádně si ho prohlédnout na výstrahu; nebo by si musel znova stoupnout dozadu do řady, stát kolik hodin a znova se jít podívat. Ale žádný zabítý v *lágru* už neotrásl Gamzou tolik jako první den ti živí lidé zapřažení do vozu, s kočím na kozlíku.

„Copak tam máš? A nešilhej tam, koukni radši na mě,“ domlouval mu humorně naléhavý hlas. „Já jsem přece hezčí, no ne?“

Promluvil člověk, který kopal vedle něho. Gamza mu rychle pohlédl od lopaty do tváře. Byl to podšitý lidový obličej. Smál se na něho všemi vráskami.

„A dělej furt, Hans se dívá. Ono ho to omrzí, pak si odpočineš. Čím míň toho zpozoruješ kolem sebe, tím líp pro tebe. Víme? Mha přede mnou, mha za mnou. Dlouho tu nejsi, vid.“

„Se střeďečným transportem.“

„Proto. Dá se tu žít. Člověk zvykne.“

Také měl červený trojúhelník politického.

„Na tohle si nikdy nesmíme zvyknout,“ přísně namítl Gamza.

„Jdi, ty dědo vševědo. Tak já to nemyslel. Kdo v sobě má pevný punkt, nic ho nerozhází. Drž to níž. Takhle se ztrháš.“

Kopání Gamzu strašně unavovalo. Těžký nástroj se mu přičil v ruce. Měl obě ruce levé. Ostýchal se za svou neobratnost před mu-

žem, který uměl důvěrně zacházet s motykou a krumpáčem. Také to „dědo“ Gamzu trochu zarazilo. Což tolik zestárnul za tři měsíce vazby? Přes vyražené zuby při výslechu, přes hladovou stravu, která způsobuje, že leckdy spíše dumáš, než souvisle myslíš, Gamza se cítil mlád, nesmířen, odbojný a hotov se probít s kamarády do lepších časů. Dimitrovovi to slavně dopadlo, i se mnou to bude dobré. V táboře měl přece štěstí, že se dostal hned první den do party s takovým veselým, klidným a zkušeným chlapíkem, jako byl Štěpka.

„Pohov, chlapci,“ povídá, „Hans jde do vinárny.“ Vyprovodil očima nevelkého, ale rozložitého *kápa* se zeleným trojúhelníkem zločinců. „On má láhev šnáby tamhle v boudečce na nářadí: Oddychni si, dědo, a ty, dlouháne, taky. Stačí, když děláte naoko.“

„A co to vlastně kopeme,“ pozastavil se dlouhán se smutnou koňskou hlavou, Gamzův soused z druhé strany, také nováček. Vteřinku se zamlčel; ale nedalo mu to. „Hromadný hrob?“ optal se nesměle s rozpačitým nádechem úsměvu, jako by tušil, že se mu vysmějí, a jako by v ten výsměch i doufal.

„Ty vořechu! Zahrádku pro pana *krupnfíra*, přece,“ odpověděl Štěpka a vyslovil cizí slovo, jako by pocházelo od krup. „To víš, že on je nad Hýťu? Protože Hýťa je jen *fíra*, ale Štamnic *krupnfíra*.“

Dlouhán se vyděšen ohlédl vodnatýma, modrýma očima.

„Nedělejte hloupé vtipy, mohly by nás stát život,“ vyslovil ponuře a honem se zase chopil motyky.

„Já přece nic neříkám,“ zlobil ho Štěpka, „já si pochvaluju. Kopal jsem na trati u Kazmara, kopu na zahrádce pana von Štamnic.“

„Dovolte, příteli, to snad je rozdíl,“ vpadl dlouhán pohoršen. „Kazmar byl přece Čech!“

„A to máš prašť jak uhod,“ povídá Štěpka a popadl zas lopatu. „Však přijde den, *es komt drtág*. Tempo, chlapci, Hans jde z vinárny.“

Vida, od Kazmara, řekl si Gamza o Štěpkovi. A jací tam bývali kdysi zarytí a zaostalí lidé, každý sám pro sebe. Strana nepracovala mezi Úleckými nadarmo. Divná náhoda, kdysi dávno, v onom široším včera tam venku, kdy Gamza ještě mohl jako velmož sednout na dvojku a jet až na Karlovo náměstí, zrovna měl u pracovního soudu

kazmarovský den, když ho přišli zatknout. A v čem mu tenhle Štěpka připomíná Toníka? Jsou oba kolem třicítky. To ano. Ale nijak si nejsou podobní ani tělesně, ani letorou. Toník byl tišší, jeho laskavost k lidem měla zamyšlený odstín, málokdy dělal vtipy, Štěpka pořád. Ale oba vyzařovali totéž ovzduší jasné, účinné a spolehlivé družnosti, která podpírá člověka na prvních krocích po neprobádané půdě, která člověka nese.

Štěpka měl šťastnou vlastnost jako děti: odstraňoval si trudné dojmy, které darmo zaneřádí obraznost a zkruší srdce, a hleděl i druhé od nich ochránit. Instinktivně si opatroval zdraví duše a díval se i na ohavný *lág* jasnýma očima, protože ani na chvíli nepochyboval o tom, že se z něho dostane a že už potom bude lépe na světě. Šťastná povaha a politické učení se potkaly a objaly; veselý člověk je nejlepší socialista. A Štěpka už záměrně pěstoval vrozený dar a šířil kolem sebe dobrou náladu. Slunný člověk vysoušel smutné močály a potíral bakterie strachu.

Štěpka byl lidově chytrý, praktický a dovedl vyčíhnout plno věcí, kterých si intelektuál hned nevšimne a na které by přišel až mnohem později rozbořem.

„Skrč se trochu, je na tebe odevšad vidět jako na ajflovku,“ radil dlouhánovi, středoškolskému profesorovi se smutnou koňskou hlavou, kterého kdekdo otloukal. „Tady je lepší být malinký a ošklivý. Ale zase se nesmíš sesypat jako hromádka neštěstí. To volá o facku, znáš je. Nemysli pořád na sebe, radši si vzpomeň na manželku a na děti, jaké to bude hezké, až se k nim vrátíš do republiky.“

„To nikdy nebude,“ vzdychl si dlouhán. „To je sebeklam. Příteli, to si jen tak namlouváte, abyste to vydržel.“

„Kdyby byli všichni taková ňoumové jako ty, tož ne,“ odsekl Štěpka dopálen a dál se s ním nebavil.

Když se dověděl, kdo je Gamza (Štěpka se zprávy v táboře dozvídal brzy), přistoupil k němu a smál se podšitě všemi vráskami.

„Tak co, ty advokáte chudých?“ povídá. „Můžeš si tu rovnou otevřít kancelář. Jdi si opláchnout misku, koncipient na tebe čeká v umyvárně.“

Gamza se zaradoval i zhrozil.

„Klácel je tu také?“

„Běž a uvidíš.“

Gamza měl Klácela vždycky rád. To se ví, všedně rád, jako člověka, s kterým se ustavičně stýkáme v zaměstnání. Dobře se jim spolu pracovalo v žižkovské kanceláři. Ale jaká Gamzu rozzáří radost, když spatří svého koncipienta s hlavou holou jako koleno a proužkovaného jako klaun, toho se věru nenadál. Oba byli pohnuti shledáním, neřekli jeden druhému, jak bídne vypadají, a dali se oba dva radostí do smíchu:

„Vida, tak jsme zase šťastně spolu. A to je legrace!“

Klácel měl cigaretu, šli ji spolu vykouřit za roh.

I v koncentráku jsou chvíle štěstí. Ale to nikdo z lidí v onom široším včera a zítra nepochopí. Právě jako nepochopí sílu vězeňského přátelství. To vědí jen *heftlingové*.

Minul bouřlivý Dvacátý osmý říjen, první za záboru, a ukázal, že se Češi s vetřelci nesmířili. Jan Opletal, student, postřelený za demonstrací, zemřel, a tisíce vysokoškoláků a vysokoškolaček mu šly okázale na pohřeb, znovu dávající najevo, že se nepoddají. Když do nich začala prát německá policie, čeští řidiči nákladních aut nechávali naskákat do vozů neznámé studenty a rozváželi je oklikami, aby unikli policii. Nastala noc, kdy gestapo honilo studenty po celé Praze; kdy zděšená děvčata vyskakovala z přízemních oken a pobíhala v pyžamech po ulici; kdy eses odvedli celé Studentské domovy. Devět mladých hochů, studentský výbor, bylo popraveno v Ruzyni a vysoké školy nám zavřeli.

Zato hlídaná brána koncentračního tábora se otevřela a v hypnotizující záři reflektorů, mezi kulometnými věžemi, za všech těch baladických efektů, na něž si nacisté, milovníci smrti, tak potrpí, tlačil se zástup uhnaných chlapců. Hnali je od nádraží poklusem v listopadové noci, a když neřvali rozkazy a nepráskali důtkami, alespoň výhrůžně cvakali potmě závěry revolverů. Hoši byli mladí jako školní výlet a celí vyjevení.

„Kde to jsme?“ ptali se, stojíce frontu před vchodem do předního baráku, „kde to jsme?“

Šel kolem dlouhý, sehnutý člověk v proužkovaných šatech.

„To je Oranienburg, jatka Berlína,“ prohodil česky s jakousi ponurou pýchou. Sám se bál a kdo by se mu divil – ale že si to nenechá pro sebe. Vydechoval bakterie strachu jako nákazu. Dlouhán býval profesorem matematiky a rád strašil žáky.

Oholili studentům vlasy, v kterých se líbívali děvčatům, svlékli z nich šaty a jména a házeli jim za to *zebry* a čísla. Když se jich ptali, komu poslat „efekty“²⁶ v případě úmrtí, srdce se v chlapcích svírala. Byli mladí, chtěli žít! Každý dával maminčinu adresu.

Kde se vzal, tu se vzal, mezi rozličnými studenty se nenápadně octl starší vězeň s klidnou tváří, lidské ticho z ní vyzařovalo uprostřed řevu a překotného házení balíky s hadry, uprostřed oné křečovitě a vyšinuté horečnosti, jakou v *lágrech* záměrně drtí nováčky, a zeptal se zlehka:

„Co dělá Praha?“

Filozof Božek, mladý komunista z Kostufry²⁷, k němu zvedl oči a poznal ho.

„Demonstrovalo se. Dvakrát,“ odpověděl tiše. „Je to tu k vydržení?“

„To víš, jste v *lágru*. Bude to tuhé. Ale musí se vydržet.“

„Člověče, to je Gamza,“ sdělil Božek kamarádovi. „On přednášel v studentském hnutí.“

I jiní ho poznali. Kdo ho nepoznal, byl poučen. To je prima!

Hoši už byli v proužkovaných hadrech, jako šaškové, a dělali si jeden z druhého legraci.

„Tobě to sekne! Rovnou do cirkusu.“

„Takhle na rukavičkářské šibřinky.“

„Že bys měl do toho mundúru trochu vyrůst, Vašku.“

„Ať ti nepraskne tričko.“

26 Osobní věci, svršky. Pozn. red.

27 Komunistická studentská frakce (česká levicová organizace). Pozn. red.

Byli Češi, Švejkovi synkové, švanda musí být, kdyby na sůl nebylo.

Mladí lidé se vyznačují zvraty v náladách. Natož mládež vyhozená z domovů na mráz, za drát nabitý vražedným proudem, s důtkami nad hlavou, s revolverem u ucha, se žaludky bolavými hladem. Studenti byli zpočátku náchylní tu k melancholii, tu k nezřízeným nadějím.

Gamza s Kláцеlem, pokud jim v tom nebránila cizí moc, chodívali mezi studenty denně aspoň na skok. Aby je nenechali klesnout na duchu.

Hoši letmo líčili velkou demonstraci mladých patnáctého listopadu, jak za nimi přijel Frank jako čert na Opletalův pohřeb a jeho řidič jak bil studenty karabáčem do obličeje.

„Listopad je vůbec takový shozený měsíc,“ povzdechl si jeden mládenec. „Dušičky a Bílá hora.“

„To se klameš,“ na to Gamza. „A co Sedmý listopad? Zrovna ten ti odsud pomůže.“

Žáci Nejedlého ovšem věděli, co znamená Říjnová revoluce, a slavívali její výročí. Ale plno studentů z první republiky po tom datu ani nevzdechlo. Měli bližší starosti.

„Že budeme na Vánoce doma? Co myslíte?“ uprošoval Gamzu plavovlasý Miřinka, hýčkaný jedináček z prvního roku práv. Bylo mu devatenáct let.

Gamza se usmíval. Trochu smutně. Dítě, učiněné dítě.

„Já bych vám, mláďenci, nejraději slíbil, že tamhle už na vás čeká vlak a honem vás poveze domů. Už kvůli maminkám a děvčatům. Ale nic naplat, letos asi budeme slavit Štědrý den společně v říši.“

„Nevídáno,“ nervózně se zamračil Božek, stydl se před Gamzou za dětinské kamarády. „Jen když to dobře dopadne.“

„Budou poraženi. Vyhrajeme. Ale dá to fušku.“

„Co myslíte, kdy bude konec?“ opět žebroňil Miřinka. „Do roka?“ Gamza byl přísný člověk. Neslevil. A přece rozdával naději.

„Hoši, jednou se vám otevřou vysoké školy, chcete být vědecky vzdělaní lidé. Vědecky vzdělaný člověk staví na poznané skuteč-

nosti, a ne na zbožných přáních. Do roka, to je iluze. Mají Porúří, Rakousko, nás, Polsko, Francie nehnula prstem –“

„Ale válku vypověděla –“

„Totiž všem pokrokovým lidem ve své vlastní zemi,“ ostře poznamenal Gamza. „Jim,“ (mínil nacistům), „dává svatý pokoj. Francouzským rentiérům je hákový kříž pořád milejší než hvězda, kladivo a srp, a britským kolonizátorům také. Ale světové drama teprv začíná. Hlavní hrdina ještě nevystoupil na jeviště – Sovětský svaz –“

„Já vím! A co pakt o neútočení?“ zahučel Miřinka.

Ta věc mátl mnohem jasnější hlavy, než byla jeho.

„Čeští měšťáci,“ tvrdě řekl Gamza, „odmítli Stalinovu pomoc, vydali se na milost a nemilost nepříteli, nechtěli bojovat, a najednou zazlívají ohrožené zemi bez spojenců, že hledí získat čas. Vy se toho dožijete, až půjde do boje Rudá armáda. Potom si na mne vzpomeňte.“

A proč by ses nedočkal ty, soudruhu Gamzo, pátilo Božka na jazyku. Ale zarazil se. Lipský proces, lipský proces. Ne, není třeba. Gamza o tom nikdy nemluvil, i Božek o tom pomlčel. Velice ctil Gamzu a utvářel se podle něho.

Gamza neměl šťastný kvetoucí humor jako Štěpka. Nerozveseloval lidi vtipem. Ale dával jim poznání a tím i útěchu a vnitřní svobodu v porobě. Byl přísný, a přece ho studenti měli rádi a věřili mu. Mámili na něm zpočátku těšínská jablíčka. Ale on jim naléval čisté víno. Učil je vidět do věcí a hoši otvírali oči daleko za dráty koncentračního tábora. Tahle válka, dokazoval jim, je historické střetnutí dvou hospodářských systémů a dvou mravních světů, imperialismu a socialismu, dvojího pojetí světa, které rozděluje lidstvo ne tak podle státních barev, jako podle společenské skladby, dvou vyznání, která se navzájem vylučují, propagace násilí a nadřazenosti ras, a víry v rovnost plemen a v lidské soudružství. Politický vzorník těch chlapců z první republiky měl kolikeré odstíny. Ale všichni byli občané demokratické země v srdci Evropy, to se nezapřelo, a cítili, uvědomovali si i věděli, na čí straně je pravda a kde je jejich místo.

Gamza jim na poště vydával balíčky z domova a měl je k tomu, aby se dělili se studenty z polského bloku. S Klácem tajně prostředkoval ten styk. Jeden za všechny a všichni za jednoho; ukrást kamarádovi brambor je hanba, vylučuje tě ze společenství. Hlad neomlouvá. Gamza cítil s chlapci víc, než dával najevo. Zlidštl a omládl ve styku s nimi. Ale nikdy jim nedal znát, jak je mu líto jejich týraného mládí. Nepodporoval je ve stesku, otužoval je k vytrvalosti a živil v nich plamen odporu, v němž ukuješ zbraň, až nadejde čas. Ne, z Gamzy nebude nikdy strýček ani kmocháček, byl bolševik. Cítil odpovědnost za to mládí republiky, jako by mu je byl někdo svěřil, a co jen mohl, staral se, aby hoši nezakrněli za dráty ani nezvlčili v džungli.

Byl tam jeden esesák, také mladý, „Panenka“ mu říkali, měl ve zvyku vykopávat hladovým chlapcům misku fasované polévky z ruky. Tak, ze zbujnosti, že se strefí. Opilí eses vpadli k spícím chlapcům o půlnoci a poručili jim hlavami zvedat stůl; nebo nařizovali za trest válet sudy kolik kilometrů. Hlava se točila, vstával jsi otlučený a zaneřáděný. O to právě šlo Gamzovi, aby si chlapci zachovali rovnováhu ducha i v tomto krkolomném prostředí, aby se neohnuli, aby si nezoufali, aby si nedali rozbít tvrz v duši ani hradbu kolektivu, aby si nedali vzít naději ani víru v šťastný konec.

Není posláním této knihy zaznamenávat všechny kopance, štulce a rány, jež omračovaly, mrzačily a zabíjely nevinné lidi prostě za to, že mluví jinou než panskou nacistickou řečí a že mají jiný tvar nosu a lebky, než páni předepsali, aby je mohli oloupit; nebudeme popisovat zvěrstva, jakých se dopouštěly bestie puštěné z řetězu do nacistické džungle – jsou k nevyhlášení – ani měřit studny prolité mučednické krve. Vždyť bychom se nedoměřili a nedopočítali, vždyť bychom se utopili v slzách. Zájem této knihy se odnáší jinam, k podivuhodné skutečnosti, která potvrzuje víru v člověka a mluví pro lidstvo. Hladoví vězňové, živořící na mrchovišti, si přese všechno pokořování, křivení, ohlupování a otupování, přese všechny úzkosti a hrůzy uchovali jasnou hlavu, světlo v duši, cíl v očích, družnost v rukou a jako v běhu o štafetu druh druhu odevzdávali poselství svobody. Gamza byl jeden z nich a Božek o něm vydá svědectví.

Co je s tátou?

Míťa se vrátil „naštvaný“ ze školy. Barborka s babičkou se ho vyptávaly. Ale čím větší o něho jevíly zájem, tím byl kluk vzdorovitější. Ne a ne povědět, co se mu stalo. U oběda byl hrubý a tak ošklivě odpovídal babičce Gamzové, že se do něho Helenka pustila.

„Nestydíš se, Míto? Babička má dědu v Oranienburgu a ty ji takhle zlobíš.“

Ale Míťa se nedal.

„Můj dědeček je to taky,“ ozval se. Nella, jak byla smutná, usmála se chytrému vnoučkovi. „A ještě k tomu mám tátu v Americe.“

Helenka šlehla očima po synovi.

„To tě vůbec neopravňuje k tomu, abys byl sprostý na babičku. Babička je má matka a já ji urážet nedám. Běž od stolu.“

„Ale nech ho,“ tiše řekla paní Gamzová.

Helenka dělala, že neslyší.

„Jiní lidé u nás v rodině jsou také sprostí,“ zamumlal Míťa, vstal a vyšel z pokoje.

„Koho tím myslel?“ ptala se paní Gamzová překvapena.

„Ať tím myslel, koho chtěl, trpět se mu to nebude.“

„Jsi na něho příliš přísná. Jaké to dítě má mládí.“

U Gamzů bylo neveselo. Dva muži scházeli u stolu a z Míti vyrůstal vzpurný kluk. Což o to, vzpurnost by byla dobrá u protektorátního dítěte, jenže ve škole se těžko mohla vybit a doma se pak obracela na nepravou adresu. Babička Gamzová byla na kluka slabá, všechno mu odpouštěla. A Helenka na něho měla málo času. Je to chyba, pomyslíla, musím v tom něco udělat.

Ale po obědě Míťa sám předstoupil před matku.

„Mámo, já s tebou potřebuju mluvit mezi čtyřma očima,“ pravil chmurně svým oblíbeným rčením.

„Ted' mám ordinaci a potom vizity. V sedm, Míto, ano?“

Míťa se dostavil k matce úderem sedmé, přísný jako soudce. Usedl na židli vedle psacího stolu, kam jindy sedali Helenčini pacienti při anamnéze, a upřel na ni vážné, tmavé oči.

„Mámo,“ začal zpříma, jak bývalo zvykem Gamzovic dětí, „co jste si udělali s tátou?“

Aha, pomyslíla Helenka. Věděla, že to jednou přijde.

„Nic, Míto,“ odpověděla klidně. „Pranic.“

„A proč odjel do Ameriky?“

„Protože jsme uznali, že je to tak lepší.“

Tahle odpověď se Míťovi vůbec nelíbila. Byla to taková kulatá slova dospělých, nic nevysvětlovala.

„Víš, co mi řekli kluci ve škole?“

Pohlédl na matku planoucíma očima, jako by se jí chtěl propálit do duše.

„Že jste rozvedeni!“ hodil jako granát do pokoje.

Ale matka se nelekla.

„Divím se klukům, že nemají nic lepšího na práci než se starat o cizí soukromé záležitosti jako nějaké klepny. Ale když už o tom mluvili, řekli ti pravdu. Ano, rozvedli jsme se.“

Míťa sebou cukl, jako když se spálí.

„Proč jste se mne ani nezeptali?“ zaúpěl. „Tobě je to jedno? Copak jsi tátu neměla ani kapku ráda? To mně říkáš tak klidně?“

„Byly už horší věci, Míto. Když přišli nacisté do Prahy a když nás zradily Francie s Anglií a hlavně naše vlastní vláda –“

„A tohle není zrada? A jaká,“ vyskočil Míťa. „Tamhle Steinerovi a Růžičkovi odjeli i s dětmi. Proč nás nechal tady? To je od něho těžká rošťárna.“

Helenka se rozhněvala.

„Tak a dost,“ řekla a vstala. „Buď budeš mluvit slušně o svém otci, nebo s tebou přestanu mluvit já. Táta nikam nefoukl, nýbrž odjel jako americký občan na řádně vystavený pas. Zapiš si to za uši a podruhé nemluv hlouposti.“

„Jen se ho ujímej!“ houkl Míťa. „Já vím, něco ti provedl a ty jsi takovej *kaval*, že na něj nedáš dopustit.“

„Co by mně byl udělal?“ zeptala se překvapena Helenka.

„Ale, já taky nejsem tak malý, jak si myslíš. Já už vím, proč se lidé rozvádějí. To ti řeknu, mámo, já mám otrávený život. Nikomu už nevěřím.“

Bylo smutné slyšet toto přiznání z dětských úst. Helenka neodpovídala a zamyšleně se podívala na syna. Jako by sama u sebe něco potěžkávala. Co je závažnější, vrátit dítěti čistý pohled na rodiče a dobrý start do života, anebo setrvávat v úzkostlivé opatrnosti a ponechat je jeho zkřiveným představám? Koneckonců, Míťa už je velký hoch, a kdyby se se mnou něco stalo –

Přesedla na pohovku a přitáhla k sobě chlapce.

„Míto,“ řekla mu jiným hlasem, jakoby osvětleným z druhé strany, „chceš, aby zase byla republika?“

Míťa jí pohlédl odspoda do obličeje, přitiskl se k ní a rozzářil se. „Že se ptáš! Aby ne. Bude, vid’?“

„A lepší. Tu už si rozbourat nedáme. Jenže republika nespadne do klína. To se také musí něco dělat –“

Míťa významně zamrkal očima.

„Poslouchat *Kroměříž*²⁸, vid’.“

Matka se usmála.

„Jenže to by nestačilo. Zkrátka, táta musil odjet, aby mohl pracovat. Čím méně se po něm budeš ptát, tím líp uděláš. A nemysli si o něm nic špatného. Tebe by to zbytečně tížilo a jemu bys trpce křivdil.“

Míťa si vzdychl – jako když mu spadne kámen ze srdce. Zavrtěl sebou a poposedl blíž k matce.

„Mámo, víš co?“

Matka k němu obrátila hlavu. Pozoroval zblízka nad sebou, jak se jí v duhovce rozbíhají takové malinké zlatohnědé vějířky kolem puntíků panenky.

28 „Poslouchat Kroměříž“ (slovní hříčka za nacistické okupace) – zahraniční, nikoliv říšské rozhlasové stanice. *Pozn. red.*

„Co, můj drahý?“ a hrábla mu rukou do vlasů, do tmavých, hustých, suchých elektrických vlasů. Dobře, že mám takového chlapce, pomyslila s láskou.

„Víš, co se mi tuhle stalo?“ pokračoval Míťa tajemně. „Vraceli jsme se s kluky z kopané a před námi šel člověk – to ti byl ale úplně táta. Jak drží ramena, chůze, všechno –“

Ruka, která si hrála s Míťovými vlasy, se zastavila. Světle hnědé vějířky z máminých očí zmizely, rozlitá zornice je polkla. Máma měla úplně černé oči. Mírně se usmála.

„Nu,“ řekla shovívavě, „a pak jsi ho předešel a byl to někdo cizí. Kde by se tu vzal.“

„Vůbec jsem ho nepředešel,“ opáčil uraženě Míťa s dětským puntíkářstvím. „Zahnul do domu a už jsem mu neviděl do obličeje.“

„Ale tohle příště nedělej.“

„Mámo, když mně to nedá. Já vím, že je táta v Americe, vždyť mi psal z Chicaga. Ale jak vidím někoho, kdo mi připomíná tátů, musím za ním, to máš marné.“

Matka se rozhněvala.

„Není pravda, nemusíš. Od toho jsi člověk, aby ses přemáhal. Uvědom si, jaký komunista je dědeček Gamza, a že nás pozorují.“

„Dobře,“ umíněně potvrdil Míťa. „Ale co na tom je, že za někým jdu, když je táta v Americe?“

Ach bože, pomyslila Helenka. Zkoumavě si prohlížela malého logického syna. Zase jako by ho tím pohledem vážila.

„Podívej se, Míťo, my proti nim vedeme vojnu, tajnou vojnu. A na vojně musí být každý voják dokonale disciplinovaný. Ty také!“

Míťovi se to slovo líbilo. A že ho máma zvedá naroveň sobě, to ho přímo povznášelo.

„Teď mi dáš ruku na to, že nebudeš běhat za žádnými cizími pány a budít zbytečnou pozornost. Je to vojenský příkaz. V neděli spolu možná pojedeme na výlet a ještě si o tom povíme. Platí?“

„Platí.“

„O tom, co jsme dnes spolu mluvili,“ dodala, „živé duši ani muk.“

„Ani babičce, že ne?“ honem se optal Míťa.

„Ne. Babička už mnoho zkusila a musíme ji šetřit. Zbytečně by ji to rozčilovalo.“

„A Stáňovi také ne,“ žárlivě dodal Míťa. „Ani Barborce.“

„Hlavně klukům ve škole ne! A prostě nikomu na světě. Uvidím, jestli dovedeš mlčet.“

„Nejsem žádná slepičí treпка,“ řekl hoch a věrně se díval Helence do očí. „Čestné slovo. Ruku na to.“

Špinavý den

Paní Gamzová, střevíce zastříkané blátem, zazvonila u vrat Häuslerovy bubenečské vily. Na rohožce před prahem si otírala obuv dlouho a pečlivě, jak činí prosebníci.

Aspoň že tady nebudu muset do schodů, pomyslila unavena. Byla to jednopatrová vila.

Už v předsíni ji odechl vzduch bezstarostného komfortu. Otopné těleso pokojně dýchalo žábami jemné kovové sítě. Ti vám měli krásné teplo! Dnes, kdy není k dostání koks ani uhlí. Jak by v člověku okřála zkřehlá dušička, kdyby to bylo poctivé teplo a kdyby to byla pouhá přátelská návštěva u čestných lidí.

Hezounká panská v čepečku jako z cukru a v zástěrce jako led (kde na to berou mýdlo?) naznačila návštěvě uctivým pohybem, kam vstoupit. Nella se ocitla v prostranné hale, z které se rozvířalo kolik světlých a krásně vytopených pokojů, spojených bez dveří. Z nárožního se vyřítil s hromovým štěkotem vlčák. Letěl jako divý, koberce mu ujížděly pod nohama. Z arkýře povstala urostlá žena.

„Rolf, nieder²⁹!“

Paní Ró už byla u psa a chopila ho za obojek pěstovanou rukou.

„Untersteh dich! Sollst dich schämen, pfui!“³⁰

Vlčák po ní pošilhával chytře a provinile a dýchal.

„Nerozumí česky,“ podotkla Ró s omluvným úsměvem. „Je z Desavy. Gelt, Rolly? Brav, brav, schön brav sein. Nemějte obavy, milostivá paní, nic neudělá.“³¹

Ale pro jistotu držela psa za obojek. Druhou rukou stiskla zvonítko.

„Odved'te psa, obtěžuje,“ poručila panské. „Potom přijdete srovnat koberce.“

29 Lehni! Pozn. red.

30 Nesmíš! Styd' se, fuj! Pozn. red.

31 Je z Desavy. Vid', Rolly? Hodný, hodný, buď pěkně hodný. Pozn. red.

„Tak pojd', Rolfíku, pojd',“ pokojně řeklo děvče. A vlčák za ní šel jako beránek.

Domácí paní proměnila hlas a lahodným tónem pro zákazníky pozvala návštěvu na nízké sedátko, které kolem dokola lemovalo arkýř. Posadila si ji proti sobě hezky do světla. Na kulatém stolku s dvojí deskou ležely dnešní noviny, a kupodivu, Nietzschev Zarathustra. Vespod někdo zapomněl několik žetonů, zelené a červené. Vysoký fíkus se svými koženými listy zacláněl druhé okno. Obě ženy seděly v rohovém pokoji, tam, kde před léty herečka Tichá, vypuzená paní domu, rozstudovala Kristinu Vavřincovou. Jenže dveře Vlastiny „magorky“ byly prolomeny, dnes nežil v společenském bytě nikdo, komu by bylo třeba ticha k práci. Paní Ró, platinové vlasy vyčesané po způsobu říšských paní, kterým se u nás zalíbilo, v uších veliké růžové náušnice v podobě květiny, plnoštíhlá v žerzej kostýmu, *rezeda a otros*, měla šťastný den a šveholila páte přes deváté.

„Milá, drahá paní Gamzová. Copak mi nesete krásného?“ Jenže jí nedopřála, aby to řekla. Nepustila Nellu k slovu. „Vždyť pro mne je to velká čest, že jste si na mne také jednou vzpomněla,“ hovořila trochu pichlavě. „A jéje, co se vám to stalo na očičku?“ zvolala s politováním, ukazujíc na ječné zrno, ošklivě zapálené v Nellině bledém, zestárlém obličejí. „Snad se očičko nedívalo, kam nemělo? Ne, žerty stranou – máte přece dceru doktorku – co tomu říká Helena? Taková kapacita! Už se přece vrátila z Ruska?“

V Nelle hrklo.

„Dávno,“ odpověděla jakoby nic. „Prý je to z nedostatku vitamínů. To nevadí, to přejde. Chtěla jsem vás jen, paní Häuslerová, poprosit –“

„Má chudinko zlatá, vy jste se spadla! Vždyť vás je půl! Ne, vážně, milostivá paní, kdybyste se mi neohlásila telefonem, já bych vás nepoznala.“

„Mám starosti,“ začala Nella, „můj muž –“

„Ale já se Heleně divím, že to tak nechá,“ mluvila paní Ró a vůbec Nellu neposlouchala. „Předepsala vám aspoň něco pro chuť? Papáte pořádně? Jo, to jsou ty dámy, které si chtěly za každou cenu

udržet linii," zahrozila Nelle žertovně ukazováčkem, „a ono se to pak vymstí. Musíte se šetřit, drahoušku, hodně se krmit, zesílit –“

Nella na ni jen otvírala oči. Což neví, že večeříme suché brambory a zapíjíme hořkou meltou? Nechce to vědět! Je tak zlomyslná, anebo tak hloupá? Asi obojí.

„– ten hubený krček aby se vyplnil," nepřetržitě mluvila Ró, „vždyť vás to dělá zbytečně starou, drahoušku, a nač? Jste ještě fešná dáma. Čím vám mohu posloužit? Kakao, kávu, čaj?“ nabízela jako za pultem. „Nač máte chuť, jen si řekněte. Snad kakao, ne? To je nejvýživnější.“

Paní Gamzová, jak byla stará, se začervenala.

„Jste příliš laskava," řekla, „ale nezdržím vás ani deset minut. Jen kdybyste mě vlídně vyslechla. Snad se, paní Häuslerová, pamatujete –“

„– jak jste mě jako žabku hostili v Nechlebách," vpadla Růžena, „richtig, má milá, dobrá paní Gamzová. Jak bych nepamatovala, vždyť to není žádná hanba, teď, když se karta obrátila. Já ještě vidím jako živý ten pistáciový krém, byl báječný, něčím takovým se vám dnes ovšem nemohu revanšovat, je válka. Ale to mi přece neuděláte, má milá, dobrá paní Gamzová, snad nebudete tak pyšná, abych vám nesměla nabídnout ani skromnou svačinu. To byste mě vážně urazila. Dášo!“

Panská v bílé holubičce začala poletovat po pokoji a před ní se Nella zase nemohla zmiňovat o tom, co ji sem přivedlo. Byla z vnučovaného pohostinství jako na trní. A co když sem vtrhne nějaká německá návštěva a ona vůbec nevyřídí svou věc?

Paní Ró, aby děvče mohlo prostříit, vzala ze stolku „Národního strážce“ s velikou Hitlerovou podobiznou v polním stejnokroji.

„Fešáček, co?“ prohodila se zalíbením, než odložila noviny a chopila se nové, hladké knihy, tak sevřené, jako by právě vyšla z knihařského lisu, jak bývají svazky, které ještě neotevřel ani prst. Z tmavozelených desek zasvitlo zlaceným písmem:

„Also sprach Zarathustra.“³²

Ró potěžkala Nietzsche v ruce a zaťukala na desky.

„Znáte to náhodou, milostivá paní?“ (Nella schválně zavrtěla hlavou.) „Prima román, to si přečtěte. Vřele doporučuji.“

Jaké to sem panská nesla dobroty! Člověk ani nevěřil vlastním očím. Čtvrtičku oroseného čajového másla, med jako jantar, ananasový džem. Mísu růžové šunky – takhle plátek Mítovi na zub, kluk by se olizoval. A tady v té hluboké stříbrné nádobce – ale to snad ani není pravda, to je mámení z mlsného snu, jaké pokoušejí protektorátní Čechy, když jdou spát na lačný žaludek – šlehačka, lidé, žádný náhražek z umělých bílků, šlehaná smetana! Byla tak hustá, že v ní lžíce stála. Když člověk pomyslel na odstředěné mléko, modré jako šmolka, co dostávají české děti! Pečivo vonělo africkou vanilkou do kakaových par, cukr se jiskřil v broušené cukřence bohatě navršené – u paní Ró, krásné přítelkyně německých důstojníků, nemuselo se spořit. Celá čtvrtinka másla! Nella se k němu neustále vracela očima, ani o tom nevěděla, máslo ji neodolatelně vábilo. Miňonky z bílé pšeničné mouky křupaly, otopným tělesům pokojně šplouchalo v útrokách, korintské rozinky v biskupském chlebičku byly šťavnaté a sladké. Pokořené Řecko s vlajícím hákovým křížem na Olympu, dobytá Kréta, obsazené Dánsko, které vtisklo svou královskou korunu do čtvrtičky másla, vybombardované a zaplavené malinké Holandsko i s obrovskými koloniemi a celá naše zdrancovaná rodná země holdovaly na stolečku, prohýbajícím se hojností, krásné paní Ró, jak tu za ním seděla nohu přes nohu v hedvábných pavučinkách, leteckou cigaretu mezi rty, zářící platinovým účesem a pohostinným úsměvem. Zatřepala košíčkem smažených bramborových lístků a nabízela *ležérně*:

„Není libo? Pozdrav z Paříže. Jsou čerstvé, před chvilkou přiletěly.“

32 Tak pravil Zarathustra. Pozn. red.

Fritky malých pařížských barů, kde s Gamzou snídávali mezi dělníky a midinetkami³³. Svěžest pařížského jitra se tetelí v nápěvku, jakým prodavačka vyvolává červené ráčky a zelený hrášek, projíždějíc se svým ručním vozíkem studentskou uličkou. Taková léta! Tak dávno! Tak hluboko. Vzpomínka na mladost se rozechvěla jako tonoucí hvězda. Ale kdež! Paní Gamzová se dávno obrnila bezcitností, když se dobývá do nacistických bunkrů za Gamzou, a mluví záměrně.

„Jistě i tyhle krásné šaty jsou z Paříže,“ řekla nahlas. Už pochopila, že musí nechat bývalou Růžu Urbanovic se dosyta vychlubit. Snad s ní potom bude řeč.

„Jsou, to jste uhodla. V Paříži se teď dá ohromně nakoupit. Moji známí tam každou chvíli létají. Vždyť je to kousíček cesty, sotva tři hodiny. Potřebovala byste něco? Já vám to zařídím.“

„Potřebovala,“ vpadla paní Gamzová s nečekanou energií. „Vy jste taková vlídná mladá dáma –“

„Na! Tak zlé to není,“ polichoceně vyřkla Ró. „A co byste ráda, prádlo nebo punčochy?“

„Podívejte se, paní Häuslerová. Můj muž – snad se na něho pamatujete – měl politický proces v Berlíně. To se teď stává, že? A byl osvobozen. Je nevinný.“

„Ale to vám gratuluji,“ vyskočila Ró, „na to si musíme ťuknout.“

„Jenže se stala taková věc. Odvezli ho, prý kvůli jeho osobní bezpečnosti, to mi není jasné, do koncentračního tábora v Oranienburgu. Je tam už přes rok i se svým koncipientem Klácelelem.“

Ró potichu postavila na stůl láhev kontušovky a neodzátkovala ji. Ochladla.

„Aha,“ prohodila, tváříc se hlubokomyslně. „Aha.“

Oklepávala pěstovanou rukou popel letecké cigarety. „To víte, milá paní,“ pronesla pomalu. „Dnes člověk musí mít rozum. A pan doktor Gamza, jestli se nemýlím, byl takto dost bouřlivý ptáček. Že

33 Pařížské dělnice nebo švadleny, žijící často s mladými muži, zejména studenty. *Pozn. red.*

mám pravdu? Nerada bych vám sahala na zoubek," vyřkla laškovně a zahrozila Nelle v žertu prstem, „ale on asi bude mít pan doktor sem tam náký ten hříšek na svědomí.“

Nella se na ni upřeně dívala.

„Říšský soud uznal, že je nevinný, a osvobodil ho," opakovala.

„Ale něčím vás potěším, paní Gamzová. Mám zprávy ze zaručeného pramene, že je o lidi v koncentračních táborech vzorně postaráno. Nedejte na to, co se šušká, to je šeptanda. Oni tam čistě bydlí – v hygieně přece byli Němci odjakživa ohromní – mají velké přiděly pro pracující, žijí v krásné krajině, na čerstvém vzduchu. Ti se tam mají lépe než my dvě tady, věřte mně! Alespoň nemusejí nic shánět.“

Nella se pousmála koutkem úst.

„Když já bych ho měla přece raději doma. Paní Häuslerová, jste krásná mladá dáma, tolik vlivných osobností se vám obdivuje. Vám by se jistě povedlo dostat mého muže zpátky. Jedině vám.“

Tomuto útoku na marnivost Ró neodolala.

„Počkejte," přimhouřila důležitě oči. „Počkejte. Mám nápad. Ve středu je recepce v Černínu," prohodila se snobskou důvěrností, „a tam se setkám s někým, koho zde přirozeně nemohu jmenovat. Na – uvidíme, co se dá dělat.“

Nella se s poděkováním zvedla.

„Ale že jste dohromady nic nepapala," litovala Ró. „Starejte se také trochu o sebe, co pořád jenom muž. Podívejte se na mne: Také jsem slaměná vdova. Mám manžela už přes týden v Úlech, vyřizují tam takové zamotané právnícké záležitosti s treuhänderem³⁴ von Marche. Je to rozumný Němec a dobře, že si ho tam zavolali, jinak by neobstáli, vždyť by to byla věčná škoda, takový podnik. Myslíte, že se mi po manželovi nestýská? Ale člověk se musí naučit se přemáhat.“

Malá, stará Nella v oleštěných černých šatech, s ječným zrnem v bledém obličejí vyslechla lekci velké paní Ró v *rezeda a altros* žerzeji z dobyté Paříže a hleděla se dostat ke dveřím.

34 Poručník, správce. Pozn. red.

„A nic už se netrud'te, milá paní,“ rozloučila se s ní její protektorka, paní Ró, a plácla ji na rameno s říznou bodrostí oficiíské paničky. „Až bude po válce, to teprv uvidíte, jak krásně se nám tady bude žít.“

Nella k ní zvedla oči.

„Také doufám,“ odpověděla prostě.

Ale Ró ten dvojsmysl docela jistě nepochopila.

Jen za Nellou zapadla vrata bubenečské vily, rozběhla se nervózně, jako by utíkala sama před sebou. A že jsem tam vůbec chodila! Vždyť je to hanba, hanba. Měla přímo tělesný pocit, že se na ni lepí špína Häuslerovic zamořeného baráku. Štítila se sama sebe, jako by byla chytila politickou nákazu. Co by její návštěvě říkal Gamza? Jakmile pomyslela na jeho záchranu, ztvrdla, jako když zkamení. O pokoření více či méně – co na tom, jen kdybych mu pomohla! Ale bude moudřejší se o tom nezmiňovat dětem. Nella by od nich dostala, kdyby slyšely, u koho byla. Stáňa by řekl: „To je nápad, ještě tě udá.“ A Helenka, přísná Helenka – Vida, co dělá nedobré svědomí! Jak se Nella vracela domů tichou uličkou kolem dejvického nádraží, zdálo se jí, že tamhleta mladá žena, ke které právě přistoupil člověk v černých brýlích a důvěrně se do ní zavěsil, je podobná Helence. Totiž měla na sobě úplně podobný kabátek, jaký Nella dala dceři přešít ze svého starého pláště, za dnešní nouze o látky. Šli nyní před paní Gamzovou těsně přimknuti. Člověk v černých brýlích se nakláněl k mladé ženě v tom nápadně podobném kabátku a říkal jí zblízka něco zřejmě zamilovaného. Ona ho pozorně poslouchala, a jako by jí nestačilo, že se vedou, držela se ho za ruku. Je naprosto vyloučeno, že by se Helenka takhle měla k cizímu chlapovi. Ani Toníkovi nikdy nedávala najevo okázalou něžnost. Na to měla příliš vkusu. Helenka je také mnohem větší. Jenže vedle toho dlouhého člověka – Paní Gamzová předešla dvojici. O sluch jí zavadil známý alt, známý smích ji uhodil do bubínků. Byla to Helena. Helenka se svým hadím líčkem v kabátku, od Nelly – aby se zalíbila svému galánovi. Zpozorovala matku, nezpozorovala? jak byla zadívaná do svého milence? Nella se raději nepokoušela to zjistit. Neznajíc se rozčilením, přidala do

kroku jako před chvílí, když vyšla z té lotrovské peleše, od Ró, a spěchala jako štvaná, pryč od ohromujícího setkání.

Helenka, přísná Helenka. Takhle to s ní doopravdy vypadá. Potom, že známe své děti! Ten rozvod s Toníkem – přece to bylo jen naoko, přece se po válce zase sejdou? Kolik lidí se dnes rozvádí z politických důvodů! Že tenkrát Helena neodjela s Toníkem do Ameriky! Žena patří k muži. A Mítu mohli nechat babičce. Dovedla by ho také vychovat – možná lépe než lehkomyšlná dcera. Paní Gamzová, otřesená nepředvídaným setkáním, měla v prvním rozhořčení pocit, že je Míta přímo v nečistých rukou u své matky. A jak na Heleně lpěl, jak se těšil na nedělní výlety. Vozívala ho taxíkem – ještě dítě zvykne rozmařilosti, už úplně nekriticky horlila v duchu Nella. (Zapomněla jako na smrt na fordku zašlých dob.)

Helenka se vrátila domů dost brzo, až to Nellu překvapilo. Byla by ji očekávala mnohem později z toho ohavně zamilovaného setkání. A jak to bývá: Když se člověk na někoho zlobí, všechno na něm ho dráždí.

Paní Gamzová jako by Helenku ještě víc nenáviděla za to, že přišla včas. Jen taktak se držela u večeře, aby nevybuchla. Potom šli Míta spát, Stáňa psát a Helenka také vstala na dobrou noc. Ale matka zvedla oči za brýlemi od správek a zastavila dceru:

„Heleno, kdo to byl, ten člověk, s kterým jsem tě dnes viděla?“

Helenka hodila lehkomyšlně kadeřemi.

„A jeden ctitel. Prosím tě, mámo, kde ses tam vzala? Kdes byla?“

Poznala tedy Nellu. A hned na ni protiofenzívou. To je celá Helena. Paní Gamzová si umínila, že dětem ani nehlesne o své potupné návštěvě. Ale rozhořčení ji přemohlo.

„U Häuslerové,“ zlobně vyhrkla, „kvůli tátovi. U jedné lehké ženské jsem byla,“ vyřkla matka tvrdě, „a druhou jsem potkala. Že se, Heleno, nestydíš. To si od tebe Toník nezasloužil.“

Kupodivu, Helenka se vůbec neurazila.

„Ale mámo,“ prohodila s mírnou převahou, „snad na mně nechceš, abych žila taková léta jako jeptiška. To přece nemyslíš vážně.“

Nella na ni hleděla celá zděšená. Tak to je Helenka. Její moudrá a nedotknutelná dcera, Helenka dobré rady, na kterou bývala tak hrdá. Matky střeží jako oko v hlavě manželství svých dcer. A Helenčino manželství s Toníkem bylo takové jasné, dobré, nezáludné manželství. Nikdy se nehněvali, nic si netajili, z ničeho se nepodezírali, bývali samá legrace jako dva oktaváni. Takové mladé a čisté ovzduší z nich vyzařovalo. Co všechno zničili nacisté! Jak Nelle zmrzčili rodinu! Gamza v koncentračním táboře, Toník za mořem, věčná úzkost z gestapa, marné intervence, nekonečná únava z té marnosti, schody, schody, schody. A teď do toho ta špína. Dnes to byl dvojnásob špinavý den. Nella si zakryla dlaněmi obličej.

„Bože, to je strašné,“ zabědovala. „Co řekneš Toníkovi, až se vrátí? Jak se mu podíváš do očí?“

Helenka se usmála.

„Jen žádné tragédie, mámo, my už se dohodneme. Nedělej si starosti. Toník v Chicagu jistě také nežije jako svatý. A s těmi mládenci mě už nepronásleduj, mámo. Jsem plnoletá a měla bys to marné. Já ti to říkám přímo: nedovedu být živa bez mužského. To dovoluje dokonce i gestapo. Naopak, má pro to pochopení.“

Před touto cynickou otevřeností zůstala Nella bezbranná.

„Táta by z tebe měl pěknou radost,“ vyslovila hořce a dala se zas do šití.

Malinký úsměšek zvlnil Heleně koutky úst. Jako by chtěla něco vyřknout; ale neřekla nic. Ohlédla se na matku, obrátila se a mlčky vyšla z pokoje.

Večer v chic garsoniére Ró řekla Kurtovi: – „Du, Kurt, mám k tobě prosbu.“

„A jéjej, už zas,“ prohodil Kurt. „Nějak brzo. Zase punčošky?“

„Ne, to je ideální prosba. Nemohl bys pomoci jednomu člověku z koncentráku? Je to starý pán, stará známost.“

„Ty jsi s ním něco měla?“

„Aber woher denn,³⁵ vždyť by mohl být můj otec.“

„Ty přece pracuješ v starých pánech,“ zažertoval Kurt, narážaje na Růženina muže.

„Přestaň dělat vtipy. Pomůžeš mu?“

„Miláčku, ty si, mně se zdá, pleteš wehrmacht a gestapo. S gestapem já nechci nic mít. Gestapa se bojí i der schöne Adolph. Není tvůj protégé žid?“

„Ne.“

„Polák?“

„Ne.“

„Čikán?“

„Ne. Čech.“

„Taky hloupé. Doufám, že ne komunista.“

„Komunisté přece dnes už u nás neexistují.“

Kurt se zasmál: „Du bist süß!“³⁶

A všechno to nějak zamluvili v posteli.

35 Ale kdepak. Pozn. red.

36 Jsi roztomilá. Pozn. red.

Dej mi znamení

Nella už kolik neděl byla beze zpráv o Gamzovi. Jindy chodíval lístek za čtrnáct dní. Ani Klácel se neozýval. Běžela na gestapo, ke Gamzovu komisaři. Je snad zakázáno z Oranienburgu psát? (I kdyby bylo, což by jí to pověděli? V tomhle byla paní Gamzová nenapravitelně naivní.) Grázl se vytáhl za svým psacím strojem a nastrojil vážnou tvář charakterního muže.

„Naopak, my sami dohlížíme na to, aby vězňové pravidelně psali. Jak k tomu přijdou rodiny, aby jim dělali starost?“

Když zatkli Gamzu a k Nelle přišla bytová prohlídka, přísně se jí tázali, kde má muže. Za chvíli vyrukovali s klíči od Gamzova psacího stolu, vytáhli mu je z kapsy. Bylo to stále totéž obludné pokrytectví. Ale pro koho hráli tu perfidní komedii?

A potom, jako na výsměch, došel lístek, kterého se Nella tak polekala. To přece není jeho písmo, proboha! Gamzovo čisté, sevřené, energické písmo. Psal jako dítě z první obecné, velikánskými roztaženými písmeny, kterým se rozbíhaly nožičky jako na ledě, každé písmeno mělo jinou polohu. Psal to levou rukou, blesklo hlavou Nelle. Co se mu stalo s pravicí?! Nezmiňoval se o tom, ovšem. To znamená, že mu to udělali oni.

„Má drahá,“ psal, „děkuji Ti za všechno. Jsem zdrav. Těším se na děti a bratra Josefa.

Gamza.“

Bratr Josef, to byl Stalin. Že Gamza spoléhá na Sovětský svaz. Tomu Nella rozuměla. Ale to „děkuji ti za všechno“, jako by se loučil, napadlo ji s hrůzou. Ale hned si to vymlouvala. Neděkuje jako jindy za balíček a za lístky, protože je mu to příliš dlouhé psát, namáhalo by ho to. Ale co je s tou rukou?

Vložila osudný lístek do kabelky a rozjela se za Annou Klácelovou.

Za první republiky Nella znala tu mladou ženu jen z fotografie na Klácelově psacím stole. Ale od té doby, co gestapo zatklo Gamzu, co odvedlo i jeho koncipienta a zapečetilo žižkovskou kancelář, paní Klácelová byla Nelle jedním z nejbližších lidí na světě. Týž osud postihl obě ženy, jedna úzkost je spojovala, stejná snaha jednat je oživovala – to velmi sbližuje. Obě si lámaly hlavu, jak vymanit muže, a marně.

Ale tím, že se o nich radily, že o nich ustavičně mluvily, že je ani na chvíli nepouštěly z mysli, že dělaly, co mohly, aby jim aspoň ulevily, tím zejména pomáhaly sobě a chránily jedna druhou před zoufalstvím z nečinnosti. Balíčky potravin, skládané s takovou vynalézavostí, držely vězně právě tak jako ženy, které si pro muže utrhovaly od úst. Pošta, ach pošta! Pramen radosti. Kdysi za dívčích časů dostávaly jsme růžová psaníčka. Co to bylo proti lístkům z koncentráku! Kdykoli došel lístek jedné z přítelkyň, nesla jej ke své blížence v neštěstí a důkladně jej spolu studovaly, vykládající do každého slova jinotaj. Lístky byly psány německy, s vymezeným počtem slov, konvenčně, s ohledem na cenzuru. Ale ženy ožívaly, držíce je v prstech, jako by tiskly svým živým mužům ruku na dálku.

Jenže dnešní lístek, namáhavě psaný dětskými písmeny, ten strašný lístek –

Nella zazvonila u Klácelů na Žižkově. Přicupital jí otevřít malý Klácelův synáček. Dosáhl sotva na kliku.

„Kde je maminka?“

„Máma pláče,“ odpověděl důležitě hošíček. „Protože tátovi rozbili brejle. Ale já mu je zase spravím!“ dodal sám sobě na útěchu.

Do předsíně vanul odporně pronikavý dezinfekční zápach, něco nebývalého a nepřátelského. Nella šla za dítětem do pokoje. Ta strašná vůně zesílila, vycházela z papírů a svršků, rozbalených po stole, malý pokoj od nich potemněl v zamračeném dnu. Nella, jak byla rozčilená, nejdřív ani nepostřehla Annu, skleslou a nehybnou za stolem, s nějakým kabátem na klíně. Anna se zvedla, kabát upadl na zem. Kdyby to nebylo v bytě u Klácelů, paní Gamzová by ji nebyla hned poznala.

„Podívej se, co mi poslali,“ řekla Anna, zvedajíc kabát a ukazujíc na stůl. „Ó, jsou pořádní.“ Vzlykla a padla Nelle okolo krku.

Nella uviděla rozbité brýle, rezavý kapesník, schumlaný do kuličky, zkornatělý jako plech, mužské šaty, šedivé šaty, znala je na Klácelovi, měl je na sobě ten den, kdy zatkli Gamzu.

„Ale to přece neznamená –“

Paní Klácelová natáhla ruku a podala jí mlčky papír.

„Ehemann am Herzschlag gestorben,“³⁷ četlo se tam.

„Pětatřicet let mu bylo,“ štkala Anna. „Nikdy neměl nic se srdcem.“ Potom se ptala po Gamzovi.

Nella neměla odvahu ukázat vdově lístek od Gamzy, ten ubohý, namáhavě malovaný lístek. Ať tomu bylo, jak bylo, Klácel zahynul a Gamza je živ. Nella jako by se ostýchala za to štěstí před vdovou.

Ach, štěstí. Vždyť od té doby neměla chvílku pokojnou. Slýchala od studentů, kteří se pozvolna vraceli, že Gamza a Klácel chodili vždycky spolu, že oba dva rozdělovali poštu, což je zaměstnání ne sice namáhavé, ale vzbuzující závist a tajně hlídané, věděla, že osudy obou mužů byly od počátku spjaty. Ó bože, věděla, že to přijde. Netrvalo dlouho, i Nella dostala zprávu.

„Ehemann durch Selbstmord geendet.“³⁸

„Není pravda,“ vykřikla Nella, „to je lež! Sám by neodešel. Gamza ne.“

Stanislav se do vší zděšené bolesti krvavě zastyděl. Byl kdysi mladý člověk, v plném míru se pokusil o sebevraždu –

„Sprostá lež. Táta by to určitě neudělal,“ řekla Helenka. „Zvířata. Ale věčně řídit nebudou.“

„Co už to bude platné,“ s pekelnou hořkostí vyřkla Nella.

Upadla v apatii. Nechtěla nic vidět, nic slyšet, nic vědět. Každý projev života ji urážel. Helenka chodila do nemocenské pojišťovny a na vizity, Stanislav do Klementina, museli, z čeho by žila rodina? Poslouchali dál Moskvu a Londýn a někdy se vášnivě přeli a Nelle

37 Manžel zemřel na infarkt. *Pozn. red.*

38 Manžel ukončil svůj život sebevraždou. *Pozn. red.*

se zdálo, že o Gamzu dost netruchlí. A Míťa byl tak hlučný. Paní Gamzová, kdysi Míťova zastánkyně proti přísné matce, jeho obhájce ve věcech trestních, jak si ji dobíral Gamza – což je možné, že tu někdy opravdu byl a usmíval se? – teď po jeho smrti vůbec nesnášela vnuka. Předla a předla svou černou nit a dráždily ji mladé pracky, které občas hrábly do smutečního předu. Nohy mladého fotbalisty dupaly po chodbě a všude se jí pletly do cesty v bytě smutku. Jasný a neohebný chlapecký hlas jí zněl bezcitně. Nella snášela jediné paní Klácelovou, svou blíženko v neštěstí. K rodině se obehнала nepřátelským mlčením. Nikdo tak netruchlí o Gamzu jako ona. Střežila žárlivě své prvenství v bolesti. Její žal si děti nedovedou ani představit. Mají jiné zájmy. Dva muži ubyli, Gamzovi a Skřivánkovi se sestěhovali, Helenina ordinace se zvláštním vchodem sousedila teď s obytným pokojem, oddělena jen dvojitými dveřmi. Nella netrpělivě čekávala, až se zas po obědě všichni rozejdou, Helena na vizity (nebo na zálety), Míťa za kamarády a Staňa do kavárny nebo kam, a nebudou ji rušit. Chtěla být sama s Gamzou.

Byl dušičkový čas a Nella usedla za psací stůl, za ten veliký úřednický psací stůl po staré paní Vítové, dovezený z Nechleb. Když se Skřivánkovi vrátili z Gorkého, užíval stolu Toník a zásuvky se ztěžka vytahovaly a rachotily plné šroubků, pilníků, francouzských klíčů a všelijakého kovové ho nářadí a součástek, v jakých se advokátská rodina nevyzná. Toník odjel a psací stůl se vrátil k Nelle. Přerovnávalíc obsah zásuvek, shledávala památky na Gamzu. Bylo jich pořádku – všechny jeho právnické spisy a osobní doklady doma i v kanceláři sebralo gestapo.

Dubový stůl, už trochu červotočivý, podobal se rodinné paměti. Co se z ní všechno nevynoří? Daguerrotyp prababičky řeznice, různé ženy, která kdysi zkrotila býka na radlických stráních, a její modlitební knížka, sázená švabachem, kam si zapisovala dobrá hospodyně na přední stránku ceny masa a data narození svých devíti dětí; aksamitová tobolka, pobitá stříbrem, a v ní penízek, co dostal dědeček v peřince od kmotra ke křtu; hrst korálů, harašících v krabici z mušlí, s tou příznačnou korálovou vůní; bůhví čím byly ty přetržené

korálky a mezi nimi jeden mléčný dětský zub; album maminčiných rodinných fotografií, takhle vysoké, div se od něho zásuvka nezpříčila; a těch dopisů, bože, co dopisů (převázaných rezedovou a lila pentličkou) vyměnili otec s matkou za svobodna, ačkoliv oba žili v Praze a nikdo jim nebránil se vídat. Nějaký amatér zachytil jejich svatbu na schodišti u Karmelitánů; hle, menu s myrtou z hostince u Šlechty v Královské oboře; svatební fotografie rodičů, svatební oznámení rodičů – kdež Nella s Gamzou! Komu by byli ohlašovali svůj sedmihradský sňatek? Budil pohoršení. Nač by se dávali fotografovat, když se měli živí? Gamza si nepotrpěl na sentimentální veteš. Psal, jen když musel, když ho přiměla nepřekročitelná dálka. Svazeček růžových lístků polní pošty a lístky z koncentračního tábora, toť vše, co po něm zbylo v dědičném psacím stole. Uniká z rodinné kroniky do budoucnosti. Ne, ne, tam není co maminka, to Nella věděla, i po smrti mají každý jiný svět. Je třeba nehýbat se a sedět tiše v hodinu stínů, tak tiše, jako bys už sama ani nebyla. Každý dech je plaší. A to je divné, že už Gamza také mezi ně patří. Pociťovala ho mladého z časů rané lásky, kdy ještě byla paní Adamovskou a bylo třeba skrývat se. Zemřelí mají rádi skrývání. A s tím mladým milencem se prostupoval Gamza posledních střešovických let, kdy se k ní tak přimkl, jako by byl tušil svůj blízký konec. Snad jsem něco zanedbala, napadlo Nellu a vzpomínala, jak jeden ze studentů radil, aby se snažila dostat Gamzu raději do Buchenwaldu, tam že prý je lépe. To se řekne – dostat – ostatně Helenka s tím nesouhlasila. Netrhejte ho od kolektivu, říkala. Táta už si tam jistě našel spojení. A když přišel ten moták „Přitahuje. Budou tvrdí ke všem z partaje.“, což Nella hned neběžela k Růženě Häuslerové? Což se s Klácelovou dost nenachodily po úřadech? Gestapáci brali víno a cigarety, ale nikdo nepomohl. Nebo jsem přece něco zanedbala? To pomyšlení ji vymršťovalo z křesla, honilo po pokoji, jehož spící praskoty probouzela, obíhající znovu a znovu začarovaný kruh po vyšlapaném koberci, a opět se vracela ke své marné práci, za rozházený psací stůl, nad který stará paní Vítová kdysi nakláněla svou chundelatou hlavu v světlou zeleně stíněné lampy. Malý odraz světla se zachytil

v sklu protější knihovny; Nella se za ním dívala, ruce jí spadly do klína, někam se musíme dívat, pokud máme oči. Bylo to hluboko daleko za sklem; a tu se jí objevil, jako v laterně magie, blízko k nahmatání, až se lekla, malinký strmý Křivoklát v stereoskopické prostora, v podivně neskutečném osvětlení, Křivoklát výletů za školu, tenkrát se ještě jmenovala Adamovská. Toulali se s Gamzou po lesích, seděli pod stromy v hospůdce dole, kde nebylo živé duše ve všední den, a bůhví co ji to napadlo v podvečerní čas, kdy se na chvíli tak podivně vyjasní po západu slunce jako na rozloučenou, Nella začala tehdy o tom, je-li něco po smrti. Gamza to popíral. Nello, Nello, na zemi je život blažený. Tenkrát, ať se řeklo, co řeklo, všechno se obracelo na jednu stránku. Umřu první, to vím, trošičku s pýchou prohlásila Nella (ano, po celý život tomu věřila), a jestli něco je po smrti, dám ti znamení. – Však jestli to budu já! zbujně na to Gamza. Těš se, Nello, já tě přijdu strašit. – Jen kdybys přišel! Byla bych šťastná, praví Nella, hledíc upřeně před sebe na tmavou knihovnu, kde se jí ztratil Křivoklát, a po pokoji bylo ticho. Taková jiná jakost ticha. Bylo to ticho plné zakletých praskotů, ticho, které tají dech; soumravný pokoj jako by byl plný něčí nevybavené přítomnosti. Nella napjala všechny svaly duše tak, jako by někomu přetěžkému podávala obě dvě ruce na pomoc přes hluboký příkop – dostaneš se sem ke mně? Tu se ozvalo vzdálené zaťukání. A ticho. Nella se po všem těle třásla. Nic, byl to revmatický starý stůl, zalupalo mu v kloubech. V střehu naslouchá, začne-li to znova, aby si to ověřila. Nello, což takhle praská nábytek? A zas; a naléhavěji; paní Gamzová sjela: zřetelně rytmické zaklepání. Přišla jsem o rozum? Halucinace. Vtom zaklepalo potřetí, už důtklivě. Nella vyskočila. Dvojitě dveře z Helenčiny ordinace se pozvolna, opatrně, jaksi strašidelně otvíraly. Paní Gamzová vykřikla.

„Babičko, to jsem já,“ volal Míťa a šel rychle k ní. „Ty ses lekla? Zlobíš se na mne?“

Nella se místo odpovědi pevně chytila vnuka, přimkla se k němu a poprvé od té doby se dala do pláče.

Neplakala jen o Gamzu, plakala, kam až to zabloudila, plakala, že se jí tak nevýslovně ulevilo s pozemským Mítou v náručí, ba plakala, plakala, že nás to táhne mezi živé, i kdybychom nechtěli.

Míťa se několikrát rozpačitě ohlédl.

„Já ti totiž někoho vedu,“ řekl, „máma nás poslala –“

Útlý mladý člověk se objevil ve stínu pokoje a vstoupil do okruhu lampy. Byl přepadlý a zažloutlý v obličeji, měl oholenou hlavu. Ach, Nella už je znala, studenty z Oranienburgu.

„Jsem Božek,“ pravil, „byl jsem se soudruhem Gamzou. Především jsem se vrátil. Ale mohu přijít jindy, jestli dnes –“

Ne, ne, paní Gamzová ho zdržovala s nebývalou živostí a už ho usazovala vedle sebe. „Jsem vždycky tak ráda, když o něm slyším od někoho, kdo tam s ním žil. Potřebovala bych toho tolik vědět. Mítěnko, ty zase běž.“

Ale Mítovi se nechtělo. Stál jako přikovaný.

„Měl báječného dědečka,“ ohlédl se Božek po Mítovi. „Kdybyste, paní, věděla, čím nám byl soudruh Gamza. Už jsem to říkal doktorce Skřivánkové. I v tom vyšinutém prostředí byl takový obyčejný, víte, normální, lidský. A přitom nám ukazoval budoucnost. Věděli jsme, proč zkoušíme, od něho jsme to věděli. Věřil v světlo z Východu a v lepší republiku.“

„Já vím,“ odpovídala s tichou a přesmutnou hrdostí paní Gamzová. „Já vím. Všichni studenti, co jich u nás bylo, to říkali. Jakou jim byl oporou a útěchou. A že to není pravda, že sám –“

„To víte, že ne. Utratili ho za lipský proces. Ten mu nezapomněli.“

„Ale to přece věděli dávno,“ namítala Nella, ta záhada ji pálila. „Jistě byl nějaký bezprostřední popud –“

„Gamza s Klácelem schovali u sebe peníze novým *heftlingům*, aby si nováčkové mohli sem tam něco koupit v kantýně v tom hladu. Nikdo při sobě nesměl mít více než čtyřicet marek v drobných. Nu, a jeden z nezkušených *cúgangů*³⁹ platil padesátimarkou –“

Nella si zakryla oběma rukama tvář. Pro takové hlouposti!

39 Příchozích (nových vězňů). Pozn. red.

„A co ta ruka? Co to měl s tou rukou?“ optala se bolestně a plaše. Najednou si povšimla Míti, že ještě neodešel, ale stojí a poslouchá, a rozhněvala se:

„Míto, už jsem ti řekla, jdi!“

Božek nepověděl paní, co svěřil její dceři, že Gamzu pověsili za ruce a vykloubili mu pravici. Ani s tím se jí nepřiznal, jak Gamzu viděl naposled u zdi před *štráfkou* a dva esesmani jak do něho kopali. Nač líčit takové výjevy rozbolestněné ženě? Božek učinil něco jiného. Vstal, vzal Mítu kolem ramenou, přivedl ho ze stínu do světla a zeptal se:

„Paní Gamzová, nesměl by tu Míta zůstat? Prosím, dovolte mu to. Je už velký hoch.“ (Míta se zapálil ve tváři ostychem a nadšením.) „Ať slyší, že jeho dědeček umřel jako opravdový právník za spravedlnost. Za to, že hájil Dimitrova a komunistickou stranu.“

Míta stál jako voják a nespouštěl oči z Božka.

„Až zase budeme mít republiku a dostudujeme,“ dodal Božek, „stejně o tom budeme učit děvčata a chlapce na školách. Aby věděli, jaké jsme měli nádherné lidi.“

Nella se dívala s bolestí v srdci na ty dva hochy, na toho svého, ještě malého, a na toho cizího, velkého.

Přece mi dal znamení, napadlo ji. To je ten život věčný.

Ale ještě mnohokrát upadala do starých chyb, neboť jsme lidé hříšní.

I pokrývky květované

Stane-li se historická událost, lidé si navždy zapamatují, kde byli, co dělali a jaké bylo počasí, když je zastihla zpráva.

Ondřej a Keto se vraceli žízniví a hladoví z procházky v prudkém horském slunci od zříceniny hradu Gori dolů do města.

Hrad to byl kdysi tvrdý, jedno tělo s horou, rozpukanou a vrásčitou jako sloní kůže. V Podkavkazí zbylo kolik takových prastarých pevností na holé skále, nad dravou řekou. Za mongolských, arabských, perských a tureckých nájezdů často nebylo kdy vyměnit meč za pluh.

V kurském údolí se kadeřila zeleň ovocných kolchozů. Řádky a řádky žita, pokoseného strojem, prohýbaly se na dálku, zkresleny perspektivou. Vinice stoupaly po úbočích. Krajina byla pokojná v plném poledním světle, pastýřská. Hory, které mívají vpodvečer něco dravčího, podobaly se teď stádu obrovských odpočívajících koní. Červnové slunce se opíralo o skály; sálalo jako pec.

Bílé sovětské budovy, které i ve stínu se zdají osvětleny magnéziem, oslňovaly z nového Gori dole. Před Stalinovým rodným domkem se pestře tísnily školy, Komsomol, dělnické a kolchoznické exkurze. A pořád jezdily vojenské kamióny, Gori je posádkové město. Byla parná neděle výletů.

Ondřej a Keto se sjeli v Gori a večer se s ním děvče vrátí na nějaký den k sestře do Tbilisi, shánět výbavu. Dostanou byt, krásnou bytovou jednotku v jednom z nových dostavěných domů proti zoologickému sadu – aspoň se Keto nebude stýskat po venkově. Kolchoz už slíbil, že jim vystrojí veselku se všemi starými kavkazskými obyčeji, a po tom rozloučení Keto přejde do tbiliské tkalcovny hedvábí. Keto úplně propadla zařizovací vášni nevěst. Ondřej by to byl do ní nikdy neřekl. „Lampičky, ty narůžovělé z mléčného skla – víš, jak jsme je viděli na bulváru Rustaveliho? Rozsvítíš a kvetou ti v pokoji magnólie.“ O každém talířku, smál se jí Ondřej, vypravuje pohádku z „Tisíce a jedné noci“. Ale poslouchal ty pohádky rád, měl Keto

strašně rád. Zařizovali si život s veselou chutí dvou mladých lidí, kteří si dobře vydělávají, a Keto k tomu přidávala jižní vnímavost k půvabům života.

„Pokoř si dáme vymalovat kytíčkami,“ říkala zrovna milému, jak sestupovali od hradu dolů do města. „I pokrývky květované.“

Zčistajasna zarachotil pod svátečním nebem hlučný hlas ampliínu do horského křišťálového vzduchu a hlásil na hory a doly, že promluví Molotov.

Snoubenci se zastavili a poslouchali.

Horská ozvěna vracela poslední slabiky do řeči, jež pokračovala, a Ondřej zpočátku dost nerozuměl.

„Vojna, vojna,“ opakoval hlas a jako by jmenoval jedním dechem Napoleona a Hitlera. Ovšemže je anglofrancouzská vojna s Hitlerem. Komisař zahraničních věcí občas vykládá situaci do rozhlasu. Probaha, ale co to mluví? Kyjev? Žitomír – potom nějaké město, jehož jméno Ondřej neporozuměl – Sevastopol – německé nálety, bombardování? A najednou Ondřejovi zahřmělo rovnou do obličeje: „Vojna protiv nas.“

Očima si ověřil dosah té zprávy na Ketině tváři, která se napjala do bolestného zděšení. Dívka pohlédla na Ondřeje, jako by ho nepoznávala, zaúpěla a rozběhla se z vrchu k Stalinovu domku, Ondřej za ní. Jako by si byli řekli, výletníci i obyvatelé se tam sbíhali. Stalinův rodný domek je srdce Gori a krev města se k němu v rozčilení hrnula. Vybavoval Stalinových osmero útěků z vyhnanství, bolševik se nevzdá, Velikou říjnovou revoluci, strašné časy intervenční války, hlad, caricynské vítězství, boje s gruzínskými menševiky, bolševik se nevzdá. Cihlová chaloupka s terasou stála tu pod ochranným bílým pavilónem v utěšeném sadu jako svědectví, že všechno nakonec šťastně dopadlo, pře byla spravedlivá, revoluce zvítězila, bolševik se nevzdá. Ale že je to příliš divné pro obyčejného člověka, jako jsem já, napadlo Ondřeje zmateně, dovědět se takovou zprávu zrovna v Stalinově rodišti. A najednou, jako když potmě otočí elektrickým vypínačem, osvítila ho myšlenka. Ale to přece – to znamená, že zase bude Československá republika, když se do toho vloží Sovětský

svaz! Šílenec Hitler. Vyprovokovat takového nepřítele. Ondřej stál před tlapačem uprostřed hněvivě mlčících mužů a plačících žen a jako by si vyčítal minuty své české naděje. Střežil si ji v duši. Keto neplakala. Byla jen velice bledá. Snědý ruměnec slunce zašel z její dívčí tváře, proměnila se z růžové růže v čajovou. Rysy jí ztvrdly. Blýskla očima i zuby.

„Dostanou co proto,“ řekla Keto Ondřejovi. (Kdy už jen to řekla?) A chtěla domů, honem ke svým domů na kolchoz. Byla předsedkyní tamějšího Komsomolu a vůbec –

Jen Molotov domluvil, zavrčely roztáčené motory, výletní autobusy i otevřené nákladní vozy a všelijaké káry předjížděly, lidé v houfech nastupovali a vozy se vracely horempádem každý k svému závodu, míjejíce chodce, kteří se hrnuli v zástupech k železniční stanici.

Keto se nedala přemluvit. Co by dělala u sestry v Tbilisi? Snad ne nakupovat výbavu? Je válka! Do tbiliské karchany zatím nepatří. Ondřej tam bude mít stejně práce nad hlavu, ona patří do své závodní organizace na kolchoz a musí tam být co nejdřív. Z Gori je do Batumi blíž. Znal její neoblomnost; a vždyť má pravdu. Vždycky Ondřeje předbíhala v rozhodnutích a poněkud zahanbovala určitostí, s jakou jednala. Zastavili jí u nádraží, pro chvat se ani nerozloučila, seskočila a jako by se jí podvrtila noha v střevíčku. Pohybovala se jindy jako gazela. Nevím, právě z toho neobratného skoku Ondřej pocítil, že Keto vše nese tíž, než dává najevo, a srdce v něm přetévalo lítostí a láskou, když se za ní díval, jak šla několik kroků pokulhávajíc. Už by byl chtěl zavolat na řidiče, aby na ni počkali; ale v tu chvíli kráčela zase rovně mezi ostatními lidmi, to ještě zahlédl, a ztratila se mu z očí. Bylo to poprvé, co spolu chodili, že se nevyprovázeli. Ondřej ujížděl od Keto s pocitem, že přece už jednou s ní prožíval válečné loučení. Ano, tehdy na podzim roku třicátého osmého, kdy byl za Keto poprvé v ráji Zeleného mysu. Těžká mračna se tenkrát shlukovala na obzoru; a dnes z nich znovu uhodilo.

Nacisté si vybrali k přepadu zajisté naschvál neděli, kdy je v úřadech zavřeno a továrny stojí, kdy celá administrativa podřimuje,

horkou letní neděli, tu odstředivku měst, kdy se kolektivy rozstříknou na všechny strany. Chytej je, chytej kapičky duhového vodotrysku všech barev pletí této země! Shledávej červené a žluté korálky z přetržené šňůry na opálené hrudi léta. Kam se ti rozkutálely? Do trávy, do mechu, do horské kleče, pod obrubu stanu, do jezera, do řeky, do moře? Vytahuj naháče z koupališť! Probouzej slunící se lidi hypnotizované sluncem! Svolávej k břehům vodní sport a výletníky z parníků! Sbudnuj mládež všech sportovních stadiónů Sovětského svazu! Vyháněj diváky ze všech kin a muzeí. Běhej za otci s dětmi na procházce, za strýčky po návštěvách, hledej lidi po legracích Parku oddechu, vypátrej milence, kteří vždycky vězí čtvrtíkde. Je neděle a nikdo není tam, kde pracuje, ani tam, kde bydlí, všechny adresy se smíchaly v návalech za zábavou. Je léto dělnických odletů na zotavenou, pohoda lázní a léčivých pramenů, je červen, nejkrásnější z měsíců, čarovný na horách, blažený u moře, je zářivá letní neděle, a proto si ji strůjci bleskové války vybrali, aby ohromení prvním úderem a zmatek z přepadení byly co největší a zjednaly jim náskok. Jenže obyvatelé dělnického zemědělce už lecčím prošli. Měli něco, o čem se Hitlerovi a banditům jeho ráže nikdy nesnilo. Co se neprodává a nekoupí ani za tvrdé valuty. Ba oč nelze oloupit ani ubitého, neboť to odevzdal živým dál do hromadné paměti strany. Nesli v sobě vědomí své spravedlivé pře a své revoluční zkušenosti. Otcové a matky je prožívali na vlastní kůži; a synům a dcerám už to přecházelo do krve. Děti nechodily nadarmo do sovětských škol ani mládež do závodů. Molotov volal od Leningradu až do Vladivostoku, od Uralu až na Kavkaz, od Bílého moře až k Černému, na jehož břehu Keto pěstuje čaj, a všude se to asi dalo podobně, jak to prožíval Ondřej. Před vojenskými komisariáty už stála očered⁴⁰ mužů, povinných hlášením. Brány továren se otvíraly a každou chvíli tam vklouzlo kolik výletníků, podobných ve svém pohybu kuličkám roztržštěné rtuti, která honem honem běží se scelit se svou plynulou, neuchopitelnou a jednolitou hladinou živého stříbra.

40 Řada čekajících, fronta (v ruském prostředí). Pozn. red.

Opravdu, to by byl Ondřej nevěřil, že ještě dnes nabere do plic známou vůni degumovaného hedvábí, kterou žádný sobotní klid z tkalcovny nevyvětrá, a že se octne v staré karchaně v to parné nedělní odpoledne. Plno vdaných dělnic zůstalo doma, vypravovaly muže na vojnu. Ale sešla se všechna mladá děvčata z Komsomolu, a prve než Sofija Alexandrovna začala agitační projev, postavily se každá ke svým strojům a chystaly si.

Nina údernice první zapjala vypínač, ve vzduchu cuklo, ve vzduchu zazvonilo, stav dupl, první záchvěvy proběhly podlahou, člunky vystřelily do osnov a dílna jela s přitloukáním bidel a s řinčivým chvěním, jež přecházelo v tep.

Ta mladá podavačka, která v roce osmatřicátém chtěla zastřelit Hitlera a teď už je z ní schopná tkadlena a obsluhuje čtyři stavy, vyběhla v čelo sálu, pod Lenina, který se vykláněl špičatou bradkou z obrazu a prapor za ním letěl, pod Stalina, který se usmíval s bystrým a rozhodným výrazem smělé hlavy, a vykřikla hlasem zvyklým halekat po horách:

„Tempo, děvčata, tempo, fronta potřebuje naše vřetena a stavy, naše dílo, naše padákové hedvábí. *Vsjo dlja fronta!*“⁴¹

Zahlaholily s ní a rachot díla je přehlušil.

41 Všechno pro frontu! Pozn. red.

Poslední injekce

Stanislav a Helenka se často hádali. Spjovala je jedna nenávist k nacistům, kteří jim zabrali zemi, zabili otce a vzali svobodu. Ale jejich politické sympatie se větvily na dvě strany. Stáňa poslouchal raději Londýn, Helenka Moskvu. Helena stála duší tělem při Sovětském svazu, to byla její síla, to byla její druhá vlast. Zjemnělý Stáňa zase měl spíš slabost pro zelený a plavý ostrov, obtékaný vlažným Gofským proudem. Což o to, Stáňa měl Rusy také rád, jako každý dobrý Čech spoléhal na slovanskou vzájemnost. Ale když Sovětský svaz uzavřel s Německem pakt o neútočení, Stanislava to postihlo jako těžká rána. Zbledl jako plátno a div se neporoučel u rádia, u té proklaté černokněžné skřínky se zeleným kočičím okem. – A co mají dělat, když jsou proti nacistům sami, bránila Helenka Sověty, potřebují získat čas. – Jak to, sami? A co Francie s Anglií? – Člověče, ty jim ještě věříš po tom všem, co nám provedli v Mnichově? Anglie přece jen čeká na to, aby nacisté pořádně pustili žilou Sovětskému svazu. Proto také nehnula prstem pro Polsko. Aby se Němci dostali co nejdál na východ. – Ale Stáňa Heleně nevěřil, Stáňa se zastával Finska a Helenka zase tvrdila, že Mannerheimovo Finsko je německý arzenál na napadení Leningradu. Zkrátka, hádali se.

Zato když Němci přepadli Sovětský svaz, Stáňa ho v duchu odprosil, přešel bezvýhradně na jeho stranu a připjal se k němu s vášnivou nadějí. Jenže zas podléhal těžkým depresím při každém dobytém městě. O Charkov truchlil, jako by padlo Brno. Helenka byla mnohem klidnější. „Stáňo, to je vidět, žeš tam nikdy nebyl,“ řekla bratrovi. „V Sovětském svazu, to je takový pocit: ať tam vleze, kdo chce, kdo tam nepatří – dostane přes pařáty, že na to bude do smrti pamatovat. Ten pocit jde z přírody, ze staveb, z lidí – jistě bys to cítil přesně tak jako já. Víš, říkají: když jsou dva stejně dobří střelci, vítězí ten, kdo má lepší morálku. Tu mají oni. Vědí, zač jdou. Jsou v právu. To dělá strašně moc.“ Helenka skálopevně věřila v šťastné konce.

Nella od té doby, co začala ruská válka, trnula o Helenku. Do Prahy přišel Heydrich na krvavé svatováclavské posvícení, s celým děsem podzimního stanného práva. Co by řekl Gamza, kdyby se toho byl dožil, kdyby se byl dověděl, kdo také přitáhl do Prahy s tou půlnoční příšerou: Torgler. Věřili byste tomu? Ano, Torgler z lipského procesu. Jako poradce v dělnických věcech provázel Heydricha.

Helence se nestalo nic, ordinovala, chodila do pojišťovny a po vizitách a jenom nálada na výlety s Mítou ji přešla za stanného práva. Přese všechny ty šílené věci, které se dály v Čechách, lidé žili dál i svým obyčejným životem se soukromými radostmi i starostmi. Začátkem května paní Gamzová vešla k dceři všechna rozčilená.

„Heleno, představ si, teď telefonovali z Krče, abychom si ihned odvezli prababičku. Wehrmacht zabírá Masarykovy domovy pro vojenskou nemocnici. Za tři hodiny prý musí být všechno vyklizeno.“

„Zase je popadl raptus,“ poznamenala Helenka. „Ale to je dobré znamení, mámo, že potřebují lazarety.“

„Ty vidíš ve všem dobré znamení. Ale čím ji odvezeme? Drožku tak rychle neseženeš. Babička při své nehybnosti přece nemůže přestupovat z autobusu na elektriku. To je vyloučeno.“

Helenka se pokusila o záchranku Červeného kříže.

„Ani takovým starým lidem nedají pokoj,“ povídá Barborka. „To jsem zvědavá, brzo-li začnou vyhazovat z Olšan české nebožtíky. Ale ono se jim to jednou všechno spočítá. Abych povlékla ty sypky po panu doktorovi, ne?“

Nella si hořce povzdechla. Místo milovaného muže se jí vrátí popletená babička.

Barborka a babička byly kdysi na štíru. Ale to už je dávno, ještě před válkou. Kdo by živil starý hněv! Přišli na nás skopčáci a musíme držet pohromadě. Němci prababičku vyhnali a Barborka ji přijata tak upřímně jako vystěhovalce ze Sudet.

„Pěkně vítám domů,“ řekla, „ať se vám u nás líbí.“

Ale stařena, z obou stran podpíraná Helenkou a Stanislavem, minula Barborku jako socha a neodpověděla. Nadarmo ji upozorňova-

li. Prababička byla nahluchlá a chudák špatně viděla. Chůze jí byla těžkou prací. Namáhalo ji mluvit. Ale Barborku to přece zamrzelo.

Upekla stařeně na uvítanou bábovku, a každá hospodyně ví, co to bylo za hubených let vyčarovat z ubohých zásob kloudné pečivo. Stařena klovla do bábovky, odstrčila talířek a prohlásila:

„Jako koráb. Která kuchta tohle mučila?“

„Namoč si do kávy, babičko, změkne to. To víš, dnes není dost vajec ani tuku.“

Prabába neposlouchala.

„Jako utrejch,“ nasupila se. „Že mi zas Bára něco namíchala?“

Bylo to k neuvěření. Stařena si nepovšimla, že doma zatím ubyli dva muži, Skřivánek a Gamza, ani jediným slůvkem se po nich nesháněla. Prostě zapomněla, že někdy byli. Mítovi říkala „Stáníčku“, myslela, že je Stáňa pořád malý, i když ji velký Stanislav odvážel z Krče. Lidé a věky se jí mátli v hlavě; ale na svou zášť k Barborce nezapomněla. Jen osaměla v bývalém prostředí bez starých vrstevnic a vrstevníků z Krče, začala točit palci a navázala černou nit hrozných historek o Barborce. To Bára vystrnadila prababičku z Krče, aby ji tady mohla o všechno obrát, o děravý slaměný klobouk (který Nella dávno spálila), o založené brýle, o zlomenou hůl. Bára je fikaná zlodějka! Prababička se vyjadřovala nahlas ve svých samomluvách, Barborka je zaslechla a bylo po všem. Dobré úmysly se zhroutily, jako když foukne do domečku z karet. Vrátily se staré nepřátelské časy, plné urputnosti, justamentů, napětí a nesmyslů. Byly to malichernosti po ráně, která Nellu postihla Gamzovou smrtí, byly to malichernosti ve velkém národním neštěstí. Ale nikdo by ani nevěřil, jak takové popichování dovede otrávit bolest. Bože, to byla bída s prababičkou! Ta se něco nazlobila! Co jim to zase provedla, že se zamkla? Že jí také nechali ve dveřích klíč!

Prababička spala a neotevřela Nelle se snídání. To se konečně stávalo, že proklímala celé dopoledne. Ale prababička nešla ani k obědu, marně na ni tloukli. Důkladně se zamkla na klíč, aby na ni Bára nemohla. Nella se Stáňou ne a ne se k ní dobýt. Nedostali se tam a musili pro správce, aby vypáčil dveře.

Pan Halík nepozbyl řemeslného klidu. Ohledal zámek a dal se do práce za Mítovy obdivné asistence, nedbaje toho, co za ním mluvili páté přes deváté. Helenka posud nebyla doma. Piloval mlčky, páčil, supěl a zkoušel; ještě to drží, potvora. Tupé rány, praskot a otrásání. Osud opět lomcuje domovem. Protože tam za těmi zamčenými dveřmi – Rup! ještě otřes a povolily. Míťa se k nim hrnul.

„Ty tam nemáš co dělat,“ křikla Barborka, popadla ho za rameno a táhla vzpouzejícího se chlapce pryč.

Stařena je jistě po smrti a Míťa se jí darmo poleká.

Ale to, co se nám skrývá, bývá jiné, než hádáme.

Nella se Stáňou vešli vylomenými dveřmi a k svému údivu spatřili na prázdné posteli jen pruhovaný slamník. Všechny peřiny byly v zmateném nepořádku po zemi. Prababička si ustlala na podlaze. Nepozvedla rozčuchanou bílou hlavu ze zchumlaných podušek. Ale dívala se. Oči jí od země nezvykle svítily z velkého žlutohnědého obličejce. Dívala se a řekla:

„Proč jste mi nedali jíst? Mám hlad.“

Spadla? Není potlučená, nespadla. Babičko, babičko, cos to dělala? Byli tři a nemohli ji postavit na nohy. Pánbůh nás netrestej, jako když upadne kůň. Ne a ne s ní hnout. Pánbůh nás netrestej, kdoví jací budeme, až nám potáhne na devadesátku.

„Je to taky nápad,“ stěžovala si prababička od země, „postavit rakev na okno. Šel kolem pohřeb a pořád mi strkali do okna truhlu.“

„Jak se zdá o funuse, je to veselka,“ opáčil s úsměvem pan Halík. „Jen se mne, babičko, chytte okolo krku, nic se nestyd'te. Budeme se objímat,“ a šťastně se mu povedlo přenést ji se Stanislavem na čistou postel.

„Stlal ji pan Halík,“ vymýšlela si prababička a libovala si, že se jí měkce leží. Pojala k domovníkovi dětskou důvěru. Nellinka se Staníčkem byli takoví rozčilení, pobíhali a pořád chtěli na prababičce něco nepohodlného. Tu aby polkla oplatku, která nejde do krku, tu aby se nechala umýt, a je z toho darmo revma. Ale pan Halík nikoho nezarmoutí.

„To nešel pohřeb, to jela svatba,“ těšila se nahlas prababička. „Kdepak rakev! To byla nevěsta, pan Halík to řekl,“ broukala na posteli.

Nyní, když se ocitla v teple a bezpečí a Nellinka ji napojila horkým čajem, prababička zrůžověly tváře a rozvázala.

„Přišla jsem k sobě do pokoje,“ vykládala s neobyčejnou sdílností, „a vidím: je tam jiný nábytek. Nahoře černý, vespod bílý. Přistoupím k posteli a koukám; nejsou na ní peřiny, jenom takové tři kupky škaředého peří nebo lnu, ani už nepamatuju. Ona mi Bára vyměnila peřiny. Ty vždycky odmlouváš, Nellinko, což ty nic nevíš. Večer, když spíte, Bára se ke mně dobývá šperhákem a cupuje. Celé noci přesypá,“ svěřovala prababička s tajemnou hrůzou, jako by byla uviděla sudičku při díle.

Nella stařeně vložila pod paži teploměr, než se Helenka vrátí z pojišťovny. Naměřila jen slabou horečku.

Devětatřicítka by jí byla milejší, pověděla Helenka po straně matce. Ta nízká teplota neodpovídá nálezů. Znamená to, že se organismus dost nebrání.

Helenka si poslechla a proklepala prababičku s touž odbornou rozvahou, s jakou pan Halík páčil zamčené dveře, a konstatovala pneumonii levého laloku. Řekněme si to česky, prababička měla zánět plic. V tom věku – Helenka by nerada sýčkovala, ale tohle asi dobře nedopadne. Nu, uděláme, co se dá. A Helenka si dala vařit stříkačku. Píchneme babičku Pulmochin a na noc dostane kafr.

„Heleno, jaký to byl lék, kterým potřeli chřipkovou epidemii v Londýně?“ vzpomněl si Stáňa.

„Penicilín, houbové plísně, to je báječná věc, ale my ho tu nemáme.“

„Proti věku není léku,“ zahučela Barborka. „Že se vám chce trápit starého člověka.“

Nella se k ní nesměle přidala. Babička se jakživa nepodrobila lékařskému zákroku. Léčila se bylinkami, hojila mastičkami. Nebude se bát injekce? Není to pro ni zbytečné utrpení?

Helenka neodpovídala. Nesnášela, aby se jí lidé pletli do řemesla.

„Co ten plyn dělá,“ prohodila, upírajíc oči na dezinfekční buben, z kterého se vinula jen slabounká pára. „To je věčnost! Hoří jako za dušičky.“

Inu, válka.

Obřad probíhal pokaždé navlas stejně.

„Kdo je to?“ ptá se z postele prababička.

Viděla špatně, slyšela špatně, ale nějakým šestým smyslem vnímala lidskou přítomnost. Hned poznala, když někdo vešel do dveří.

„To jsem já,“ nevinně odpovídá Helenka a schovává za zády ošidný nástroj. „Jdu se na tebe, babičko, podívat, jestli děláš dobrotu. Co noha? Nezlobí? Ukaž nožičku.“

„Mně by na ni foukalo,“ vymlouvá se babička.

„Já se jen podívám.“

„Ó já, už na mne jde pícháček,“ na to babička. Říkala Helence „pícháček“. Ale přece ji těšilo, že se o ni pravnučka tak stará. „Děvčátko,“ vyjednává a přitahuje na sebe lstivě peřinu, aby na ni nemohli, „což kdybys to nechala na zítra?“

„Dnes naposled, babičko, vážně,“ slibuje Helenka s opravdovou tváří. Doktoři, ti dovedou lhát! „Zítra už ti dám pokoj. Mámo, jóduj,“ dodává tiše.

„Helenko, pozor! Já už mám tvrdou kůži. Holčičko, pomalu!“ a vtom do ní lékařka vrazí jehlu s neúprosnou náhlostí – štěstí, že to babička nevidí. Nella, která jim svítívala, pokaždé odvracela oči.

Ale Helenka nepovolila. Museli prababičku probouzet ráno, než lékařka šla do pojišťovny, vcházela k ní na skok o polednách se svou obávanou stříkačkou, ani večer nedala stařence pokoj. I když ji vytrhla z dřímoty, jakáž pomoc, injekci prababička neušla.

Stařenka byla slabá jako moucha, netrefila lžicí do úst, bylo třeba ji krmit, bylo třeba napájet ji stéblem. Pití se prodlužovalo hodiny. Po každém loku nemocná odpočívala, aby nabrala dech. Pískalo to v ní a chrčelo jako v porouchaných varhanách. Kdyby tak člověk mohl dýchat chvilku za ni, aby si odpočinula! Bože, to byla práce, žít. Jak dlouho to trvá? Osm dní? Teprv? Nella by byla hádala, že měsíc.

Vždycky ráno, když budila nemocnou na injekci, zrovna se bála k posteli. Stařena na znaku spala tak hluboko. V noci bývala neklidná, každou chvíli něco chtěla, ale teď – ani slechu, ani dechu. S cizím, vyklenutým nosem, se vpadlými ústy, s vysedlou bradou,

pod bílými vlasy žlutá jako by už jí v hlavách blikala svíčka. Nella se dotýká chladné voskové ruky a ruka neodpovídá. Nella promluví, Nella volá – ale nehybná sebou nepohne, pohroužena v hluchotu nebytí. A najednou Nella cítí, že se nemocná dívá. Mlčky se na ni dívá velikýma sovíma očima. Jako by jí hleděla rovnou do svědomí – paní Gamzová se pokaždé lekla. Co tam prababička uviděla? Upřímnou snahu ulevit trpící, to ano. To jistě ano. Pomoci jí, jak jen se dá. Ale neviděly snad ty její soví oči ještě hloub? Potmě až na dno? Kde bliká jako věčná lampa světýlko naděje, že bude konec, že přece jednou, proboha, bude konec tomu marnému a nesmyslnému trápení nemocné i ošetřovatelky.

Prababička byla slabá jako moucha, prabába byla těžká jako balvan. Jako bys nadzdvihávala mrtvé tělo. Jenže to mrtvé tělo při každém hnutí sténalo, tak bylo probodané, olezelé, ubolené, a Nella se bála, že je upustí. Byla na to sama, Stanislav s Helenou museli do práce a Barborka vám na bábu nesáhne. Prababička by ji také kolem sebe nestrpěla! Bára ji shodila z postele – což ty nic nevíš, o nic se nestaráš – z toho je prababička nemocná, prababička přece jakživa nezastonala.

Kolik let už Nella poslouchá ty nerozumy? Jak dlouho je ještě bude poslouchat? Gamzu, krásného, zdravého, moudrého, milovaného Gamzu umučili nacisté. Do posledního dechu si všechno protrpěl sám, Nella pro něho nemohla hnout prstem. Nesměla mu dosloužit k smrti. A tady někomu, kdo už ani nežije, kdo jenom trvá, posté přikrývá nehybnou ruku, aby na ni nefoukalo – odkud by foukalo? Je horké jaro, nesnesitelné vedro, padnu v tom dusnu.

Ale Nella nepadla a byla pohotově ve dne v noci jako za mladých časů, kdy jí plakaly děti v peřince. A mezi tím byl život. A jedno z těch nemluvnátek, k nimž vstávala, nyní rozhoduje a vládne. K lékaři se upínají duše doufajících, má nad nimi moc, to nese. Helenka přibíhala jako okřídlená svým posláním, nařídila, co a jak, a spěchala zase jinam. Neměla na starosti jen rodinu. Bylo jí svěřeno plno jiných osudů. (A jistě se také scházela se svým milencem.) Nella nevytáhla

paty z domu, a držíc jazyk za zuby a tajíc odporem dech, snášela špatnou náladu nemocné a špatný vzduch v jejím pokoji.

Prababička se, chudák, vracela do věku miminek a Nella aby na ni ustavičně přepírala. To byla svízel: Vata není, pleny nejsou, guma není, mýdlo není, není nic, je válka.

„Neberte mi ten prášek. Ten je na moje prádlo,“ urputně se ozvala Barborka a vzala jej Nella z ruky.

Nella šla pověsit prádlo na terasu. Byl vítr.

„Barborko, prosím vás, kam jste dala kolíčky?“

„Tam, kam vždycky,“ odsekla Barborka. „Kdo hledá, ten najde.“

„Ale nezdržujte mne, je deset, babička musí dostat digilanid.“

„To je nákých štráchů s bábou! Dělejte, co chcete, stejně bábu nezachráníte.“

„Barborko, vždyť jste k ní byla taková hodná, když ji Němci vyhnali z Krče.“

„Co bylo, není,“ zahučela Barborka a otočila se k Nella zády. „Budu snad bábě dělat bubáka, ne? To zrovna.“

Helena vyšetřovala prababičku pokaždé s napjatou pozorností. Ale tak dlouho jako dnes ji ještě neposlouchala. Ta obtíž udržet nemocnou vsedě, jak to lékařka potřebuje, aby si ji mohla proklepat, bože, ta tíha! Nehybná stařena byla obryně a Nella vedle ní jako střízlík. Nevyspání a válečná strava věru člověku nepřidají síl! Štěstí, že dnes v poledne byl Stáňa doma a pomáhal držet. Nella by byla babičku málem upustila, tak jí bylo mdlo. Co ta Helenka dělá? Poslouchá, poslouchá, nemůže se doposlouchat. To je doba! Snad se neozvaly rachoty i v pravém laloku? Helenka přece počítala s tou možností, kolikrát se o tom zmínila matce. Jistě je hůř. Zánět patrně přešel na druhou stranu plic, jak se Helenka od začátku obávala.

Konečně zvedla zrůžovělý obličej a pocuchané kudrny od stařeniných širokých zad.

„Můžeš babičku obléknout, mámo,“ povídá s tichým vítězstvím v hlase. „Zánět šel zpátky.“

„Vážně?!“ vykřikl Stanislav a celý se rozjasnil.

„Krásně se resorbuje. Vida, jak je dobře, že jsme se nevzdali. Nechci nic zakřiknout, ale doufám, že to nejhorší máme za sebou. Toť se ví, rekonvalescence bude dlouhá.“

Prababička vždycky užívala po namáhavé prohlídce Coramin. Kapátko, kterým Nella odpočítávala krůpěje z lahvičky, drnklo o sklenici, tak se jí třásly ruce.

„A teď!“ pozvedla Helenka hlas, aby pronikl až k nedoslýchavé, „dostane prababička za odměnu koflík dobré silné kávy. Pravou zrnkovou, mámo!“

Paní Gamzová neřekla nic, zvedla se jako stroj a šla vykonat to, co nařídila dcera.

Půl kila kávy chovala pod klíčem jako drahocennost. V dvojím obalu a v plechovce, aby nevyvanulo aróma. Ani zrníčko aby nepřišlo nazmar. Nella kávu schovávala, až se Gamza vrátí z koncentračního tábora.

Voňavé páry stoupají ze vzácného nápoje, jak Nella slévá kávu, a v nich, jako by ho vyčaroval arabský kouzelník, objevuje se Gamza s jiskrnými očima a s ohníčkem cigarety nad koflíkem mírového moka⁴², proti omládlé Nelle, za krásného jarního večera, na terase plné květin, tam, kde se právě suší prababiččiny pleny.

„Líp byste udělala, kdybyste kávu vypila vy,“ zavrčela Barborka. „Vždyť spíte, kudy chodíte. Vy vypadáte! Ale toho si ta vaše doktorka nevšimne, že ne? To se jí nehodí do krámu.“

„Kam by přišla, kdyby se měla starat ještě o zdravé, má dost nemocných,“ poznamenala Nella s úsměvem, který se křivil. Málem by se dala do pláče. Když už Barborka vzdoruje, kdyby aspoň mlčela. Aspoň kdyby nekapala jed! Nella oslabená nedospáním začínala mu být přístupná.

Opláchla lžičku, otřela klůckem lesklý podnos a postavila naň koflík horké vonné kávy. Do kuchyně vpadl Míťa.

„Jak je prababičce?“ zeptal se. A zobl při tom kostku cukru.

„Necháš toho,“ okřikla ho Barborka. „To není pro tebe. Pamatuj si, Míťo, u nás všechny dobroty jsou jedině pro prababičku.“

42 Silná černá káva. Pozn. red.

Nella to naschvál přeslechla.

„Lépe, Míto,“ odpovídala s umělým klidem chlapci. „Mnohem lépe. Prosím tě, pusť.“

Míta si ji zkoumavě prohlížel se zdviženým nosem.

„Nejsi ráda? Ty se na mne zlobíš?“

Paní Gamzová se dopálila.

„Pusť z cesty, Míto, vždyť tě mohu opářit.“

Ale Míta se nehýbal.

„A kdy umře prababička?“ otázal se věčně svým jasným necitelným hlasem – necitelným, protože za dětskou otázkou nebyla žádná zkušenost. Barborka se zasmála:

„Ale ta nás ještě všechny přežije.“

„I mne?“ užasl Míta.

Nella s podnosem v ruce vzplanula.

„Kdy bude konec těm ošklivým řečem! Tak co, pustíš, anebo ne?“

Míta vycítil podrážděné ovzduší, a právě proto po dětském způsobu dráždil tím víc.

„Kdy umře, kdy?“ mluvil a pletl se Nelle před nohama.

Paní Gamzová neřekla už ani slova.

Jaksi úskočně odstavila podnos s kávou na kredenc, rozmáchla se proti Mítovu zadečku a poprvé za život uhodila vnuka.

Míta se zajíkl překvapením a utíkal pryč.

Zač ho trestala? Za své zapírané myšlenky? Za svá nesplněná přání? Až silou toho zklamání plně obsáhla, jak doufala, že bude konec. Že bude konec zvedání odumřelého těla a plenám a zamořenému vzduchu a přeludnému vstávání v noci a celému tomu nepřičetnému hospodářství, že vpustí do čistého pokoje oběma okny čerstvý vzduch, že konečně bude moci padnout a spát, spát, spát.

Neměla jinou touhu než spát a vešla jako mátoha do veselého svátečního ovzduší kolem uzdravující se prababičky. Helenka i Stanislav byli u ní a křičeli ostošest, aby jim stařena rozuměla.

„Už jde odměna,“ zahlaholila Helenka tím druhým hlasem pro nedoslýchavou, ukazujíc na matku ve dveřích. Šla jí naproti a vzala od ní podnos s kávou. „Však si ji babička zaslouží! Držela se statečně.“

To jsou přece plíce! Prababičko, za celou praxi jsem nepotkala takové báječné plíce. A srdce máš jako dvacetiletá," přeháněla Helenka samou radostí, že se jí dílo daří a babička že se uzdravuje. Bylo to obráceně: lékařka byla vděčná pacientce.

„No néšť," skromně a polichoceně na to babička. „Ženské v Krčimi vždycky říkaly, že vypadám mladě.“

„Počkej, babičko, to bude sláva," volal Stanislav, „až tě dají do novin, že je ti sto let.“

„Nechtěla bych být dlouho živa," trpce se ozvala Nella. „Ne. Já ne.“

Nedovedla se radovat s radujícími. Promluvila tak cize. Obě její děti se na ni podívaly.

„Já ano," tiše a jaksi přísně vyřkla Helenka. „Sto let. Mámo, přese všechno. Teď je život zlý, ale počkej, jak jednou bude krásně.“

Bez Gamzy, hořce pomyslila Nella.

„Tak dneska, prababičko," pozvedla Helenka hlas a vstala na rozloučenou, „byla to doopravdy poslední injekce. Už tě nebudeme trápit.“

„I kdopak by ti věřil, ty pícháčku," s láskou vyřkla prababička. A sála skleněným stéblem kávu. „Takovou jsem ještě nepila," libovala si. „Vařil ji pan Halík.“

S Helenou se nikdy neví

Tu noc Nella s prababičkou brzy usnuly a spaly. Hluboko spaly až do rána. Nellu probudilo teprv Mítovo zaburácení na chodbě.

„Co to je, mámo! Vždyť jsi mě nechala zaspát,“ křičel s vědomím křivdy v hlase. „Mámo! Kde je máma?“

„Bud' tiše! Prababička ještě spí. Jdi klidně do školy, Míto, mámu jistě zavolal narychlo pacient.“

Ale že by nikdo z nich nebyl zaslechl zvonek u dveří nebo telefon? Stáňa přece měl tak lehké spaní! Jen něco v noci cinklo, třeba natahovaný budíček, už myslil, že jde zase gestapo.

Ale Helenčin budík natažen nebyl a lehačka zůstala nerozestlána. Helena tedy v noci nebyla doma.

Neříkala včera odpoledne, kam jde? Tři rozčilení lidé se marně vyptávali jeden druhého. Jako by jim to Helenka někdy sdělovala! Odešla kvečeru po ordinaci, jako obvykle, patrně na vizity, a od té doby se nevrátila. Barborka s Nellou si ukazují nedotčenou večeři. Stáňa byl dost dlouho vzhůru a psal, ale nikoho neslyšel odmykat. Domníval se, že je sestra dávno doma.

Statisíce rodin se takhle s úzkostí shánělo po svých drahých za protektorátu. Lidé hledali druh druhá jako v tíživém snu.

Ale s Helenkou tomu bylo trochu jinak. Je jiskra naděje! Helena zmizela na noc právě v ten den, kdy babiččina nemoc vzala obrat k lepšímu, takže se lékařka mohla s dobrým svědomím zdržet mimo dům. Snad šla Helenka na flám. Doufejme. Vyhodit si z kopýtko. Kdo by se jí divil? Je mladá, žije takové měsíce sama. Jistě jsou v tom nějaké milostné spády. Kdyby bůh dal! Setkání s Helenkou, důvěrně zavěšenou do cizího muže, trapná vzpomínka, o které se matka synovi nikdy nezmiňovala, za kterou se styděla, nyní se jí Nella chytala jako tonoucí stébka.

Ano, také měl dojem, že Helena s někým chodí, přiznával Stanislav. Ale z jeho sklíčeného přízvuku neznělo pražádné přesvědčení, že by tím pohroma byla zažehnána.

Matka však chtěla doufat, matka poslouchala jen slova.

„Vid'! Ona mně to ani nezapírala. Jednou jsme se proto chytly. Třeba šla z flámu rovnou do pojišťovny. S Helenou se nikdy neví. Já si tam zazvoním,“ jako štvaná nadějí mluvila paní Gamzová.

„Nellinko, mám hlad,“ hlásila se babička.

Proboha! Nella úplně zapomněla, že je babička na světě, ačkoli před chvílí spojovala její uzdravování s Helenčiným odchodem. Honem honem dát nemocnou do pořádku! Umýt, zapudrovat, léky, všechno. Co kdyby Helenka najednou přišla? Nella bude s radostí nadzvedávat třeba stokrát za den těžkou, těžkou stařenu, s radostí bude dýchat dusivý vzduch kolem nemocné a poslouchat od rána do večera babiččiny popletené řeči, jen když se Helenka vrátí, ach vrátí! Aby byla spokojena, že je prababičce hezky, že ji uzdravila. Jak jen jsem mohla včera tak hříšně –

V nemocenské se nikdo nehlásil a Stanislav musel do práce. Zavolá z Klementina.

Stanislav posud vcházel barokní branou pod černým a zlatým orlem do bývalé jezuitské koleje, do toho pěšího městečka uprostřed jezdící Prahy. Každé ráno potkával sochu pražského studenta na zamyšleném nádvoří – bohužel jen sochu – a zelená čapka hvězdárny, vykukující za knihovnou, jej denně pozdravovala. Obcházel v Klementinu rudolfínské hvězdné glóby, se souhvězdími v podobě zvířat, delfína, štíra, kozoroha, labutě, vídal na regálech pergamenové bible, vázané v tlačené vepřovici a zavírané tepanými sponami. Kodex Vyšehradský, pasionál abatyše Kunhuty, antifonář Sedlecký, kreslené a iluminované s uměním tak vzácným, zatím tu byly ve vitrínách na svých místech, ty rukopisné skvosty, svědkové staré české kultury. Ale v německých rukou. Kdykoliv si nacisté vzpomenu, mohou je zašantročit, kam je napadne. Zavřeli nám vysoké školy, spochytili české studenty a v univerzitní čítárně se ulévají před frontou němečtí synáčekové v říšských uniformách. Pohled na ně, i za sklem, všechno Stáňovi protivil. Čeští úředníci podnes půjčovali knihy českým čtenářům. Ale vedení bylo německé a nic už tu člověka netěšilo.

Stanislav si celkem nemohl stěžovat na německé kolegy. Jedni byli studení a korektní, druzí dělali bodré vtipy a pokoušeli se o družnost. Necháпали nebo nechtěli chápat to, co Čechy hněte, a hleděli to překlenout. Ale Češi nezabírali. Omezovali se na nutný úřední styk. Zejména jeden z Němců, kulatý pražský starousedlík s červenými tvářemi a s nosem, který se zdál ještě kratší pod okuláry, Franz Schwarz, umělecký historik, počínal si velmi přívětivě k mladému Gamzovi. Zrovna dnes, kdy Stáňa, jen odložil v šatně, chtěl k telefonu, Schwarz se mu připletl do cesty a zastavil ho.

„Herr Kollege, ich habe eine Bitte an Sie zu richten,“⁴³ vyslovoval měkkou rakouskou němčinou po rodičích. „Rád bych vydal sborník o krásách města Prahy. S články, básněmi a bezvadnými reprodukcemi. Nenapsal byste mi článkuček?“

O tom starém říšském městě, ušklíbl se v duchu Stanislav. „Ale já neumím dost německy,“ odpověděl nahlas uhýbavě.

Schwarzova plná tvář rozkvetla jako růže v laskavém úsměvu, příznivém lidstvu.

„To je maličkost! Já bych vám to pečlivě přeložil, pane kolego. My přece oba dva milujeme Prahu.“

Byl vídeňsky roztomilý. Placku s *hakenkrajcem* nenosil. Ale jakápak spolupráce. Co je to platné.

„Když mně se Praha nezdá krásná,“ řekl mu Stanislav. „Odpustte, už nic nepíšu.“

„Pan doktor Gamza k telefonu!“

Dnes nevolal mladého usměvavého Stáňu hlas paní, pobouřené divadelní kritikou. Jakými dětinstvími se tehdy zabývali! Ustaraným bratrem to trhlo, když slyšel, kdo ho předběhl a kdo ho shání. Jako by mu někdo na dálku četl myšlenky.

„Zde nemocenská pojišťovna,“ hlásil se vyrovnaný baryton. „Nemohl byste nám snad říci, kdy přijde vaše paní sestra?“

Stáňu jako když uhodí do prsou.

„Bohužel – nemám tušení.“

43 Pane kolego, měl bych k vám prosbu. Pozn. red.

Musel to být Helenin dobrý známý, když věděl o jejím bratrovi a kde je zaměstnán. Asi nechtěl volat Helenino číslo do bytu.

„Už tu na ni čeká fronta pacientů a teď nevíme, co s nimi. Nestalo se jí nic? Je zdráva?“ naléhal hlas.

„Nemám tušení,“ ostře opakoval Stanislav. „Včera odpoledne odešla z domu a ještě se nevrátila.“

Muž na druhém konci drátu ihned zavěsil.

A což jestli to nebyl přítel, jestli to byl gestapácký špeh? Stanislav usedl na své místo půl neživý. Od té doby, co zatkli otce, v každém druhém člověku zrovna hypochondricky viděl tajného. Neprozradil do telefonu bezděky něco, co by Helence škodilo? Stanislav neměl potuchy o tom, co Helena podniká. Nikdy se mu o tom nezmiňovala. Ale vždycky měl pocit, že něco nebezpečného podniká. Anebo byl ten telefon opravdu bezelstná pojišťovna, která za dnešní nouze o lékaře sháněla svou zaměstnankyni? Bud' jak bud', jiskřička matčiny naděje je nadobro zadupaná. A vždyť Stáňa tu naději ani na chvilku nesdílel.

Co dělal to dopoledne, nepamatoval. Všechno mu padalo z ruky.

Za pět minut půl jedné, vypůjčování málem končilo, přišla na poslední chvíli nějaká povyrostlá dívka a žádala „Labyrint světa“, čert ji sem nosil! Stanislav chtěl v krátké polední přestávce narychlo zajet domů, což jindy nečinil, přeptat se, co a jak, nejsou-li nějaké zprávy, a v každém případě alespoň několik slov promluvit s matkou, která je asi v hrozném rozpoložení. Teď ho žába zdrží. Čert ji vzal! Stáňa honem zašel pro exemplář, a jak jej vytahoval v podrážděném chvatu, shodil z regálu celý řádek svazků. Rozletěly se mu po zemi.

Nepatrné děvče ve válečném kabátku neurčité barvy a v rádiovce stažené na uši vlídně a trpělivě čekalo. Když jí přistrčil výpůjční lístek, aby tam zapsala jméno a byt, poprosila o tužku, a jak ji od něho brala, ujistila se tiše a zřetelně:

„Jste vy doktor Stanislav Gamza?“

Stanislav překvapen potakal.

„Helenu včera večer zatkli,“ mluvilo děvče, aniž zvedlo oči, a vyplňovalo lístek. „Někdo blízký vám vzkazuje, aby vaše matka s tím hošíčkem odjeli ihned někam ven.“

„To Helena?“ zašeptal Stáňa popleten.

„Pryč z Prahy. Co nejdřív,“ opakovalo děvče, vzalo knížku, poděkovalo, a aniž dalo najevo nejmenší spěch, bylo totam. Zmizela. Rozplynula se. Kdyby Stáňovi nebyl zůstal v ruce výpůjční lístek, byl by přísahal, že měl halucinaci.

Novina

Lokomotiva, která vezla Nellu s Mítou z Prahy, měla na prsou velikánské, pyšně rozpažené V, viktorie, vítězství. Němci byli sice odraženi u Moskvy, ale jsou u Leningradu, postupují k Volze a na Kavkaz a jejich propaganda se chvástá a řádí. Plno takových menších V, protivný potěr toho velikého, se hemžilo na vlakových oknech a zatemňovalo vyhlídku do české krajiny. Jedno vyražené okno bylo zalepeno fialovým papírem místo skla. V oddělení bylo šero.

Nastoupila tam venkovanka s holčičkou. Dítě se usadilo, zavrtělo sebou, zakopalo nožkami, rozhlédlo se a postěžovalo si:

„Mami, mně se tady nelíbí.“

„Máš pravdu, nám také ne,“ zasmálo se oddělení.

V polabské stanici stály francouzské vagóny s označením: Nancy-Tours, jen přeškrtnuto křídou. Němci mají půl Francie, Rakousko, Československo, Polsko, Jugoslávii, Řecko, Norsko, Dánsko, Belgii, Holandsko. Hitlerovský hroznýš spolykal jeden za druhým malé pokojné státy. Ale i holubičky mají zobáčky a drápky. Nezačíná být hroznýšovi úzko z přecpání? Obyvatelů porobených zemí je víc než německých občanů.

„*Rede nicht, der Feind hört mit*,“⁴⁴ varovala úpravná tabulka, přibitá na stěně oddělení.

A na záchodě zas někdo napsal křivolakou tužkou a prostonárodním pravopisem:

„*Smrt Hitlerovy a jeho vrahum*.“

V Černovicích, půvabné malé obci pod horami, v Barborčíně východočeském rodišti, tam bude klid. Nikdo se nepozastaví nad přepadlou paní s chlapcem, kteří si vyjeli z města na čerstvý vzduch. Pražáci sem jezdívali s dětmi na prázdniny a Svatodušní svátky budou co nevidět. Kolik Pražáků se dnes vydává na venkov za aprovizací!

44 Mlč, nepřítel naslouchá. Pozn. red.

Ale jen Nella vybalila zavazadlo, kam naházela v chvatu věci hala-bala, jen je zarovnala v jizbě zeleně potměšilé od plamínek a balzamínek v okýnkách, jen s úlevou vyšla prostovlasá do podvečerního ticha sadu, kývá na ni přes plot nějaká vlídná sousedka.

„Přišli jste se k nám schovat,“ volala jako na lesy. „Dobře jste událi.“

Nella strnula. Přece se o tom živé duši nezmínila. Ani Barborčinu švagrovi ne. A Míťa jistě nemluvil.

„Ale ne,“ odpověděla pokojně. „Vnuk má kašel a potřebuje změnu vzduchu.“

„Tady každému svědčí,“ na to hovorná sousedka. „Jen kdyby bylo co jíst. Děl jak rok to stejně nepotrvá, vždyť bysme to nevydrželi,“ prohlásila zvláštní logikou.

Muž vlídné sousedky seděl na lávce před stavením a kouřil dýmku.

„Však od Moskvy je už hnali svinským trapem,“ volal.

Černovičtí byli zvyklí halekat přes řeku, i přes plot mluvili jako na horách. Kdepak opatrná Praha!

Příbelhala se k sousedce stařenka, tajemně sdělovala:

„Dejte si pozor, paní, jak začnou létat aeroplány s modrými světly, Němci se odsad' postěhujou. To oni už mají takové smluvené znamení, až poteče do bot tomu holomkovi.“

Ale zatím neteklo, aeroplány s modrými světly se neukazovaly. Němci prolomili ukrajinskou frontu a Helenka je zavřená.

Netušeným způsobem se Nelle vyplnilo hříšné přání zbavit se obtížné babičky! Dusné čtyři stěny pokoje nemocné se prolomily v modrojasnou květnovou oblohu, místo prababiččiných peřin jsou jenom oblaka a létající ptáci, jako by ani hranic nebylo, nešťastných hranic, které už natropily tolik hoře mezi lidmi. Ozón a světlo a prostor jako závratné zdání svobody oblévají omámenou paní a dítě honící motýly. Je tak opojně mnoho místa v zeleném moři růžově zpěněných luk. Těžko uvěřit, že jsou na světě sklepy výslechů, zamřížované cely a plynové komory v takový milostný májový den. Ale kdo ví, ten ví, a do smíchu mu není. A česká země horoucně

žene do květu, pranic se neohlíží na rohatý kříž, pod jehož zrudným znamením se ocitla, a ze všech svých voňavých míz a ze všech svých podzemních sil, a přece bez chvatu a plynule spěje k senoseči a žatvě podle slunečného zákona. Kukačka naposled volá od lesa. Je po svatodušních svátcích a léto přede dveřmi.

Praha byla takový přetopený kotel nervózy, ve dne v noci v něm vřely pod pokličkou polopravdivé a polofantastické zprávy. A tlampače na celé kolo vytrubovaly do ulic, kolik tun německá branná moc potopila a jak vítězí na všech frontách za Evropu. Člověk měl v Praze neustále na očích naše národní neštěstí. Za každým rohem jste je potkávali, ty hnědé v holínkách a ty černé s lebkou na rukávě a mládež s noži po boku a pochodující pištcе, proklaté krysaře, co hubí polská a sovětská děcka. Gamzovi v Střešovicích měli z první ruky to nacistické nadělení. Špinavý haknkrajclerský hadr vlál na Hradě a nacistické stráže se otáčely jako panáci v panoptiku za hysterického řvaní povelů. Špinavý haknkrajclerský hadr vlál na Hradě a celý jeho potěr fángliček se projížděl na panských autech výpádovou silnicí; museli jste hezky uskakovat z cesty, aby vás nepřejeli. Nacisté se roztahovali v zabraných židovských vilách a Nella potkávala v obchodech paní s vlasy vysoko vyčesanými, oděné do mysliveckých barev, a jimž bylo přímo rozkoší tak přehledně a pořádně hospodařit s potravinovými lístky. Měly také podstatně větší příděly! Objednávaly si je blahosklonnou, vyváženou němčinou, z které znělo přesvědčení, že Čechům je samozřejmou radostí jim posloužit. Jsou věci, kterým člověk nezvykne, i když ho obklopují přes tři léta.

Ale tady, v Černovicích, v Barborčině zapadlém rodišti, kam Nella kdysi chtěla ukrýt Gamzu, ale už neuspěla, tady jste nepotkali chlapa s plackou na hony daleko. Byl zářivý květen a paní Gamzová se toulala s Mítou a jeho novými kamarády po lesích. Místo hrdelní němčiny slyší jen zlatohnědý alt divokých včel kolem fialových vrbic na pasekách, tu píseň slunce, do které voní dřevo až k jádru zahřáté, místo škrabání, hvízdání a vytí rušeného rozhlasu Nellu teď doprovází jen skleněný klokot pramínků pod štávelem. Je to píseň líbezného

chládku, je to melodie zamyšlené země. Tak vidíš, zpívá vdově, tak vidíš. Co ses nachodila, nasháněla, nastarala, co schodů našlapala, kolik pokoření zakusila, a muže nemáš a muž ti zahynul. Pro dceru nemůžeš hnout ani prstem, když musíš být tady zakletá do májové samoty, a kdoví, třeba se ti zrovna brzy vrátí. Nechej svou starost větru, aby ji rozvál, vodě, aby ji odplavila, ptákům, aby ji roznesli na křídlech. Vysoké jedle stíní mou vodu, vodičku z hlubiny země, ale žádný strom neroste do nebe. Žádný strom neroste do nebe, všeho do času, pánbůh navěky, jednotvárně zpíval pramínek. Bylo to jako narkóza krásou světa. Nella chodila jako opilá vzduchem, oslněná září, ohlušená tišinou.

Stáňa nepsal, cizí rozhlas nebylo kde poslouchat, když tu dost neznají lidi. Nella připadalo, že žije v Černovicích měsíce. A vždyť tu nebyla ani týden. Přijeli v pátek před Svatodušními svátky a dnes je středa. Bylo krásné, poněkud dusné pozdní odpoledne na sklonku května.

Nelle se zdál dnes k ránu divný sen. Šla po Příkopech v pravé poledne, na chodníku plno lidí, a najednou potká Gamzu v světlém jarním obleku. Nesl se jako mladík, slunce mu svítilo do obličeje, kouřil cigaretu, laskavě se usmíval.

„Neukazuj se tady,“ polekala se Nella, „je to pro tebe nebezpečné,“ a chtěla ho schovat někam do průjezdu. Ale on si vykračoval jakoby nic. „Nevíš, že je v Praze revoluce?“ řekl jí vesele. „Čekají nás těžké časy, ale všechno dobře dopadne.“

Přízvuk snu, to spodní, co určuje sen, bylo utěšené a doznívalo i do bdění, plného světla. Paní Gamzová se zotavovala v jarní samotě a se silami jí přibývalo naděje. Vždyť Gamza a Helenka, to je nesmírný rozdíl. Gamza už jako jeden z obhájců na lipském procesu byl odsouzen umřít, jakmile padl do rukou nacistům. Vzpomeň si, už tehdy, jak poprvé odjel do Berlína, psal závěť, pamatuješ? Nella to nyní jasně chápala. Kdežto Helena! Lékařka, ponořená od rána do večera do své praxe. Žila v Sovětském svazu, pravda; je Gamzova dcera a rozvedená žena amerického státního občana, který odjel za moře – ale to o ní přece gestapo dávno vědělo? Když ji nesebrali na

podzim, kdy tolik zatýkali komunisty, jak k nám přijel Heydrich na krvavé svatováclavské posvícení, proč za ní šli až dnes? Jistě se do něčeho zapletla svou erotickou lehkomyšlností, nešťastné děvče! Ale je chytrá a duchapřítomná – kdykoli nějaké potíže potkaly Gamzovic rodinu, kdo je překonával? Helenka. Nella měla takovou víru v Helenku dobré rady a v její šťastnou hvězdu. Šla teď za chlapci hlubokým lesem s podivnou nadějí, že se to brzy všechno vysvětlí.

Vysoko nad hlavou v tmavých korunách tázavě začířikal neznámý pták. Lesní zvonky stály bez hnutí se svými tmavomodrými, hlubokými kalíšky, jako by napjatě přemýšlely a čekaly. V hastrmaních očkách u potoka, pod poklicemi lopuch, za rousnatými pažemi smrků, v nesčetných bílých očích kvetoucího šťavelu, všude takové tázavé očekávání. Kmitl se komár, jizlivě zapískal a také jako by se ptal, co bude.

Mušky tančily v přehřátém vzduchu; mateřídouška horce voněla; šípek u trati rozsvítil růžové signály a čekal. V lampiónech červeného hlohu, v žhavě růžových smolnickách, nad rudofialovými jetelišti daleko po krajině až k obci pod růžovým eternitem se tetelilo horké očekávání. Takový letní advent.

Odněkud z dálky, po závitech silnice, zabzučel v slunci motocykl. Vrčení přibývalo a opět se vzdalovalo podle zataček; najednou se zhurta řítilo a Nella bezděky přidala do kroku, hnaná stále tím bláhovým pocitem, že už brzy se to všechno vysvětlí. Oč, že dnes najde doma, v světničce tmavé rozmarýnou, na červotočivém stolku smluvený lístek od Stanislava: „Zub nebolí, jsem zdrav.“ Což znamená: Helenka se vrátila, ty s Mítou přijed'te. Nečekal na paní Gamzovou dokonce telegram? Protože Barborčin švagr, její domácí, jen ji spatřil, zdaleka na ni kýval ze zahrady.

„Už to víte? Odstřelili ho,“ volal přes plot jako na lesy. „Ted' to přivezli z Prahy železničáři.“

To byli zpravodajci vesnice.

Co? Koho? Hitlera, to je jasné. Nella táhla hospodáře dovnitř.

„Je mrtev?“ ptala se bez dechu, a štěstí, vražedné štěstí, o jakém se nikdy dřív nesnilo mírné Nelle Gamzové, rozletělo se jí jako pla-

men po všech údech. To bude rána do jejich fronty v Rusku! Snad to znamená konec války? To štěstí, štěstí.

„Ještě není po něm, leží na Bulovce. Ale jestli je nějaká spravedlnost na světě –“

Nella užasla.

„Jak se dostal Hitler na Bulovku?“

„Ale, Heydrich, potvora. Protektor. Dostal bombou.“

Nella pocítila bezmezný zklamání.

„Prý mu to Němci událi sami,“ přiblížila se domácí. „Frank ho nemohl ani cítit. Teď bude protektorovat a strčí to na nás.“

Jako když hořela říšská sněmovna, je to možná, s hrůzou si řekla Nella. Pomyšlení na Helenku jí podlomilo nohy. Ale hned se vzchopila a vyrazila za vnukem.

„Míto!“ rozkřikla se, až se na ni všichni chlapci podívali. „Kde pořád vězíš? Kde tě mám shánět,“ a popadla vnuka pevně za rameno, jako by jí ho v tu chvíli někdo bral.

Míto stál v klubku chlapců kolem železničářského synka a rokovali o atentátu. Ohlédl se na babičku zářivýma očima.

„Ale byla to trefa,“ povídá. „Představ si – do rozjetého auta. To jsou hrdinové, vid'. A nemají je. Foukli.“

V Buzuluku

Otázka není, zda Hitler bude poražen. Otázka je, kdy bude poražen. Ve slavné bitvě o Moskvu Rudá armáda rozmetala legendu o nepřemožitelnosti nacistických hord –

Českoslovenští vojáci, důstojníci a mužstvo, shromáždění v dlouhé úzké síni kina v Buzuluku, viseli řečníkovi na ústech.

Byl to křepký muž mezi čtyřiceti a padesáti lety, tmavovlasý a modrooký, jako většinou Češi. Nebylo pranic násilného v jeho vzpřímení. Bylo vidět, že je na řečništi doma. Měl široké čelo, vlasy jako student, něco mladého v držení hlavy, živě zbarvený obličej hanáckého rolníka, mezi obočími hlubokou vrásku od přemýšlení. Ta rýha tvořila osu celé mužné tváře; v ní se sbíhalo vědomí odpovědnosti za mnoho lidských věcí.

– Boj sovětského lidu a Rudé armády je nejtěsněji spjat s národně osvobozeneckým hnutím Čechů a Slováků. –

Ondřej Urban, ve vojenském stejnokroji, poslouchal z té duše. Nespouštěl oči z Gottwalda. Velmi si zakládal na tom, že ho poznal už včera. Zrovna se vracel s kamarády od výzdoby biografu a soudruh Gottwald je zastavil. Dal se do řeči s vojáky. Vypytał se, odkud jsou, čím byli dřív, jak se jim daří na vojně, a když Matula pověděl, že je strojní zámečnický z Přerova, Gottwald se k němu vesele hlásil, jsou moravští rodáci.

Usmál se. Byl to pokojný a přívětivý člověk, Ondřej vzpomněl na nebožtíka tatínka, jak vycházel z dílny při prvních hvězdičkách, postával po večeri na zápraží, sál dýmku z višňového dřeva a rozmyslně vykládal se sousedy. Kdo by řekl do usměvavého Gottwalda tu bojovnost!

„Soudruhu Gottwalde,“ optal se zčistajasna troufalý Luděk na věc, která dělala mužstvu v kasárnách tajné starosti, „je to pravda, že máme jít po výcviku do Teheránu jako Andersovi Poláci?“

Gottwald po něm blýskl okem. Zamračil se. Vráska mezi očima se mu prohloubila. Bylo na něm vidět, že se mu ta otázka pranic nelíbí.

– Armáda patří na frontu, – pravil přísně. – To dá rozum. Co o tom soudíte, hoši? –

„Z Ruska je na Moravu blíž,“ upřímně řekl Matula.

„Nechceme být pro ozdobu,“ bránil se Pepík ze Žižkova, „chceme na fašouny. Proto tady jsme.“

„Odkud se berou pořád ty řeči o Íránu,“ rozhořčoval se Ondřej, „kluky to rozčiluje –“

– Bez starosti, – řekl Gottwald, – půjdete bít fašisty. Od čeho jste vojáci, budete bojovat. Ale ne mezi sebou, – zvolal polo žer-tem a zdvihl ukazováček. Zpozoroval, že na kraji hloučku, který se kolem něho shrnul, je nějak příliš živo. – Co tam máte mezi sebou, chlupci? –

„Ale to se zase Jarda s Józou hádají. Oni spolu při výcviku obsluhují jeden minomet; ale při každém pohovu mu Jarda vyčítá ‚Slovenský štát‘.“

„Jako bych se byl válel doma za pecí, když ho s Němci pekli,“ ozval se hezký černý chlapec, horkokrevný Jóžo. „Zatím jsem byl dávno za horama. A ty jsi ještě trčel v Praze a provolával slávu Neurathovi.“

„Nikdo neprovolával!“ urazil se Jarda. „Češi mají tvrdou hlavu, pevný charakter. Ale vy? Kam vítr, tam plášť –“

– Co si budeme vyčítat, když spolu musíme bojovat, – rozhodl Gottwald. – Vy máte Tisa a Tuku a my zase Háchu a Moravce. –

Vojáci vybuchli v souhlasný smích.

V tu chvíli přispěchal ke Gottwaldovi štíhlý člověk s nápadně živýma vypouklýma očima, poslanec Kopecký, také host z Moskvy:

„Klemo – atentát na Heydricha.“

Novina spadla do československých kasáren jako zápalná bomba. Novina letěla jako plamen mezi Čechoslováky. Vzrušení bylo nesmírné. Včerejší zpráva ještě dnes elektrizovala velikou vojenskou schůzi.

– Skolením Heydricha, – pravil řečník, – podal náš lid celému světu viditelný důkaz, že stojí nezkrúšen a nezlomen a že jeho nepřátelství vůči vetřelcům je nesmířitelné. Je tomu právě osm měsíců, co Heydrich přišel do Prahy, poslán Hitlerem, aby srazil na kolena

odbojný český národ. Na pět set českých vlastenců dal popravit veřejně, tisíce jich dal zavraždit tajně. A po osmi měsících leží tento krvavý kat sražen českou rukou. Náš národ vychází z osmiměsíčního zápasu jako vítěz. –

Gottwald mluvil k jiskřícímu shromáždění. Jeho tvář se energicky soustřeďovala k tomu, co je třeba říci. Aby to pověděl jasně, přehledně a přístupně; aby to razil tak, aby to sedělo; aby si to vojáci proto zapamatovali, že je to přesvědčilo, a podle toho aby jednali. Mluvil o jednotě zahraničního a domácího odboje a vojáci poslouchali, aby jim ani hláška neušla, v živoucím tichu.

– Zahraniční odboj, – pravil, – je jenom část osvobozenického boje. Jeho vlastní podstata a smysl jsou doma. Zahraniční odboj splní úlohu jedině tehdy, bude-li v plném ideologickém, politickém a taktickém souladu s domovem. Základní taktický a politický princip je nejširší národní jednota s vyloučením zrádců. Ať jsou to Češi, Slováci, nebo podkarpatští Ukrajinci, v boji za svobodu doma i za hranicemi potřebujeme každého poctivého občana a každou poctivou občanku bez rozdílu politické příslušnosti a náboženského vyznání, jen když to myslí s republikou upřímně –

To bylo ono! Padla osvobodivá věta. Shromáždění sebou úlevně pohnuli. To bylo to, o čem se potřebovali ubezpečit lidé bez domova: o svém nepřetržitém spojení s otčinou i o své vlastní jednotě. Nebylo to tak prosté.

V daleké rovině táhne se neznámé posádkové městečko Buzuluk, s černými uralskými lesy v pozadí. Ve dne v noci tu vane dráždivý vítr a přináší písek ze stepi. Kamenná kasárna i vojenské cvičiště jsou za městem, pod příkrým břehem řeky Samarky. Sem přibyla původní vojenská jednotka z kláštera v Orankách, sem se sjížděli k odvodům Češi a Slováci ze všech konců širé sovětské země, z Moskvy a Vorošilovgradu, z Taškentu, z Almy-Aty a z Frunze, čeští političtí uprchlíci i čeští usedlíci. Žili všichni v jedněch kasárnách pod vojenskou kázní, cvičili podle téhož českého velení, stejně jedli, stejně se vzdělávali a pochodovali spolu jedním krokem nekonečnou buzuluckou ulicí, podle dřevěných domků s krajkovitě

vyřezávanými průčelími, mezi muži v modře vyšíváných rubaškách a ženami s hlavami zavinutými do plachetek. Oživovali povětří plné písku svými pochodovými zpěvy, bubny, střelbou a třepotavými budičky a večerkami. Nosili jeden stejnokroj; a jak tu nyní seděli a stáli, natěsnaní v úzkém sálu s vymalovanými korintskými sloupy na stěnách, ozdobeném sovětskými a československými státními barvami, vypadali jednotně, jako každé vojenské shromáždění. Ale to jenom na první pohled, zpovzdáli. Bylo to mnohem složitější. Jen si všimněte rozličnosti pozorných obličejů nad vojenskými blůzami.

Ženy se měkce odlišovaly kadeřemi, oblastí lící a živější měnlivostí výrazu. Nebyly mužatky, nebyly amazonky bez prsou, daly se na vojnu z lásky k domovu. Česká a slovenská děvčata oblékla stejnokroj jako tisíce sovětských občanek, mladé matky odevzdaly děti starším pěstounkám a šly se svými muži, bratry, otci.

Bývaly chvíle, lyrické chvíle před večerkou, kdy pohled na ty mladé ženy v uniformě rozteskňoval Ondřeje. Vzpomínal a vzpomínal na Keto. Válka je rozdělila, děvče předešlo hocha na vojnu. Keto, zlatá jiskra, byla rychlejší v rozhodování; než se Ondřej rozhoupal, kde už byla Keto! V prvním elánu se dala zapsat do kursu zdravotních sester a už je s lazaretním vlakem v poli. Ondřej uslyšel výzvu, kterou naše moskevské ústředí svolávalo Čechoslováky po Sovětském svazu, hlásil se na místním sovětském velitelství v Tbilisi a odjel do Buzuluku k odvodu, budou tomu bezmála tři měsíce.

Těžko by se formovala československá jednotka, kdyby Klement Gottwald, zdůrazňující brannost všeho lidu doma i za hranicemi, nebyl posílal vojáky z Moskvy a svolával z dalekých měst nesmírné země československé uprchlíky, z Taškentu a z Almy-Aty, Samarkandu, Vorošilovgradu, Sverdlovsku, odevšad, kde jim moskevské vedení opatřilo práci na kolchozech a v továrnách, a nyní je burcovalo do veliké vlastenecké války. Tamhleten kudrnatý a černoooký padesátník, sedící za předsednickým stolem mezi pohyblivým Václavem Kopeckým a Vlastimilem Borkem, který zapisoval historickou schůzi, poslanec Krosnář, tajemník Mezinárodní rudé pomoci, mohl by o tom vyprávět, jak se najezdil od města k městu nesmírnou zemí

a agitoval. Dali se na vojnu i čeští osadníci z Frunze, z velehorské Kirgizie až od indických hranic. Žijí v Asii na dvacátý rok. Dojeli z osady Interhelpo i s dorostlými dětmi.

Bylo vidět tváře lidové a obličejy intelektuálů; Čechy a Slováky, opálené prací na kolchozech; odlišný ráz podkarpatských Ukrajinců; ale zejména věkové rozdíly. Bily do očí. Nebyl to ročník nováčků s hladkými nepopsanými tvářemi, sjeli se tu lidé nejrozumnějších osudů. Byli tu vojáci z první světové války a soudruzi ostrílení z bitev a zase nadšení nezletilí hoši bez jakýchkoli vojenských zkušeností; ocitli se tu i staří pánové, kteří jakživi předtím nedrželi flintu v ruce a ve snu se nenadáli, že jednou budou bojovat, natož v Sovětském svazu.

Lidé odcházeli za hranice z různých pohnutek. Jedni od počátku záměrně z usnesení strany. Tamhle Vrbenský, Harus – komunističtí poslanci v uniformách se znali věru déle než z moskevské emigrace, ba ještě dřív, než spolu vzrušeně zasedali v Národním shromáždění za oněch černých dnů a bránili se za Gottwaldova vedení všemi argumenty proti Mnichovu – už z Karlína se znali, byly to staré kádry. Poslanec Hruška se přihlásil do československé jednotky i se dvěma mladými syny. Už jednou bojoval v sovětské zemi, dal se jako rakouský zajatec do Rudé armády a pod Stalinem a Vorošilovem hájil Caricyn, dnešní Stalingrad, na nějž právě táhnou nacisté. Tady, v Buzuluku, Hruška znova cvičil od píky, i minomet nosil na zádech.

Nestraníci tíhli k Rusku z odporu ke germanizaci a z tradiční slovanské víry. Jiní utíkali prostě proto, aby zachránili holý život, z rasových důvodů. Třebas Ondřejův přítel Luděk, který občas tak hrozně křičel ze spaní. Zmizel z Moravské Ostravy hned čtrnáctého března večer, jen tam vtrhli nacisté.

Jsou tomu tři léta a pobytem v Sovětském svazu se lidé měnili. Ale přece byli i takoví, kteří si úzkostlivě a neprodyšně konzervovali staré předsudky, a když uslyšeli, že k nim přijede na návštěvu Gottwald, obávali se, že je jede „bolševizovat“. V čem záleželo tajemné zlo „bolševizace“, vlastně nikdo nevěděl; báli se, že budou nějak násilně přebarveni anebo vyloučení. Nyní, když uslyšeli, jak

Gottwald zdůrazňuje širokou národní frontu, kámen jim spadl ze srdce. Nikdo je neodstrkuje od vlasteneckého díla, naopak, vítá je.

– A komunisté, – pravil Klement Gottwald, – ať jsou nejukázněnější ve výcviku a nejstatečnější v ohni. –

Když kladl vojákům na srdce věrnost našemu nejbližšímu a největšímu spojenci, Sovětskému svazu, to věru mluvil z duše Ondřejovi. Urban se cítil sovětským občanem, sžil se s dělnickou zemí. Aby ji nemiloval! Našel v ní práci, lásku a chléb, našel v ní ztracenou odvahu do života a jeho našťápnutá víra v člověka tu srostla jako roubovaný strom a narovнала se. Bože, když pomyslím, že kdysi v zeleném mládí byl Kazmar můj hrdina! se svým chvastounstvím a falešnou lidovostí – a potom nás vyhodil na dlažbu. Jak nás mátlí a zneužívali!

– Kdo štve a intrikuje proti Sovětskému svazu, – hřímal Gottwald s blesky v očích pod mračny brv, – je nejhorší nepřítel národa. –

Táta legionář, tragická postava. Ondřej vzpomínal na nebožtíka tatínka s hořkou lítostí tady v Buzuluku, kde se legionáři tak smutně zapsali. Vraždili tu bolševiky a zničili most přes řeku Samarku. Zdejší staří lidé to ještě pamatují. A líbilo se jim, že dnešní Čechoslováci zase postavili vlastníma rukama zničený most. – Tatínek, chudák, zámečníček z neznámé Lhotky, také byl z lidu, chtěl lidovou republiku, a přece táhl se zbraní v ruce proti ní. Tak je páni mátlí na dálku, tak jich zneužívali. Dva roky po válce je nepouštěli domů, drželi je v Rusku na posilu interventů a štváli je na bolševiky – kteří nám dnes zachraňují vlast. Nebožtík tatínek ji měl také z duše rád! Vidíš, kam to vede, když vojáci nevědí, co činí. Každý voják má mít jasno v hlavě, aby viděl do věcí, aby ho neprodali, aby věděl, s kým jde a za jakou budoucností.

Gottwald, stále s tou soustředěnou vráskou mezi očima, s tím živým vědomím odpovědnosti, uměl to vojákům krásně vysvětlit. Vykládal jim pokojně a jasně princip, podle něhož se budeme řídit v osvobozené vlasti po válce. Lid sám si rozhodne, jak uspořádat sociální, politické, národní a mezinárodní vztahy budoucí republiky. Ondřej poslouchal, ani nedýchal, a řečníkův hlas a obsah řeči

i její přízvuky jej táhly domů. Vráťím se do Čech, tam bude práce! Půjdeme spolu, Keto, vid'?' Budeš učit lidi, jak krásně žít. (Jen aby se jí nic nestalo! Jestlipak se šťastně shledáme? Uvidím maminku? Snad jí Němci neublížili?) Od té doby, co se Ondřej ocitl po letech mezi Čechy, budíček mateřské řeči v něm burcoval vzpomínky dávno zapomenuté. Zvedaly hlavu, vyskakovaly a rozbíhaly se po nervových pěšinkách z písčitého Buzuluku až za lhoteckou stráň vonavou mateřídouškou. Vyšplhaly na chlapeckou pozorovatelnu, na jív u Marečku, a s láskou se rozhlížely po staré krajině s hradbami lesů a s praporci dýmu a se záplatami políček. Záplaty zmizí ze žebračiny sukně, lidé si podají ruce přes meze, obilí obsadí půdu jako velikánské vojsko míru. Třebas je Gottwald král Ječmínek z pověsti, jednou s ním přijde do Čech zlatý věk. Rozhodně je boží bojovník.

– Až ukončíte výcvik, půjdete na frontu, – mluvil k důstojníkům a k mužstvu. – Náš první československý polní prapor dokáže, že je hoden svých husitských předků, a přivede k nové slávě staré husitské heslo: Nepřítel se nelekejte, na množství nehleďte, bijte je, bijte, nikoho neživte. Se slavnou Rudou armádou v čele, s hrdinnými sovětskými partyzány v nepřátelském týlu a s pevným podpolím doma osvobodíte vlast. Každý jednotlivec buď tvrdý jako kámen a celý národ jako ta česká skála. O tvrdou a nezlomnou jednotu našeho lidu doma a za hranicemi se rozbije běsnění šíleného nepřítele. Nedejte se, vydržte a vítězství bude naše! –

Strhl se takový potlesk, že se div nezbořil buzulucký biograf, taková vichřice souhlasu, jako by ani netleskaly dlaně, ale vzlétající křídla. Důstojníci a mužstvo vstali na počest hostu, který ztělesňoval vlast, a sláva nebrala konce.

Dívej se výš

Klíč zachraptěl v zámku cely, ten středověký klíč. Hovor jako když utne a všechny tři ženy vyskočily na nohy. Dveře se otevřely a stála v nich dozorkyně s listinou v ruce. Dvě ženy na smrt zbledly, třetí zrůžověla vzrušením.

„Skřivánek Helene, herunter! Alles mit. Sofort!“⁴⁵

Obě zděšené ženy upřely oči na Helenku. Ale ona jako by se rozjařila. Když byla rozčilena, vypadala vesele. To měla po Gamzovi. Oblékala se a přese všechny vůli k statečnosti se jí prsty chvěly. V posledních dnech se v duchu kolikrát chystala na tuto chvíli. Ale zároveň v ni nevěřila. Nevěřila tomu ani teď, ale přece jen ji prsty dost neposlouchaly a věci jí padaly z rukou. Milča klekla pro sklouzlý šátek a podala jej Helence. Halačka povídá něžně:

„Počkej, dcerka,“ a zatáhla Helence na sukni nedovřený zip. Jako by v tu chvíli záleželo na takových hloupostech. Však věděly, že nezáleží. Obě pankrácké vězeňkyně dobře rozuměly, co to znamená, když Helenku vyvolají kvečer z cely za stanného práva. Ale jako tonoucí stébla se chytaly podrobností, aby nepřišly o rozum. Snažily se kolem Helenky zvířit co nejvíc obyčejného života, aby tak ubezpečovaly ji i sebe, že žije, že posud žije jako každý jiný člověk, a to jako by vůbec nebylo. Ani Helenka se o *tom* slovem nezmiňovala. Je takový nepsaný zákon mezi vězni, že ti, kterých se to týká, z jakési ohledné skromnosti o *tom* nemluví. Vždyť ani nebylo kdy!

„Los! Los!“ křičela dozorkyně na chodbě.

Helenka chvatně objala Halačku, pak Milču. Pocítila, jak se děvčátku křečovitě zvedají prsa, jako by chtělo propuknout v štkání, a zrovna ta slabost mladého stvoření pomohla lékaře. „Milč,“ řekla Milče s mateřskou převahou, „nic se netrap, nakonec to všechno dobře dopadne. Sbohem!“

Ale Milča se k ní přimkla, jako by ji nechtěla pustit.

45 Skřivánková Helena, dolů! Všechno s sebou. Okamžitě! Pozn. red.

„Willst du mitgehen?“⁴⁶ vrískla na Milču dozorkyně. Děvče nerozumělo německy. Helenka je od sebe zprudka odstrčila a vyběhla na chodbu. To by tak scházelo! Ještě Milču!

Dveře do cely zapadly a Helenka se před nimi ocitla jako potlučený pták, vypadlý z hnízda. Jak se šily za ten krátký čas, mladá žena, stařena a děvče, jak se měly rády! Dýchaly by jedna za druhou. Kdo nebyl za nacistů zavřený, ten nezkusil, jak pevná jsou vězeňská pouta lásky. Už se Helenka nebude od výsledku vracet k Halačce, už se o ni nebudou s Milčou starat, už jim nebude přinášet ze čtyřstovky zprávy, už jim nebude vypravovat. Ženština zohavená esesáckou čepicí vedla Skřivánkovou ze schodů.

Nejsou schody jako schody, tyhle vedly do věznice a podle toho vypadaly. Pod každým patrem visela drátěná síť, aby snad nenapadlo zoufalého člověka skoncovat to dřív, skočit do schodiště a srazit vaz. Proč by se Helenka vrhala do propasti? Neprozradila nic, držela jazyk za zuby, a nyní už se jí nebudou na nic ptát. Po těch schodech vzdechů se vězňové vracívali pozdě v noci od výsledků z Petschkova paláce. Pankrácký kámen byl potištěn tisíci neviditelných šlépěj; co stopa, to bolest, co stupeň, to žal. O ne, byly to i veselé a skočné schody, když se po nich hrnul *gonkař* s dobrou zprávou, že Rudá armáda tlačí Němce od Moskvy, anebo když po nich sbíhal propuštěný člověk. Nu, Helenka to nebude, Gamzova dcera, která pracovala kolik let v nemocnici v Gorkém a kterou usvědčili, že se pokoušela pašovat se svou skupinou vitamíny pro politické vězně, že léčila ilegální pracovníky a že soustavně překládala a rozšiřovala sovětské zprávy. A vždyť ani nebylo zapotřebí, aby usvědčili. Po atentátu na Heydricha vraždili kdekoho, a komunisty teprv.

Proboha, to bylo národa, dole v pankrácké předsíni! Vypadalo to jako tábor vystěhovalců. Samí muži. Helenka stála u zdi, uzlíček u nohou, a čekala. Hrdelní hlas, tam vpředu, vyvolával jména. V dobách nezaměstnanosti se muži s holýma rukama tlačili před úřadem práce a nyní stojí frontu na smrt. To souvisí, to těsně souvisí.

46 Chceš jít s ní? Pozn. red.

Byl dlouhý den, válečný letní čas, slunce posud nezapadlo, v bílené síni bylo denní světlo. A v tom tesklivém pozdním osvětlení Helenka viděla tváře, zmořené hlady, žluté uzavřením, poznamenané od gestapáckých pěstí a napjaté nejistotou příštích chvil, vznášet se v různých výškách podle vzrůstu jednotlivců nad tmavým množstvím mužů. Postavy Helence splývaly. Hrdelní hlas, mrzačící česká jména, se rozléhal pod klenbou bílené předsíně, černé lidmi.

Ausobský Heinrich!

Dávno neměl své tmavé ilegálické brýle, rozbili mu je při prvním výslechu. Ale kudrnatou hlavu s potlučeným nosem držel zpříma. Pravdaže to byl Jindra Ausobský, spojka, které odevzdávala své překlady; ale zároveň to byl chlapec Roy ze státu Alabama, jeden z mladých amerických černochů, nevinně odsouzených na smrt. Vystoupil ze staré fotografie, kterou si Helena schovávala jako děvčátko, a ožil v tomto člověku. Kolik mně tehdy bylo let? Sotva čtrnáct. Ba, už tenkrát jsem běžela na poštu s protestními telegramy proti své vlastní smrti. To souvisí, to všechno souvisí. Jako když rozsvítil v hlavě reflektor, Helenka spatřila současně to, co bylo, i to, co bude, s nebyvalou ostroší, v prudkém ozáření. Ale za Jindrou Ausobským se objevila dozorcova hlava, Ausobský se ještě víc, jaksi násilně narovnal a zatím Helence zmizel z dohledu. A volali Kuděje, Solaříka, Mrázka, Janků, všechny zpozatýkané členy jejich rozbitého národního výboru, a za každým se objevoval dozorce, něco s nimi dělal a někam je odváděl. Helenka u zdi napínala sluch a poslouchala se srdcem v hrdle, brzo-li budou volat ji. Jen abych tátovi neudělala ostudu! Štěstí, že nás nebudou věšet, z šibenice mám hrůzu. Střelba je taková – chirurgičtější. Ubohá máma. Život jí začíná a končí v rodině, pro ni to bude zlé. Helenka matce kolikrát v duchu psala takové vroucné psaní na rozloučenou. Tak a tak, mámo, hrozně jsem tě měla ráda a ta drsnost – to bylo jen z ostychu. Také bych nerada, mámo, aby sis myslela, že jsi měla dceru záletnici – pochop, člověk za sebou musel zakalit vodu. To víš, musela jsem se nějak chránit před tvou úzkostí. Jen aby mi správně vychovali Mítů, teď, kdy zbude jen ta měkká půlka rodiny. Ne, Mítá se nedá, a Toník –

Venku zavibroval motor, zatřepetal se lidem v nervech, na dvoře se hromovým basem rozezhřměl vlčák. Řadili muže k odjezdu a šoupání kroků a dupot a vrzání tvrdých vysokých bot se rozléhaly po pankráckých dlaždicích.

Los! Los!

Helenka chtěla Jindrovi stisknout ruku, teď už se mohou znát – ale on se na sebe s výsměškem podíval odshora dolů a pokrčil rameny – byl bezruký. Ruce jim spoutali za zády. Proto to násilné vzpřímení. Tak tohle s nimi dělali tam vepředu. Jako blázny v svěrací kazajce, jako loupežné vrahy, jako dobytek na šlachtu⁴⁷ – Helenka viděla na čtyřstovce zle potlučené lidi, slyšela výkřiky, které se vždycky nepodařilo přehlúšit frivolním šlágrům, pouštěným naplno po všech patrech Petschkova paláce, ale nic na ni neudělalo tak strašný dojem, jako ty ruce spoutané za zády na znamení bezmoci. Bezmoci? Kdepak! Hlava je svobodná.

„A přece prohrajou!“ řekl jí Ausobský s podobně oživeným obličejem, jakého si všimly na Helence kamarádky z cely; a hnali je.

Los! Los!

Štvali vězně, štvali sebe, posedlí ďáblem pohybu. Jak by neutíkali sami před sebou, když je honí z místa na místo zlé svědomí? Soppův vlčák rozštěkal všechny pankrácké psy; a mračno mužů, vrahové a oběti, vyhrnulo se na dvůr, eses je nahnali do autobusů a odjeli. V bílené chodbě bylo najednou prázdno a ticho. Jako když se zastaví čas.

Co to? Helenku nevyvolali. Odtrhli ji od kolony smrti. Co to znamená? Pojede ještě večer na výslech? Ale nač tedy uzlík prádla? Snad pro ni přišla dozorkyně na celu omylem? Snad na Helenku šťastnou náhodou zapomněli. Snad se vrátí do cely, k Halačce a k Míle, snad vyhraje noc, snad vyhraje den, a co se za den všechno může stát. Atentát na Heydricha spadl také zčistajasna. Nepřinesla Žěňa dnes v poledne zprávu, že je v Praze revoluce? Někdo z *hausarbeitru* prý to četl dokonce v říšskoněmeckých novinách, kterými podpalova-

47 Na porážku. Pozn. red.

li v plotně. Ovšem Žéňa nebyla soudný zpravodaj. Libovala si ve fantastických zprávách rázu „Jedna paní povídala“. Rozumem Helenka jasně věděla, na čem je. Ale její dýchající plíce, její tlukoucí srdce, všechn její mladý organismus prostě biologicky nevěřil, že zhyne, když žije, když právě nyní každým nervovým vláknem tak intenzívně žije. Vzpomínky a naděje se jí prolínaly; těch devět černošských chlapců z Helenčina dětství přece nakonec nepopravili! Takové se tehdy zdvihlo rozhořčení světa proti chystané justiční vraždě v Scottsboro; i lipský proces slavně dopadl – vid', táto. Na otce myslila neustále, jako by stál nad ní.

Ale pojednou Helence ustydló srdce v těle. Toho jsem se nenadála, Anko Šebestová, že se tebe leknu jako smrti. Neboť nyní dozorkyně přiváděly ženy, vydávaly je do rukou mužů, a to tedy byl konec. Ne, už stojím rovně. Nesmím podlamovat kamarádky. To já jen – když se v člověku vzbudí taková zbytečná, malá, osobní naděje. A Anka Šebestová, mladá dělnice, Helenčina věrná kamarádka, přicházela taková vznešená, zamyšlená, klidná a přísná. V květnu měla mít svatbu, a nyní půjde na smrt. Setkaly se tu ženy zralého věku i mladinké, celý život ležel před nimi a nyní se skončí, byly tu matky dětí, bůhví co se s dětmi stane, ženy revolucionářů, kteří zmizeli v ilegalitě nebo za hranicemi, ženy zavřených a vdovy ubitých, dělnice, učitelky, prodavačky, sestry Červeného kříže i staré bojovnice za ženská práva. Tamhleté silné bělovlasé ženě prý říkali v mládí „Panna orleánská“. Bila se za ženské studium, za ženské hlasovací právo, za starých časů se jí vysmívali, a nyní půjde na smrt, protože odepřela za české ženy podepsat listinu věrnosti říši. Ach, a „teta Čistá“, obětavá duše z chemické cídírny. Vhazovala za přepážku ruský materiál, který přinášela jedna spojka a rukama druhé putoval k Helence na překlad.

Ale i zaostalé ubožačky se tu octly pekelným nedopatřením osudu, na něž si rádo hraje gestapo. Helena ji znala z cvičení na vězeňském dvoře, tu nedoslýchavou babku. Byla to domkářka z Radlic. Seděla za to, že sem tam přenechala sousedce s kukaní dětí nějaký ten litr mléka pod rukou, a druhá sousedka ji udala. Když se po

Pankráci rozletěla zpráva o atentátu na Heydricha, babka se horlivě vyptávala, kdo to byl ten *Herynk*, co se mu to přitrefilo, ona že znala jednoho pana Herynka, zlatníka ve Spálené ulici, to že by mohl být on. Nyní půjde na smrt pro schvalování atentátu na říšského protektora. Ani mladá cikánka nechápala, co se děje; a když ji vyvedli z cely, smála se a radovala, že ji za chvíli pustí. Ale celkem byly vězeňkyně uvědomělé. Všechny ty mámy, tety, kmotry, švagrové, vypadající tak obyčejně a hovořící s oblibou o chlebu vezdejší, to byl prodaný a spoutaný český národ, který se přesto slovy i tajnými skutky bouřil proti cizozemci, chtěl ho vyhnat a vzpínal se po svobodě. Pravda, snily o ní různě odstíněné sny. Sokolky, mafistky, vlastenky starého ražení prodlužovaly si v duchu bývalou republiku s Masarykem na koni, s legionáři na Hradě a s Živnostenskou bankou proti Prašné bráně. Komunistky však jasně věděly, že ze starých představ nezbude po válce kámen na kameni, a vyhrnovaly si rukávy, jak budou stavět od podlahy nový svět. Ale jedna nenávist k vetřelci spojovala oba tábory a jednou nadějí se upínaly k Rudé armádě. A nyní pojedou spolu zemřít.

I ne, děvčata. Chlapce svazovali a nám nechali ruce tak, to bude jen transport. Jenom transport! Co se dříve zdálo pohromou, to dnes platilo za výhru. Bože, ta úleva, jet do koncentračního tábora místo na vojenskou střelnici! I kdybys měla na svém propouštěcím rozkaze z Pankráce poznamenáno osudné r. u., Rückkehr unerwünscht;⁴⁸ i kdyby tě tam v Německu nebo v Polsku čekala smrt – za prvé, ne hned, hlavní věc, a za druhé – kolika úskoky jí můžeš zatím uniknout! Do koncentračního tábora, vždyť tě povezu vlakem. Co se všechno může přihodit po cestě! Sabotáže, vždyť to známe, Toník s Vojtou – a co kdyby náhodou náš vlak. Vyšine se z kolejí, zmatek a ty zmizíš. Anebo nálet. Což nebyl před několika dny pořádný nálet na Plzeň? Zahynout bombou nebo úrazem není nic tak strašného, je to hezká smrt proti popravě. A nač hned umírat? Můžeš mít kliku. Zranění, špitál, a než se uzdravíš, Rusové poženou Němce z Kerče

48 Návrat nežádoucí. *Pozn. red.*

a od Sevastopolu, jako je vytlačili od Moskvy. Život každé z těch žen byl jako pupeční šňůrou spjat s pohyby Rudé armády. Jen čas! Jen získat čas! Každý den je dobrý. I v koncentračním táboře lze žít a dožít se, jen pomysli! Osobně se dožít svobody! Hlava se zatočí z toho pomýšlení.

Ženy nespoutali, a protože každému živému člověku světélkuje v horké kolující krvi nejen poprašek železa, ale i jiskřička naděje, vzplanula zrovna epidemicky ve skupině žen. I Helenka se nakazila. Mračila se proto na sebe. Jaký to má smysl! Tyhle výkyvy darmo oslabují. Raději kdyby dělali, ať to máme za sebou! Čekala dole na pankrácké chodbě všehovšudy půl hodiny. Snad to byly její poslední chvíle. A to je divné, připadalo jí to jako věčnost.

Konečně je nahnali do *zeleného antona*, eses s odjištěnými revolvery za nimi naskočili, přibouchli dvířka a jeli. Na ulici bylo dosud světlo, bílý den, letní čas, ve voze bez oken přítmí. Nemohly vidět zamřížovanou špehýrkou, kudy je vezou. Ale pozná se směr. Přitíštěny jedna k druhé, napínaly sluch a všemi svaly rozbitých těl sledovaly jízdu. Znaly náraz, když vůz vyjížděl z pankráckých vrat, znaly zvuky přehazovaných rychlostí, znaly krátké zahučení jízdy pod nuselským viaduktem. Zatím je vezli z kopce povědomou cestou, kudy jezdívaly k výsledům. Wilsonovo nádraží i Masarykovo nádraží jsou nedaleko Petschkova paláce. Zastaví-li vůz na tomto břehu, je zatím vyhráno. Ale pozor na most, děvčata! Pak by to byly Kobylisy. Most všechno rozhodne, to věděly. Ale žádná o tom ani nehlesla.

Těsně vedle Helenky seděla mladá žena, která poprvé čekala dítě, Tonička Severinová. Sebrali ji před časem na nádraží, když se pokoušela podat do vagónu krajíc chleba ruskému zajatci. Netiskla se k lékařce jen proto, že bylo málo místa, přimkla se k ní i z úzkosti duše a z touhy po blízkosti člověka. Vůz jel a jel, zabočil vpravo, nezastavoval. Dlážďení se náhle změnilo a vůz zprudka poskočil. Mladá žena se chytila Helenky za rameno.

„Neublíží mu to?“ zašeptala, míníc dítě. Znělo to poněkud šíleně.

„Neublíží,“ ujistila ji Helenka tichounce a usmívala se na ni, usmívala ze všech sil Nelliným válečným úsměvem. Jako by to už nebylo jedno!

Vůz zabubnoval po mostě – snad je to přes Štvanici, tady jsem jako žába hrávala tenis, pro mámu to bude strašná rána – a zahučel nad vodou. Je odsud vidět Hradčany? Helenka ne a ne si vzpomenout. A že jsem si toho dřív nevšimla!

Tu v odpověď na její tápání se z tmavé sluje vozu ozval zpěv. Vězeňkyně pozvedly hlas a zpívaly „Kde domov můj“. Jako větrný náraz uhodil Helenku do srdce, jako stříbrný vítr, plný slunce a deště a vůně země, a strhl ji s sebou, zpívala s nimi. Začaly z hrdel stažených úzkostí, ale melodie se čistila, sílila a zněla, zpívaly, a jejich osobní strachy, bolesti a žaly z nich opadávaly. Jako když prorazí průduch do jedoucí truhly, s hymnou tam vproudily světlo a vzduch. Helenka by nebyla nikdy dříve věřila, že je píseň vidět.

*Voda hučí po lučinách,
bory šumí po skalinách,
v sadě skví se jara květ –
zemský ráj to napohled.*

A Helenka znovu spatřila to, co tenkrát, když se po letech vracela domů s Toníkem a s Mítou jako šťastná mladá žena. Čechy kvetly, bylo jaro, štěpy stály v závojích a dívaly se přes plot milióny kvítků, včely svatého Prokopa k nim letěly, jabloně českých bratří sadařů putovaly podle cest, po celých Čechách táhly kvetoucí třešně jako procesí prozpěvujících družiček; a vůz, plný vězeňkyň, ujížděl snad někde kolem jatek po holešovickém nábřeží a zpíval „Kde domov můj“. Tak jako Helenka ve škole, když byla malá, tak jako Míťa, tak jako budou zpívat hymnu jeho děti, tak jako ji zpívají českoslovenští vojáci na stepi v Buzuluku i na křídových březích Velké Británie, po obou světových stranách kříže, na který nacisté přibili český národ. Vězeňkyně zpívaly a z kobky vozu spatřovaly očima lásky spanilost své země. Krajinu černobrvou lesy, modrookou rybníky a s plavou

lví hřívou obilí, prokrvenou žilovím silnic a vlasečnicemi pěšinek, na kterých se potkávají milý s milou a člověk s člověkem, krajinu lidskou, dávno zkrocenou a ochočenou do líbeznosti dělnýma rukama, zemi krásnou prací pokolení, zelené Čechy s bílými městečky a růžovými komíny, v hradbě modrých hor. Ty hory se k nám zase vrátí i s prameny řek a s nimi vládá všech věcí do rukou tvých, ó lide.

*A to je ta krásná země,
země česká, domov můj.*

Milovaná melodie, líbezná, ale až příliš tklivá, iluminovaná slzami. Neplač, mámo, neplač, tím nám nepomůžeš, Helenka se odjakživa ostýchala slz. Bojovaly jsme, vidíte, děvčata, a padneme jako vojáci. Nemusely si nic říkat, Anka s Helenkou a s tetou Čistou, nemusely na sebe ani mrknout, dozpívaly „Nad Tatrou“ a začaly jako z jedné úst:

Již vzhůru, psanci této země –

Vůz podruhé zaduněl nad řekou po velikém mostě – byl to Trojský? byl to Libeňský? – a vezl je na druhý břeh. A to snad do jejich zpěvu hučely jako velká voda zástupy petrohradského lidu před Zimním palácem, snad se to hrnuly dělnické ženy z Bolevce po strašném výbuchu dynamitky, snad to šli mostečtí havíři, snad to bylo před parlamentem, když páni vzdali hory a Gottwald mluvil ze sněmovního balkónu k pobouřenému národu – Toníku, Toníčku, tenkrát jsme šli spolu, dobře, že tu dnes nejsi se mnou. Také stávkující Nechleby se Helence ozvaly do sborového zpěvu. Bože, i paní Polanskou zastřelili, a jak ji Helenka blízko znala s jejím krajkářským válečkem, s vlašťovičkami, které se k ní vracely každý rok, a s hyacintovými cibulemi, v kterých spalo ve sklepě jaro. Banka pustila na paní Polanskou četníky a na nás *hakenkrajclery* – to souvisí, to všechno souvisí –

Řidič přehodil rychlost, vůz se naklonil, zatačka – nejsme v Libni, nedaleko Bulovky? Křižovatka, električky drnčí – do jízdní dráhy vbi-

há neznámý člověk s něčím v ruce a zastavuje Heydrichovu černou mercedesku, druhý hází, chlapík, chlapík! Ti ale museli být vycvičeni – že jedeme končinou, kde se stal atentát? Těžko hádat takhle naslepo. Pánbůhví kudy je vezli, ale podle toho, jak se najednou rozzuřili –

Pryč s tyrany a zrádci všemi –

„Halts Maul!“ zařval esesák a nadskočil, jako když ho bodne. „Schweigen. Sonst schiesse ich.“⁴⁹

„Střelte,“ řekla Helenka jako v transu, „aspoň to budu mít odbyto.“

Koupila jednu pěstí; ale jako když přileje olej do ohně, zpěv vzplátnul a ženy zpívaly. I ta matka, která se před chvílí bála o své nenarozené dítě, zpívala z plna srdce. Co s nimi měli strážci dělat? Musili je přece dovézt živé na popravu.

Gumové kotouče kol se těžce, měkce a tiše převalily z dláždění na silnici, přítmí ve voze o poznání zesvětlilo, škvírami jedoucí bedny provanul venkovský vzduch. Cikánka jej toužebně nabrala do krásně skrojených chřípí. Ted' už ji jistě brzo pustí. Neuměla česky ani německy a pořád nerozuměla, kam ji vezou. Kdo by se pokoušel jí to vysvětlovat, proboha.

Asi ted' jedou kolem zeleně natřených domků a malých zahradnictví, která ovíjejí Prahu, Helenka je mívala tak ráda. Tady už se jistě trhá okraj města a prokukuje holá země stavenišť, cvičišť a hřbitovů. Helenka nevěděla dost přesně, kde je kobylická střelnice, jakživa tam nebyla, co by tam dělala? Ale teta Čistá byla Libeňáčka. Jak ucítila pod koly vozu silnici: „Hned jsme tam,“ povídá.

*Poslední bitva vzplála,
dejme se na pochod,
internacionála
je zítřka lidský rod!*

49 Držte hubu! ... Ticho! Jinak budu střílet. Pozn. red.

Úryvky melodie odletovaly od zpívajícího vozu, nad růžemi ďáblických zahrádek, a bily o zavřená okna. „Zase vezou komunisty,“ říkali si lidé, „ti vždycky zpívají. Bože, kdy už vezme konec to vraždění?“

Denně před západem slunce a ráno za svítání hvízdala kolem Ďáblic pekelná jízda. Nejprve jela popravčí četa v otevřených vozech, za ní zavřené autokary s odsouzcenci, a děsily obyvatele před spaním a probouzely je na úsvitu. V noci pak jezdily vozy s němým nákladem do krematoria. Od šesté hodiny večerní do šesté hodiny ranní bylo v Ďáblicích přísně zakázáno vycházet z bytů, všechna okna musela být zavřena a řádně zatemněna a nikdo k nim nesměl přistupovat. Stalo se jednou, že německý voják zpozoroval stín za záclonou a střelil do okna. Ďábličtí občané se tedy zařídili jinak. V jedné z vilek, stoupajících po návrší, zvláště výhodně umístěné, vylomili tašku z krytu, před západem slunce vystupovali na půdu a dívali se střechou. Viděli daleko, až tam, kde dnes veliký březový kříž rozpíná bílá ramena pod lesnatou strání. Území kolem kobylické střelnice bylo zataženo drátem, obehnáno zdí a hlídáno vojáky. Ale ti, kdož tajně vystupovali na střechu, přece viděli. A kdo uviděl, ten v noci nezamhouřil oka. Hřmot spuštěných motorů, salvy a zpěv vnikaly do denního života obyvatel půvabné polovenkovské čtvrti a nejedna ďáblická občanka docházela ještě dlouho po stanném právu na neurologickou kliniku.

Helenčin vůz jel, zpíval a posléze zarazil. Před poslední branou. I v trestankách se na vteřinu zastavila srdce. Eses se vyklonil, hlásil strážní nějaké číslo nebo heslo nebo co, řval, nacisté i jeden na druhého řvou, a vůz se opět hnul. Zatočil vlevo, popojel ještě kousek a nyní už nadobro zabrzdil a stál. Alles heraus!⁵⁰

Jak nekonečně dlouho trvala ta jízda! A jak utekla. Kde jsou naši chlapi, co je s nimi? Ženy vystupovaly na jakémsi parkovišti autobusů, plném dehtových louží, obehnaném trnitou zdí.

50 Všichni ven. Pozn. red.

Helenka pocítila širé nebe nad sebou, zhluboka vdechla hebký podvečerní vzduch. Byl čarokrásný měsíc červen, ten nejkrásnější v Čechách, kdy se jaro s létem líbají jahodovými rty, a vůně české země se k ní seběhly přes trnitou zeď. Louky odkudsi zdaleka vysílaly vůni sedmibarevného kvítí, lesy plakaly pryskyřicí, pole vydechovala chléb a nasáté slunce, předměstské zahrádky kopr, jasmín a růže, rozcestí hořkou střemchu, opukané zdi bezinky. Ach, vůně domova, Stáňo, ty blázne, a ty sis jednou chtěl vzít život! Šťěstí, že tě matka má, co by si teď počala? Kde jsou naši chlapci, kam je dali? Žijí? Nebo už je –? Proč ty motory dělají tak strašný rámus, když autobusy stojí? Proč je roztáčejí? To se zase jede pryč? Kdesi mimo parkoviště autokarů praskaly nevelké, suché rány, celé růžence ran. Vojáci cvičí, to vždycky na střelnici. Helenka to neuváděla v nijakou souvislost. Černý pach syntetické směsi dole při zemi čadil do zelené venkovské vůně a špinil ji. Ale mezi hradbou strakatých a hřmotivých autobusů prokukovalo cosi krásného, tichého a nezapomenutelného, a Helenka to zahlédla.

Za trnitým drátem pole mladé řípy, sázené v řádcích na hnědofialové zemi, nahoře nad polem se kadeřil listnatý les. Kdo říká, že jsou řepeniště nudná? Helenka by se na ně vydržela dívat celý život, nikdy by se nevynadívala. A vpravo za tím polem (jak by bylo dobré se po něm rozběhnout, jako hříbě, jako dítě, nedbat ničeho a běžet), vpravo stálo městečko bílých a světle žlutých stavení pod červenými a sivými střechami. Tiskla se k sobě, ta lidská obydlí, i nějaká věžička se nad nimi tyčila. Lidé v těchto domech mohou přecházet z pokoje do kuchyně, kdy je napadne, zapálit plamínek, uvařit dítěti kaši, rozsvítit lampu, usednout, každá maminka vedle svého Míti, a pomáhat mu početní úlohu, mohou vyjít před dům, sednout na elektriku, jet do Prahy, jít ve dvou do biografu. Vedou královský život, jaký si Helenka už ani nedovede představit.

Zase je řadili a odváděli z parkoviště aut dost úzkou cestou někam, co začláněla dřevěná kůlna, podobná kuželníku. Šly podle jakýchsi podlouhlých beden. Helenku napadlo, nač asi jsou?

Byl to neveliký dvůr, ohraničený ze tří stran travnatými náspy – tím vypadal jako spuštěný na dno. Proboha, těch vojáků na nás pár ženských! A že se nestydí! Helenka se naschvál podívala do očí jednomu z nich, jak kolem něho šla. Měl zelené hadí oči bez řas, jak bývá u zrzavých lidí. Zatěkal očima a uhnul pohledem. Z vojáků bylo cítit kůží, zelím a kořalkou. To věřím, že se na to museli posilnit. Nechtěla bych být na jejich místě. A ještě něco tu ostře čpělo, jenže si to Helenka nepřiznávala, na chirurgii se to hned splachuje. A tady ti sanitáci v bílých gumových, zastříkaných pláštích – vida, na to je gumy dost –

„Mně se dělá mdlo,“ šeptala Helence Tonička Severinová, budoucí matka, ta, která podala kus chleba ruskému zajatci, a zapotácela se.

Snad by pro ni bylo lépe, kdyby omdlela, pomyslíla Helenka, ale přece ji pevně chytla pod paží. Člověku to nedá.

„Tobě nic neudělají, nemohou, slyšíš! Dokud se dítě nenarodí. Chtějí tě jen postrašit, nedej se.“

Sama nevěřila tomu, co říkala, ale pomáhalo to; i Helence to pomáhalo. Byla to taková nesmírná opora podpírat slabšího, mít někoho na starosti, vymlouvat mu svou vlastní úzkost, zapomínat na sebe. Když se to dověděla v cele, věci jí padaly z rukou a nohy se pod ní podlamovaly. Ale to bylo jen v první chvíli, než začala povzbuzovat Milču. A nyní šla na pevných nohou, ani srdce se v ní nesvíralo. Viděla tetu Čistou, jak si počíná přirozeně jako jindy; bělovlasou „Pannu orleánskou“, která si vykračovala jako ženský rytíř; dívala se na skvostnou Anku, jak drží hlavu zpříma – zvedala ji tím i Helence – a jak směle a výsměšně se tváří. Celé to ovzduší střelnice z dob Fritze Velikého, s náspy a kuželníkem (jsou to patrně dřevěné střílny), a teď my budeme živými terči té spoustě tupých vojáků, z nichž každý má na břicho plechovou sponu s nápisem: „*Gott mit uns*“ – nebylo to jen zlé, bylo to i nevýslovně trapné, zaostalé, nesmyslné, idiotní. Jaké vědecké zázraky se dnes dělají s transfúzí a s transplantací! Cožpak patří tenhle pitomý dvorek (Helenka se v duchu vyhýbala nazvat jej popravištěm), což patří do dvacátého

století? Mučit a zabíjet lidi – a to je všechno takové nemoderní a půjde k čertu, jenže my jsme to ještě chytly.

Tonka Severinová se držela Helenky.

„Vidíš ty kůly?“ šeptala.

„Nedívej se tam,“ řekla Helenka klidně, tak, jak byla zvyklá mluvit s pacienty. „Dívej se výš. Podívej se na nebe.“

Krvácela na něm živá rána po západu slunce; ale nad hlavou už se čistilo v stříbrně zelenou, jasnou, hlubokou a vysokou, podivuhodně klidnou, čarokrásnou oblohu. Několik zlatošedých mráček po ní plachtilo, tak lehounce, tak nevinně.

„Kterým směrem je Hrad?“ ptala se tiše „Panna orleánská“.

Strašlivý křik roztrhl vzduch. Vězeňkyně byly z Petschkova paláce leccemu zvyklé, ale všechny se lekly. I ozbrojení vojáci jako by sebou trhli. Doprostřed dvorku, mezi náspy, jako na jeviště vběhla tmavá divá postava, běhala dokolečka jako štvaná zvěř a ječela vysokým, drsným, neuvěřitelným skřekem. To byla cikánka. Přivedli ji, zavětrila krev, spatřila vojáky s puškami, kůly – najednou pochopila, utrhla se strážím a šílená úzkostí o život utíkala – jenže byla v pasti. Několik vojáků vyběhlo za ní v těžkých botách, chytili ji, a jak se vzpouzela jít, vlekli ji skrčenou jakoby na rohačkách po drhnoucím písku zpátky do řady, až kriminální rada přečte rozsudek a odevzdá jej velícímu důstojníkovi k vykonání. I za myšlenku se člověku těžko umírá. Ale myšlenka dává tvé smrti smysl a obrňuje tě statečností. Myšlenka je štít a zbraň – ale co tohle nevědomé stvoření, zakleté jedině do své živočišné hrůzy? Co ta, chudák, měla co dělat se schvalováním atentátu na Heydricha, s úklady proti říši a s velezradou? Asi cikánku potřebovali do počtu obětí. Na každý den bylo stanoveno přesné číslo. Umlkla v rukou strážců po tom rozryvném výstupu. Jenom tak hlasitě a rychle dýchala a jezdila kolem sebe lesklýma očima. Byla tiše, všichni mohli vidět, že už si dala říci. Důstojníci s nadutými a odmítavými obličejí dokuřovali cigaretu a o něčem se domlouvali. Vtom se cikánka sehnula lasičím pohybem, kousla do ruky jednoho strážce, smýkla sebou, proklouzla druhému a znovu, tentokrát mlčky, se rozběhla, divně kymácejíc trupem, jak udržovala

rovnováhu rukama, které jí spoutali za zády, a vběhla do rány eses důstojníkům. Jeden z nich, jakoby nic, vytáhl se znechucenou tváří revolver a střelil ji do týla. Nedalo to velkou ránu – jako když dupne na ořech. Cikánka se jaksi neobratně překloupila, trochu ke straně, padla na obličej a rozhodila nohy. Helenka sebou cukla běžet k ní s první pomocí – to už je takový lékařský reflex. Eh co, lékařský – není v Praze člověka, který by neskočil zvedat člověka, jenž před ním na ulici upadl. Helenku zadrželi a pro cikánku si přišli muži v bílých pláštích. Odklidili ji tak, jako kdyby to byla věc, nemající lidskou podobu, nesli ji hlavou dolů směrem k těm podlouhlým bednám, co stály za vchodem ke „kuželníku“. Výjev se odehrál s takovou rychlostí, že všem trestankám utkvěl v nervech mnohem spíš cikánčin útěk a křik než její smrt.

Kriminální rada, lysý, potící se mužík s odznakem lomeného kříže na klopě černého kabátu, jediný civilista mezi tolika stejnokroji, postavil se před násep do rohu dvora, vedle řady trestanek, obklopených strážemi, proti vojákům v pozoru, a jal se číst ve jménu říše nejprve německy a potom ohyzdnou češtinou jméno a rozsudky smrti.

„Na říši my nedáme!“ vykřikl tvrdý křišťálový hlas, to byla Anka. „My jsme vás sem nezvali, co bychom vás poslouchali. Ať žije Československá republika!“

„Ať žije Československo!“ všechny s ní volaly vysokými ženskými hlasy nad chlapy s flintami, a znělo to jako jásos. „Ať žije Sovětský svaz! Ať žije Rudá armáda!“

Ach čtenáři, čtenáři – dnes se nám to volá. Dnes nás při tom žádají vojáci nevedou ke kůlu. Dnes nám do toho nikdo neroztáčí ty ďábelské autobusové motory. Kdy už to Helenka žila? A to je dávno, kdysi na Prvního máje vyšel v Úlech na pódium mladý dělník s pravdou ven – a hudba do toho hrom a peklo. Ne, to řve důstojník povely do těch ďábelských motorů – ale že přidupou vojáci s puškami takhle zblízka, to si Helenka přece nemyslela. To je jedno, strhla hadr, kterým jí chtěly něčí ruce zavázat oči, a zahodila jej daleko od sebe – tím pohybem už se od všeho osvobodila. Nedívala se na idiotské figury

z doby Fritze Velikého, jak míří jedna na druhou v nebezpečné hře na vojáky, ach ne – ohlédla se k jasnému nebi, kde se klubala první hvězda. A najednou jí sjel před očima blesk a Helenka spatřila zajiskřit se svět, kde není válek ani popravišť, padala někam do prázdna, ale česká země ji zachytila, a její vědomí zhaslo.

Chtěla být živa sto let

Míťa se proti svému zvyku nezastavil ve vrátkách zahrady a nevolal už odsud jako jindy, když babičce něco chtěl. Došel až k šijící Nella s odhodlaným výrazem v uříčené tváři.

„Babičko,“ energicky se zeptal takovým přízvukem, jako by Nella měla rozhodnout nějaký doznívající spor mezi ním a dětmi, „že je v Čechách hodně jiných Skřivánkových?“

Nella měla celý ten čas srdce jako v kleštích. Nyní pocítila, že kleště dovedou ukrutně přitáhnout.

„Je,“ odpověděla slabě. „Proč to chceš vědět, Míto?“

„Že se i cizí paní může jmenovat Helena Skřivánková,“ dorážel Míťa. „A také může být lékařka,“ přemlouval sám sebe umoudřelým hlasem, odposlouchaným velkým, když uspokojují děti.

Nella odhodila šití.

„Co se děje? Mluv!“ vykřikla na hošíka.

„To vůbec nemusela být moje máma,“ odpověděl. Míťa hlasem, který se nevzdává. „Kluci říkali, že rádio hlásilo –“

Nella vyskočila. Před očima jí zakroužily šedofialové bublinky, vyletovaly, klesaly, snažily se splynout v jakousi kalnou blánu. – Bylo by dobré poddat se bublinkám a bláně, odpadnout ze světa a pozbýt vědomí. Kdyby jen trošičku chtěla, byla by omdlela. Ale nechtěla. Jakási myšlenka, na kterou si hned nemohla vzpomenout a která se měnila v strašlivou bolest, táhla ji jako olovnice k zemi. Nějaký příkaz trčel z bublinek a blány, jako v mlze pahýl stromu s ubohými lístečky – chytila se ho.

„Proč mi tak mačkáš ruku?“ z veliké dálky hučel Míťa. „Babičko, že to není pravda? Řekni!“

Přece ji zatkli před stanným právem, na ni stanné právo neplatí, jako blázen přemílala Nella v hlavě zaklínadlo, kterým už několik dní zaříkávala úzkosti na samotě, kam pošta chodila až kvečeru a nosila noviny s litaniami popravených. Člověk si je odříkával potmě před spaním a nemohl usnout. Kdykoliv něco jelo noční tišinou,

strach zvedal hlavu a naslouchal: už jede gestapo pro Mítu! Držela ho teď pevně za ruku, aby se jí neztratil, měla ho svěřeného, musela ho hlídat, nesměla omdlévat. Opakovala před dítětem nahlas jako nemoudrá:

„To není možná, přece ji zavřeli před stanným právem, Helenky se to netýká.“

„To víte, že ne, paní, to víte, že ne,“ přizvukovala jí soucitně Barborčina sestra. „Kdepak děcka! Kdoví co slyšela. Kdybyste si raději hráli,“ obrátila se vyčítavě k Mítovi, „a nestarali se o věci, do kterých vám nic není.“

Míta se vzpřímil.

„Po tom je nám moc, náhodou! Za prvé je to moje máma a za druhé –“

„Jdi si umýt ruce,“ řekla Nella tvrdě, strčila hošíka do světnice a zavřela za sebou dveře. Trnula, aby chlapec něco neprořekl, co by se pak rozneslo po vsi. Barborčina sestra byla hodná žena, dobrá Češka, ale ženská a povídá. Češi se začínali bát jeden druhého. Zemí obcházel strach. Nikdo nevěděl, na koho padne los. To byl strašný čas. Kdo tu nežil, ten si to nepředstaví. Po prvním děsu, kdy by se byla rozběhla do vsi vyptávat se kdekoho, kdy by byla telefonem zburcovala Prahu, Nella se rozhodla, že o všem pomlčí, aby na sebe s Mítou zbytečně neobracela pozornost, a že počká na noviny. Dovedete si pomyslet, jaké to bylo čekání?

Kdysi dávno, dávno, v onom životě, vešlo do jídelny dřevěného domu, plného slunce, krásné čtrnáctileté děvčátko. Nezastavilo se už ve dveřích, jak bývalo jindy zvykem Gamzovic dětí. Ne, došlo až k Nelle, pohlédlo na ni Mítovýmá očima a vyřklo zblízka: „Mámo, jdi nahoru, babička je tam mrtva.“ Což u nás v rodině budou vždycky děti posly smrti? Ne, to není pravda, to není možná. Nella tomu tehdy také nevěřila. Byla to rána zčistajasna, vždyť se s maminkou před chvílí vrátily z veselé procházky, byla to bolest, hluboká bolest, ale taková jednoduchá, dobrá bolest, zármutek v pořádku věcí. Děti rostou a dospívají, rodiče stárnou a umírají. Ale tady, prokrista, tady! Dceru matce! Někoho jiného z vypravování mohlo ovšem postihnout to

nesmyslné neštěstí, ba hromadně se to stávalo, už od podzimu. Ale Helenka! Helenka je má Helenka, jí se stanné právo netýká. Nello, a což Gamza? Ani jeho smrt ti nestačí, aby ses přesvědčila, že jsou všeho schopni? Gamza, to je rozdíl, ten propadl pomstě už od lipského procesu, ale Helenka! Má mladá, veselá a krásná Helenka, plná chuti do života! Když jsme se viděly naposled u prababiččiny postele (ne naposled, ale prve, než ji zatkli), říkala, že chce být živa sto let.

Kvečeru, ještě před novinami, přijel neohlášen Stanislav, bledý jako smrt. Jen ho Nella spatřila v jeho známých šedivých šatech jít kolem plotu do vrátek, věděla: Konec.

Stanislav se připravil na to, že zastane matku v strašlivém stavu. Přivezl s sebou utišující a vzpružující léky, jak je znal od Helenky, Hysteps a Coramin, které se mu podařilo sehnat jen ze známosti za válečné nouze o léky. Ale paní Gamzová mu vyšla naproti násilně vzpřímena a zle klidná: Podívala se Stáňovi do obličeje, to jí stačilo, zakývala pomalu hlavou a zastavila oči na jeho brašně.

„Zůstaneš tu přes noc?“ zeptala se s nevlídnou věcností místo uvítání.

Stanislav přisvědčil a pospíchal dovnitř. Aby si mohli beze svědků padnout do náručí a vyplakat se z té hrůzy, aby už pominula první chvíle. Ale matka mu zastoupila cestu a nechtěla ho pustit domů.

„Nejdřív hlásit,“ vyřkla přísně. „Každý nocleh se musí ihned hlásit. Jinak víš, co by z toho bylo.“

„Všechny by nás zastřelili, vid', babičko,“ dodal Míťa svým přívětivým dětským hlasem, bez ostychu před slovy, protože bez představy, co je za nimi.

Nellu napadla strašná věc.

„Máš s sebou vůbec legitimaci?“ ptala se Stáni bez dechu.

Stanislav se jen bledě usmál.

„Bez té bych se sem nedostal. Na nádraží byla jedna prohlídka, ve vlaku přišli dvakrát. Nemohl bych si aspoň odložit a opláchnout se?“

„Potom,“ řekla Nella bez slitování. Změnila se v kohosi nepřístupného, cizího, tvrdého, chvatného a zlého.

Vzala Stáňu pod paží, ne jako matka velkého syna, aby se o něho opřela v bolesti, ale jako četník, když zatýká, a jak byl Stáňa uprášenný z vlaku, vedla ho i s brašnou a s trenčkotem k obecnímu úřadu. Tam už bylo zavřeno. To je jedno! Do bytu za tajemníkem. A nebude-li doma, do hostince za ním. To bych se na to podívala, aby tě ještě teď večer nepřihlásil, když jde o život. Do mírné Nelly jako by vjela energie nebožky staré paní Vítové. Vždyť se bila o své poslední dítě! Rozhořčeně zatloukla na dveře obrostlého domečku. Míťa je k němu dovedl. Znal se s celou vsí a kamarádil s tajemníkovíc Frantíkem.

Tajemník se nejprve k smrti vyděsil, že pro něho jde gestapo. Potom, když poznal svůj omyl, a oba chlapci se pozdravili, rozjasnil se, vstal od večere, ochotně vzal klíč k obecnímu úřadu, pozval tam paní se synem a ihned vyplnil a orazítkoval Stáňovu přihlášku. Ani dost málo se nedivil jejich kvapnému počínání, když se mu Stanislav omlouval, že mu ani večer nedají pokoj. Dobře jste udělali! Vždyť dnes je všechno naschvál políčeno na vybíjení Čechů.

Vraceli se a Míťa podle svého zvyku běžel o kousek napřed. Mrštň se sehnul, vytáhl pod vrátky noviny, které tam babičce zastrkovala sousedka trafikantka, a utíkal s nimi do zadního cípu sadu, co nejdál od velkých. Neobrátil noviny čtvrtou stránkou napřed jako jindy, sport ho dnes vůbec nezajímal. Míťa nebyl ani tak malý, ani tak hloupý, jak si snad velcí mysleli. Hledal dnes v novinách něco jiného, hned na první straně.

Slunce zapadlo; ale bylo ještě zřetelně vidět na černý seznam jmen proti bílému nebi, na němž se zblízka vykrajovaly tmavozelelé listy ořechu. Míťa byl sám a sám v cípu zahrady nad tichnoucí krajinou, jako na břehu moře. Jen cvrčkové, hlupáci, cvrčeli ostošest z kvetoucích luk, jako by se pranic nebylo stalo. Nebo se schovali v škvírách stromů? Jim to bylo jedno, to věřím! Cvrčeli a cvrčeli, jako by brousili tisíce malinkých kos, a Míťu v návalu bolesti popadla zuřivá chuť rozdupat napadrt' neviditelné, rouhavě zpívající cvrčky. Vstal od strašlivých novin a jal se jaksi mstivě obcházet a ohledávat starý ořech. Větve se trochu pohybovaly, jako natažené ruce s prsty nad Míťovou hlavou.

Ořechové větve se měnily a ustrnuly v těžké tlapy zasněžených horských jedlí; a kolem dokola umdlené Nelly ležel zsinálý sníh.

„Nebyla tehdy mnohem starší než Míťa,“ mluvila paní Gamzová jednotvárně k Stáňovi, hledíc před sebe otevřeným oknem do sadu a hlídajíc vnuka v modrých trenkách a s tmavou chlapeckou hlavou pod ořechem, aby jí nikam neutekl, aby ho nikdo nevzal. A zároveň stálo nad Nellou děvčátko v nepromokavém kabátku, s moudrýma živýma očima, s růžemi mrazu na tvářích, na hlavě pletenou čapku s veselým střapcem jako s rolničkou a pomáhalo Nelle rukama v palečnicích na nohy. „Nenechala mě usnout, jinak bych byla zmrzla,“ stále s touž bolestnou jednotvárností vykládala paní Gamzová. „Tehdy na Havelské, pamatuješ? jak přišla vánice a my jsme se vám ztratily. Helenka mě vyvedla z lesa, já bych byla zabloudila. Nebylo jí ani dvanáct roků a zachránila mi život.“

„Což teprv mně!“ zvolal Stanislav. „Nikdy se nepřestanu stydět za tu historii se Somnifenem⁵¹. Ačkoliv dnes by bylo dobré mít už všechno za sebou.“

Matka položila ruku, rozechvělou jako list, na synovu pravici.

„Stáňo,“ vyřkla hlasem, který krvácel. Krvácel, ale bylo z něho znát, že přes tu smrtelnou ránu žije, spojena se vším živým, co jí zůstalo na zemi.

„Ne, ne, já nic. Odpusť. Zkusila jsi s námi už dost, jen co je pravda, mámo. Kdybys věděla, jak mi za tebe tenkrát vyčinila!“

Slyšel Helenku v lékařském plášti jako živou, její alt, její smích, její ostré poznámky a výčitky i vtipy, jimiž otužovala uzdraveného sebevraha, když se k ní přišel rozloučit v podobně zoufale krásný červnový podvečer, jaký je dnes. Což energická a výřečná, to byla Helenka vždycky. Ale zejména její nezvykle zjihlý přízvuk mu nyní zněl, když mu nakonec domlouvala:

„Stáňo, člověk je tak krásně udělaný, to by byl hřích ho polámat.“

Nenašel odvalu opakovat matce slova, kterým se dostalo tak srdceryvné ozvěny, a zakryl si rukama trochu dívčí tvář.

51 Druh barbiturátů. Pozn. red.

Nella vyslovila zase tak jednotvárně do bílého soumraku, nespouštějíc z očí tmavou hlavičku a modré trenýrky pod ořechem:

„Táta už není, Helenka už není a bůhví kde je konec Toníkovi. Jeho už také do smrti neuvidím. I o ty hory jsme přišli. Havelská bouda je v Německu a Helenčiny dětské lyže –“ právě při té hlouposti se Nelle zlomil hlas, „ty jsme letos na Vánoce spálili. Mítů už na nich nikdy nebude jezdit. Sám nám je přinesl, kluk, stálo ho to asi přemáhání, ale chtěl je vlastnoručně rozštípat, aby se nedostaly do německého sběru. Helenka byla na něho tehdy tak pyšná.“

„Mítů je báječný kluk,“ prohodil Stáňa, toužil potěšit matku; ale ona se nedala.

„Třesu se o něho ve dne v noci,“ svěřovala Stáňovi tlumeně, „to jsou muka. Vůbec nevím, co teď dělat. Máme zůstat tady? Máme ho odvézt jinam? A ty,“ nechtěla naplno říci Stáňovi, jaký i o něho má strach, „tys zase v Praze tak sám.“

„S Barborkou a s prababičkou, nezapomeň,“ pravil Stáňa smutně se usmívaje, protože jí dobře rozuměl; a snad také jakýmsi zkušenostem s oběma starými ženami. „Představ si, mámo,“ dodal, „co si prababička zase vzpomněla. Že Barborka jsi ty. Říká jí ‚Nellinko‘ a dá si od ní klidně všechno udělat.“

„Stáňo, je to na zešlání. Devadesátiletou uzdraví a sama – Krásná, mladá, nadaná – Kolika lidem Helenka ještě mohla pomoci! Já vím, že se po ní prababička ani jednou nezeptala,“ zle dodala Nella, nepouštějíc Stáňu k slovu. „Nu, hlavní věc, že nám zůstala prababička, opravdu,“ vyřkla s pekelnou trpkostí, s touž nesmyslnou zlobou, nad níž jako mladá žena žasla u matky, a zprudka vstala. Sebrala hněvivým hmatem svetřík pro Mítů a šli za chlapcem do zahrady.

Snažili se s ním mluvit co nejobyčejněji.

„Pojď k večeři, Mító.“

Mítů už nehonil cvrčky. Ležel na břiše, pod ořechem, bradu popdepřenou rukama, tváří proti zhasínající krajině. Byl to divný Mítů, když sebou nezmítal, nehvízdal, nepokřikoval. Ani se neohlédl. Odpověděl do země:

„Nemám hlad.“

„Vstaň, Mítěnko, už je rosa. Je pozdě, pojd' domů.“

„Já radši zůstanu tady.“

„Ale tak pojd'“, přistoupil k němu Stanislav, „a netrap babičku.“

Dotkl se zlehka chlapcova ramene. Míťa se vzdorovitě odtáhl. Ale pojednou s náhlostí chlapců vyskočil na nohy, divže ne Stáňovi do obličeje.

„Strejdo, mohl bych s tebou mluvit mezi čtyřma očima?“

„Prosím,“ odpověděl Stanislav. A trnul, co bude.

Odešli spolu do pokoje. Nella zůstala chvíli v sadu, v líbezném svěžesti, v jasmínové vůni, pod prvními hvězdami na zeleném nebi, v celé té čaromoci červnového večera, která jí dvojnásob připomínala Helenčino zahubené mládí a zoufale ji bolela.

„Proč jsi dnes přijel, strejdo?“

Míťa stál rozkročen proti vysokému strýci, ruce za zády, a prohlížel si ho jako vyšetřující soudce v slabém světle východočeské elektrárny.

„Tak, podívat se na vás,“ a Stanislav neprozřetelně pohladil hošíka po tmavé krásné hlavě, podobné sestřině.

Míťa se ošil.

„Jen mě nehlad,“ řekl hrozivě, „nesnesu, aby na mne někdo sahal. Co je s mámou?“

Stanislav v sobě nenabral odvahy vyřknout to před dítětem.

„Co by s ní bylo?“ odpověděl uhýbavě. „Je na Pankráci, vždyť víš.“

„Tak,“ vyřkl Míťa s planoucíma očima a hlas mu zasípěl opovržením a zadržovanými slzami. „Abys věděl, já jsem tě jen zkoušel. Vidíte, jak lžete!“ vmetl na stůl noviny, které ukrýval za zády, a uhodil do nich pěstí. „Ale já mámu pomstím.“

„Mlč! Proboha, buď tiše,“ sykl Stanislav, šel k oknu a zavřel je a zatemnil. „Vždyť se to rozléhá po celé vsi.“

„Buď tiše, buď tiše, buď tiše,“ poškleboval se Míťa. „Nic jiného od vás neslyším od té doby, co přišli Němci do Prahy – a prosím – výsledky. Že už nemám ani mámu, ani tátu. Proč jsme nezůstali v Gorkém,“ zalkal hoch a v duchu se mu objevil velikánský bílý naftojem a na něm,

černý proti slunci, stál voják s puškou a hlídal. „Proč jsme nezůstali v Gorkém, co jsme sem lezli.“

„V Rusku to mají ještě těžší. Mají také Němce v zemi a k tomu válku.“

„Dobře! Ale aspoň bojujou. A vyhrajou,“ vyslovil Míťa vyzývavě. „Ty si snad myslíš, že ne?“ dorážel na strýce, ačkoliv Stáňa nic podobného netvrdil. „Máma by ti dala! Takovou mámu, jako byla moje máma, nemá žádný kluk. Ale my ji s tátou pomstíme,“ dořekl už tišeji, „to se neboj.“

„Podívej, Míto. Tys už přece velký hoch. Právě proto jsem s tebou chtěl mluvit mezi čtyřma očima.“

„Není pravda, to já jsem s tebou chtěl mluvit mezi čtyřma očima,“ urputně se ozval Míťa.

„Zkrátka, je dobře, že si spolu promluvíme my dva muži bez babičky. Musíš ji hlídat, Míto, být její rytíř, a ne abys jí přidával starosti. Přece bys nechtěl, aby se jí také něco stalo.“

„A tobě, vid,“ ušklíbl se Míťa.

„Ano,“ přisvědčil prostě Stanislav a tím Míťu úplně odzbrojil. „Já bych se rád dočkal svobody.“

„Já taky! Člověče strejdo, já taky,“ nadšeně vydechl Míťa. Přiblížil se k Stáňovi a jako pesek se mu otřel tváří o rukáv. „Víš to,“ šeptal, „že my se s kluky učíme na pouti střílet? To nikdo nepozná. Ale nikomu to neřekni.“

Stanislav se znova znepokojil.

„Poslechni, Míto, nemáš ty schované nějaké zbraně? Teď je stané právo. Na to je smrt.“

Míťa se zarazil.

„Špuntovku,“ hlesl pak. Dovedl strýčka ke skříni a ukázal mu ji.

„Jiného nic? Mluv pravdu!“

Míťa se díval Stanislavovi věrně do očí.

„Ne, čestné slovo.“

„A to jsem ti chtěl ještě připomenout, Míto. Německo je ve válce se Spojenými státy, jak víš, a bylo by docela zbytečné, abys někde vykládal, že máš tátu v Americe.“

Míťa se po očku podíval na strýčka.

„V Americe? Máš pravdu, v Americe,“ vyřkl, jako když se probouzí. „O tátovi já vůbec nemluším,“ povídá odcizeně. „Já jsem to mámě slíbil. Ty bys teprv koukal, jak já dovedu mlčet.“

„Správně. To je první podmínka, držet jazyk za zuby.“

Míťa se zase tak úkosem podíval po strýčkovi, polkl slinu a neřekl nic.

Když Stáňa odjel a paní Gamzová se vracela s těžkým srdcem z nádraží, dohonil ji na silnici starší člověk, který vystoupil z vlaku od Prahy. Šel širokým pádným krokem lidí, kteří stojí celý den na nohou, držel paže trochu od těla, jako lidé zvyklí dělat rukama. Měl opálený, hubený, přísný obličej s energickými rýhami kolem úst a k tomu laskavé a smutné oči pod tvrdými, ostríhanými šedočernými vlasy.

V pravici nesl pootevřenou brašnu nabitou nářadím. V neustálém střehu, v jakém hlídala vnuka, Nella si povšimla už na staničce starého dělníka, že si ji prohlíží. Byl jí odněkud vzdáleně povědomý.

„Já pořád, kam vás mám dát,“ řekl nyní, „ale už jsem doma. Paní, že vy jste klepala na stroji u Gamzů v kanceláři. Nemám pravdu?“

Nella se teď pokaždé lekla, kdykoli někdo vyslovil jejich jméno. Zároveň ji těšilo, že lidé vzpomínají na Gamzu. Vyslovila s nádechem teskné hrlosti:

„Ano, jsem Gamzová.“

„My jsme spolu prodělávali tu stávku na trati v roce devětatdva-
cátém, paní, pamatujete?“

„To už je dávno,“ vzdychla Nella. „Jako sen! Kancelář už není, můj muž –“

„Byl to zlatý člověk,“ poznamenal dělník. „Je ho věčná škoda. Inu, vybírají ty nejlepší. Loni na podzim mi zastřelili v Kobylisích chlapce.“

Nella k němu vzhlédla užaslá, že to může s takovou rovnováhou vypustit z úst, a jak stála, trochu se zapotácela.

„Mně dceru,“ zašeptala.

„My o ní víme, o Helence,“ s něhou vyřkl starý dělník v množném čísle, kterému se Nella podivila. „Byla to hrdinka.“

Paní Gamzovou strašně dojala ta slova, ta nesnesitelná slova, a zároveň ji dráždila.

„Ach bože,“ zalkala, „kdyby raději žila.“

„Moje to říká taky. To víte, měli jsme jen toho jednoho. Jenže kdyby takhle smýšlel každý, daleko bychom se nedostali.“

„Vy tomu věříte, že je to něco platné?“ hořce vyřkla Nella.

„Jakpak by ne. Co bylo, není, co není, bude. Josef, ten nás nedá.“

V tu chvíli se vrátil Míťa od škarpy, kde něco zkoumal. Podíval se odspodu na cizího muže, na ohryzek, který se mu pohyboval za řeči na hubeném krku, potom sjel očima na brašnu v jeho ruce a sáhl si na vykukující náradí.

„Francouzák?“ optal se s mužnou odborností.

„Francouzák. Vida, jak se v tom vyznáš. To je váš?“ s dobrotou se obrátil k paní Gamzové. „Aspoň se máte čím potěšit.“

Vy se nebojíte?

V neděli večer, když se Stáňa vracel od matky a od Míti do Prahy, lidový vláček nesměl vjet do hlavního nádraží. Prohlédli cestujícím znova doklady a vykopili je v Libni. Na hlavním nádraží dusně supěl dočista jiný, slavnostní a příšerný vlak. Muži s lebkou vezli ve furgonu do Berlína mrtvého Heydricha. Miloval smrt a teď ji má. Nebylo českých úst, která by ho politovala. Lidé říkali: „Už je po něm? To je dost.“ Hněv utlačeného a vražděného národa byl strašlivý. Houstl nad Prahou jako předbouřkový mrak. A nacistické zalíbení v smrti se s rozkoší vydražďovalo pohledem na mrtvolu šéfa vrahů a napjatá smuteční atmosféra se znovu nabíjela nepřičetnou chtivostí šlachty. Ve vzduchu bylo mrtvo. Olověné dusno jako můra tlačilo zatemněnou Prahu. Snad opravdu z těch dvou kladně a záporně nabitých hněvů přeskočila jiskra a přišla bouře, jakou Pražané už dávno nepamatovali.

Jen Stáňa v Libni vystoupil, strhla se taková smršť, neobvyklá v našem mírném podnebí, že lidé se chytali jeden druhého, aby je povětrí neporazilo; prach parného jara se točil ve větrných vírech jako obrovská pohyblivá kolonáda; šlehl blesk, přeškrtl mračna, nebe si sírově posvítilo na věže a střechy zatemněného města a hrom zaduněl, jako by obloha byla z kamene a bořila se.

„I nebe se na něho hněvá,“ poznamenala o Heydrichovi Barborka. Odjakživa si s oblibou všímala podobných znamení a připomněla mladému Gamzovi, který se vrátil domů promoklý na kůži, ten nečas tehdy patnáctého března, když Němci přišli do Prahy a Hitler přijel na Hrad.

Barborka slyšela od sousedek plno vzrušujících zpráv. Jako o té Libni. Jen si pomyslete, gestapo tam sebralo všechna patnáctiletá děvčátka. Zbláznili se chlapi? Zatýkat děti! Co ty mají co dělat s atentátem? Matky chtěly s sebou, nedovolili. Můžete si myslet, jak jim bylo, když jim mužští odváželi dcerušky. Ježíši Kriste, co s nimi udělají?

Ne, neudělali jim nic. Dokonce je tam nějaký člověk povzbuzoval česky. Ale chtěli na holčičkách divnou věc. V úřadovně stálo opřeno o stěnu kolo. Každé z děvčat ať je provede po pokoji a zas ať je vrátí na místo. Nač to? Žabky se kroutily, styděly se a bály, smály se z rozpaků, bylo jim hanba, když si na ně gestapáci rozsvítili prudké světlo a ostře si je prohlíželi, jako by je svlékali očima. Některé ze školaček uměly jezdit na kole, ale to na nich ani nechtěli. Jiné s ním aspoň dovedly zacházet od tatínka nebo od bratra. Jenže teď jim padalo z rukou. Byly i dívčiny, které se poprvé v životě dotkly vratkého drnčivého přístroje na gumách a jíkala je hrůza, že velocipédem praští o zem, rozbijí jej a co potom? Jak je gestapo potrestá? Ten Čech se rozzlobil:

„Běžte tamhle za oponu, když jste takové hloupé husy a stydíte se. Nikdo se na vás nebude dívat.“

A převezl jim kolo tam.

Vstupovaly jedna za druhou za plentu, jako by se chodily svlékat u lékaře, a vodily velocipéd. Ještě prudší světlo se rozsvítilo za zástěnou, nějaké hrozné oko se na ně upíralo mezi díly zástěny jako ústí děla, pokaždé něco zachrčelo a školačky poznaly, že je filmují.

Pohrozili jim, aby nikomu nic neříkaly, kde byly a co se s nimi dalo, nebo že by sem musely zpátky, a pustili je domů. Ale děti všechno pověděly rodičům, matky to svěřily sousedkám, tetky kmotrám a za chvíli se to doneslo až do Střešovic k Barborce, která si to přirozeně nenechala pro sebe.

Kola atentátníků! Na jednom útočník ujel a neměli velocipéd ani jezdce. I druhý atentátník se zachránil. Ale utíkal po svých a dámské kolo, na kterém přijel, nechal opřeno o plot osudné zatačky. Ondřej Urban, kdysi dělník u Kazmara, dnes voják československé jednotky v Buzuluku, byl by se asi velmi podivil, kdyby byl uviděl, co vystavují na Václavském náměstí ve výkladní skříni skleněného domu KAZMAR – ŠATY – JAFETA. Stál tam dámský bicykl, zadní kolo omotané příznačnou sítí, už dost omšelou, nad kolem trčel panák v plavém balónovém plášti, na hlavě placatou čepici, přes obličej pásku – přízrak nezvěstného jezdce. U nohou mu ležely dvě aktovky.

Kdo je zná? Kdo pohřešil některý z předmětů zapomenutých na místě činu? Kdo by mohl sdělit něco bližšího o patnáctileté dívce, která odváděla směrem k Lidmilině třídě jízdní kolo, patřící vrahovi, jenž prchal pěšky k Trojskému mostu? Kdo pomůže vypátrat neznámé pachatele? Dostane vypsanou odměnu deset miliónů korun. Bude vyplacena v hotových.

„A kdyby sto miliónů, za svět bych je neudala, kdybych je znala,“ prohlásila Stáňovi Barborka. Také se byla podívat na Václavském, jako celá Praha. Stanula před Kazmarovým výkladem v tichém rozjímání. Prohlížela si černé věnce kola i červená řídítka a plavý plášť na figurině s podobně nadšeným zájmem, s jakým Stáňa, když zjara nakomandovali celou knihovnu na výstavu proti bolševismu, líbal očima sovětské zbraně. Náckové byli hloupí, vůbec se nevyznali v českých lidech. Ale ano, Pražané se tlačili celý den před výkladní skříní na Václavském s příslovečnou zvědavostí dětí křtěných Vltavou. Jako by poprvé v životě spatřili kolo, trenčák a aktovky. Ale nikdo ty věci neznal, mha přede mnou, mha za mnou, nikdo se k nim nehlásil. Nikomu v miliónové Praze se nechtělo královské odměny. Fantom v balónovém plášti a silueta strašidelného kola se promítaly ve všech kinech bývalé republiky jako utkvělá myšlenka. Nadarmo. Protektorátní strážníci marně obcházeli po bytech ukazovat obrázky, nikde nepochodili. Po atentátnících jako když se zem slehne.

Ale druhé kolo, to, které neměli a jehož řídítka se tehdy lepila od krve, někdy vjíždělo do snů jednoho libeňského děvčátka a Jindřiška Nováková potom křičela ze spaní.

Kdysi dávno, v dobách Vlastiny zrady, Stanislav pobíhal po Praze v hoři z lásky a odvracel oči od divadelních cedulí, kde ho plašilo hereččino jméno. Já blázen, čeho jsem se tehdy bál! Jaký jsem byl dítě. Červené vyhlášky s černými litaniami popravených křičely nyní zdaleka z každého nároží. Stanislav Gamza si na nich mohl přečíst sestřino jméno. Zmizelo a sta jiných je vystřídala. Každý den za ranního šera vylepovali krvavé plakáty, ještě mokré, s černými řetězy jmen. Pomalu na ně nestačí pražské zdi. Z časopiseckých stánků a za skly výkladních skříní se na Stáňu odevšad díval Heydrich s úz-

kou hlavou ptakoještěra, duboví z teutonského pralesa na výložcích, okrášlen smutečním flórem. Je mrtev. Předtím ležel těžce raněn na Bulovce. Rozsudky *sondergerichtu*⁵² podpisoval Frank a Daluege. To dá rozum. A přece každý, kdo prožíval v Čechách ten nepředstavitelný čas, cítil podobně jako Stáňa, že jeho drahé i v červnu posílá na smrt mrtvý Heydrich. Hypnotizoval Stáňu hadíma očima. Opravdu, není zvlášť povzbuzující ustavičně se potkávat s vrahem své sestry, ve vřavě ulic, kam amplión řve zprávy, jak *wehrmacht* postupuje v Rusku a vítězí v Africe. A přece Stáňa se cítil na ulici v poměrném bezpečí. Jako kapka vody proudil bezejmenný řekou neznámých chodců a ztrácel se.

I v knihovně to ušlo. Nezdálo se, že by Stáňovi němečtí kolegové žíznil po české krvi. Když přišel do práce poprvé po tom, co se to stalo s Helenkou, jedni jako by se ho stranili z opatrnosti, druhí jako by se ho ostýchali. Nebyla to zášť, co kolem sebe cítil v ovzduší úřednické šatny, spíše rozpaky. Ale snad to do nich všechno jen vkládal, snad o Helence ani nevěděli. Němci přirozeně nesledovali jména popravených s takovým bolestným zájmem jako Češi. Ostatně styk českých a německých úředníků byl nepatrný. Jen Schwarz, kterému Stáňa odmítl napsat do německého almanachu o Praze, o tom jistě věděl.

V polední přestávce, kdy většina úředníků odešla na oběd, Schwarz přistoupil s jakousi náhodnou knihou v ruce k Stáňovu psacímu stolu.

„Pane kolego,“ vyslovil, „cítím s vámi ze srdce. Odsuzuji to, čeho se dopouští část mého národa. Věřte, že všichni Němci nejsou takoví.“

Byla to nebezpečná slova a Stanislav se tvářil, že je přeslechl. Jenom se na Schwarze smutně usmál.

Nejsou takoví! Část mého národa. A co proti tomu děláš? hořce dodal v duchu. Ale najednou Stáňu napadlo: A co jsem dělal já? Chystal jsem se na nacisty jako voják za podzimní mobilizace, to je pravda. Ale od té doby, co nás poslali domů, nehnul jsem prstem

52 Zvláštní soud. Pozn. red.

proti všem těm šíleným věcem, které se s námi dály od kapitulace. Trápil jsem se, to je to celé. A teď jenom čekám, až si pro mne také přijdou, protože se náhodou jmenuji Gamza.

Otce zatkli u soudu, pro Stanislava si mohou přijít do knihovny. Mohou všude. Nikde před nimi nebyl jist, ani v historickém závětrí Klementina ne. Ale v staré knihovně bylo ticho, oživované přítomností pokojných lidí, před nimiž bylo třeba se přemáhat, a to na Stánu působilo dobře. Nesměl v zaměstnání dávat najevo nervózu, jak se eufemisticky říká bázni, musil ji potlačovat a strach pod tím tlakem skutečně ustupoval. Choulil se v posledním koutku duše jako přivázaný hlídací pes. Až v noci, až jej pustí z řetězu, strach vyskočí, zavyje a začne pobíhat. Stáňa už to znal. Ještě víc než gestapa bál se toho, že se bude bát.

Což pokud Stáňa měl před kým se přemáhat, bylo mu hej. Ale doma! Vedle Helenčiny zapečetěné ordinace, kde jako by zůstala zamčena ozvěna gestapáckých kroků. U nepříčetné prababičky, která v největším vedru opakovala jednotvárně: „Přikryj mi tu nohu, aby na ni nefoukalo,“ a do omrzení vypravovala neustále touž strašidelnou pohádku, jak jí nějaká cizí ženská přesypá v noci peřiny. Šťastná prababička, bála se jen zlodějů peřin. Stáňa měl horší obavy. Časná uzavírací hodina jej příliš brzy zaháněla domů, do dusného pokoje, zohaveného zatemněným oknem, které se nesmělo večer otvírat. Žil jako v temné komoře a vyvolával si snímky hrůz. Obě staré ženy chodily spát se slepicemi, Stanislav byl nekonečné noci sám a sám. Visel s tlukoucím srdcem na každém zvuku zvenčí a schnul úzkostí, brzo-li si pro něho přijdou. Jen zaslechl odněkud zdaleka vůz, všemi nervy číhal, nezastavuje-li blízko nich; a když se jízda zpomalovala, nohy pod ním slábly a poroučel duši bohu. Každé zazvonění u dveří mu projíždělo tělem jako vražedný blesk. Za stanného práva nikdo nevěděl dne ani hodiny. Natož člověk, který se jmenuje Gamza. Otec mrtev, sestra mrtva, i toho malého Mítu přišlo varovat nenápadné děvče do knihovny – a to ještě ani nebylo stanné právo. Natož teď. Gamzovi jsou zřejmě určeni k vyvraždění jako tolik odstřílených rodin; nikdo už by se tomu ani nedivil. A on tu trčí uvrtný k nemo-

houcí prababičce – pacienti nad šedesát bylo zakázáno přijímat do protektorátních nemocnic přeplněných vojáky – nemůže se hnout a čeká jako jehně na jatkách. Někdy už si přál, aby to raději bylo. Ať jen přijdou, ať ho seberou a utratí, jen ať se to všechno rychle skoncuje. Lásku neměl, psát nebyl s to – o čem také? Kdyby psal upřímně, co si myslel, vždyť by ho rovnou oběsili. Nebylo proč žít.

Ale pak se ukázalo, že nezvonilo gestapo, že to byla paní odnaproti a chtěla klíč od pudy, a ten brumlavý mužský hlas v předsíni že byl člověk, který přišel měřit plyn – a Stáňa se pokaždé zastyděl a jaksi nepřiměřeně se rozveselil. Chodil za Barborkou do kuchyně a dával se s ní do řeči. Vždyť ho znala, když byl takovýhle.

„Barborko,“ ptal se dost průhledně, „také tak špatně spíš?“

„Kdepak – jako když mě do vody hodí. To víš, jsem přes den utancovaná. Není mně už dvacet.“

„Namáhá tě to s prababičkou, vid’? Je to od tebe velká oběť, Barborko. Ale když je třeba, aby matka s Mítou byli ještě nějaký čas venku.“

Barborka mávla rukou – jí Stáňa nemusí nic vykládat.

„Jen ať si tam zůstanou! Paní by tu všade viděla Helenku,“ Barborce maličko selhal hlas, „a já už si s bábou poradím,“ vyřkla zas pevně. „Jen když mně s ní ráno pomůžeš. Hlavně to obracení. Ale ona už taky není tak těžká, jak bývala, kdepak, je jí půl. Abych řekla pravdu, Stáňo, vždycky jsem na ni hubovala – bodejť ne! bába byla protivná jak činže – ale dneska je lazar, chudák, a řeči vede jako malé dítě. Pořád na mne jen ‚Nellinko, Nellinko‘ – nemůže mi trefit na jméno.“

„A nemrzí tě to?“

„Ale. Aťsi mě volá Kornélie nebo *Symfonie*,“ (Stáňa se usmál) „jen když má dušička pokoj. Ted’ si kolikrát říkám, neškodí, že nám z Krče vrátili bábu. Pořád je na ni co prát a člověk si aspoň nedělá myšlenky. Jen kdyby bylo dost jídla.“

Stáňa se zadíval na starou pracovníci s obdivem. Ano, ano, v tom to bylo: *nedělat si myšlenky*. Upínala mysl k nutnostem života a potom jí nestrašilo v hlavě. Pro péči o jiné zapomínala na starost

o sebe. Vždyť to nebyl žert, žít v takové ohrožené rodině. Mohli ji sebrat s sebou. Barborko, nebojíš se u nás?

Barborka se opovržlivě usmála.

„Co komu souzeno, to ho nemine,“ povídá. „Kdopak by si dělal hlavu. Stejně bude válce brzo konec.“

Němci postupují v Rusku jako diví, mají Krym, Sevastopol padne, to je jasné, von Paulus se dere do srdce Donbasu, Rommel vítězí v Libyi a Japonci, potápěči anglických a amerických válečných lodí, vládnou mořím od Bengálské zátoky až k australskému pobřeží. Ale tady jedna stará šlachovitá pracovnice v pražské kuchyňce klidně tvrdí: Bude brzo konec. Barborko, to si ještě počkáme! Jen když se toho dožijeme.

„Tady to píšou,“ bránila se Barborka a vytáhla z kabely mezi potravinovými lístky aršík špatného papíru. Podala jej Stáňovi. Rozmazané fialové písmo bylo rozmnoženo cyklostylem.

„Krvavé panství nacistického vraha Hitlera se chýlí ke konci –“

„Kdo ti to dal?“ zděsil se Stáňa.

„Ale domovník,“ řekla Barborka pokojně. „Našel to ve schránce. To nic není.“

„To je leták, na to je smrt,“ opáčil Stáňa bez sebe. „Ilegální leták – anebo provokace. Spálit – ale honem.“

Chtěl papír hodit do ohně, ale nebyl tak obratný, aby dost rychle otevřel dvířka sporáku. Barborka mu vzala leták z ruky.

„Hned – jen si to přečtu,“ povídá a rozvážně si nasazovala drátky brýlí za uši. Stáňa byl jako na trní. „A chtěla jsem si to pořádně přečíst,“ omlouvala se, „jenže jsem zrovna škrabala brambory. Myslím si: jen co postavím brambory. Vtom bába něco chtěla a já jsem na to zapomněla.“ četla pomalu, pohybujíc rty, k zoufání pomalu. Stáňa myslel, že se zblázní. Ale styděl se ji vyrušovat. Barborka dočetla, hodila leták do plotny a zasekla za ním dvířka.

„Vidíš, že bude brzo konec,“ otočila se k Stáňovi. Podívala se mu do obličeje a spráskla ruce.

„Ty vypadáš. Jako sedm drahých let. Kost a kůže, a bílý jako plátno. Stáňo, už to vidím, já zase budu muset na výlet.“

„To tak,“ vykřikl Stanislav. „Ani nápad. Barborko, opovaž se,“ zlobil se. „Ostatně nemám ani vindru.“

„Nevadí, já tě založím.“

„Za nic na světě!“

Barborka už jednou za stanného práva podnikla výlet k známým za Prahu. Vrátila se plnější, než odjela. Na břicho si přivázala vepřové, na prsou dovezla dvě hrudky másla, do podšívky zašila mák a sůl. Vrátila se rozzářená jako z vítězné výpravy. Tajemně odvolala Stánu od prababičky a s pýchou mu ukazovala kořist. Ale Stáňa se vůbec nenadchl jejím odvážným podnikem. Neprojevil Barborce vděčnost za to, že se stará, ještě ji rozčileně vyplísnil. To je nápad! Teď, za stanného práva! Co kdyby ji byli chytili! Stojí lidský život za dvě kila vepřového? A co, nechtyli. Jen si pochutnej. Posilníš se. – Barborce zřejmě působilo hazardnickou rozkoš pašovat a napalovat nácky. Ale Stáňovi hořkla sousta v ústech úzkostí. Což přijde-li zase bytová prohlídka a najdou mák? – Nestarej se, já mám dobrou skrýš. A kdyby, ukradnou ho a nebudou o tom dělat řeči. Hledají parašutisty, a ne mák. –

Kde se vzala ta pověst, nikdo neví. Ale celá Praha si teď potichu vykládala, že atentát na Heydricha spáchali parašutisté z Anglie. Mohli si to nechat, dodávali lidé. Podívejte se té hrůzy kolem.

Stanislav, aby se aspoň na chvíli vymanil z dusné atmosféry, jel se vykoupat do Braníka. Změnu místa, změnu místa. Přenášíš svůj vnitřní neklid na vnější pohyb, to upokojuje.

Akáty kvetly, Stáňovy pražské akáty, mámivá vůně se potácela v siném stínu elektrického vozu, jehož okna byla natřena tmavomodrou krycí barvou zatemnění, šerednou jako obaly na cukr. Naštěstí několik okenních tabulí bylo spuštěno v horkém dnu; Stanislav se uhnízdil u jedné z vyhlídek v poloprázdném voze a odstěhoval se očima ven k Vltavě. Musil si vzít černé brýle proti prudkému slunci, proti jeho mosazným úderům do lazulitové hladiny; a Praha druhého břehu, krásná až k pláči, míjela před ním na mírných návrších ve všech svých jemných barvách kamene, měděnky a prejzů, omytých dešti, vybledlých sluncem, impregnovaných sazemi práce i mlhou večerů v zámeckých zahradách.

Strhneme z Hradčan špinavý haknkrajclerský hadr, vykřikl Gottwald z Moskvy. A vida, už nacistům vlajka zplihla na půl žerdi – smutek za Heydricha. Tramvaj minula Smetanovo muzeum nad zpívajícím jezem a Stáňa vzpomínal, jak tam Helenka s matkou chodívaly v neděli dopoledne na přednášky profesora Nejedlého a vracívaly se takové svátečně rozjasněné. Helenka už není, Nejedlý je v Moskvě (tak nadějně mluvil ze Slovanského sjezdu); a ta vrba na Novotného lávce si podnes rozčesává své zelené vlasy, lehounce zaclánějíc vyhlídku. Jaké to město, myslil si Stanislav nejméně potisící, jaké město! Ten smysl pro rozměr! To souznění věků. Románské hradby, gotické jehly a jemně kroužené brože barokních bání si odpovídaly v hudebním souladu, právě jako sklon palácových střech a kadeře zahrad stoupajících po svahu. Královská Praha není ani zdrcující, ani titěrná. Je vznešená i lidská, je překrásná, je k pomilování. Je právě taková, jak je třeba tomuto strmému, ale nevysokému návrší, s nímž Hrad a chrám jsou jedno tělo, a této hluboce zamyšlené a melodické řece. Mostní oblouky se nad ní pjaly v rytmu dokonalých časoměrných veršů a svatí kráčeli nad vodou; půvabné staré mlýny vybíhaly na břeh; protáhlé ostrovy ležely na Vltavě jako plovoucí kytičky. Praha nevydaných pražských povídek opět hovořila k Stáňovi. Ty město měst, říkal si. Snad zahynu jako sestra, ale jen ať zůstane naživu to město a mluví česky.

Když přestoupil u Národního divadla, obklopeného atmosférou, kterou se ani heydrichiádě nepovedlo zničit, oním zvláštním, českým, společným ovzduším nesdělitelným jakémukoliv cizinci, ovzduším utvořeným ze smetanovského génia, z balady o požáru a z legendy o tom, jak národ si své shořelé divadlo znovu postavil, když se Stáňa nadýchal vůně akátů a lip ze Slovanského ostrova a sedmnáctka ujížděla kolem vyloupeného Palackého pomníku (Němci odstranili postavu historikovu a Múzy chtěli roztavit na kanóny), už od bývalého Podskalí bylo znát, že je to jiná, lidovější, otužilejší Vltava, řeka rybářů, vodárenských dělníků a ledařů, průmyslová a sportovní Vltava, střežená špalíry topolů, tím pivovarským stromem.

Smíchov a Zlíchov mocně dýchaly na druhém břehu ze svých uhelnatých a zvápenatělých plic. Jícny komínů se podobaly píšťalám průmyslových varhan; a všechno to hraje pro nacisty a jejich válku – nevzal by člověka čert? Kouře v slunci se předly jako bílá bavlna a jako šedý aksamit a jako opalizující hedvábí. Stoupaly z komínů jako dech spousty lidí, jako nesrozumitelné myšlenky. Stáňa, bůhvíproč, si vzpomněl, jak mu kdysi vypravoval přítel z mládí, Ondřej Urban, že díváme-li se od země komínem vzhůru k nebi, je na obloze i ve dne vidět hvězdy. Podivná věc, čarovná. Komín – kominterná – nezodpovědně snil Stáňa. Snad i na vteřinku zdříml, omámen sluncem – následek strachy probdělých nocí. Sedmnáctka odbočila na chvíli z nábřeží do podolských nezajímavých ulic. Stáňa sňal černé brýle a obrátil se od okna do vozu.

Žhavé otazníky a červené mžítiky se mu měnily před očima po prudkém slunci. Oči se přizpůsobily přítmi vozu a Stanislav spatřil naproti sobě dívčí tvář, která ho zabořila něčím povědomým a zároveň mu byla milá. Kde jen už jsem ji viděl? Při něčem těžkém. Aha, tehdy, jak zatkli Helenu. Přišla varovat do knihovny, abychom odvezli Mířu. Tehdy byla zaklubaná do šedého válečného kabátku, rádiovku měla staženou přes uši. Vyloupala se z nevzhledné slupky v dnešním svátečním vedru, které by se lépe hodilo k lidovým veselícím než k hromadným popravám, a seděla tu vedle nějakého staršího muže prostovlasá, s hustými mladými kadeřemi kolem jemné hlavy a v těsné, bílé, seprané blůzičce. Bylo to nenápadné, ale půvabné děvče a Stáňa by ji byl užuž vděčně pozdravil. Ale v tu chvíli mu dala maličké znamení očima, že se neznají. Žije, je na svobodě, to je dobře! Stáňa se k ní tedy nehlásil a jeli proti sobě jako cizí. V Braníku vystoupila. Zároveň s ní se zvedl ten starší muž. Byl přepadlý a neholený, s nevyspalýma očima. Stanislav je zahlédl, jak spolu stoupají do branických schodů, a ztratili se v procesí lidí. Električka odvezla Stáňu na „Mlýnek“.

Kdysi dávno, ještě za první republiky, mladý Vykoukal se jezdil koupat s urostlou Růžou Urbanovou, nyníjší paní Häuslerovou,

do těchto lidových lázní, a ji tehdy trápilo, že „Mlejnek“ není dost *mondénní*.

Bylo tu plno jako kdysi. Děti křtěné Vltavou milují vodu a slunce a ani stanné právo jim v tom nezabránilo.

Voda, voda, živá voda. I kdybys nechtěl, smývá z tebe černé myšlenky a vyměňuje ti duši. Potopil ses do Vltavy starý a vynoříš se mlád; starosti jsi odložil se šaty na břehu; cítíš se svěží jako bůh; je to obrození organismu; krev v tobě jiskří pod hladkou pleť, tělo máš líbezně souvislé, zároveň silné i lehké, duši stříbrnou, zelenou, zlatou, blankytnou, podle toho, jak se mění světlo v řece. Všechny hlavy plavců nad vodou měly týž bezmyšlenkovitě šťastný výraz. Vesele se šklebily proti slunci. Dospělí chlapci se vraceli na „Mlýnku“ do dětských let a šťuchali se a stříkali po sobě jako kluci.

Ale hromada nehybných těl, slunících se na písku, ležících v různých polohách jako pobitá, odrazovala Stáňu. Ne, na prkna se mu nechtělo. Vypůjčil si u přívozu lodičku, lehl si do ní s tváří k nebi, občas líně zavadil o veslo, aby ho nesnesl proud, a dýchal vltavinu. Vonělo v ní slunce nad řekou, ozón, ultrafialové paprsky; do toho ostře vpadal dehet lodí, a dech jasmínu a kopru z branických zahradnictví se nesl nad vodou jako připomínka země; ale zejména pila u řeky, ta voněla! Horce voněla jako horská paseka v slunci. Voněla mízou a pryskyřicí, silicemi a terpentýnem, voněla zdravím země, jádrem dřeva, lesními vzpomínkami, z branické pily voněla Šumava. Němci pokáceli temné jedle, jinošské modříny, mužské buky v pohraničních hvozdech, splavili dříví po Vltavě, jejíž prameny nám odřízli do říše. Duše horských stromů se hlásila nad smetanovskou řekou. A pila skřípěla zuby, otřásala se, řinčela, vyhrožovala. Zbraslavský břeh jí odpovídal kovovou ozvěnou až odněkud ze zlíchovských továren a rachoty železnic a pískotem lokomotiv pod barrandovskou skálou.

Stáňa měl jako dítě takovou rozkládací knížku s tuhými podlepovanými obrázky. Jmenovala se: „Naše doprava.“ Věru, právě tak dětsky podrobně vypadá barrandovský břeh. Důležitý vláček si to hasil po trati nad řekou, hulil jako fajfka a nadělal plno kouře a rá-

musu; nad ním se províjela auta zatáčkami k filmovým ateliérům; o poschodí níž, přímo u Vltavy, ujížděly proti vlaku s otřásáním těžké nákladní vozy po zbraslavské silnici. Na mou duši, i vltavský parníček zrovna plul do Chuchle, veseloherní parníček z idylických výletů s Vlastou. Brázdil vody, jak se říká v námořnických románech. Kolo s lopatkami se otáčelo, voda kolem něho stříkala a pěnila se, za pěnou se rozbíhaly dvě dlouhé rýhy. Vlnění se citlivě sdělovalo po hladině. Na „Mlýnku“ už čekali na vlny. Lodičky a plavci se přiblížili pohoupat.

Parníček odjel, vlny doznívaly, lidé se vraceli ke břehu. Jenom tamhleta osamělá ženská hlava nad vodou – vypadá jako zajíc ve svém ušatém šátku na babku – netroufala si plavkyně nad své síly? Nevydala se příliš daleko? Patrně si chtěla odpočinout na ostrůvku proti „Mlýnku“; ale jako by jí docházel dech; snad nepolyká andělíčky?

Stáňa byl několika rázy vesel u ní. „Chyťte se,“ křičel. Ale to jí ani nemusil říkat. Tonoucí se chytá i stébla, natož loďky! Chytila se rámu oběma nahými pažemi a byla už zase klidná. Jen se trošičku udýchaně usmívala. Zato Stáňa se nemohl vzpamatovat úžasem. Tak ono je ještě jiné nebezpečí než gestapo, pomyslí. A zdravý mladý člověk může zahynout i jinak než nacistickou rukou. Divná věc, to zjištění jako by ho vzpružovalo.

„A já jindy plovu docela slušně,“ omlouvalo se děvče v červeném ušatém šátečku. Proud jí podnášel nohy pod lodičku. „Ale dnes jsem byla trochu unavena nebo co.“

„Odpočinete si,“ řekl Stáňa s laskavou energií vzbuzenou vodou a sluncem. „Pojďte, já vás svezu,“ pomáhal jí do loďky.

Šťastně se tam vyškrábala, člun se zakymácel, nacákala kolem sebe jako hastrman. Usedla na přídi, zkřížila štíhlé nohy, odvazovala promáčený šáteček. Potřásla vlhkými kadeřemi, rovnala si je po žensku nad čelem a trochu provinile se usmívala. Stáňa se na ni teprve teď pořádně podíval.

„Bože, to jste vy!“

Kolikrát vzpomněl na děvče, které přišlo varovat do knihovny, ale nebylo po něm slechu ani dechu. A dnes ji potkává už podruhé. Jako naschvál! Stáňa se rozhlédl kolem dokola, byli sami dva uprostřed řeky.

„To jsem rád,“ řekl upřímně. „Aspoň tady vám smím poděkovat, že jste tehdy –“

„O tom se nemluví,“ přerušila ho hbitě. „Seznámili jsme se tady na Mlejnkú, že?“

„Rozumím,“ odpověděl. Vesloval chvíli mlčky. Nevezl ji k ostrůvku ani k plovárně, jeli uprostřed řeky, kde nikdo neposlouchá. Lodička plynula, vesla šplouchala ve vodě a letní krajina nad řekou se plnila dívčí přítomností. Nebylo to povyroslé děvčátko, jak se mu zdálo tehdy v knihovně, byla to mladinká dospělá žena s dlouhýma jemnýma nohama a s poupaty prsou pod mokrým trikem, jak lnulo k tělu. Stáňa se mračil a vesloval.

„Ale na něco bych se vás přece rád zeptal,“ ozval se. „Snad víte něco o Helence? O mé sestře, která už nežije. Pochopte, co by to pro nás znamenalo. Vždyť ani nevíme, jak se to stalo, kde ji zatkli, nic. Přišlo to všechno tak náhle.“

Dívka držela hlavu zakloněnou trochu dozadu, na očích jí bylo znát, že si uvědomuje a zapamatovává každé pronesené slovo. Snad už to byl trénink. Nevelké, jiskřivé modré oči jí svítily zevnitř, ne odrazem vnějšího světla – aspoň tak se zdálo Stáňovi.

„Bohužel jsem vaši sestru neznala,“ odpověděla jemným a oddalujícím způsobem, „nejsem zasvěcena do toho případu. Jenom jsem slyšela, že ji zatkli někde na Vinohradech u pacienta, který tam žil v jedné rodině pod cizím jménem a těžce se rozstonal. Bylo mu zle, vzkázali pro Helenku, Helenka přiběhla.“

„Já ji zrovna vidím,“ dojatě prohodil Stáňa.

„Šli po tom člověku a ji sebrali s sebou. Při vykonávání lékařské povinnosti. Je mi líto,“ dodalo děvče srdečně, „že jsem Helenku neznala. Každý říká, jaká byla báječná. Jaká byla veselá a statečná, a že ji měli všichni rádi. Říkali jí sluníčko.“

Stáňa mlčel, pustil vesla, nechal je plynout podle lod'ky a zíral před sebe.

„Bud'te tak laskav,“ vyřkla dívka s něžnou opatrností, jako by ho budila ze spaní, a hezky se na Stáňu podívala, jako by ho odprošovala za to, co teď řekne, „neotočil byste k plovárně? Jen kousek a já bych už doplávala.“

„Už se vás nebudu na nic vyptávat,“ honem sliboval Stáňa. „Počkejte ještě chvílku. Kdybyste věděla, jak jsem v těch strašných časech sám.“

„Sám?“ protáhlo děvče. „Je u nás přece tolik dobrých lidí.“

„Jenže se dnes jeden druhého bojí.“ Stáňa se k ní vyklonil. „Prosím vás, povězte mi pravdu: je ve vás také taková hrůza? Snad je hanba, že vám to přiznávám, já, starý chlap, ale teď trpím strachy jako zvíře,“ vyslovil tiše s onou naprostou, až nemožnou přímostí Gamzovic dětí. „Každé auto – Každé zazvonění – Polykám Hysteps a neusínám. To už je úplná psychóza.“

Dívčí modré oči se nad ním zarmoutily.

„Ale to byste byl právě tam, kde nás chtějí mít,“ řekla Stáňovi s prosebnou výčitkou. „Tu radost jim přece neuděláte. Člověk se tomu musí vzpírat. Přece se neoddá celý národ melancholii. Pak by nás určitě oddělali.“

Stáňa pokrčil rameny, spustil ruce do klína a zadíval se před sebe.

„Pozor, veslo!“ zvolala dívka.

Přesedla k Stáňovi a zastrčila je do vidlice. Veslovala jedním, Stáňa druhým. Jen tak hladili vodu.

„Jak by bylo krásně,“ vzdychl Stáňa.

Dívka k němu plaše vzhledla.

„Já jsem se jich nejdřív také tuze bála, když přišli do Prahy,“ těšila Stáňu. „Ale vztek jsem na ně měla ještě větší. Na strach je jediný lék, věřte mi: něco proti nim dělat.“

„Teď, v téhle době? To by bylo šílenství.“

„Proč,“ namítala tenkým stříbrným hláskem. „Sbírají nevinné lidi stejně jako ty, co u nich mají nějaký vroubek. Tak co?“ hodila hlavou.

„Když někdo *vybouchne*,“ a za tím nečekaným žargonovým slovem vyvstalo jakési spleť, Stáňovi nejasné prostředí, připomínající Helenku, „ať to aspoň stojí za to.“

Stáňa zavrtěl hlavou.

„Nač si něco namlouvat. Jsme tady proti nim bezmocní.“

„Není pravda.“

„Naopak, ještě jim pomáháme. Podívejte se tamhle Zlíchov, jak hulí. Pracujeme na ně, jen to hučí.“

Děvčete se jeho slova zřejmě dotkla. Odsedla maličko a její rychle schnoucí vlasy jako by se načepýřily.

„Bez starosti,“ řekla uražena. „Čeští dělníci se prací nepřetrhají. A když zhavaruje německé letadlo, protože vypadl šroubek, a když na ruské frontě selže puma, vyrobená ve Škodovce, a když se u nás vyšine vlak s výbušninami, ono to nepřijde do novin. Vy o tom opravdu nic nevíte? Ani o tom jste neslyšel, že jsou také Češi, kteří vytáhnou na gestapo revolver, když si pro ně přijde? Opuštěte, mluvím skutečně s mladým Gamzou?“

Stáňa se po uši začervenál.

„V tom to právě je. Vždyť vám to říkám,“ zakoktal. „Schází mi kuráž, jakou měli otec i sestra. Jsem po matce. Mám její nervy. V tomhle jsme byli rozpolcená rodina. Měli jsme se s Helenkou opravdu rádi. Ale nikdy mě do ničeho nezasvěcovala, protože věděla, že bych jí to vymlouval a že se mnou nic není. Počkejte, měla úplně pravdu. Vždyť já se stydím před tátou a Helenou, že ještě běhám po světě. A já už jsem se kdysi pokusil o sebevraždu – pro hloupost, to dnes uznávám – Ale nepovedlo se to,“ dodal, jako by se omlouval. „A to je zvláštní, dnes nemám odvalu ani k sebevraždě.“

Děvčátko sprásklo ruce.

„To by tak scházelo! Vy mluvíte. Takový zdravý nadaný člověk. Stáňo, národ vás potřebuje. Je nás tak málo. Každé duše je škoda. Opuštěte, ale směla bych vám něco říci? Vy se příliš obíráte sám se sebou. Kdybyste dostal úkol, musel byste se soustředit na to, abyste ho splnil, a na pozorování svých stavů byste neměl kdy.“

„Úkol, prosím vás, jaký úkol. Nejsem ani v Sovětském svazu, ani v Anglii, abych šel jako voják, a co tady. S tajnou vysílačkou neumím zacházet.“

Stáňa měl jakousi povšechnou a mlžnou představu, že všechna ilegální činnost záleží v tajné vysílačce.

„Budit v lidech naději,“ tiše vyřkla dívka. „Toho je teď zapotřebí jako soli. Vždyť to vidím na vás.“

Stanislav si vzpomněl na Barborku a na leták. Zdál se mu psaný přehnaným a bombastickým způsobem, pokud byl s to, aby jej v rozčilení přeletěl očima. Ale na Barborku leták působil. Barborka se letáku dovolávala. Ano, potvrzoval její víru v dobré konce a pomáhal jí žít.

„Nebude věčně stanné právo,“ mluvilo děvče. „Ani nacisté tu věčně nebudou. Podívejte se Heydrich. S jakou slávou přijel na svatého Václava, a co z něho je dnes.“

„Jenže co to stálo krve! A ještě bude stát!“

„Ale nakonec všechny ty nestvůry půjdou k čertu. Žádný strom neroste do nebe. Sověty vyhrají, to přece ví od vítězství před Moskvou každé dítě, bude u nás dobře. Měl byste to lidem napsat. Já o vás vím, že umíte hezky psát.“

„Od koho?“

Stanislav se mračil proti nízkému slunci nad vodou.

„Od gestapa, od koho jiného,“ zlobila ho dívčina. „Ne, vážně, po vás nejdou, vy byste byl dobrý,“ promluvilo z ní zase ono tajemné prostředí, které Stanislava zároveň lekalo i přitahovalo. Tvář se mu bezděky vyjasnila při zmínce o tom, že po něm nejdou.

Modré oči to viděly a stříbrný hlas dodal jako mimochodem:

„Tenkrát s tím hošíčkem, to byl, myslím, také planý po plach. A co, venku je teď hezky, ať tam pro jistotu zůstane a po stanném právu se vrátí. – Tak my jsme známost z ‚Mlejnků,‘“ dořekla dívka vesele na rozloučenou, „a v pátek v půl sedmé máme spolu dostaveníčko na Novotného lávce. Rukopis na vás ještě nebudu mámit.“ (Zpozorovala, že si Stáňa oddychl.) „Zatím se přeptám, co a jak by

od vás potřebovali, a v pátek si to povíme. A kdyby něco, přijdu do knihovny vrátit knihu.“

„Vy jste skutečná Anděla. Jmenujete se přece Anděla Pechová? Všiml jsem si toho na výpůjčním lístku. Odpustíte, ale je to vaše pravé jméno?“

Dívka se smála.

„To se přece neptá. Ale opravdu se tak jmenuju. Přece by mně nevybrali tak hloupé krycí jméno. Také je nepotřebuju. Nic neznamenám. Jsem docela obyčejná zubní asistentka u doktora Tomka v Myslíkově ulici. Kdybyste mi potřeboval něco sdělit, může vás beze všeho rozbolet zub. Já každému otvírám.“

Líbánky

Václav se vrátil z odpolední směny z Poldinky a nyní lakovali s Blaženou nábytek. Co se našetřili a nasháněli, než jej dostali! Před válkou nestačily peníze a za války nebylo zboží; je to svízel s výbavou, když se berou písárka s valcířem. Ale kde se lidé mají doma rádi, všechno jde. Blaženina matka jim vyklidila v havířském domku světničku; stál na stráni plné ovocných zahrad a z oken byla krásná vyhlídka přes kadeřavé koruny stromů na kostel uprostřed lip, na kostelíček svaté Markéty, kde měli předevcířem svatbu. Myrtový věnec visel ještě svěží přes rám hornického svatého obrázku, malovaného s červenými a blankytnými rouchy svatých na černém skle; z druhé strany Blažena zastrčila za obraz svěcené kočičky z Květné neděle a navlékla přes ně věneček z Božího těla, už uvadající. Byla pobožná a milovala krásu světa v procesích pod širým nebem, v oblacích kadidla, v houpání baldachýnu, v květinových lupíncích, které rozhazovaly po cestě bílé a růžové družičky, v světlech a v hudbě a v zvonění zvonů. Měli krásnou svatbu, i když padla do takových těžkých časů, a starý pan farář Štembera – Blažena k němu chodila už jako školačka na katechismus – pronesl k nim nezapomenutelná slova o lásce a věrnosti, než jim svázal ruce a než vyměnili prstýnky.

Hle, jak se lesknou novotou, na Blaženině snědé ruce a na veliké ruce siláka valcíře, když teď dělal tu práci k smíchu se štětečkem, namočeným do bledě zeleného laku.

Byl to urostlý hoch smělých i přesných pohybů, jak bývají chlapci z hutí, zvyklí zacházet s ohněm a s kovy; Blaženu dovedl vyzvednout do povětří jako pírkó, světnička na něho byla kapku malá, ale zato jaká to byla rozkošná světnička! S růžovými záclonkami, které si Blažena obarvila v „Duze“ k světle zelenému nábytku, bude pokojíček vypadat jako druhá zahrádka. Škoda, že růžové záclonky teď hyzdilo zatemnění. Byl večer, trochu dusno, pokojíček ostře voněl terpentýnem fermeže a apreturou povlaků – i když je s maminkou bílily na zahrádce – a zkrátka takovou čerstvou a přípravnou novo-

tou, jako právě u mladých manželů. Chvilí se líbali, chvíli pracovali; Václav přitom vypravoval novinky z Kladna.

„Tak mlynář Horák i s rodinou a všichni Stříbrných sedí ve vězení v Kladně, žena jednoho dozorce to říkala Pepíkovi z naší party.“

„Chudáci,“ litovala je Blažena, vždyť je všechny znala. „Tolik nevinných lidí. Prosím tě, co může starý mlynář za to, co dělá jeho synovec v Anglii. Že by se Pepík Horáků vrátil jako parašutista – já tomu moc nevěřím.“

„A kdyby,“ dodal Václav. „Přece nebude tak hloupý, aby přespával u příbuzných a ukazoval se v rodišti, kde ho každý zná, to dá rozum.“

„Zaplat' pánbůh, že máme za sebou tu prohlídku,“ oddychla si Blažena. „To bylo letos pěkné Boží tělo! Ještě dobře, že se to odbylo před naší svatbou – představ si, kdyby bylo gestapo přišlo předevčírem. Ale to ti řeknu, že si mohli nechat celé to nadělení. Jedna potvora nestojí za tolik lidských životů.“

„Což o to,“ povídá Václav, „neškodí, že je po něm. Jenže si to mohli schovat na příhodnější dobu, až Rusové Němce poženou. Pak bychom tu měli jinší postavení.“

„Mně jen pořád vrtá hlavou,“ řekla Blažena, „kdo to mohl udat na gestapo. Už v devětatřicátém se oba chlapci Horákovici ztratili a nikdo ani muk a najednou –“

„Peníze, děvče, peníze,“ prohodil Václav, naznačuje je do dlaně. „Nezapomeň, že byla vypsána odměna, a jaká!“

„Ne,“ vykřikla Blažena rozhořčeně a odhodila štěteček, jímž pracovala, „nemohl to udat nikdo z Lidic. Nikdo by si to nevzal na svědomí. Přece jsme se tu vždycky dobře snášeli –“

„Katoličky a sociální demokraté, vid'?“ šibalsky prohodil Václav. Využil chvíle, kdy Blažena ustala v práci, a nahnul k sobě její krásnou snědou hlavu. „Už toho necháme, ne? Politura jako led. Do zítřka uschne a budeš mít kredenc jako zrcadlo.“

„Ještě na chvíli vyvětrám, je tady jako u lakýrníka.“

Blažena zhasla světlo, vytáhla zatemnění a otevřela okno. Opatrně je otvírala, aby nepoškodila višňovou větvíčku, která jim rostla do okna. Odhrnula ji, jako odhrnujeme vlasy z čela milému člověku;

větvička se pružně pohnula, listí důvěrně zaševalilo; proud zelené noční svěžesti, voňavé jasmínem, koprem a růžemi, vtékal rychle a úplně tiše do pokoje. Václav šel k oknu za Blaženou, vzal ji kolem pasu a vyhnuli se spolu do noci.

„To je hvězd!“

Mluvili potichu, jenom dýchali slova, aby nikoho neprobudili. Hodina před půlnocí za dvě po půlnoci, říkává tatínek horník. Má zítra ranní směnu, maminka bude vstávat na sena, revmatická babička s bolestmi v kloubech dřímá jako na vodě. Zato čtrnáctiletá Věna spí, jako když ji do vody hodí. Za chvíli se oči přizpůsobily a rozeznávaly nejen jiskření Mléčné dráhy na nebi, také různé druhy zemské tmy, vzdušnější, oblou tmou stromů, hranatou, hutnější střech, helmici kostela, mdlý tuhový lesk rybníčku. Havířská vesnice spala v údolince jako v boží dlani, pod křídly pahorků. Tak blízko průmyslových měst, a přece jako schovaná před světem. Po výhni hutí, po uhelném prachu nedalekého Kladna ani památky.

„Cítíš sena?“

„Tady je jako v ráji,“ tlumeně vyslovil Václav.

(A to je co říci od chlapce!)

Nebyl zdejší, byl buštěhradský rodák, zrovna tři dny tu bydlel s mladou manželkou. Blažena blízko něho dýchala čaromoc červnové noci. Líbezný chlad jí koupal dívčí hlavu, mladé mužské tělo na ni zblízka vyzařovalo do tmy. Jako by v ní vzklíčilo plno nových, jemných, živoucích kořínků, teprv tou láskou k Václavovi vrůstala do krásy světa, do jasmínů a růží v zahrádkách, i do toho jasmínu hvězd na nebi, do tajemné bytosti svého spícího rodiště, s větvemi štěpů, s rukama lidí, se srdcem kostela, s hlavou školy – jednou tam bude posílat své děti – jako by Václavovi z oka vypadly – strašně je bude mít ráda. Jako by se jí objevily překrásné souvislosti všeho na zemi, ale nedovedla to vyjádřit; cítila jen, jak se v ní duše šíří a jak v ní stoupá snad báseň beze slov a snad nevyřknutá modlitba k chvále života.

„Pojď,“ řekl Václav, tiše přivíraje okno, a zvedl ji od země jako pápěrku.

Mladí manželé blaženě usnuli a spali a nic nevěděli o světě.

Blažena zaslechla v polospánku zuřivý psí štěkot pod oknem. Byl to jejich Brok. Co dělá ten pes? Když nepřestával, Václav potmě vstal a šel se podívat. Vtom někdo jako blázen zaburácel na domovní dveře. Venku křičely hlasy do Brokova zběsilého štěkotu, na síňce zadupaly kroky; bota kopla do dveří, něčí ruka zprudka rozsvítila a najednou byl pokoj plný vojáků. Blažena zvedla hlavu z podušky jako u vidění; potom si s posunkem rozhořčené nevole přetáhla peřinu přes hlavu a otočila se hlavou ke zdi. To se jí jen zdálo, byl to jen strašný sen. Prohlídku přece už máme dávno šťastně odbytou.

Vojácké ruce s ní strhly peřinu. Zděsila se, hrozně se před chlapy zastyděla ve své kvítkované noční košili, dopadla rovnýma nohama na podlahu, zlekaným a rozpačitým hmatem se chytila za Panenku Marii, kterou nosila od malička na řetízku okolo krku, a vskočila do županu.

„Václave, to nic,“ vykřikla na muže.

Mladý valcír, když uviděl, jak ti holomci zacházejí s jeho manželkou, zrudl, žíly mu naběhly na čele, napjal pěsti a už by byl šel na vojáka, který strhl peřinu z jeho Blaženky. Hrozila se, aby Václav nic neprovedl, aby mu za to neublížili. „To nic,“ volala na muže hlasem, který se snažil být statečný, a naschvál se dotýkala přízvukem vetřelců, aby slyšeli, že se nebojí, že si není vědoma ničeho zlého. „Všechno se vysvětlí, uvidíš.“

„Alles wird erklärt werden,“ přeložil civilista s odulým obličejem potměšile vojákům. Rozkročil se, vytáhl obočí a spustil na mladé manžely ohavnou sudeťáckou češtinou: „Vy arcit' víte, co se stalo, čím jste se provinili.“

„A co jsme udělali?“ ozval se Václav.

Koupil za to od vojáka pažbou, až se mu v očích zajiskřilo.

Blažena sykla bolestí za Václava a zakryla si tvář rukama.

„To se dozvíš,“ řekl mu civilista a divně se usmál. „Dělejte, ať jste hotovi. Dávám vám deset minut. Jdete na výslech do *místní školní budova*. Peníze a šperky si *vemte s vámi*,“ dodal s nafoukanou lebdabylostí, „my vám to tady nebudeme hlídat. Kde máte spořitelní knížky?“

A už se voják hrabal v zásuvkách.

„Kam jste schovali potraviny?“

Neměla ve světničce ani kůrku, vařila u matky.

Ale to mu, pacholkovi, přála, že se přilepil svou šupáckou uniformou k čerstvě lakované kredenci.

Když si brala ze skříně mezi okny kabát, Blažena postřehla, že naproti u sousedů svítí a vojáci že vyhazují otevřeným oknem prádlo na cestu. Rabujou, pomyslila právě tím slovem a hrůza pokolení, stará historická hrůza z Braniborů v Čechách, ji obešla.

Už je vedli všechny ze stavení. Václava a Blaženu, mladé milence, kteří se spolu před chvílí dívali na hvězdy, tatínka havíře a ustaranou maminku, sestřičku Věnu, čtrnáctileté dítě, drkotající zuby zděšením, i revmatickou babičku, která nemohla na nohy. Ale s sebou musela. I posadili ji pochopové na židli a tak ji nesli. Když ten podivný průvod překročil práh, Brok zavyl novým, nezvyklým hlasem, hrozivě vyjekl a skočil jednomu z vojáků do obličeje. Třeskla stručná rána; ženy vykřikly; pes povolil v nohou, svezl se na bok a jeho původní mocný a hněvivý bas se změnil v žaluplné ňafání. Sláblo a přerývalo se, jak se vzdalovali od rodného domku, až umlklo.

„Bročku,“ plakala Věninka. „Můj zlatej Bročku.“

Jako dobytek na trh hnali na náves zburcované rodiny. Lidé přicházeli nedooblečení, jak to na sebe jen tak hodili, omámeni spánkem, ohlušení ranami do dveří, jako by tomu posud nevěřili, jako by je tlačila můra. Smutně se poznávali v prvním přízračném svítání; sousedka kradmo kývala na sousedku. Děti nahlas upozorňovaly: „Maminko, Frantík je tu taky.“ Muži mračně mlčeli. Mladí a staří, dospělí a děti, šestinedělky s nevinátky na rukou, belhavé babičky a bezzubí dědečkové, celá obec tu byla, pan starosta i pan farář, nikoho nevynechali, v staveních nezbyla živá duše. Jen hutníci, kteří měli noční směnu, se posud nevrátili.

„Ženy s dětmi do školy! Muži zůstanou zde!“

Toho se Blažena nevýslovně polekala. Jak to? Nejdeme na výslech spolu? Vždyť přece říkali Václavovi – Vzala ho oběma rukama okolo krku: Já se od tebe nehnu. Ale zas voják pažbou; jako ďáblem posedlí

vrazili mezi lidi, trhali rodiny a rozháněli. Psi štěkali, krávy bučely, vyplašená drůbež s potrhkým kvokáním vyletovala do povětří. To bylo boží dopuštění! Netrvalo dlouho, ženy s dětmi se ocitly docela samy v moci neznámých mužů.

U dveří do školy stál voják s kufrem. Jak ženy vcházely, odbíral jim šperky. Ale nic nezapisoval. Nic nedostaly do ruky.

Šperky chudých! Rodinné památky a památky z cest, barevná kronika, zaznamenávající sváteční dny, kdy život měl lesk, svatby a křtiny. I s těžce vydělanými korunami se člověk nerad loučí. Ale nakonec jsou jedna jako druhá, otřelé tolika lhostejnýma rukama, škaredé protektorátní peníze, a přijde čas, kdy přestanou platit! Zato šperky. Mají každý svou osobitou podobu jako lidé. Modrooký prstýnek z lásky se dívá upřímným pohledem milého; kulatá starodávná brož má obličej nebožky tety, která ji nosívala v kraječce pod bradou na Štědrý den; chřestivé růžové korály, s tou cizokrajnou vůní, vypravují o strýčkovi lodním kuchaři, který udělal kolikrát cestu kolem světa. Tuhle černou Panenku Marii čenstochovskou přivezl táta jednou malé Blažence z havířského sjezdu v Polsku. Matka jí zavěsila medailónek na řetízku kolem krku, aby ji zázračná černá Panenka Maria chránila všeho zlého. Esesák nyní Blaženě strhl řetízek z těla, ještě teplý, vhodil jej do kufru a stáhl jí z prstu manželský prsten. I ten jí vzal. S prstýnkem od Václava se přetěžko loučila. Takový nový, takový vzácný, bez poskvrnky, takový milovaný. Uvnitř kroužku bylo vyryto datum sedmého června devatenáct set čtyřicet dva. Nosila jej právě tři dny. Zazvonil dobrým zlatem o vesnický poklad ženských památek.

Ale co ženám – brali i dětem. Věna Málků dostal od kmotra k biřmování staré cibule – sem s nimi. Což, to ještě nic není. Věříte, že se vojáci nestyděli brát malilinké křestní náušnice děvenkám, které se ještě chovaly na rukou a neměly z toho rozum? Náušničky byly jako blešky; matky je honem otvíraly samy, aby na dítě nesáhla prašivá šupákova ruka, aby mu snad nenatrhla ouško. Ale ruce tvrdé od práce se matkám třásly rozčilením a nešlo to dost rychle; malé děti

křičely. Škola, kde se jindy zpívalo, otřásala se pláčem. Co tomu řeknou tátové, jestli děcka uslyší? Kde jsou naši mužští? Co je s nimi?

Bože, to byla noc! Nikdo nemohl usnout v takovém rozčilení. I ta nemá tvář to cítila. Kejhání hus a žalobně bučení dobytka plnilo neklidný vzduch.

Svítá, bude ráno. Kdo nakrmí Stračenu, kdo jí podestele? Uvykla čistotě jako slečinka. Pod okny školy se obracely kroky stráží. Kdy už to bude? To je věčnost! Takový výslech je sice těžká věc, všechny to věděly, a v těch, které chovaly slepice načerno a schovávaly mouku, byla malá dušička. Ale jednou se přece musí vysvětlit tohle oblundné nedorozumění! Už je světlo, už je den. Ty děti aby zůstaly rovnou ve škole.

„Jestli dnes bude.“

„To víte, že ne. Vždyť by neviděly na oči.“

„Chudinka, podívejte se ho, usnul.“

„Mají ty děti mládí! My v jejich letech skotačili –“

„Ale ještě je mi při všem milejší, že je mám u sebe, věřte mně. Nechat je samotné, já bych o ně uschla strachy.“

„Počkejte! Něco jede.“

Kolik nákladních aut s plachtami z nepromokavého stanového plátna, se zažloutlými slídivými okýnky, zastavilo před školou.

„Auf! Auf!“⁵³ zařval esesák. „Los! Los! Marš!“

Hnali je ze školy po schodech dolů, a než se Blažena vzpamatovala, seděla ve vojenském voze pod plachtou. Výslech žádný nebyl. U školních schodů se povalovaly dětské kočárky. Babičku museli obtížně vysadit na vůz, sama nemohla. Eses naskákali a vůz se hnul, provázen pekelným psím vytím jako kletbami.

Odjezd vzbouřil všechny lidické psy, na život a na smrt bránili své unášené paní, vojáci do psů stříleli, byla to pekelná jízda. Věna si vzpomínala na Broka, její hubené dívčí tělíčko se otřásalo vzlyky jako v zimnici. Blažena s matkou rvaly plachtu, chtěly vidět, volat o pomoc, všechny ženy s nimi. Pokud byly v staré škole, kam zamlá-

53 Nahoru! Nahoru! Pozn. red.

da chodily, kam posílaly děti, pokud je obklopovalo důvěrně známé ovzduší a cítily rodnou půdu pod nohama, dovedly se jakžtakž přemoci a poručit si klid. Ale teď – vůz s nimi ujíždí a koho se dovolají? Uslyší je jejich tátové? Dovědí se, že jim odvázejí manželky a děti? Kde jste, kde jste? Jak odhrnovaly plachtu, povšimly si na návsi dvou velikánských sudů – co v nich asi je? Nač je sem Němci složili? Snad se chtějí opít; ale to přece není pivo; propánakrále, a co tu dělá ten vystěhovaný nábytek? Bože, to je kočárek naší Růženky, ten bílý, určitě; Hronkové se zase zdálo, že poznává svou novou singrovku. Vůz projížděl vsí na buštěhradskou stranu a všude v staveních kramařili vojáci a vyhazovali okny peřiny a šatstvo jako pytle plev. Jako by kolem těch věcí nesvětélkovaly živé lidské vzpomínky, celé příběhy rodů. Půvabná, mírná a spořádaná obec se změnila k nepoznání v rabiátské ležení. Jedinou známou tvář jsi nepotkal. Cizí pohůnci hnali bučící dobytek za kopec. Krávy se plašily, husy kejhalo pod zlodějskými lokty. Nějací chlapi v košilích a helmách vlekli na zahradu slamníky z Horákovíc statku, z toho nešťastného statku, kde to všechno začalo už na Boží tělo. Blažena se najednou zprudka dotkla matčiných prstů, které s ní nadzdvíhávaly plachtu, a vší mocí se snažila odhrnout těžké stanové plátno, vypracovat se hlavou ven.

„Václave,“ vykřikla, „tatínku! Vezou nás pryč. Slyšíte?“ Všechny ženy ve voze se k ní přidaly a volaly každá svého.

Ano, tam stáli, v Horákovíc dvoře, u stodoly, čelem ke zdi, zády k silnici, hlídání vojáky s automaty. Ale nikdo z odvrácených mužů se neozval a vůz odjel.

Byl to Václav, nebyl? Ten třetí v řadě, vysoký, štíhlý, s kudrnatou hlavou. Byl, byl! Ale přísahat na to nemohla. Než si prohlédla těch dvanáct mužů, nebo kolik jich bylo, odjely. A ten kusý obraz, vyškubnutý za jízdy, byl tak děsivě nehybný a němý. Pravda, kdyby sebou byli hnuli, vojáci na ně vystřelili. Možná, že nás ani neslyšeli křičet pod plachtou.

Blažena si s tím ještě dlouho mořila hlavu v kladenské sokolovně na slámě, dívajíc se proti nezvykle vysokému oknu, po kterém zvenčí stékal bezútěšný déšť. Měly žízeň, měly hlad, šedivá šlichta,

kteřou jim roznášely dozorkyně až bůhvíkdý v ohavných *esšálcích*, nenasytila velké ani děti. Ještě dobře, že Blaženina maminka vzala s sebou v poslední chvíli načatý bochníček chleba. Kojícím matkám se zarazilo mléko z rozčilení a nemluvnata, budíce jedno druhé, zoufale křičela v znečištěných plenkách. Neměly kde je vyprat, kde vykoupat děti, kde se umýt. Šaty propocené smrtelnou úzkostí se jim lepily na tělo a pocit nečistoty, lačnosti a nedospání jim stlačoval sebevědomí a dusil myšlenky ve vydýchaném vzduchu. Ale nikdo se jich na nic neptal. Výslech žádný nebyl. Jen je pořád počítali a sepišovali i s dětmi.

Už druhý den je drželi v zajetí a obklopili nevědomostí. Blažena s matkou seděly v Kladně, půl hodiny od svého rodiště, ale co se s ním stalo, neměly potuchy. Blažena se posud nedověděla, co bylo v těch ohromných dvou sudech, které Němci složili na návsi, jakou tekutinu z nich stáčeli a roznášeli po staveních, i do té jejich rozkošné světničky, kde předevčířem lakovali s Václavem bledě zelený nábytek. Nikdo Blaženě nepověděl, nač chlapi v helmách stěhovali slamníky do Horákovců zahrady. Nikdo jí nevysvětlil, že slamníky, opřené o zeď, jsou neobyčejně výhodné. Kulička se zavrtá do slámy a neodrazí se zpátky od zdi na střelce. Aspoň ne hned. Všechno potřebuje čas. Všechno potřebuje čas, a zatím se Blažena v duchu modlila, aby ji Bůh co nejdřív šťastně vrátil domů k otci a k Václavovi, nemajíc tušení o tom, že Lidice, schoulené v údolince jako v boží dlani, se vznesly od země a obletěly na ohnivých křídlech svět, jenž ustrnul.

„Mami,“ povídá Venoušek Suchdolců pomalým, rozšafným hlasem sedmiletého žáčka, „pojď už domů, to nemá cenu. Vždyť je to tady otrava.“

Sousedky se dobrosrdečně usmály, třebaže jim do smíchu nebylo. Děti a blázni mluví pravdu, na mou věru.

V tu podvečerní chvíli pod okny zadupalo, zadunělo, zařinčelo a do sálu vkročilo nejméně šedesát ozbrojených eses. Na hlavách měli kovové helmice, na výložkách blesky, v rukou automaty. Všechny na ně ostaly koukat. I děti otevřely pusy a umlkly. Chlapi jako

hory se rozestoupili vojanským krokem kolem dokola sálu a obklíčili ženy, hrající si s dětmi na slámě. Jeden z esesáků pokročil a promluvil k nim rozkazovačným způsobem stručnou řeč.

„Víte dobře, že jste se dopustily přečinu proti říši.“ (Zase ta stará píseň!) „Odvezeme vás do pracovního tábora. Cesta vlakem bude dlouho trvat. Děti by byly unavené. Vezmeme je do autokaru a tam na vás počkají.“

„Je to pravda?“ zoufale vykřikl vysoký ženský hlas.

„Čestné slovo,“ řekl velitel a nehnul brvou. „Mein Ehrenwort.“⁵⁴ Je to k jejich dobru. Děti, které nyní přečtu, se připraví a předstoupí.“

Chopil se lejstra rukou s prstenem, na kterém byla lebka, a pod svou kovovou helmou, staženou do očí, začal tu bolestnou litanii.

Brejcha Josef –

Pepíček Brejchů! Jeho táta dělal s Václavem v Poldince. Krásný pětiletý hošíček, s očima jako trnky, s vlásy střiženými do rendlíčku, jedináček. Brejchová si ho tak hleděla!

Zaťal pěstičky a křičel:

„Já nikam nepůjdu! Já nechci!“

A s nářkem se rozběhl k mamince a zaryl jí hlavu do klína. Plakal a plakal a rozplakal kolik dětí. Matky jim domlouvaly, bály se, aby jim vojáci ze vzteku neublížili. Člověka jí měla hrůza, vidět ty chlapy jako hromy a ty drobečky. Mařenka Huláková zoufale volala na celý sál:

„To jsi máma, že mě dáš?“

„Jak se na tohle může Pánbůh dívat,“ křížovala se Blaženina babička.

Byly to matky a ženy havířů a hutníků v kolika pokoleních, manželky mužů, kteří přemáhali živly, zemi, oheň a kovy. Pamatovaly důlní neštěstí, pamatovaly výluky a stávky. Byly to málomluvné ženy. Rolnický způsob života v odlehlé farnosti jim vnukal venkovský klid a náboženství je vychovalo k trpělivosti nést svůj kříž. Ach bože, bože můj, vždyť na Blaženinu rodinu také čekala ta srdcervoucí chvíle loučení. S hrdlem zúženým úzkostí poslouchaly, až dojde

54 Moje čestné slovo. Pozn. red.

na Věnu, prožívající zároveň tu bolest znovu a znovu s každyčkou matkou dětí. Vždyť je všechny znaly od peřinek, viděly je popelit se mezi lidickými kuřátky; těžko říci, koho víc litovaly: ty malinké, že z toho ještě nemají rozum, chudinky, anebo větší školáky, kteří to už dobře chápali. S Věnou to bude zlé, spojuje citlivost dítěte s rozumem dospělé, ta si to bude nejtíž brát.

„Frühaufová Věnceslava.“

Vystoupilo děvčátko útlé a krásné, s očima jako černé diamanty. Na jejích předlouhých řasách jako by se byla uchytila černá uhlí, jež kopal táta. Plno dětí z hornické vsi mělo takové nádherné tmavé oči a tvářičky jakoby osmahlé ohněm hutí.

„Je velká,“ zašeptala matka. „Věna přece vydrží cestu vlakem, ať ji nechají s námi. Řekni mu to.“

Blažena to opakovala německy. Esesák na ni ledově pohlédl.

„Až od šestnácti,“ řekl. „Další.“

I přistoupila matka k Věně a podala jí na cestu skroječek lidického chleba. Dobře, že ho ve všem chvatu vzala s sebou předevčírem v noci. Dětila se se sousedkami a víc neměla. Byl poslední.

„Bud' statečná, Věnuško,“ řekla jí, nutíc do klidu hlas i tvář, aby nepoplašila dítě. „My přijdeme brzy.“

Věna kupodivu nezaplakala. V hubeném jemném líčku jí hrál každý sval, ale nechtěla přitížit mamince.

„Aspoň budu dávat pozor na malé děti,“ vydechla nikoli bez hrlosti. „Sbohem, maminko.“

A najednou rychlým dětským pohybem odskočila k babičce, chytila ji okolo krku a zašeptala jí do ucha:

„Co myslíš, třebaš Bročka jen poranili a žije, vid'?“

„To víš, že jo,“ odpověděla babička, „má zlatá děvenko.“

Průvod dětí, eskortovaných vojáky, vyšel ze dveří.

Vzpoura Anny Urbanové

„Je tu náká paní s taškou a chtěla by s vámi mluvit,“ hlásila nová panská mdle Ró Häuslerové. Měla zastřený hlas, jako by byla plakala.

To bude to vepřové od Kurta, pomyslíla Růža a vyšla do předsíně.

Zarazila se. V předsíni stála matka. Jak to, s pocitem křivdy a nepořádku pomyslíla Ró, vždyť jsem jí včera poslala tu mouku po šoférovi, co tady chce?

Anna Urbanová, správkyně žižkovského domu, nepřicházela k dceři nikdy bez pozvání. Už se to tak zavedlo. Růženka měla tolik společenských povinností, dům pořád plný hostů, Anna Urbanová sama cítila, že se nehodí do bubenečské vily. Pozvání byla řídká, zato pro matku slavnostní. Oblékala na návštěvu k dceři černé sváteční šaty a kroužkovaný límeček spínala broží s uralským karneolem od svého muže, ruského legionáře. Na svatou Annu tomu bude dvaadvacet roků, co ho pochovali na hřbitově Marečku.

Ale dnes vypadala! Rozcuchaná, urččená, neupravená – jak popadla to první, co se jí namanulo pod ruku, a hodila to na sebe. Ani když roznášela potravinové lístky nájemníkům po domě, nemohla takhle chodit. Ró ji honem postrčila k sobě do pokoje a zavřela za sebou tiše a opatrně dveře.

„Co je, mami? Počkejte, tady vám visí takový *štrán*,“ uvítala dcera matku a zastrčila jí pramen šedých vlasů za ucho. „Co se děje, že jste přišla? Stalo se něco?“

„Ty se ještě ptáš?“ zalkala Anna Urbanová. „Slyšela jsi rádio?“ Usedla těžce na nejbližší židli a dala se do srdcelomného pláče. Dlouho jej zdržovala po nekonečné cestě elektrikou z Žižkova do Bubenče, a nyní vypukl plnou silou. „Celou vesnici,“ naříkala, „vystříleli celou vesnici. Všechny lidi, jak tam byli, zastřelili. Baráčky jim zapálili,“ zhroutila se lítostí, „obec srovnali se zemí. Prý už ani to jméno se nemá vyslovit,“ plakala; a najednou zvedla hněvivou tvář. „A ještě se tím chlubí!“

Růža byla jako na trní.

„Nedělejte mi tady rámus,“ syčela na matku. „Víte, co z toho dnes může být. Vy jste tam někoho znala?“

Anna Urbanová slabě zavrtěla hlavou. Neznala. Vyčerpána slzami, hleděla s žalostným údivem na svou krásnou dceru, na kterou bývala kdysi tak pyšná.

„Lidé tam byli, Růženko, lidé. Všechny je postříleli. Mámám vzali děti. Ženské poslali do otroctví –“

„A co mi tu pořád vyčítáte,“ rozčilila se Ró, ačkoli slova výčitky neslyšela, jen nárek. „Co s tím chodíte na mne? Já s tím nemám co dělat! To víte, zavraždit říšského protektora, to jen tak neprojde. Kampak by říše přišla, kdyby něco podobného trpěla. Zvláště ve válce. Že také lidé nemají rozum. Kdyby vydali ty vrahy, byl by pokoj. Ministr Moravec varoval dost –“

„Tomu nikdo nevěří ani nos mezi očima, zrádci,“ nečekaně vyjela Anna Urbanová: „Dítě, co to mluvíš. Cožpak jsi slepá, že nevidíš, co se děje, kde jsou opravdoví vrahové? Já jsem jen stará hloupá ženská, o politiku jsem se nikdy nestarala, vždyť mě znáš, s každým jsem hleděla vyjít po dobrém. Ale tohleto volá do nebe.“

Ró se zamračila a vstala.

„Co byste vlastně ráda,“ optala se pánovitě. „Nemám kdy.“

Matka sebou nehýbala. Seděla a hleděla na dceru jako zkamenělá. Tak tohle byla Růža. Vodila ji za ručičku, když dělala první kroky, učila ji mluvit. To byla její Růženka, na které si kdysi zakládala, že se z ní stala velká paní. Přejela si dlaní čelo nad uplakanýma očima.

„Já, když si vzpomenu,“ povídá, „vždyť tys přece jako děvče nebyla zlá. Jenom takové fanfárum. Růžo, kde se to v tobě vzalo? Co z tebe udělali! Ale už od té doby, co tě dostal do rukou ten syčák Vykoukal –“

Růža trhla rameny a ústy. Na svou prestiž byla citlivá. Opovržlivě se usmála.

„Mami, a nechtěla byste začít sto let před opicemi?“

Matka si ji úkosem, trochu bázně změřila. Nerozuměla dost dobře, co jí dcera říká. Cítila jen, že se posmívá její starosti. Vstala a přiblížila se k ní nesměle. Anně Urbanové pořád připadalo, že

holku chytá fantaz, že mluví nesmysly z horečky. Že by ji bylo třeba nějak probudit, aby se vzpamatovala.

„Růžo,“ povídá důvěrně a zatahala ji za ruku, „vždyť jsem to já. Jsi pořád mé dítě a já tvá matka. Myslím to s tebou dobře, věř mně. Co děláš takovou cizí? Nechod' s nima, nechod',“ šeptala dceři, „však ty dobře víš, s kým. Nech toho, dej na mámu, přece jsi Češka. Vždyť jsou to –“ Růža se jí vytrhla.

„Dovolte – snad jsem svá paní, ne. Já sebou budu *disponovat*, jak chci. Co se pletete do mého *privátního* života? Kdyby tu byl Gustav, ten by vám něco pověděl.“

Stály teď proti sobě, stará a mladá, půvabně upravená paní z bubenečské vily a žižkovská domovnice v kartounu. Anna Urbanová se narovnala.

„Je to pravda,“ uhodila na dceru a hlas se jí zatřásl, „že jste se oba dva dali k říši? Že máte německé lístky? Když mi to Barborka od Gamzů říkala, jak jsem ji včera potkala, div jsem jí neskočila do vlasů.“

Paní Ró se zčistajasna rozesmála.

„Mami, vy jste ohromná. Ne, prosím vás, nemluvte, mlčte, ničemu nerozumíte. Dostala jste včera tu mouku a ten cukr? Doufám, že to šofér neodcizil. Dostala, tak prosím. A co myslíte, z čeho bych vám to posílala? Z českých žebračenek? To bych byla blázen a vy taky. Nebud'te tak hloupá, jen si řekněte, co potřebujete, a –“

„A zase táhnete, vid',“ krutě k sobě opáčila matka. Sáhla střelhubitě do brašny, vyhodila z ní dva pytlíky a mrštila jimi o zem. Jeden žuchl na parkety, bíle se z něho zaprášilo, druhý při dopadu zachrustěl. „Za žvanec si mě nekoupíš,“ vyřkla bez sebe, „žrádlo ani hadry nejsou všechno, to už jsem za Němců poznala. Jestli chceš vědět, proto jsem přišla, abych ti to hodila pod nohy. Na, vem si to, sněz to, ať ti huba uschne. Kdybych měla zajít hladu, víckrát mě tu neuvidíš.“

Hledala v rozčilení brašnu.

Ró se schválným klidem se shýbla pro pytlíky a dala je do skříně.

„Ještě vám budu dobrá,“ prohodila, „až Hitler bude po válce stěhovat Čechy na Sibiř.“

Anna Urbanová se zastavila a založila ruce v bok.

„Třeba tam někde vynatrefím Ondříčka,“ hodila dceři do obličeje. „Dobře udělal, že odsad’ odešel. Abys to věděla, jsem při ňom, při Ondříčkovi. A Rusové vyhrajou, o tom jde jeden hlas. Ty si na mě ještě vzpomeneš, ale potom bude pozdě!“

Růža se na ni usmála s nebezpečnou přívětivostí. Ukázala všechny zuby.

„Počkejte, maminko – a co kdybych tak na vás někde řekla, co jste tu všechno napovídala.“

Anna Urbanová zůstala, jako když do ní vrazí nůž. Ale jen co nabrala dech. Nedala se.

„Běž si mě udat, gestapačko. Ztratila jsem dceru, nic horšího už mě nepotká.“

Popadla brašnu a dveře se za ní zavřely.

Ró, celá *enervovaná*, zatelefonovala dolů panské, aby ihned přišla do prvního patra s lopatkou a smetákem. Bylo třeba sklidit z podlahy poprašek mouky a cukru.

Panská, která nedávno nastoupila místo, ještě neznalá poměrů v domě, se objevila. Přiklekla na podlahu, zvedla k Ró začervenalé oči pod bílým čepečkem a zeptala se: „Milostpaní, že jsem tak smělá, neráčíte se pamatovat, jak se jmenovala ta vesnice? Lítice, nebo Lidice?“

Ró se popadla oběma rukama za uši.

„Jděte už k čertu, všichni,“ a vyrazila ze dveří.

Stalingrad v Praze

Mítova třída četla v hodinách němčiny časopis „Wir lernen deutsch“⁵⁵. Představte si, že se v tom plátku objevil oslavný článek o řece Volze. Náckové si Volhu náramně pochvalovali. Že je to největší, nejdelší, nejrybnatější evropský veletok, kolem něhož odedávna sídlili povolžští Němci, stará cesta mezi východní Evropou a Asií – v takových člancích se vždycky píše o starých obchodních cestách – a že jaké to bude štěstí pro novou Evropu, až naše vítězná vojska obsadí dobytý Stalingrad – což je otázkou několika málo dní, ne-li hodin – dorazí na břeh Kaspického moře a hrdě tam vztyčí nepřemožitelnou vlajku s hákovým křížem. Třetí říše zdokonalí průplavní síť východoevropských řek a naši soukmenovci budou plavit po Volze naftu a dříví, jesetery a obilí a zkrátka všechnu úrodu a bohatství této plodné země k požehnání nejen německého, ale i ruského obyvatelstva, které s oblibou nazývá tento veletok „Mütterlein Wolga“⁵⁶.

Tohle byl vrchol všeho. Ti drzouni! Ať si Němci píší o otci Rýnu – prosím, my jim ho nebereme. Ale když tisknou Volhu švabachem a říkají jí „Mütterlein Wolga“ – člověk by vyletěl z kůže. Všichni kluci měli na ten článek vztek. Ale nejvíc zuřil Míťa. On se s Volhou osobně znal, narodil se u ní, měl na ni jakoby stará práva. Vždyť on, jako malinký, byl kapitánem na jednom z bílých kaspických parníků, jezdil po suchu a pronikavě hvízdal jako lodní siréna – až si máma ucpávala uši. Vzpomínky na Gorkij se Mítovi objevovaly bez souvislostí, ale krásné a tajemné jako obrázky v laterně magice. Králíček-stříbrňáček se třpytil a stříhal ušima, jak mu Míťa v Dětském domě nosil chrást; šikmooký Ali přidržoval obrázkovou knížku s veršíky své tatarské babičce a přísně ji zkoušel ze čtení; a zapomenutá plachetnice, s jemným složitým ráhnovím a s opravdovým kormidlem, ta plachetka, kterou mu Vaska a Péťa, Serjoža, Nikoleňka a Taňka darovali na rozloučenou, vynořila se Mítovi v nevídané lákavosti

55 Učíme se německy. *Pozn. red.*

56 Matička Volha. *Pozn. red.*

a kráse. Kde je ta loď, kam se poděla? Co se s ní stalo? Doma Mítovi nepověděli, že si ji odneslo gestapo pod záminkou, že je to nějaký podezřelý model.

V Gorkém Míťa ještě měl tátu a mámu jako jiné děti a byli spolu všichni tři dobří kamarádi. Život poskakoval takový mladý a veselý. Babička Gamzová je sice hodná, ale otravuje svou úzkostlivostí, takže jí Míťa leccos tají ze svých podniků. Například to, že místo úloh poslouchá u strýce Stanislava Moskvu a Londýn. Správce domu, pan Halík, musil podle německého nařízení roznést po bytech ke každému rádiovému přístroji ceduli, na které stálo, že poslech cizího rozhlasu se trestá kázní a někdy i smrtí. Ale oni se strýcem Stáňou pouštěli rádio úplně tiše a nakonec ručičku vždycky narafičili na Prahu. Babička, kdyby to věděla, umírala by o ně strachy. Byla hrozně poděšená od té doby, co se to stalo s mámou. Což máma! Ta by se smála, ta se nebála. Míťa vidí na nádraží bránu s hvězdou, kladivem a srpem, máma ho drží ve vlaku u okna, dýchá mu odzadu na vlasy a to ho trochu lechtá, a říká mu: „Mítěno, nikdy nezapomeň, kde ses narodil. V té nejstatečnější zemi na světě.“ Ani mu to nemusela připomínat, obrázky v laterně magie přicházely samy. Rudoarmějec na velikánském bílém naftojemu, černý proti slunci, hlídal s puškou a zjevoval se Mítovi, kdykoli na něho šla úzkost o Stalingrad.

Starosti se Stalingradem měl Míťa veliké. Zrovna když začala škola a Míťa se vrátil po zrušení stanného práva s babičkou Gamzovou do Prahy, začali Němci útočit. Hitler vydal rozkaz: „*Stalingrad muss um jeden Preis erobert werden.*“⁵⁷ Ale jak by mohlo padnout to město, když se jmenuje po Stalinovi a když je Stalin už jednou ubránil? Míťa to pocítoval jako osobní zápas mezi Stalinem a Hitlerem, a pokud mu dovoľovala kopaná a jiné zábavy s kluky, žil v neustálém napětí. Vykládal Barborce v kuchyni o situaci v Africe a na Volze a utěšoval sám sebe:

„Leningrad se také drží a Moskva také a jak to měli nahnuté.“

57 Stalingrad musí být dobyt za každou cenu. Pozn. red.

„Bodejt,“ na to Barborka. „První vyhrání z kapsy vyhání. Říkala mně v krámě jedna paní, co měla švagra u československé armády, že Rusové pustí Němce naschvál až k Volze a pak že je poženou.“

„Na jépépé já nedám,“ přísně řekl Míťa. „Naschvál tam Němce jistě nepustili. To jsou kecy. Ale třeba z toho budou kleště nebo kotel.“

Míťa kriticky srovnával a posuzoval zprávy podle příkladu strýce Stanislava a dával si pozor, aby se před babičkou nepodřekl, že poslouchá „Kroměříž“. Na sklonku podzimu se musil velmi přemáhat, zprávy ho pálily na jazyku. Ale Míťa dovedl smlčet ještě jinší věci. Babička by teprve koukala!

Jednou – ve vybrakovaných výkladních skříních už začínali vystavovat ubohé válečné Mikuláše a oškubané čerty – Míťa vrazil jako divý k paní Gamzové. Sjela leknutím. Od té doby, co se to stalo s Helenkou, se pořád lekala.

„Babičko,“ volal Míťa, „babičko, dáreček. Přečti si to.“

Vzletně hodil na stůl protektorátní noviny.

Míťa říkal špatným zprávám „jobasy“ a dobrým „dářečky“.

V „Národním strážci“ stálo:

Z vůdcova hlavního stanu

Naše čacká vojska, obklíčená u Stalingradu, se tvrdě brání částečnými protiútoky.

Jak to? Vždyť ještě včera v novinách hrdinsky útočili? Co se nás před čtvrt rokem natrápily tlampače řvoucí do pražských ulic, že Stalingrad padne každou hodinu! Bylo to jako rány palicí do hlavy. A vida! Tu máš! Z útočníků jsou najednou obklíčení.

Snad přece nějak přetrváme ten první Štědrý večer bez Helenky, poprvé od dceřiny smrti pomyslíla paní Gamzová. Jakou by Helenka z toho měla radost! To by byl pro ni dárek pod stromeček! Letos na Štědrý den bude u Gamzů o dva méně za stolem. Prababička zemřela na podzim. Celý ten čas se o Helence nezmiňovala. Ale poslední noc, než umřela, s ní nahlas rozmlouvala.

„Růženko,“ řekl doktor Häusler v poledne na Silvestra své mladé ženě, „nerad bych ti kazil náladu – ale už jsi slyšela tu smutnou zprávu?“

„Tys ten kaviár nesehnal? To je ti podobné.“

„Náš mladý přítel Kurt padl u Stalingradu.“

Ró vyndávala ze stříbrníku koflíky na bujón a přibory k silvestrovské večeři. Panskou jí totálně nasadili, a teď aby si dělala všechno sama. Když došla za maminkou, aby jí vedla domácnost, matka ji odbyla. Nevkročí nohou k Häuslerovým.

„Škoda ho,“ prohodila Ró do rachotících vidliček a nožů, „byl fešák. A co von Hempke? Přijde?“

„Přijde. Od toho to právě mám.“

Ró se chopila srnčí kůžičky a jala se leštit silvestrovské stříbro.

„A co teda je s tím kaviárem, Gustave,“ zeptala se nemilostivě.

Druhého února herečka Vlasta Tichá přišla do divadla jako obvykle s malým zpožděním. Mají být v šatnách v šest a chodila v půl sedmé. Hrne se zadním vchodem dovnitř. Vrátný zatůkal na okénko.

„Paní Tichá! Paní Tichá,“ vystrčil za ní hlavu. „Dnes nehrajeme, zákaz. Zrovna to přišlo z ministerstva. Máme zavřené divadlo.“

Vlasta se obrátila a zkamenělá v solný sloup. Vrátný se pásl na jejím ustrnutí.

„Smutek za Stalingrad. Padl do ruských rukou,“ pronesl hlubokým hlasem, zvedl obočí a shrnul čelo. Ani gestapo by nemohlo nic vytknout takovému vážnému a důstojnému výrazu. Ale národ se švejkovskou tradicí si rozumí.

To je nádhera! V Tiché poskočilo srdce. Naklonila se do vrátnice.

„Pane Znamenačku,“ vyřkla zjhlým hlasem zamilovaného děvčete, „onehdy jste si stýskal, že nemůžete sehnat ani slzu slivovičky. Já vám přinesu!“

A vyrazila z divadla jako únorový vítr.

Na Hromnice o dvě více, na Hromnice o dvě více, odříkávala si v duchu jako drkotící dítě do klusu a běžela, div neposkakovala. Únor jí plískal do obličeje a nohy v šeredných neohrabaných bílých válenkách – a ještě byla ráda, že je dostala – se jí topily v blátě zanedbané Prahy. Město bylo nehostinné v zatemnění – ale kdepak domů! Jako vždycky v prudkém hnutí mysli, Vlasta potřebovala rozehrát i tělo. Letěla proti větru, nastavovala mu prsa, nabírala do

plic čerstvý syrový vzduch a toužila sdělovat přátelům novinu. Že nemá po ruce aspoň některého spolehlivého kolegu! Cizí lidi na ulici přece nemohla zastavovat! I když na to měla velkou chuť.

Oddíl říšského vojska přecházel most a zatočil na nábřeží. Už nezpívali „Wir fahren gegen Engeland“⁵⁸. Dupali a břinčeli v zatemnění mlčky.

„Heleďte je, jak jdou vítězit na všech frontách za Evropu,“ poznamenal potmě podskalácký hlas.

Tichá nemohla *wehrmacht* ani cítit. Zabočila do postranní ulice, a jak letí, vrazila za rohem vši prudkostí do chodce, který šel proti ní. Ten člověk rozsvítil baterku. Byl to Stanislav Gamza.

„Stáňo, neublížila jsem ti?“

„Kdepak! Ted’ ne,“ zasmál se mladý Gamza, který chtěl kdysi skončit sebevraždou pro herečku. „Ale jak to, Vlasto,“ pootevřel dětsky ústa, „co tady děláš? Ty běžíš od divadla? Vždyť já se jdu na tebe zrovna podívat.“

„Máš smůlu,“ řekla Tichá se svou obvyklou hubatostí. „Zavřeli nám boudu.“

Jak byla malá, vystoupila na špičky, vzala Stáňu beze všeho kolem krku a pošeptala mu: „Smutek za Stalingrad. Je zase náš.“

„To je báječné. Vlasto, jsi zlatá, děkuju ti,“ pronesl Stáňa s takovou nadšenou vděčností, jako by herečka byla bránila Stalingrad; a třebaže od té doby, co se rozešli, býval při náhodných setkáních přece jen trochu ztuhlý, dnes ji chopil za ruku a pevně ji stiskl.

„Za měsíc je konec,“ radovala se herečka.

„Ale Vlasto, tak za rok – a to ještě budeme moc a moc rádi. Ale stejně je to dobré. Výtečné. Na shledanou! Bud’ zdráva.“

Zamával kloboukem a zase běžel. Strašně se zaradoval velké novíně. Nesla ho. Letěl. Co tomu řekne Anděla! Najednou se zarazil. Divadlo není. Jak jí to vyřídím? Vždyť se s ní nesejdu. Bylo smluveno, že se potkají u bufetu ve velké přestávce. Anděla má nějakou práci za Prahou a nemůže přijít do divadla včas. Měl jí hlásit, je-li všechno

58 Jdeme proti Anglii, pochodová píseň. Pozn. red.

v pořádku. Je. Vagón, který vezl „vejce“, odjel s nákladním vlakem do Berouna. Ovšem se zpožděním, jako teď vůbec vlaky. Stáňa chodil sem a tam za Vyšehradským nádražím, kouřil a čekal, kdy ten vagón projede. Tvářil se, že vyhlíží milenku, která nejde, a zatím si lámal hlavu, co se asi stalo. Naštěstí to dobře dopadlo; Stáňa se dočkal; a teď Stalingrad! Všechno prozářil.

Ta zpráva Čechy fascinovala. Kdo zná pražské obecenstvo, jak hubuje, když se na poslední chvíli změní program! A nyní lidé odcházeli od divadla mírní a laskaví, potlačující úsměv. Ani si nevzpomněli požadovat zpátky vstupné, nikdo nezavadil o pokladnu, to je co říci u tak praktického národa. Ne, nekřivdi! Byla noc! Byla už jednou noc, kdy taxikáři sváželi zadarmo brance a krejcar od nich nevzali, kdy lidé byli druh k druhu laskaví a nezištní, mobilizační noc. Tehdy ještě Stáňa nevěděl, že ho vyvedli na vojnu aprílem, že mu vlastní vláda vezme zbraně a odevzdá je nepříteli. A ubohý zbytek českých zbraní že bude třeba zakopávat do země, schovávat do jeskyní a po domácnostech starých babiček, svízelně provázet pod uhlím a pod brambory, jako dnes ta „vejce“. Naštěstí vagón přijel, úkol splněn – jenže Anděla nikde. V kolik hodin bývá hlavní přestávka? Podle toho, kdy představují jeviště. Průměrem tak o půl deváté. Napadne tohle Andělu? Stáňa se rozhodl, že se v ten čas k divadlu ještě vrátí, a zatím, aby zbytečně neobcházel, posadil se do kavárny naproti. Nemohl Andělu vyhlížet z okna, bylo zatemnění. Smuteční prapor divoce tancoval a tleskal v únorovém větru a žerd' skřípěla. Vetřelci patrně úplně ztratili hlavu, že zavřeli divadla a nařídili smutek. Jindy se přece porážky tajily. Ale slavnostně burácející tlampač ubezpečoval kavárnu nad meltou s cukernem a nad šípkovým čajem, že budou pomstěni němečtí hrdinové, kteří hájili do posledního dechu každou píd' země u Stalingradu, že kráčíme vstříc skvělému vítězství a že třetí říše za geniálního vůdcovství Adolfa Hitlera je nepřemožitelná. Lidé zastiňovali posměšně rozjasněné obličejové noviny před tajnými, kterých se tu hemžilo, bavili se o hloupostech a Stáňa myslel na to, že ho dnes přes noc musí nesnesitelně rozbolet zub, aby se

hned ráno mohl zastavit v ordinaci, kde pracovala Anděla, a podat jí zprávu, nepřijde-li dnes večer.

Neobjevila se v kavárně. U divadla také nebyla. Obešel je marně a nyní čekal na elektriků na povětrné stanici s pocitem, že byl ošizen o kus stalingradské radosti, když ji nemohl zatepla sdělit s Andělou.

Každý člověk má zajisté život rozdělený v chvíle, které platí, a v ty, které neplatí. Čas, strávený doma s matkou, kterou měl Stanislav něžně rád, ale před níž neustále něco tajil, aby ji ušetřil, a s nedospělým Mítou, to ovšem nebyl pravý život, bylo to pouhé zdání. A práce v Univerzitní knihovně zavřených vysokých škol byla teprv živoření. Až jednou se vkradlo do starého Klementina nenápadné děvčátko, tiše jako halucinace, a zase zmizelo. Ale v nejtěžší čas, kdy zatažený osud národa visel nad Stáňou hrozivě nízko jako plachta na popravčí káře, dívčí ruka natrhla příkrov a v mračnech se objevila blankytná ranka. S Andělou přece souvisely Stáňovi ve vzpomínkách nejtěžší zkoušky v Gamzovic rodině. Ale od schůzky s ní žilo se mu snáze a světleji. Do jejích něžných dívčích rukou vydával počet ze svých skutků. Byly nepatrné, a kdyby byl sám, neměly by smysl. Ale z dotyku s Andělou vyhmatal elektrickou síť illegality, rozestřenou po zbídačelé rodné zemi, a vědomí, že je do ní zapjatý, jej nabíjelo novou energií. Nic není zhoubnějšího v neštěstí než zůstat trpným divákem svého osudu a nebránit se. Už se nemusil tak hanbit před otcem a sestrou, že jim, dokud žili, nechtěl rozumět. Když psával své nedovolené verše a články, aby rukopis odevzdal Anděle, když se dnes odpoledne procházel u nádraží, aby jí o tom večer podal zprávu, to byla napjatá příprava k těm pravým chvílím, které jediné platí. Do letmých schůzek s Andělou se mu soustřeďoval život. Bylo by to totéž, kdyby byla nevlídná stará žena? Pracoval ve jménu věci, zajisté, a byl by stejně přesně plnil úkoly a dodržoval schůzky, s tímhle se nežertuje. Ale že ho do věci zasvětilo něžné zamyšlené děvčátko, to mu život přidal, to bylo takové štěstí. Jen jestli se jí nic nestalo!

Přecházel v zimavém neklidu pod smutnou fialovou lampičkou, vyhýbaje se nezbytným německým vojákům, kteří se vyskytují

prostě na každé elektrické stanici. Ledové vlhko černé Vltavy tam hluboko dole stupňovalo pocit nehostinné tmy. Smuteční prapor na divadle, drchaný větrem, bil o žerd' a svíjel se.

Najednou, kde se vzala, tu se vzala, na refýži vedle Stáni stanula útlač postava. Vítr jí bral vlasy pod čepičkou.

„Jeje, pane doktore,“ udělala Anděla.

Stalingradská radost se v Stáňovi obnovila v plné prudkosti.

„Také čekáte na dvacítku? To je věčnost. Víte co, pojd'te na příští stanici, tady fouká.“

Zavěsil se do ní a šli po nábřeží. Anděla se ohlédla, přidržujíc čepičku. Hlásil jí tiše, co a jak, že je všechno v pořádku, a ona ho mlčky stiskla pod paží. Že rozuměla, stačí, že je ráda, že vyřídí. A možná, že to stisknutí pravilo i jiné věci, tím si Stáňa nikdy nebyl docela jist. Šli spolu a sychravá tma ustupovala; hned bylo lépe vidět na cestu. To Anděla, Anděla! Z jejího rukávníčku vyzařuje teplo, v jejích šlépějích rostou kvítka. Nepouštěli se a Stáňa zabočil do malého sadu kolem legrační věžičky, pod kterou stál kdysi rakouský císař František, až ho odtamtud vystěhovala první republika. Anděla znala pomník jen z vypravování rodičů, bylo jí málo přes dvacet. Za věžičkou se Stáňa zastavil.

„Už to víš, ano?“ Šeptal jí horoucně. „Stalingrad.“

Anděla k němu zvedla hlavu nadšeným mladým pohybem a přisvědčila; a jako by se to rozumělo samo sebou, přivinuli se k sobě a dlouze se políbili. Nikdy předtím si Stáňa netroufal dotknout se Anděly. Byli sami dva v nehlídaném parčíku. Fičelo tam ze všech stran. Ale nepřátelské zatemnění se proměnilo v opojnou tmou.

Stáňu lechtal Andělin kožešinový límeček, profoukaný ozónitou vůní, Anděla nervózně hledala šátek. Zamáčkla slzu v oku.

„Ba ne,“ povídá tiše, jako by dítě samo sobě domlouvalo, „ted' ještě nesmím plakat. Já si to schovám, až přijdou. Stáňo, to budu celý den plakat radostí.“

„Já tě mám strašně rád,“ odpověděl Stáňa a znova ji k sobě přivinul. „Andělo, vzala by sis mne?“

Anděla vydechla.

„Stáňo, dnes je takový šťastný den, takový – Já už jsem si to také myslela. Ano. Ano. Hned po válce.“

Stáňa se zarazil.

„Proč až po válce?“ zeptal se odcizeně. „Proč ne teď? Nač čekat?“

„Kdyby přišlo na mne,“ vyřkla Anděla čtverácky a na hlase jí bylo znát i potmě, že se usmívá, „měli bychom svatbu zítra. Jenže podívej, Stáňo. Překáželo by nám to v práci. Potřebuju volnost pohybu – chápeš?“

Stanislav rozuměl. Byla spojka, zjišťovala, je-li vzduch čistý, vodila ilegálníky na schůzky a převáděla je z ohrožených bytů do bezpečnějších. Tehdy za heydrichiády, jak se spolu potkali v elektrice, zrovna vezla jednoho do Hodkoviček, toho nevyspalého, zarostlého člověka.

„Vypadalo by to divně,“ dodala Anděla, „kdybych se jako novomanželka procházela každou chvílí s jiným mužem.“

„Ale to je přece jedno,“ mínil Stanislav.

„Není,“ popírala Anděla. „Je to nápadnější. Jako slečinka jsem volná. A kdyby, Stáňo, po jednom z nás šli, sebrali by nás hned oba pod jednou adresou. Kdežto takhle – nemusíme *vybouchnout* oba dva.“

„Já o tebe stejně vždycky trnu,“ řekl Stáňa. „Proč jsi dnes tak dlouho nešla?“

„Vlak měl zpoždění.“

Ale s tím se Stáňovi nepochlubila, co se jí stalo po cestě. Jak vedla toho člověka od zastávky za Prahou do hájovny, najednou se jí zastavil a nechtěl dál, že prý jsou tam Němci. Utekl z říše z *totálního nasazení*. Přeskočilo mu v hlavě a začal střečkovat. S takovými věcmi člověk ovšem nepočítá. Co s ním měla dělat? „Ale honem běž,“ obořila se na něho, „nebo tě zastřelí.“ Vzala ho za ruku a on s ní pěkně klusal až k hájence. Šťěstí, že nikoho nepotkali! Úkol byl splněn, odevzdala ho. Musela ty lidi upozornit, že to nějak nemá v hlavě v pořádku. Ale nač tím plašit Stáňu? Anděla, co nebylo nutně třeba, Stáňovi neříkala.

„Nesmíme se bát jeden o druhého,“ domlouvala mu nyní s mladou vážností. „Láska nesmí překážet – tomu hlavnímu.“

„Ty blázínku,“ řekl Stáňa, „mně nepřekáží, mně pomáhá. Má zlatá.“
O svatbě zatím nemluvili, když nechtěla.

Byl mráz

Byl mráz, strašný mráz, pětatřicet pod nulou, jak to Ukrajina dovede. Nedaleko vesnice Rudy leželi vojáci, čekali na rovině, fičelo na ně ze všech stran, nesměli sebou hnout, až přijde povel k útoku. Ale tanky nejely a nejely. Fricové se zatím povalují v teplých chatách u naloupeného jídla, to věřím! Syčáci. Mráz zalézal za nehty v rukavicích, bolel do ušních boltců pod čapkou-ušankou, všechny zuby od něho trnuly, štípal do nosu, pátil plíce. Ondřejovi se srážel dech u úst, že by ho mohl krájet; ve vzduchu bylo hluch (vzdálené hromování děl nepočítal, to vždycky, to je fronta) a všechn na kost zmrzlý svět jako by navěky utuhl a zkameněl v zimním zakletí. Ondřej musel svolávat na pomoc všechny své lidské jarní zkušenosti, aby uvěřil, že tamhleťta kostlivá jabloň, na které se usadil pozorovatel se svým dalekohledem, jednou zas růžově a bíle rozkvetě a bude vábit včely, a tvrdě ukovaná země že zjihne a zazelená se a zavlní se osením. „Přijde jaro, přijde, bude zase máj,“ napadla Ondřeje stará školní píseň, zpívaná vysokými hlásky žáků ve Lhotce. Bůhví z kterého kouta paměti ji vystrchal, tu nevojenskou píseň. Nevýslovně se roztoužil po Čechách. Už letos na podzim, když potmě překročili Dněpr, z *levoberežije* na *pravoberežije*, po pontonovém mostě, který sovětsí ženisté postavili na noc a v ranních mlhách opět rozebrali s hbitostí artistů, aby Němec ve dne most nebombardoval, už letos na podzim ten borový les u Lutěže, kde se po přechodu přes obrovskou řeku utábořili, nějak zblízka Ondřejovi připomínal vlast. Kopali s Ludkem zemljanku, a jahodové listí, keříčky brusinek a fialový vřes, jen trochu do rezava spálený říjnovými nočními mrazíky, odletovaly od jejich lopat ve vlhké, plesnivé vůni lesní země. A Ondřej jako by vykopával kousek Úlů, kousek Nechleb, kousek rodné Lhotky z hlubin paměti, nad kterou se nedávno pjaly aromatické eukalypty Zeleného mysu. Válka ho zburcovala z gruzínského ráje, už se tam nevrátí. Srdce by mu utrhla ta krása, všude by viděl Keto. Od té doby, co se dověděl, že transport raněných, s kterým šla Keto, zahynul při

náletu, Ondřej se rozhodl, že se s kamarády probije do vlasti, že už zůstane doma. Vyhnala ho nezaměstnanost; ale po válce tam bude každé ruky třeba. Jen abys mi nezmrzla, zatracená ruko! Samopalník potřebuje ohebné a hbité prsty, dobré oči a jasnou hlavu. Takhle šálek vřelého čaje by neškodil a pořádný krajíc černého ukrajinského chleba se slaninou. Zatopit aspoň uvnitř; vodka se dávno vypařila; vždyť tu čekali o hladu a žízni na mrazu dobrých dvanáct hodin. Ani cigaretu si člověk nemohl stočit, ani promluvit na kamaráda a krátit si aspoň hovorem dlouhou chvíli. V bílých maskovacích pláštích do sněhu čekali zalehnutí v rojnici. Ani šustnutí je nesmělo prozradit. Co dělají naše tanky? To je věčnost. Co s nimi je? Inu, sníh. Napadlo ho takhle vysoko. V závějích se obtížně jede. Potáhnou se jako želvy. Už aby se do toho šlo! Právě ta nehybnost Ondřeje rozčilovala.

Vojna není jen válečná vřava, boj a krev, jak by si snad představoval nezkušený civilista (třeba taková paní Gamzová; co je s ní? žije?), vojna je neustálá, vleklá, pracná a trpělivá příprava a úmorné, nekonečné čekání. Jde o to, co s ním uděláš, s tím čekáním, aby tě neutahalo, abys ty je ovládal. V takových hodinách zdánlivé nečinnosti pracují ve vojákoví slova politického pracovníka, tu se jich chytá, tu si je přetváří po svém a dodává si srdce. Vždyť i tím zkřehlým čekáním tady před zasněženou Rudou, daleko od vlasti, den před Novým rokem, Ondřej se každou vteřinu blížil k československé hranici. Probili jsme se z Charkova do Kyjeva, probijeme se z Kyjeva do Prahy. Jiná cesta není. Šlo jen o to, aby nepodlehł depresi a uchoval si dobrou, silnou a jasnou duši k útoku.

Ondřej měl za sebou Sokolovo a bitvu o Kyjev, byl ostržlený, už se naučil, jak zacházet sám se sebou, než půjde do boje. Není nakažlivá jen panika, i klid se naštěstí sděluje – v tomhle byli báječní rudoarmějci. Vzpomněl si na sovětské tankoborníky, jak pokojně si večer připravovali své láhve s hořlavinou, jako když si žák chystá na ráno učení do brašny. A situace nebyla růžová, vědělo se to. Ale oni prostě celým svým počínáním dávali člověku rovnováhu a vnukali mu sebevědomí. Ondřej ještě vidí toho ruského vojáka s ohrnutým nosem pod pilotkou, s jizvou na čele vtaženou do důlku, nad lahví

s hořlavinou, jako by to byla láhev piva, ještě ho slyší, jak odpovídá přes rameno kamarádovi:

„Nu, čto? Pust' oni pridut. Posmotrim.⁵⁹ Však se jim to nevyplatí.“

Nevyslovil to furiantsky, říkal to se samozřejmostí člověka, který ví, že na jeho straně je pravda. Že je nutno bít, hubit a vyhánět fašisty, kteří nemají co pohledávat v jeho zmučené a doufající rodné zemi.

Ondřej nyní nemyslel na mrtvé malé děti, které těmato svýma rukama vytahoval ze studny – čtrnáct jich tam Němci naházeli. Nezavadil ani myšlenkou o podivně úzké zavěšené postavy, které se houpaly, jako příšerné polámané loutky s hlavou na stranu, ze zábradlí jednoho kyjevského balkónu. Ba ani na své vlastní kamarády nevzpomínal, jak leželi v oněch příznačných polohách pod rozstříleným kostelem na dobyté návsi, už ztuhlí po boji, mezi padlými sovětskými vojáky. Představy Ondřeje poslouchaly a vyhýbaly se smrti a všemu, co by ho podlamovalo. Někde v dálce duněla děla; a před tím vzdáleným hřmáním se vysoko nesl houslový hlas a hrál Ondřejovi tenkou, úplně čistou, čarokrásnou melodii. A náhle, nevolán, vrátil se mu celý ten podivný výjev. Bylo to před Charkovem. Čtyři starší muži v smokincích, jejichž černá a bílá košile se ostře odrážejí od polní šedi vojáků, křehcí jako figurky, sedí v klasických pózách kvarteta v rozbité škole, za jejich hlavami vyletují rakety noční fronty, a oni, smyčce v mistrovských pravicích a citlivé levice na hmatnících svých ozvučných nástrojů, hrají, z té duše hrají vojákům právě onu čarovnou melodii. První housle překrásně kvílí jako vysoký, oslnivě stříbrný soprán z klenuté ženské hrudi, druhé jim altem odpovídají; viola to podbarvuje hlubokou, tmavomodrou touhou, tmavomodrou s třpyty jako Černé moře; a Keto zase živá se vynořila Ondřejovi v záři té hudby. Jako po světelných paprscích přicházely k vojákům ženy a milenky, krásnější dálkou, hudba je vzala za ruku a provedla je bezpečně první linií. Muzikanti hráli, vojáci poslouchali, duše se v nich šířila, duhové průhledy se jim otvíraly před očima, a oni viděli až do zelených Čech, na šedomodrou Prahu,

59 No co. Ať přijdou. Uvidíme. Pozn. red.

na Hrad a chrám, na zlatorežnou Moravu krále Ječmínka, na hřebeny horských chlapců, na vinorodé Slovensko, které se usmívá – ba věru, bylo zač se bít, za radost na zemi, za naši republiku. Voják, který nedovede toužit, je špatný voják a prohrává, čím krásnější jsou vojákovy touhy, tím hněvivěji se za ně bije; právě ten, kdo má život na smrt rád, dovede za něj umírat. Přestane jednou čas, kdy člověk byl vlkem člověku, zpívala hudba, nebudou války, člověk je vznešený, má nekonečnou duši, pojme do ní všechny krásy světa, vždyť to on je s lidmi tvoří, zpívala hudba a mrznoucí Ondřej se každou vteřinu čekání přece jen blížil míru po duhovém mostě souzvuků.

To bylo před Charkovem. Slavné leningradské kvarteto zajelo na frontu za Českoslováky. Hráli jim Dvořáka, Čajkovského, Beethovena s týmž dokonalým soustředěním, jako by koncertovali v moskevské „Sloupové síni“, kde každé ouško růžových a bledě žlutých dírkovaných sloupů hlídá rezonanci. Tady hřměla na obzoru děla; virtuosoové hráli vojákům s tím větší vroucností, a úspěch měli nesmírný.

Vojáci nejsou andělé. Nadávají a klejou, až pánbůh brání, dělají neslušné vtipy o ženských (nejsou-li při tom saniťáčky a spojačky, jich se ostýchají) a rozhodně nevypadají v první linii jako ze škatulky. Ale tito lidé, kteří žijí v prachu a v blátě země, aby vybojovali myšlenku, právě lidé pohybující se na rozhraní života a smrti jsou velmi citliví k umění. Doma ve svém tbiliském pokojíčku Ondřej by asi sotva byl spustil rádio, kdyby byl četl na programu nezáživné *Cis dury* a *be molly*. Ale hudba přijela za vojáky a tady na frontě působila jako blažená koupel a jako osvěžující injekce. Člověk si začínal víc věřit při hudbě! Odkrývala netušené krásy jeho duše, jako když se stírá prach z obrazu a malba prohlédne. Bylo to krásné, člověk byl šťasten a tím šťastím se stával silnějším. Jenže jak to virtuosům říci? Slova jsou taková neohrabaná vedle hudby.

Když muzikanti po koncertu přišli mezi vojáky, nadšeně zvědavý kruh je obklopil, děvčata, toť se ví, napřed.

„Aspoň si na ně sáhnout,“ čtverácky prohodila veselá Anka.

„I smokink jste si k nám vzali, i lakýrky do našeho bláta,“ řekla prvnímu houslistovi půl vesele, půl dojatě radistka Marta.

Ondřej sjel pohledem na prkna podlahy. Nohy starého pána v lesklých polobotkách byly až k smíchu drobné vedle jeho válenek.

„To je zas naše uniforma,“ odpověděl tehdy starý pán s úsměvem a dotkl se smyčce. „Také střílí,“ prohodil.

V polním telefonu se ozval dívčí hlas spojařky:

„Já dub, já dub. Volám lípu, volám lípu.“

Lípa se dubu podobně ozvala a dub hlásil: „Škatulky jsou tu.“ Velitel hodil sluchátka zpátky spojařovi, stiskl zbraň a chystal se k povelu. Pozorovatel na zasněžené jabloni napjatě sledoval dalekohledem protější ves. Všechna beztvará bílá, modře a šedě stínovaná krajina, i tak nehybná, jako by ještě víc utuhla a strnula. Zalehnutí samopalníci, kryti stránkou, vibrovali napětím. Před nimi zasněžené pole, za polem ves. Všechny oči zpod ojínných mužských obočí se upíraly ke krajním chalupám pod čepicemi sněhu. Najednou vyletěla, plachtíc jaksi staromódním způsobem, vyplašená vrána a krákorajíc a mávajíc křídly letěla černá nad bílou končinou. V tvrdém vzduchu Ondřej rozeznal vzdálené hučení motorů; vojáci se dorozuměli očima; Ondřej nahmatl prsty pojistku na svém granátu a srdce v něm mlátilo; hukot se blížil a rychle se stupňoval v mechanický řev. Jedou! Už jedou. Naši. Konec nejistotě. Už je to tady! Ondřej k tankům choval synovské city jako k pojízdnému domovu. Tank bývá vojákovi větší mravní posilou než setnina vojáků. Pomalu a opatrně projížděly závějemí podobny lodím na sněhu; a samopalníci je předběhli.

Fricové ve vsi zřejmě dnes nečekali útok. Nenadáli se, že by to někdo vydržel, počkat si na ně na rovině v takovém mrazu. Ale československým vojákům nezmizly ani ruce, ani duše; a ještě dřív, než u nás zazněl povel k palbě, pozorovatel na jabloni uviděl něco neuvěřitelného. Malinký vojíček na dalekém poli skočil zblízka před těžké dělo, německé dělo samochodku, „Ferdinand“ mu vojáci říkají, prudce trhl paží, hodil černou kostku a uskočil.

Černý kouř a červený plamen vyrazily z „Ferdinanda“ a rozlehla se detonace – Ondřejovi jako když se svalí balvan ze srdce. Trefil, chválabohu, trefil! Zasáhl potvora do některého z citlivých bodů, jak to cvičili u Novochoperska, ale do kterého, to na mou duši nevěděl, nebylo na to kdy. Nevadí, jen když je po „Ferdinandovi“ – stálo to za ten strach! Fuj, to si oddychl.

„Ze vzdálenosti patnácti metrů na těžké dělo!“ divili se mu později při hodnocení boje. „Jak jsi to jen udělal?“

Ondřej se rozpačitě rozhlížel. Třeba dostanu, že jsem vyběhl dřív, než byl povel k palbě, pomyslí.

„Úkol zněl: Vzit Rudu. Co jsem měl dělat?“ povídá skoro s omluvou. „Vzal jsem granát a šel jsem.“

Ale s tím se nepochlubil, jaký ho přepadl okamžik děsu před tou nestvůrou, když před ním hrozivě trčela se svou dělovou věží a dlouhatánskou hlavní a když uviděl zblízka různé obličeje osádky s překvapenými a hned nato rozzuřenými výrazy. Jsou hrdinové, kteří mají tak znamenité nervy, že se doopravdy nebojí? Anebo všichni tak úporně jako Ondřej přemáhají strach ve jménu něčeho, čemu se naprosto oddali, bez ohledu na to, jak to s nimi osobně dopadne? Ondřej by to byl tuze rád věděl, ale nikdy si na to netroufal zavést řeč, aby snad někdo nemyslel, že je zbabělec.

Naším se tehdy povedlo odříznout nepřátelskou pěchotu od pancéřů; vzali vesničku Rudu čelným útokem. Fricové měli teplé cha-ty, naloupené jídlo, početnou převahu; a přece podlehli hladovým a nevyspalým lidem, kteří na ně čekali patnáct hodin v ukrajinském mrazu.

„Protože s námi je celá naše země,“ poznamenal Volod’a, mladý sovětský voják s pomněnkovými očima, snivýma jako u děvčete. Rusové byli nějakých padesát metrů od našich, ve škole; a světlý Volod’a s veselým tmavým Nikolajem přišli za Českoslováky. „S námi je celá naše země; ale fricové jsou tu sami se svým zlým svědomím. A zlé svědomí je špatný spojenec.“

„Snad si nemyslíš, že si náckové z něčeho dělají svědomí,“ namítl Ondřej mladému Volod’ovi s převahou staršího a s celou českou strážlivostí.

„A! Ti tady mají spojenců,“ zasmál se druhý rudoarmějec. „Rumunské fašisty a maďarské a Modrou divizi – jenže po Stalingradu už všichni koukají, jak by se od nich trhli.“

„Konců se bojí, *prokljatyje*,“ opět s tou mladou vážností pronesl Volod'a. „Nechtěl bych být v jejich kůži. Jedí nenávist, pijí nenávist, dýchají nenávist, kolem dokola je obklopuje jenom nenávist – to hubí hůř než mráz – a láskou rozkvétáš.“

„Pravda pravdoucí, láskou rozkvétáš,“ nadšeně vpadl Józso Slovák. „Ať jsme přišli, kam jsme přišli, na rukou by nás tu nosili. Roby s děcký lehaly na podlahu a nás ubláčené chlapy do peřin. Pamatujete, chlapi, ve Vesjolém? Vždyť tam bylo jako u snědeného krámu. Němci jim vybili dobytek i drůbež do posledního pířka – ale co měli, tím nás zahrnuli, sami si utrhovali od úst černé placky, med a slunečnicová semínka. Modré z nebe by nám byli snesli. Tady je národ – *prjamo skazka*,⁶⁰“ vzletně skončil oblíbeným ruským rčením.

„Dali jste se k nám první ze Slovanů,“ srdečně řekl Volod'a. „Nedivte se, že vás tu mají rádi.“

„Když jdeme s vámi, bojujeme přece za sebe,“ odpověděl Ondřej.

„Víš, jak to říkal velitel v tom lese nad Dněprem,“ vzpomněl si Luděk. „Za Kyjev, to znamená za Prahu,“

„A za Bratislavu!“ hlásil se Józso Slovák.

„Zlatá Praha,“ snivě opakoval Volod'a. „Rád bych se tam jednou podíval.“

„Zlatá sice není,“ opravil ho Ondřej zase s tou českou střízlivostí, „je šedivá a černá od sazí a kouře, ale neměnil bych ji za žádné město na světě.“

„Já Kyjev také ne,“ rychle řekl Volod'a. „Ale už se tam nevrátím. Budu pracovat jinde.“

Jeho starší druh z Rudé armády jako by se odmlčel.

Volod'a o tom nerad mluvil. Ale v jeho rotě věděli, že ztratil všechny své drahé, zůstal ze staré komunistické rodiny sám. Otec padl u Stalingradu, dědečka, matku a dvě mladé sestry mu ubili nacisté,

60 Prává pohádka. Pozn. red.

hned jak přišli do Kyjeva. Nahnali komunisty a židy za město nad mrtvé rameno Dněpru, Babij jar se to koryto jmenuje, svlékli je do naha a sestřelovali je po stovkách do příkopu. Volod'a unikl hromadné popravě pouhou náhodou, že tu noc, kdy gestapo hromadně zatýkalo, nebyl v Kyjevě. Dal se k partyzánům, později byl přijat do pravidelné armády. Vojna mu byla domovem, vždyť neměl nikoho z rodných, vojna mu byla i opojením, že už je doopravdy velký. Volod'ovi bylo teprv osmnáct let. Byl útlý jako panenka a celá rota ho měla ráda. Vojáci si ho chovali a pěstovali jako společné dítě a jednali s ním se schválně zdůrazňovanou vážností.

„Čím budeš, Volod'o, po válce?“ zeptal se Ondřej.

Volod'a se začervenál. Působilo to nezvykle u vojáka. Sklopil oči a začal si neobratně točit cigaretu, na kterou ani neměl chuť.

„Podle toho. Co bude třeba,“ mluvil neurčitě a jako kdyby se byl provinil. „Hlavně se musím učit –“

„On bude básníkem, to vy nevíte?“ vpadl jeho veselý starší druh s hlučnou a pochvalnou dobrotou. „Už teď nám skládá verše. A jaké hezké. Volod'o, řekni jim tu –“

*Už vzhůru, chlapci, na pochod,
je ještě plno práce –“*

Volod'a nechtěl.

„Ale ne,“ a odtahoval se a mračil z básnického studu. „To není to. Až bude mír – přestanou takové verše, jako když tluče na buben. Rád bych psal tiché *stichy*⁶¹. Víš, budou v nich bledě modré ukrajinské chalupy, oblačné nebe, děvčátka, kvetoucí kaštiny na Kreščatiku, milenci, dal bych tam samé šťastné lidi –“

Čtrnáct dní potom Ondřej se s Volod'ou potkal u Žaškova. Ano, Ondřej to viděl na své vlastní oči, účastnil se té akce.

Volod'ův sovětský velitel a za ním automaticí přecházeli zamrzlé jezírko v svízelném terénu kolem ukrajinské říčky Horního Tikiče.

61 Verše. Pozn. red.

Víme, jaká je to chůze v plné zbroji po ledě; a nacisté na ně z protějščího břehu stříleli. Naši k tomu museli zatím nečinně přihlížet. Kdyby byli spustili do Němců, byli by zasahovali vojáky Rudé armády, jak se otáčel chobotnatý břeh. Rudoarmějci se potřebovali přiblížit k našim, ale pohybovali se v dešti střel. Zvláště sovětského velitele si fricové vzali na mušku, to dá rozum. A věru, zapotácel se a zvolnil krok; byl raněn do nohy. A najednou Ondřej vidí: mladý voják vzadu, obratně jako kočka, se několika přískoky přiblížil k veliteli, předskočil ho a zaclonil. Pohyboval se před ním jako štít a kryl ho svým tělem. Byl to Volod'a. Ondřej poznal jeho světlou, skoro dívčí tvář, když se mu helmice svezla z hlavy, viděl, že chytil několik ran a zhroutil se. Velitel se k němu namáhavě sehnul, odepjal opasek, přivázal jím Volod'u k sobě a obtížně ho dovlekl na břeh.

Shledali se potom všichni tři v polním lazaretu. Ondřeje škrábala do tváře odlétlá střepina granátu. Sovětský velitel měl poraněnou nohu. Dokulhal k nosítkům, kde ležel Volod'a, bílý jako plátno, a sehnul se k němu.

„Volodo,“ povídá zblízka. „Voloděnko, slyšíš mě?“

Volod'a už neměl sílu obrátit k němu oči ani usmát se. Zavřel oči jako člověk po práci.

A tak napsal osmnáctiletý Volod'a svou poslední tichou báseň krví na led. Když ho pochovávali, plakali. Ale byly to dobré slzy a zalévaly nová hrdinství.

Jak Blažena pozbyla víry v boha

Blažena žila druhý rok v ravenšbrückém koncentračním táboře. Kdo ji znal dřív jako kvetoucí mladou ženu, oddanou lásce, byl by ji nepoznal. Nezměnily ji jen *heftlingovská* zebrovaná *krinolína* a neohrabané dřeváky, v kterých se zpočátku těžko pohybovala, ani přitažené vlasy, jak je musely nosit trestanky, prý z hygienických důvodů, ale hlavně proto, aby vypadaly pokud možno ošklivě a nezastiňovaly své dozorkyně s kobylími hlavami v esesáckých čepicích. Ani v šedožluté barvě obličeje a v hladové hubenosti to nevězelo. Změna se s ní dala hlouběji, v samé podstatě bytosti.

Blažena bývala věřící. Její prostá ženská přitakávala křesťanské oslavě narození a vzkříšení a její vrozená dobrota lásce k bližnímu. Okouzlovala ji poezie katolického kalendáře, ten věnec obřadů, jak postupuje rok, a které mají tolik důvěrného půvabu na venkově. Chodívala s babičkou na roráty, i když už si svítily na cestu baterkou místo sloupku, a staré zpěvy ji dojímalý podobně jako básně ve škole; ozářený a zpívající kostel o půlnoční ji unášel jako tajemné divadlo; potom přicházelo jaro se svou písni pramínků; na Velký pátek, kdy zvony odletěly do Říma, řehtala s dětmi kolem kostela svaté Markéty po havířském hřbitůvku a na Bílou sobotu chodila po vsi v slavnostním průvodu na vzkříšení. Zvykla odmalička žít pod širým nebem, na slunci, ve větru, skotačit s kůzlaty, dusat jako hříbě po skosených lučinách, prohánět se s chlapci za drakem, když už foukalo ze strnisek, a posílat mu psaníčka do větrné výše. Ó bože! Místo veselého čoudu bramborových ohniček vítr k ní teď zahání strašný nasládlý kouř z ravenšbrückého krematoria; a splete-li se vítr cizí země a zanese-li uvězněným přes vysokou zeď i některou z laskavých venkovských vůní, dech otav, aroma pryskyřic, tím hůře, tím hůř. Usouží se po volné české krajině, po lidickém údolí a po všech drahých, od nichž ji odřízli. Jako školačka vozívala za matkou na pole Věnu v peřince. Maminka dala nemluvnátku pít a zase šla po

práci; a Blažena sestřičku hlídala v chládku olší a lísek a proutkem od ní zaháněla mouchy, aby ji něco neštíplo. Aby ji něco neštíplo! Kde je dnes konec Věně? Napsala z Polska jediný lístek a od té doby nic. A Václav s tatínkem se ani jednou neozvali. Ani Václavovi rodiče, kteří žili v Buštěhradu a občas si dopisovali s Blaženou, se o něm nezmínili slůvkem. Jako když se po něm země slehne. Blažena však měla takovou naději, že otec a Václav jsou také někde v Polsku.

Už tenkrát, kdy lidické matky prohlédly onu bohapustou lež (které se jim tolik chtělo uvěřit), že děti, odvezené v autokarech, budou na ně čekat v táboře, a zatím po dětech nebylo památky, už tenkrát se v Blaženě něco nalomilo a jen s přemáháním se modlila otčenáš za otčenášem, nemohouc usnout únavou první noc na kavalci v *štubě*. Odpusť nám naše viny – ale vždyť jsme se ničím neprovinili! Jakož i my odpouštíme svým viníkům – ne, Blažena nacistům neodpouštěla a odpustit nemohla a nechtěla. A jaký to byl hluchý a netečný Bůh, tam nahoře v neurčité výši, když oslyšel zoufalý pláč nevinných a dopouštěl na ně hříchy volající do nebe.

Nejvíc jí bylo líto babičky. Když i mladá Blažena tak strádala přesazením z rodné půdy, což teprve stařenka! Jí to neštěstí sáhlo na sám kořen života. Nezbývá jí ani hrstka rodné prsti, kde by se uchytila, vzali jí v *lágru* poslední kousek Lidic. Nedali jí na *štubu* s lidickými sousedkami, musela na revír mezi staré *štrykerynky*⁶² a Blažena ani matka k ní nesměly.

Babička však nemohla ani plést, ruce měla chromé, nemohla pracovat, proto dostávala málo jíst. Už ani neměla na nic chuť. Sedala u okna, hleděla na nesmyslné baráky a dráty a hynula steskem a slabostí. Blažena věděla, že je s ní zle. Utekla v polední přestávce z krejčovny na revír k babiččinu baráku. Babička seděla u okna, Blažena stála poblíž, viděly se, slyšely se, ale kolikery zámek a cizí zvůle byly mezi nimi, nemohly k sobě. Doma Blažena babičce ve všem posloužila, tady jí nemohla vody podat. Babička, jen vnučku spatřila, tiše se rozplakala. To trhá srdce, vidět plakat starého člověka.

62 Pletačky. Pozn. red.

„Pomoz mně, pomoz, Blaženko,“ naříkala, „ráda bych umřela doma.“

A Blažena tu stála, srdce v ní pukalo lítostí a láskou a nemohla nic, pranic. Taková bezmoc je k zoufání. Nemohla pro babičku hnout prstem. Promluvila k ní cosi něžného, chvatně slíbila, že zase přijde, a honem musela utíkat zpátky do krejčovny. Vběhla tam na poslední chvíli. Jak spěchala, černá kudrna se jí uvolnila z předepsaného *heftlingovského* účesu a spadla jí do čela.

„Bist du denn eine Jüdin, daß du so kraus bist?“⁶³ zakrákorala „Vrána“ – tak přezdívaly dozorkyni v dílně – a vztekle uhodila do obličeje uhnaté a rozbolestněné děvče.

V tu ránu Blažena pocítila, jak se v ní cosi dávno podemletého a nalomeného střemhlav kácí, snad vzdušné chrámy náboženství, a učinilo se v ní kruté jasno: Bůh není.

Večer babička skonala a s ní i Blaženina dívčí víra družiček.

Babička zemřela, ušla plynu. Ted' ohrožoval Blaženinu maminku. Zeslábla, chřadla, předčasně stárla, vlasy jí šedivěly, bylo nebezpečí, že ji pošlou do selekce jako většinu bělovlasých žen. Ale pomyslete, co s ní provedla česká lékařka Zdeňka, když ji dostala s těžkou chřipkou na revír. Obarvila jí vlasy živočišným uhlím; matka byla zase černo vlasá jako zamlada. Kdyby se bylo přišlo na ten vtip, mohl stát Zdeňku život, tím spíš, že byla známá komunistka, že její otec výrazně působil v Moskvě a že byla jistě velmi hlídána. Ale takové věci ona dělala denně jaksí levou rukou. Svou nenápadnou odvahou, svou moudrostí, svou vlídnou mírností, za kterou se tajila nezdolná energie, do jejíhož pramene Blažena posud neviděla, dovedla si Zdeňka zjednat autoritu i u nacistického vedení tábora, a vězeňkyně jí říkaly „strážný anděl *lágru*“. Ovšem jiný anděl strážný než ten malovaný s husími brky z barvotisku nad nastlanými postelemi. Byla to uvědomělá mladá žena s dezinfikovaným nástrojem v ruce a s vědeckou vírou v lepší svět v hlavě. Halačka s Milčou, dvě vězeňkyně z Pankráce, s nimiž se Blažena ve *frajškundě* hodně stýka-

63 Jsi snad nějaká židovka, že jsi tak kudrnatá? Pozn. red.

la, shodovaly se v tom, že Zdeňka velmi připomíná jinou lékařku, Helenu Skřivánkovou, se kterou žily v jedné cele a nemohly na ni zapomenout. Byla zastřelena v Kobylisích za stanného práva – věčná škoda Helenky! Také byla taková milá k lidem a veselá a plná nápadů, jak pomáhat; také byla komunistka. Co to v nich bylo, ta vytrvalost a usměvavá odvaha? Zdeňka se nebála riskovat život za neznámou ženu havíře z Lidic; Blažena ji za to zbožňovala.

Nestačilo mamince obarvit vlasy, bylo třeba ji postavit na nohy. Každý citrón, který dojde do tábora, schovat pro nemocnou z Lidic! Potřebuje vitamíny. Spojky roznesly lékařčin tajný vzkaz a plno rukou se vztáhlo na pomoc. Jedny podávaly citrón, druhé váleček kondenzovaného mléka, třetí kakao, čtvrté tabulku čokolády, páté kostku cukru – kolik se toho shledalo v hladovém táboře, když někdo dovedl studnařským proutkem objevit v lidech pramínky dobré vůle a svěst je v jedno řečiště. V táboře byly Norky, které dostávaly báječné zásilky Červeného kříže a dělily se o ně s přítelkyněmi v zajetí; přítelkyně to zas odevzdávaly dál; mnoho vězeňkyň, například Milča, chodilo pracovat k Siemensovi a tam bujel čilý výměnný obchod mezi *totálně nasazenými* dělníky všech národů; Siemenska, to byl učiněný babylón; a kdo ani nedělal v Siemensce, ani nedostával balíčky z domova, aspoň si utrhl od úst nedělní margarín pro nemocnou z Lidic. A ona se opravdu uzdravila, unikla plynové komoře a šťastně se vrátila na *štubu* k dceři. Ta radost! Tehdy Blažena do hloubky vyzkoušela, jaká divotvorná moc je solidarita. Nejen lékařka, celý kolektiv jí zachránil matku.

Koncentrační tábor byl zatažen drátem, nabitým proudem, jenž vraždil. Ale za nějaký čas, jako když se oči potmě rozkoukají, Blažena začala rozeznávat ještě jinou neviditelnou síť elektrických kontaktů. Ty nevraždily, ty podněcovaly k dobrým skutkům a k statečným činům, byl to pohon naděje a života, rozvodná síť illegality. Sbírala a zhušťovala ve svém proudu všechny možné protifašistické energie. Ale dynamo byla vždycky komunistka.

Podivný je život, plný rozporů. Francie nás přece hanebně zradila v roce osmatřicátém, hodila nás nacistům napospas a se starou

vládou první republiky pomáhala chystat Blaženě lidický osud. A vidíte, zrovna z té proklínané Francie přišla do Ravensbrücku mladá rukavičkářská dělnice, organizovaná v Jeunes filles de France⁶⁴, a první dala Blaženě do ruky bolševickou bibli, Dějiny VKS(b)⁶⁵. Vpašovala je do tábora v drobném ilegálním vydání. Měly formát našich starých špalíčků a krycí titulek „Básně Victora Huga“.

Eva Kazmarová, středoškolská profesorka, která uměla francouzsky, je stručně překládala, a Blažena vpisovala text na uzounké proužky papíru, na kterých měla namotané nitě v krejčovně. Byly to doslova motáky. Někdy se objevila v překladu trhlinka. To když nečekaně vtrhla Vrána anebo zvlášť nebezpečný esesácký výrostek Franz a překladatelka musela motáček sníst. Smály se tomu ještě ve *frajštundě*, když byly mezi sebou. Vůbec se občas zasmály, aby to vypadalo, že se baví o hloupostech. Procházely se po dvoře v rozptýlených skupinách podle národností, a Eva nebo Gusta trochu hlasitěji mluvily: ty učily. Školily se pravidelně na procházkách a někdy i v neděli na bloku.

Himmler, nejvyšší pán nad všemi mučírny v „nové Evropě“, byl kdysi profesorem matematiky. Ale to si nevypočítal, že kolik zakládají s Heydrichem koncentračních táborů, tolik založili ilegálních škol komunismu. Staré kádry, lidé pevní jako ze žuly, nesmlouvaví a krásní, politicky zkušení a lidsky účinní, dostávali tam do rukou měkké, naivní a nezkušené nováčky a pomáhali jim a utvářeli je. A oni si zamilovali své učitele, jejich působení a jejich příklad, proto šli za nimi. Nacisté vehnali bránou mezi kulometnými věžemi bezbranné vězně jako obětní beránky; a vězňové odtud vycházeli jako uvědomělí bojovníci. Je to divné, třebaš byla zavřena za vysokou zdí, Blaženin obzor se v Ravensbrücku rozšířil. Viděla mnohem dál než z Lidic, kde žila na svobodě, ale ulpívala na drobných domácích starostech. Ze sousedky se stala soudružkou a zajímala se o celý svět. I ona jej bude jednou měnit, i ona! aby už nebylo fašismu a válek.

64 „Francouzské dívky“, politická organizace, součást federace francouzské komunistické mládeže. *Pozn. red.*

65 Dějiny Všesvazové komunistické strany (bolševiků). *Pozn. red.*

Slunce tábora

Když lékařka Zdeňka přišla z Osvětimi do Ravensbrücku, hlavu oholenou a ještě s těma ohromnýma očima, příznačnými pro lidi, kteří překonali skvrnitý tyf, řekla děvčatům:

„Holky, to není *lágr*, to je sanatorium.“

V Birkenau chodily tři hodiny cesty bořit domky, zničené bombardováním, a vracely se tři hodiny cesty, v každé ruce cihlu. Vykonávaly Sisyfovu práci, docela marnou práci, která i duševně ubíjí člověka svou nesmyslností. Chodily v tvrdých holandských dřevácích. Zdeňka jim nebyla zvyklá, vpředu se jí udělaly na nohou dva mokvající koláče. Šíleně to bolelo. Povrchová zranění bolívají více než vnitřní, to je známé. Bylo však třeba projít na křepkých nohou za návratu do *lágru* uličkou esesmanů. Zdeňka věděla celou bytostí: Nesmím kulhat, chci žít. I přemohla pekelnou bolest a proběhla. Eses už tam na ně číhali se svými tyčemi a ohnutým hákem. Která kulhala nebo vůbec se vracela z práce příliš unavena, vytáhli si ji a šla do selekce.

Děvčata si však mezi sebou už předem smluvila, že do plynu nepůjdou zanic, že se vzbouří. Snad to zní směšně v jejich bezmocném postavení. Inu toť se ví, že by nevyvázly životem, že by je postříleli. Ale lépe padnout v nerovném boji než se nechat trpně udusit.

Když transport projížděl Berlínem, ženy stouply jedna druhé na ramena, utvořily živý žebřík a ta, která stála nejvýš a viděla přes okraj vagónu, měla ostatním vylíčit trosky nenáviděného města. Ale kdo popíše jejich zklamání? Berlín tehdy klidně stál. Představovaly si jej už v roce dvaadvacátém rozbítý.

Začalo *totální nasazení*. Bylo přece jen třeba spravovat polámané otroky, a nacisté vrátili Zdeňku od nošení cihel do lékařské praxe.

Ordinovala na revíru pod esesáckým šéflékařem Traitem, smutně proslulým sterilizací cikánských děvčat, vedle blbečka Hanse, který udělal válečný doktorát za dva roky, kterého zaučovala, který na ní závisel, a pod dozorem vrchní sestry, která ji nebezpečně

hlídala a vražedně nenáviděla. Vrchní sestra měla lesbické sklony a ke všemu byla zamilovaná do Traita. Nenáviděla otužilou a nedotknutelnou krásu mladé lékařky, její vědomosti, její nepřístupnost, její schválně pěstovanou nezranitelnost a žárlila na ni pro Traita. Vrchní sestra byla krajně nepohodlná, když Zdeňka s Hankou prováděly svá kouzla na záchranu lidí.

Hanka byla Zdeňčina pravá ruka, její asistentka a tlumočnice, mluvící šestero jazyků. Na Hanku platilo přísloví: Líná huba holé neštěstí. Kolika vězeňkám ona pomohla svým důvtipným překladatelským přeháněním! Nahrávala jím lékařce. Mimoto vynikala artistickou obratností v kouzlech s teploměry. Byla to krkolomná hra. Věděla o ní jedině Zdeňka. Příbyly spolu z Osvětimi, a kdo prošel Osvětímí, zocelil si duši.

Přiběhne za Hankou Blažena z česko-francouzského bloku.

Posílají Sophii (tu rukavičkářskou dělnici, která tajně přivezla Dějiny VKS[b]) do *arbeitslágru*! Je slabá, ona to nevydrží. Bloková Zdeňce vzkazuje, že ji nesmí dát. Musí se zadržet.

To se řekne. Ale co na ní najít? Uvidíme.

„Ať se ihned hlásí marod.“

Hlásila se rovnou z transportu. Přivedla ji už dozorkyně. To je vždycky hloupé.

Nastal obvyklý postup.

Francouzka ulehla na postel, kde se měřila teplota, a Hanka jí zastrčila teploměr. Vrchní sestra seděla na stole, dohlížela a zapisovala. Naměřily slušnou teplotu: třicet devět šest. *Obršvestra* sice hlídala jako ostříž, ale to přece nepostřehla, že Hanka má místo jednoho teploměru dva. Kdyby si toho byla povšimla, už by tu Zdeňka s Hankou nestály. Jeden teploměr byl pro běžné pacienty a měřil přesně. Druhý, pro naléhavé případy, ukazoval pořád třicet devět dva. Hanka jej s artistickou hbitostí vyeskamotovala z rukávu a druhý v něm zmizel.

„Nač si stěžujete?“

Francouzka odpovídala, že ji píchá v zádech a bolí ji hlava.

„Mám nesnesitelné píchání v zádech a na prsou,“ překládala Hanka. „Při každém vdechnutí jako když mnou projede nůž. Nemohu vydechnout, mám pocit, že se udusím. Hlava mně třeští, že nevidím na oči; všechno se mnou jde kolem.“

Aby ne! Při takové horečce.

Zdeňka udělala diagnózu: těžký zánět pohrudnice. Uložte ji na lůžko. Nesmí vstávat.

Ale dozorkyně z transportu! Přihnala se jako saň a soptila. Že Francouzku nedá, že ji už má zapsanou, že by jí scházelo číslo a že by ji volali k pořádku. Jak k tomu přijde? Takhle to nejde! Žádá, aby celý případ překontroloval šéflékař.

Pozdravbůh!

Vrchní sestra s chutí došla pro obávaného Traita. Tanec začal znovu.

„Nachmessen!“⁶⁶

Hanka zase naměřila třicet devět šest.

Traite vzal pacientku v zápěstí a vytáhl hodinky. První úraz. Tep přece musí odpovídat teplotě, Sophie byla bledá jako smrt, naštěstí měla strach, tak měla puls. Tep jí letěl.

„Ausziehen!“⁶⁷

Nastávala katastrofa. Až ji začne Traite poslouchat, všechno se provalí. Vždyť holka neměla ani šelest. Jako z udělání. Zdeňka viděla Francouzčína obnažená, zubožená záda a trnula, až k nim Traite přiloží ucho. Stála za ním a jako kdysi za oktavánských časů, když se nepřipravila a sugerovala profesorovi, aby ji nevyvolal, celým soustředěním vůle vtloukala nyní v duchu do hlavy nenáviděnému Traitovi právě těmito slovy:

„Ty vole ji nebudeš vyšetřovat, ty vole ji nebudeš vyšetřovat, ty vole ji nebudeš vyšetřovat.“

Traite s nechutí obhlédl žalostnou kostru děvčete, nedotkl se jí a poručil:

66 Přeměřit! *Pozn. red.*

67 Svléknout! *Pozn. red.*

„Anziehen!“⁶⁸

Dozorkyně vyškrtla Francouzku z transportu. Sophie, Hanka a Zdeňka byly zachráněny. Ale takové scény člověk potom cítil v nohou. Jako by byl urazil kilometry a kilometry cesty na věčnost.

Vrchní sestra nemohla usvědčit Zdeňku z podfuku. Ale neustále jej větrila a nenáviděla mladou lékařku vražedně.

„Na, *Štenka*,“ prohodila k ní jednou, pohrávajíce si s papírem v ruce, „ptalo se na vás pražské gestapo. Wenn jemand aus dem Lager hinauskommt, Sie werden es sicher nicht sein. Jestli se někdo dostane z tábora, vy to rozhodně nebudete.“

„Das ist mir herzlich egal. A to je mi úplně jedno,“ odpověděla jí Zdeňka.

Nebyla to jen póza, kterou se brání hrdý člověk nepříteli. Byl v tom kus pravdy. Uvykla pomýšlení, že ji jednou zabijí, asi tak jako i jiný neuvězněný smrtelník ví, že jednou umře, a neobírá se s tím v myšlenkách. Zařizuje se na život, a ne na smrt. Nebyla to u Zdeňky rezignace, chtěla žít, chtěla přese všechno žít. Právě proto se nehodlala před smrtí bojácně krčit, nehodlala ustupovat smrti a podrobovat se jí. Kdo jednou přemohl strach ze smrti, je svobodný. To byl klíč k jejímu odvážnému počínání.

Když esesácký šéflékař Traite se rozhodl dělat vědecké pokusy a připadl na hloupou, zbytečnou a nestvůrnou myšlenku léčit tyfus klystýry z moči těhotných žen, rozdělil Zdence pacientky ve dvě skupiny, v kontrolované a normální. Kontrolovaným lékařka nesměla dávat pražádný lék, aby se vidělo, jak to působí. Nemohlo to působit nijak, protože Zdeňka je nepodrobila Traitově metodě a klidně léčila i „kontrolované“ osvědčeným způsobem. Jaképak hokuspokusy se ženami, které byly stejně jako pára nad hrncem. Jedna z „kontrolovaných“ byla v krizi; Zdeňka jí píchla glukózu. Co čert nechtěl, zrovna v tu chvíli vešla vrchní sestra žalobnice. Běžela za Traitem; přišel a nepřejte si hromobití, které se sneslo na Zdeňčinu hlavu. Ale nesklonila ji. Nezapírala. Postavila se proti Traitovi v celé své výšce.

68 Obléknout. Pozn. red.

„Pane doktore, při své promoci jsem přísahala, že nezanedbám povinnou péči. Ta žena by mně byla umřela.“

„*Quatsch*,“⁶⁹ na to Traite slovem, které nejlépe vystihuje jejich cynický poměr ke všemu. „Jen počkejte. Vy si to vypijete.“

Chodil kolem ní, nemluvil s ní, nekomandoval ji jako jindy, aby mu asistovala při operacích. Byla to výhodná asistentka, Traite moc neuměl, často operace za něho dokončovala. Blbeček Hans, který byl bez lékařky nemožný, teď se jí pochichtával: „Na, *Štenka*, vy jste si dala. Těšte se. Víte, kam půjdete? Na infekci.“

„Bože, ale mám já štěstí,“ spustila Zdeňka. „Pane doktore, to je báječné. Ani nevíte, jakou jste mi udělali radost. Infekce mě úžasně zajímá, už jsem po ní dlouho tajně toužila –“

Když se projevila nezranitelnou, ticho kolem celé aféry a zůstala tam, kde byla.

Stát na svém, když mám pravdu, a neustoupit – to byla tatínkova škola. Otec utvrzoval národ z moskevského rozhlasu, syn hudbou vléval odvalu vojákům a dcera držela při životě kolektiv vězeňkyň. Neběželo jen o nemoci a léčení, šlo o mravní tvář lidí; když bylo třeba poradit se na tajné schůzi o zásadní věci, Zdeňčino mínění převažovalo; když si zoufala některá z žen, běžela ke Zdeňce. Mladá lékařka byla ustavičně obklopena a obtížena cizími osudy, jako by ani neprožívala svůj vlastní.

Nikdy o něm nemluvila.

Nikomu nesvěřovala, jakou prožila noc, když se dověděla, až tady v Ravensbrücku, o smrti svého muže, doktora Nedvěda, jemuž byla dřív blízko v Birkenau. Oba se rozstónali skvrnitým tyfem, a on tedy zemřel. Ještě den předtím okřikoval kamaráda: „Co chodíš, máš ležet, kdo při *flektyfusu* brzo vstane, chytí zánět plic.“ Ale mladý lékař se neřídil podle své vlastní rady. Vstal předčasně, když ošetřoval druhé, a nazítří dodýchal.

Ne každé manželství se vydaří tak růžově, jak si je snoubenci vysnívají za ranních červánků lásky. Ale toto bylo v plném smyslu slova

69 Žvást. Pozn. red.

šťastné manželství. Dva krásní mladí lidé, oba lékaři, rozuměli si úplně nad malou dceruškou, za harmonie obou rodin, Nedvědových a Nejedlých. Ne, nikdo nevěděl, jakou Zdeňka prožila noc, když se ráno objevila na revíru jako jindy, vydrhnutá do růžova, zářící svým bílým pláštěm a čistým úsměvem. Říkaly jí slunce.

Měla něco nezranitelného a snažila se vypěstovat i v ostatních vězeňkyních ten stav ducha. Začínal čistotou těla. Lékařka už učinila tu zkušenost: Dokud se myjí, všechno je dobré. Jak se přestanou mýt, morálka letí dolů. Komunistky razily heslo: Buďte čisté, buďte upravené, nezanedbávejte se. Ať vidí, že nás nedostanou na dno, že nás nesrazí.

Blažena, která bývala doma jako ze škatulky, která měla pokojíček jako klíčku, nadšeně šířila tuto myšlenku.

Ostatně českým ženám ani nebylo třeba to říkat. Byly čistotné a otužilé, už z domova zvykly mýt se v studené vodě, prát, uklízet, spravovat na sebe a větrat. Horší to bylo s choulostivými Francouzkami. Štítily se studené vody, to jižní plémě, a každé černé vyrážce, která se jim objevila na kůži, říkaly povšechným vznešeným slovem: avitaminose. Inu, toť se ví, že byla v *lágru* avitaminóza – ale nač na ni svádět i špinku? Vši, metla táborů, trápily i čistotné lidi, a natož ty, které se pečlivě vyhýbaly studené vodě, když teplá nebyla.

Jde jednou Zdeňka vpozdvečer na český blok, navštívit báby. Báby si na to velmi potrpěly, když se o ně zajímala děvčata, a natož slunce tábora, Zdeňka. Zastavila se se svou do růžova vydrhnutou tvář, v sněhobílém lékařském plášti, taková urostlá, laskavá, bezpečná, usmívala se na ně. Báby mají okna dokořán, deky vyložené a hledají vši.

„Jak se máte, báby, co děláte?“

„To víš,“ odsekla výřečná Halačka, „honíme *avitaminóz*.“

Ale bývaly tragičtější příhody.

Milada, vzácný člověk, také kdysi žila v překrásném manželství. Popravili jí milovaného muže za heydrichiády. Věděla o tom. Vyrovнала se s tím. Měla děti, dvě děti, bylo třeba žít. Lístky, malované neumělým školáckým písmem, docházely za ní do Ravensbrücku

a jako pramínky živé vody osvěžovaly v ní zdravou duši. Byla účinná a statečná.

Ale jednou vpadne do českého bloku nezkušený *cúgang*, taková sentimentální bába, neznalá zákonů tábora. V *lágru* se *heftling heftlinga* neptá, proč tu je. Mluví se o tom, že zase zmenšili příděl chleba, co hloupě surového zas prosloвила Vrána, a o válečné situaci. Nikdy se nesdělují nějaké soukromé věci z domova, nikdy se na ně nedělají nárážky. O tom se mlčí. To už je takový nepsaný zákon *lágru*. Ale ta bába, jen zočila Miladu, hrne se k ní a začne ji s pláčem objímat.

„Miládko, má zlatá Miládko, bože, jak jsem tě litovala. Tvůj muž, tvůj muž! A teď ty nešťastné děti.“

Milada strnula. „Co je s dětmi?“

„Má chudinko zlatá, ty to ani nevíš? Odvezli je, zašantročili a nikdo neví kam –“

Milada byla bez sebe. Sebrala se a k Zdeňce. Kam jinam? Klékařce potlučených duší.

„Zdeňko, ty všechno víš, u tebe se sbíhají zprávy, ty jsi přece pravdomluvný člověk. Pověz mi pravdu,“ zapřísahala ji. „Já to musím vědět. Slyšela jsi to o mých dětech? Jak to je? Všechno snesu, jenom mi proboha řekni pravdu.“

Zdeňka věděla, že zpráva je bohužel pravdivá. Ale stačilo se podívat na Miladu, aby si člověk živě představil, jak by ji zničila pravda, o niž tolik prosila. Když Zdeňka pomyslela, že by ji postihlo totéž s dcerou Haničkou – Co měla dělat? Dovedla povědět pravdu do očí svému esesáckému šéfovi. Ale před zoufalou Miladou pozbyla odvalu. Cožpak lékař řekne těžce nemocnému: Umřeš!? Tím by ho zabil. Ne, lékařka se uchýlila k poslednímu prostředku, který se osvědčoval, když ostatní selhávaly. Když si zničení lidé v táboře zoufali a člověk už nevěděl, co s nimi. Přestala těšit Miladu, začala na ni být sprostá.

„Milado, jsi úplně hlupák. To jsem si o tobě skutečně nemyslela. Přece mě znáš. Přece mi věříš? A přijde taková pitomá nána s nějakými drby, a ty hned – Já jsem tím uražena, vážně. Prosím tě, což nechápeš, že je ta husa chtivá senzace, že chce být důležitá, a ty jí

naletíš. Vždyť ti děti píšou, člověče, nedej se zbláznit. Vezmi přece rozum do hrsti.“

Děti Miladě skutečně psaly. Jenže to byly cizí děti, kterým dědeček s babičkou, Miladini rodiče, diktovali lístky, aby dceři uchovali beztak těžce vykoupnou rovnováhu.

„Komu věříš, Milado, mně, anebo té drbně? Ta ode mne ještě něco uslyší!“

„Tobě,“ plakala Milada. Zdeňka jí tak vyčinila, že jí nakonec uvěřila.

Ale jen Milada odešla, Zdeňku popadla nevýslovná úzkost o vlastní dceru, o Haničku. Třeba mě z domova také tak klamou a já to nepoznám? Teta, u které děvčátko žilo, poslala lékařce Haniččinu fotografii. Jak vyrostla, jak pěkně vypadá, s těma jasnýma očima. Zdeňka se na ni nemohla vynadívat. Těžko se odtrhovala od obrázku. Nesměla si nechat fotografii, za den a noc ji musela odevzdat podle *lágrových* předpisů na rozvracení duší. Ale jedna z vězeňkyň – dělaly, co Zdeňce na očích viděly – mladá malířka, v chvatu a s rizikem okreslila Zdeňce obrázek děvčátka. Nevystihoval docela přesně podobu. Ale připomínal ji a Zdeňka se s ním tajně těšila. Teď ji však lekala ta trochu cizí Hanička. Což jestli to s ní dopadá jako s Miladinými dětmi?

Vida, jak jedna hloupá klepna podmílá morálku. To se musí zrazit. Zdeňka ještě ten večer zašla na český blok a důrazně jí to vysvětlila. Babka už ani necekla.

Od té doby lékařka zavedla takovou službu. Každý nováček, jen vkročil do tábora, byl upozorněn, aby se o podobných věcech nezmiňoval, a zejména ne před Lidičankami.

Mládí světa

Rudoarmějky, zdravotní sestry, které Germánci spochytlali, když sbíraly na bitevním poli raněné, anebo ze zbombardovaných lazaretních vlaků, držely při sobě nerozborně, tvořice uprostřed lágru žulovou skálu, o níž se tříštily sliny kalného nacistického vlnobití. Eses je nejdřív nechali stát o hladu a žízni den a noc u zdi. Ale mladé sovětské občanky se nedaly přivést z rovnováhy a nic neslevily z vojenského vzpřímení, když se poprvé objevily, hluboké kruhy pod očima od mučivého stání, mezi ostatními vězeňkami. Byla to urostlá, hrdá a otužilá děvčata se silnou duší v zdravém těle, zpočátku velmi zdrželivá i k ostatním národnostem v *lágru*. Bylo na nich znát, že jsou z jiného světa a že si jej i tady v táboře hodlají mezi sebou udržet.

Zdeňka pohotově zažádala, aby jí byly Rusky přiděleny na revír jako zkušené ošetrovateľské síly. Nelhala, když poukazovala na to, že má práce nad hlavu a ošetrovateľek pramálo. Když prošlo ordinací jen sto padesát případů, říkaly si s Hankou: „Co to? Dnes máme prázdko.“ Byly zvyklé tak na tři sta denně. Ale vedení tábora raději poslalo většinu odborně vzdělaných zdravotních sester do krejčovny.

Krejčovna byla v samém jádru tábora, zataženého trnitým drátem, obehnaného vysokou zdí, hlídaného kulomety, a Blažena, Eva, Halačka tam šily s ostatními vězeňkami stejnokroje pro eses a vězeňské šaty na běžícím pásu.

„Jako v Úlech, na mou duši,“ smála se Halačka. „Odpusť, Evičko, Jafeta byla také lepší koncentrák.“

„Jenže se odtamtud přece dalo vypadnout,“ namítla Eva trochu nedůtklivě. Každá zmínka, že někdy souvisela s Jafetou, ji trápila.

„Já vím, dcerečka, já vím,“ chlácholila ji Halačka svou úleckou mluvou chův a ukolébavek. „Já vím, žes jiná. Tož to bys tady nebyla.“

Sovětské zdravotní sestry se práci naučily a šla jim od ruky. Jenže se jim každou chvíli něco polámalo na stroji. Celý pás se musel zarazit a výroba stála.

Vrána nadávala, že se ty barbarky nedovedou na stroj ani podívat, Vrána krákorala, že je to sabotáž a že si to s nimi vyřídí, ale křik ani rány nepomáhaly.

„Nu čto? Čto vy chotitě?“⁷⁰ bránilo se energickou ruštinou krásné mladé děvče s mandlovýma očima a s černými pletenci kolem antické drobné hlavy. „*Isportilos. U vas plochyje mašiny. Nado remont. Gdě mechanik?*“⁷¹

Německý údržbář přišel a vrtal se v tom, jak dlouho jen mohl. Také byl politický.

Rudoarmějky sabotovaly mlčky, důsledně, nedaly se odradit a nenechaly se chytit. Měly v sobě silný klid.

Rusky nepodléhaly nervovým poruchám a nepravdělnostem jako ostatní ženy v táboře. Klasické organismy, říkala o nich lékařka Zdeňka. Mladé siláčky nechuravěly a neživořily. Bud' byly zdravý, anebo rychle umíraly. U nás ve městě každý do dvacátého roku prodělává tuberkulózní infekci, což ho částečně imunizuje. Ale Rusky a Ukrajinky, nedotčené organismy, jakmile chytily tuberkulózu, byly ztraceny. Probíhala u nich jako u kojenců: do šesti neděl umíraly. Bylo třeba čelit podvýživě stůj co stůj. Češky rozhodly na tajné schůzi, že si každá z nich vezme na starost jednu rudoarmějku. Tehdy už měly na českém bloku obsazeny pozice, Blažena byla *blokovou*, Halačka *štubovou*. Jak se říká po koncentračnicku, organizovaly chléb a margarín pro sovětské přítelkyně; a když hrozila kontrola, utrhovaly si tajně od úst a přidávaly jim ze svého.

Blažena si vybrala tu krásnou s mandlovýma očima. Jmenovala se Keto, po Stalinově matce. To je u nich pod Kavkazem odedávna oblíbené jméno.

„Ty nejsi Ukrajinka?“

„Ne, Gruzínka. Z Batumi, od Černého moře, z Adžarie.“

„Tam je asi krásně.“

70 No co? Co chcete? Pozn. red.

71 Rozbilo se to. Máte špatné stroje. Potřebují opravu. Kde je opravář? Pozn. red.

„Překrásně. Až bude po válce, Blaženo, přijedeš mě navštívit. Natrháš si hrozny, broskve, mandarínky –“

„U vás zrají mandarínky?“

„Ano. Půjdeme spolu na Zelený mys, to je takový kouzelný *bota-ničeskýj* sad nad mořem, kvetou tam magnólie a mandle a perské šeríky, ale také všechny možné tropické rostliny. Budeš úplně omámená vůní. U nás je věčné jaro.“

„Vida,“ prohodila Halačka. „A potom že je v Rusku samý mráz.“

„Však patřil na ty proklaté,“ nečekaně opáčila Keto a blýskla očima a zuby. „Dal jim co proto, hned první zimu. Znáš Vojnu a mír?“

Kazmarová znala. Tou knihou se utěšovala, když Němci napadli Sovětský svaz. Je to Tolstého román o tom, jak bídně skončila v Rusku Napoleonova výprava.

„Vot,“ vyhrkla Keto, „a to se stane každému, kdo se k nám opovází vtrhnout do země. Na Stalingrad fric nezapomene. Máme to těžké, když Angličan tak dlouho neotvírá druhý front. Ale nakonec je poženeme až do Ravensbrücku, uvidíš. Naši si pro nás přijdou.“

„Jenže kdy,“ vzdychla Kazmarová.

„Už aby tu byli,“ řekla Halačka.

„*Vsjo buděť*,“ povídá Keto. „Ale Češi jsou náramně netrpěliví, toho už jsem si všimla.“

„Nediv se, Keto – žijeme v otroctví.“

„A proč jste se tenkrát v osmatřicátém nebránili? Třicet našich divizí stálo na západní hranici a čekalo na povel jít vám na pomoc. Vždyť už jste měli mobilizaci?“

Že to o nás všechno tak přesně ví, napadlo Kazmarovou. Eva nebo Hanka dělaly tlumočnicki, když spolu rozmlouvaly Blažena a Keto. Ale Gruzínka kupodivu rychle začínala rozumět česky a Blažena se zas od ní učila rusky.

„Když tenkrát naše vojáky odvolali a můj hoch se mi vrátil,“ vzpomínala Blažena, „byl tak nešťastný a rozervaný, že jsem si nejdřív myslila, že mě přestal mít rád. Celý národ se chtěl bránit. Ale měli jsme špatnou vládu.“

„Páni se báli bolševiků víc než toho s patkou do čela,“ prohodila prostořeká Halačka.

„Já jsem tomu tehdy dost nerozuměla a nestarala jsem se o to,“ přiznávala Blažena poctivě. „Byla to chyba. Velká chyba. Na každém z nás záleží, dnes to vím. Ty ses dala dobrovolně na vojnu?“

„Hlásily jsme se, děvčata z Komsomolu, k zdravotní službě. Do kursu a na frontu.“

Keto nebyla v civilu ošetřovatelkou. Byla agronomka, pěstovala v kolchozu čaj a mandarínky, sázela větrolamy, dělala pokusy s hybridy, s křížením ovocných druhů. Ale to zastanou starší ženy a Keto odjela se sanitou do pole. Což pokud měly v polním lazaretě práce nad hlavu, člověk se ani nevzpamatoval, nebylo kdy vzpomínat. Ale tady – k ničemu nejsi, srdci je teskno. Po moři, po horách, po našem jasném adžarském nebi a po všem tom světlém, sovětském –

I hrdinkám se stýská? A neostýchají se k tomu přiznat? Blaženě to nesmírně přiblížilo mladou ženu.

„Jsem z takové malé vesničky u Kladna,“ rozvázala, „jmenuje se Lidice. Jsou schované v údolí, mimo hlavní cestu, nikdo je nezná, není na nich nic zvláštního. Ale já je mám strašně ráda. Je tam taková zapomenutá zahrádka mezi naším a starostovým domkem, scházeli jsme se v ní s mužem před svatbou. Já ji pořád vidím, tu zahrádku. Kvetl tam černý bez a červený hloh, jako když slunce zapadá, a jásmínu tam bylo jako hvězd na nebi. Když si na Lidice vzpomenu před usínáním, zjevují se mi jako ráj. To víš, domov, Keto.“

Evě Kazmarové zneklidněly oči za brýlemi s levým prasklým sklíčkem. (Rozbil jí je esesácký výrostek Franc.) I Halačka se začala ostražitě dívat. Češky, jak víte, si zavedly na Zdeňčin popud takovou pohotovost. Kdykoliv přibyla do Ravensbrücku nová vězeňkyně z Čech, upozornily ji hned v přijímací kanceláři, že jsou v táboře Lidičanky, aby se jim o ničem nezmiňovala. Blažena neměla tušení, že Lidice se rozletěly ze všech rozhlasových stanic do světa, že jsou nejméně tak známé jako Praha, že sovětské noviny o nich uveřejnily dlouhé články, že angličtí horníci se ztotožnili s českou havířskou vsí a uspořádali na ni sbírku dělnické solidarity, že jedna osada

v Rooseveltově Americe se pokrčila na památku Lidic. A právě tak neměla potuchy, čím Lidice zaplatily svou slávu. Ale Keto – vzpomene na Lidice, nevzpomene? Aby se před Blaženou nepodřekla! Jenže v Sovětském svazu prožili spoustu takových Lidic. Bud' jak bud', Keto na sobě nedala nic znát.

„Pojď,“ povídá, „naučíš se stichy. Jsou to ty nejkrásnější verše o Kavkazu. A ty mně zase povíš českou báseň. *Ja očeň, očeň ljublju Lermontova.*”⁷²

*I nad veršinami Kavkazu
izgnannik raja proletal:
pod nim Kazbek, kak graň almaza,
sněgami věčnymi sijal.*

Keto přednášela se vzletem, na jaký by si Blažena netroufala, za který by se ostýchala – ale u mladé Gruzínky to vůbec nepůsobilo strojeně. Ona to tak cítila, byla plna nadšení a uměla je projevit a dovedla jím nakazit střízlivější Češky.

„Ted' už sice nad Kavkazem nelétají démoni, ale letadla,“ dodala zas obyčejným hlasem, usmívajíc se trochu udýchaná po recitaci, „a naše, iljušiny – meseršmity už jsme zahnali – ale stejně je Lermontov můj nejmilejší básník. Já vždycky, když mě popadne tesknost, začnu si odříkávat verše. To pomáhá. Blaženo, ted' zase ty.“

Blažena k ní zvedla oči plné slz. Nebyly to slzy zármutku, žalem ona v *lágru* nikdy neplakala, ani když umřela babička, nemohla – byly to slzy krásného dojetí.

„To je zvláštní,“ vyřkla. „My dvě jsme přece z různých konců země, a přece jsme si podobné. Já někdy, když se zamyslím nad tím, co vlastně je s mužem a s otcem a se sestríčkou, a v ničem jim nemohu pomoci na tu dálku a nic nemohu vymyslet – také si říkám verše. Snad abych viděla, že jsem nepřišla o rozum, že mám ještě jasnou hlavu –“

72 Mám velmi, velmi ráda Lermontova. Pozn. red.

„Věrně,“ přisvědčila Keto. „Pravilno.“⁷³ Básně čistí duši. Ale tak mi nějakou řekni, já ti ji neodpustím.“

Blaženu popadl český stud.

„Až zítra, ano,“ prosila. „Docela jistě zítra na procházce.“

„Do zítřka mě mohou rasstreljat,“ zvolala Keto s hazardnickým humorem, „a nic od tebe neuslyším. Ale když děláš takové drahoty, dobrá, řeknu ti české verše já.“

Děvčata se na ni podívala.

*Byl pozdnyj večer, pervyj maj,
večernyj maj, byl lasky čas,
gordličin zval ku lasce glas –*

Keto ovšem vyslovovala pro český sluch nezvykle. Trochu jako když mluví papoušek. Ale Češky z toho měly radost, líbilo se jim to a divily se.

„Od koho to máš?“ užasla Blažena.

„Tos ji stejně naučila ty, Evičko, vid’?“ poznamenala Halačka.

„Ne, čestné slovo.“

Keto se usmívala půlměsíčkem úst v úzké východní tváři. „Há-dejte!“

„Od Hanky?“

„Ne.“

„Už to mám. Od Milči!“ zvolala Kazmarová. „Od Milči, určitě. Ani ne tak kvůli Máchovi, jako kvůli lásce.“

Keto udělala úzké lstivé oči a usmívala se půl tajemně, půl vítězně.

„Abyste věděly, nemám to od žádné Češky, mám to od Čecha.“

„Od Čecha? Z lágru? Což tu nějací jsou?“

„Ne, on žil u nás,“ odpověděla Keto najednou neobratně a zrůžověla v dívčí tváři, jako by ani nebyla odnášela raněné z palby a nedostala za to vyznamenání za statečnost, jako by ani nebyla

73 Přesně tak... Správně. Pozn. red.

dívčí voják, ale odvěké plaché mladé děvče. „Pracoval v hedvábně v Tbilisi,“ dodala uměle lhostejným hlasem.

„Co se divíte,“ povídá Halačka. „Jako by v Rusku nebyli Češi. Zrovna jeden z Úlů odjel do Ruska hledat práci, když byla krize,“ vzpomínala. „Ondřej se jmenoval, Ondříček. Ale jak dál – kdyby mě zabil, teď si nevzpomenu. Člověk v tom prašivém *lágru* ztrácí paměť a taky už je to hezkých pár let. Hodný chlapec to byl. Ujal se mne, když mě vyhodili, a letěli jsme oba. Ještě nám tenkrát Gamza, jako otec nebožky Helenky, vysoudil na Jafetě nějaké peníze. Ondříček slíbil, že bude z Ruska psát, co a jak, ale to víte – sliby chyby. Kdepak mladý člověk a stará bába. Ale to bych mu přála, aby ho v životě potkalo štěstí. Hodný chlapec to byl. A co ten tvůj Čech?“ obrátila se ke Keto. „Co se s ním stalo? Víš o něm něco?“

Keto ještě doutnaly v očích ohníčky úsměvu. Nabrala dech, jako by chtěla něco říci, ale spolkla to. Tvář jí zvažněla, jako když se rozmýšlí. Zavrtěla hlavou.

„Ne. Nevím. *Něznaju*,“ vyřkla mhouříc oči a dívala se daleko. Ale neznělo to ani tvrdě, ani smutně. Blažena, která pranic nevěděla o Václavovi, měla na tohle neomylný sluch. Nevěřila Keto, že nic neví o svém Čechovi. Ale *heftling se heftlinga* nikdy nevyptává.

Nazítří Blažena, jak slíbila – protože mladé Gruzínce se musely plnit sliby – říkala svou nejmilejší Wolkrovu báseň, „Moře“.

„To by bylo něco pro Jugoslávky,“ napadlo Hanku. „Pozveme je. Víte co? Uděláme si takovou soutěž, která z nás umí víc veršů. Naše děvčata jich plno znají.“

„Mohlo by se také říci Polačkám.“

„Ale opatrně. Je mezi nimi ještě dost velkomožných paní.“

„Aby z toho nic nebylo.“

„Proč? V chůzi? Na procházce?“

„Jen si dej pozor, abys ne moc nahlas, ty se dáš unést.“

„Rozkaz.“

A tak se tábor kvečeru rozbzučel melodiemi Lermontova a Ševčenka, Wolkra, Nerudy a Mickiewicze. Starý Kollár a mladý Majakovskij energizovali vězeňkyně jako pápěrky. Proud v trnitých

drátech, uzlovatě černých proti blednoucímu nebi, čeká na dotek; ústí kulometů civí z převysoké zdi; psi v psinci a černí s lebkou v kasárnách větrí a číhají, a ohnivý kouř se valí a valí z komínů krematoria jako ustavičná výstraha. A ony se tu procházejí, takové drobounké strážní, po vězeňském dvoře, Češky, Rusky, Ukrajinky, Gruzínka, Polačky, Srbky, Slovinky, všechny ty ženy s mladou duší, a říkají si každá ve své rodné řeči pochod Majakovského: Levou, levou, levou. A v jeho rytmu jdou. Ty stará hitlerovská smrti, marná sláva, neubiješ mládí světa.

V domku u lesa

„Táto, že jdeš,“ vydechla Lidka Hájková. Odtáhla závoru s tichounkou opatrností, snad k spícímu Štěpánkovi, snad k něčemu, co hrozí ze zákrtu lesní silnice, a vlasy se jí rozletěly v horském větru. Pršelo, jen se lilo, po Úlech v údolí ani světýlko, i v Zátोřance tma jako v pytli. Do síňky se drala syrová svěžest srpnového nečasu a šumot řeky Úlečky. Hájek se nevrátil sám. Pustil před sebou vysokého, hubeného, zmoklého člověka s kufríčkem a zamkl za ním.

„Vedu ti návštěvu, maminko,“ povídá. „Dej nám něco na zub a něco na zahřátí. Usteleš mu vzadu v komůrce. A ty se usuš, Jardo. Udělej si pohodlí. Jako doma.“

Obrostlý muž nakročil patou do země a špičkou vzhůru a smekl před Lidkou dvorným obloukem, jako když herec ve filmu „La Paloma“ zdraví seňoritu. Přitom nakapalo z čepice na podlahu, byla na žmach. Zasmál se tomu bílými zuby, jeden přední mu scházel, a omluvil se.

„Abych nenanosil,“ sehnul se a důkladně otíral hadrou podlahu i zablácená bagančata. Byl to zřejmě chlapík, který ví, jak se zachovat hospodyně. Vzpřímil se, trhl hlavou, jako by střepával patku z čela, třebaže měl šedivé vlasy přilíplé k hlavě, a pohlédl na Lidku tmavýma, trochu zapálenýma očima. Obešel ji pocit, že toho člověka už někde viděla.

„Kdo to je?“ zeptala se potichu muže, jak se potkali u dveří do špížky.

„Jarda Čihař. Spolehlivý. Před tím můžeš všechno.“

Když Lidka vešla do kuchyně, host v košili s vyhrnutými rukávy ždímal nad vodovodem čepici, a jeho kabát, zavěšený na lenoch židle jako na ramínko, se sušil u plotny. Bylo vidět, že cizinec je hned všude doma, že uvykl střídat noclehy. Kuférek i trenčkot si vzal s sebou do kuchyně, asi chtěl mít svých pět švestek pohromadě.

Hájek mu šel ukázat komůrku.

„Kdyby jako něco tento,“ povídá, „okno jde rovnou do lesů.“

Zatemnění, na které Lidka na začátku války tolik hubovala, je přece k něčemu dobré. Nikdo zvenku nevidí, co se kutí ve stavení, nikdo vám nekouká pod pokličku. A v nečase je za zastřeným oknem při ohni útulno. Lidka opékala slaninu, Hájek vytáhl láhev slivovice. Pálit z ovoce kořalku bylo přísně zakázáno. Ale v každé domácnosti si ji vařili ze zátořanských švestek. Host jedl s chutí, pil opatrně a vyptával se na poměry v Jafetě. Ale Lidka byla také zvědava.

„Byl už jste tu někdy?“ chtěla vědět. Protože se jí pořád zdálo –

„To nerozhoduje,“ odbyl ji manžel a pokračoval v načatém hovoru. „Tož Kazmar se zřítil za květnové mobilizace, jak spěchal za obchodem do Prahy, a hned od podzima roku devětatřicátého, zrovna začala válka s Polskem, poslali nám sem *trojendra*⁷⁴.“

„Jenže jsi zapomněl,“ opravila Lidka muže po způsobu manželek, „že si o něho centrální Vykoukal sám napsal do Berlína. My jsme sem *trojendra* vůbec nemuseli dostat. Tady byl jediný žid, doktor Rosenstam, a ten se ještě před protektorátem vystěhoval do Austrálie. Ale toť se ví, Vykoukal, aby se zalíbil –“

„Ovšem, říkalo se tomu zachraňovat české podniky,“ suše poznamenal host a vyhrnul obočí. „Mamon, soudruzi, mamon a nic jiného. Za prachy prodá národ – jsou to jidáši. A stejně jim to bude čerta platné. Jako za první republiky už se ošidit nedáme.“

Hodil šedou hlavou, jako by odhazoval pramen vlasů z čela, a Lidka zvedla tvář a pohlédla na něho se zaníceným souhlasem.

„Nedáme,“ přidala se k němu energicky a zarděla se a omládla a byla mnohem hezčí, zase jako děvče.

„Vida, mámu, jak se rozkurážila,“ usmál se Hájek.

„To se ví,“ zprudka na to Lidka. „Já vždycky říkám: Dcerky, podržte mě, ať jim nevskočím rovnou do obličeje, když nám začnou o nové Evropě a abychom jako přispěli k vítězství říše. Tož Marche je Němec; ale Vykoukal – Nešťastná válka! Co my už jsme tu zkusili s nálety.“

Rázným pohybem osmahlé pěsti vytřela slzičku z oka. Hájek zavádil pohledem o ženu a vrátil řeč k hlavní věci.

74 Treuhänder; poručník. Pozn. red.

„Kdy už sem přijde Rudá armáda? Co myslíš?“ vyptával se hosta. „V Uhrách už jsou a v Polsku také –“

„Což v Polsku!“ trumfovala muže Lidka. „Na Slovensku,“ šeptala tajemně. „Vy jste o tom neslyšel?“ obrátila se k hostovi. „Chodí tu jeden sklenkář, ten vyprávěl, na Slovensku že jsou lesy plné Rusů. Tam prý jich je jako hub po dešti. Padají tam za měsíčka z nebe.“

Cizinec se usmíval, trochu jako se usmíváme dítěti.

„Svoboda se blíží, to je fakt,“ zvažněl. „Ale musíte jí také uvnitř země pomáhat. Co říkají naši z Moskvy? Partyzánství, sabotáž. Na Slovensku už se to vaří – vždyť vy jste tady blízko hranice. A Jafeta jede na plné obrátky,“ dodal vyčítavě.

„Není pravda,“ vyskočila Lidka a tvrdý venkovský rys jí zurputněl kolem úst. „Jen kdybyste přišel mezi nás ženské do krejčovny. To byste koukal, jak se nám lámou jehly a drchají nitě, když šijeme ty jejich esesácké maškary. Hned bych odtamtud utekla, kdyby mě pustili. A v tkalcovně jakbysmet, každou chvíli se jim utrhne hod a zasekne zarážka –“

„Každý knoflík, co uletí, je dobrý,“ potvrdil host. „Aspoň depri- muje, když nic jiného. Ale jak už jsem říkal, hlavní péči, soudruhu Hájku, věnovat gumárně. Vyrábíte tam kotouče na kamióny a tankové pneumatiky. Guma, to jsou boty motorizované armády. Do těch je zapotřebí se obout – aby *wehrmacht* jezdila naboso. A nehne se z místa.“

Lidka se souhlasně zasmála.

„Slyšíš, táto?“

„Nám je to jasné,“ řekl Hájek. „Přesvědčujeme, kde můžeme. A je tu i plno dobrých nestraníků – většinou mají na nácky spadeno. Ale někdy to máš s lidmi těžké. Kazmarovština je do nich zažraná. Věříš, že se naši i takoví, co nám vzkázali: Kontrola má oči všude a vy nám ty cigarety nedáte.“

„A což,“ zasmál se nečekaně host a mladě hodil šedivou hlavou. „I cigarety možno brát, i zmetky robit. Paní Hájková,“ obrátil se trochu potutelně k Lidce, „ted' má přijít do gumárny jeden dělník, náramný *machr* – vzala byste ho na byt?“

„Proč by ne,“ odpověděla Lidka, „může bydlet u nás v komůrce. Co myslíš, táto? Bude u nás dobře schovaný. Tady stejně dávají lišky dobrou noc.“

„Což o to,“ nevinně prohodil host, „bude normálně hlášený. Tak já vám toho Bureše pošlu. A děkuju vám.“

Vstal, nakročil patou do podlahy a špičkou vzhůru, uklonil se a dával hospodyni dobrou noc. Lidce se ještě nechtělo, toužila po kousku sousedského hovoru. Dívá se na něho, jak se nad ní zastavil takový dlouhý, hubený a usmívá se na ni tmavýma, trochu zapálenýma očima pod šedivými vlasy.

„Už to mám,“ vyřkla najednou. „Já pořád, kam vás dát. Ale už jsem doma. Poslouchejte, nejste vy náhodou příbuzný s nějakým Františkem Černým? Dělal u nás v barevně, to už je hezkých pár let, to jsem ještě byla svobodná, a potom odešel jako dobrovolník do Španělska. Francek Anténa mu tady říkali. Věříte, že jste mu podobný? Mohl byste být jeho strýček nebo starší bratr.“

„To sem nepatří. Co se ptáš?“ zlobil se na ženu Hájek. „Po tom nám nic není. Tohle je Jarda Čihař a basta. Dobrou noc, Jardo.“

„Ještě, táto, řekni, že jsem kdy o něčem cekla.“

„To zase ne, to se jí musí dát. Mlčí jako hrob,“ uznale podotkl muž. „Jako by ani nebyla ženská.“

Cizinec se na Lidku usmíval vousatými ústy s vyraženým zubem.

„Tak vidíš, Liduško,“ povídá, „tátu ti přece neodlákal do interbrigády – zatrápený Francek. Hájku, ta o tebe tenkrát měla nahnáno!“

„Jak to víte?“ vpadla Lidka trochu uraženě a trochu škádlivě. Už jí svítalo.

„A to on mi Francek všechno svěřoval, já ho znal jako své boty. Vždyť my jsme spolu ve Španělsku sloužili v bataliónu Dimitrov. Padl u Fuente Ovejuna, jak nás přepadli Maurové.“

„Z těch asi šla hrůza,“ otrásla se Lidka.

„Je to velké město, Fuente?“ ptal se Hájek.

„Kdepak. Hnízdo. Fuente je Španělsky studánka, každé druhé místo se tak jmenuje. Tam má každá studánka velký význam, víme? Španělsko je strašně suchá země, teprv socialismus je zavlaží. Tam

ještě zbývá práce, o jé. To také bylo nejhorší trápení vojáků, úpal a žízeň. Francek naštěstí byl jako bývalý barvíř na vedro zvyklý.“

„Vy toho víte o Franckovi pomalu víc než o sobě, pane Čihaři,“ potměšile poznamenala Lidka.

„Liduško, já říkám, jsi chytré děvče. Já už na mou duši sám nevím, jestli jsem ten nebožtík, anebo ten živý.“

Lidka se smála.

„Bože, Fr- tož Jardo, ještě jsi samá legrace, jako zamlada. Nikoho nezarmoutíš, na mou věru, ty máš šťastnou povahu.“

Hájek stál u dveří se svou vážnou tváří, jakoby na rozpacích, že nedovede být tak veselý.

„Švanda musí být, kdyby na sůl nebylo,“ vzletně odpověděl Francek. „Od čeho jsme český kluci.“

Ostré vrásky mu přetínají vychrtlou tvář, když se směje ústy s vyraženým zubem, a ty neklidné oči. Je mladší než táta. Kolik mu může být? Pětatřicet, nanejvýš. A je celý bílý. Lidku to dojímalo.

„Tys asi zkusil, vid’,“ pohladila ho úleckou mluvou ukolébavek. Ale Francek se nedal svést k tklivosti.

„Inu,“ povídá zpupným basem, „když jsem přežil i to, že za námi přišla na návštěvu do francouzského koncentráku madam Osuská a přinesla nám sušenky a řekla, že jako teď ona je naše maminka a my její synáčkové, tak už přetrvám všechno. Mráz kopřivu nespálí. Vy jste tu, mně se zdá, také neměli ustláno na růžích.“

„Jardo,“ živě vyjela Lidka, „kolikrát já jsem si na tebe za ten čas vzpomněla.“

Hájek se na ženu nespokojeně ohlédl, jako by se smutně divil, co mluví.

Ale ona se nedala zmást.

„Pamatuješ, Jardo, tenkrát, jak jsme se naposled potkali, ještě před válkou? Štěpánek mi vyběhl za míčem před auto, tys kloučka chytil – taky jsem tě hned nepoznala. Zrovna jsi jel ze Sovětského svazu do Španělska. Křižovala jsem se, co tam budeš dělat, zdál se mi to nesmysl. A tys řekl: ‚Lidko, jestli tomu nezabráníme, aby

fašisté bombardovali španělské děti, počkej, za chvíli budou padat bomby – na české drobečky.“

Francek tehdy pravil: „Na tvého Štěpánka.“ Lidka si to přesně zapamatovala. Právě ta slova se do ní vpálila. Ale přičilo se jí vyslovit jméno svého synáčka v souvislosti tak ukrutné. Zavadila očima o dveře, za nimiž Štěpánek spal. Pokojně tam dýchal.

„Lekla jsem se, to je pravda, ale nevěřila jsem tomu. Myslela jsem si: Kdepak Francek, taková huba. Až večer náš táta, když jsem mu o tom vypravovala – pamatuješ, táto? – se zamyslel a povídá: ‚Maminko, něco na tom je.‘“

Hájkovi se uhladila tvář, Lidce se křečovitě stáhla.

„A víš ty, Jardo,“ dopověděla a hlas se jí zlomil, „že mi to při minulém náletu zabilo otce?“

„Horýnka? Ale jdi! A to tě, Liduško, lituju,“ srdečně vyřkl Francek a podával jí ruku. „Já ho ještě vidím před sebou, jak chodil od stroje ke stroji s olejničkou v ruce. Připadal mi vždycky jako takový hodný starý doktor mašinek – že mám pravdu? Škoda ho, byl to dobrý člověk.“

„A trpělivý!“ zaštkala Lidka. „Co on zkusil s těma nohama. Víš, jak si je popálil, když na třináctce hořelo. Už se mu to nikdy nevyhojilo. Naši bydlí blízko fabriky, a než se vybral do sklepa, na nohy nemohl –“

Lidka si zakryla tvář a odvrátila se.

„No tak, maminko, no tak,“ těšil ji Hájek a poplácával ji nesměle na rameno. „Vždyť jsi byla vždycky taková statečná. To víš, Jardo, otec je otec,“ dodal jako na omluvu.

Ach, Lidka neplakala jen o tatínka, snad oplakávala i svá mladá léta, snad ji rozechvěla spiklenecká náhoda, která ji svedla s Francem pod jednu střechu, jenže jinak, jinak, než o tom kdysi snila jako mladá dcerka. Snad si vzpomněla na Ondřeje a netroufala si zeptat se na něho před mužem. Ale byla to jen přehánka. Už zvedá hlavu a venkovský rys jí tvrdne kolem úst, když je Hájek oba důtklivě napomíná, aby se nikomu, ale nikomu na světě nepodřekli, že už se kdysi znali.

Samo sebou!

„Táto, za koho mě máš?“

Snad chtěl Hájek i sám sobě vymazat z paměti starou Lidčinu známost. Odkud by znala Čihaře? K smíchu! Nikdy nebyl v Úlech.

„Stejně se tu ani neomžím a vypadnu,“ řekl Francek. „Já jsem jako ajflovka, odevšad je na mě vidět. Se snídání na mne, Liduško, nepočítej, už budu za horama. Děkuju za usušení a za pohostinství a toho Bureše vám brzo pošlu.“

„Ale heslo!“ upozornil Hájek.

„Správně, heslo!“ Francek zvedl hlavu, zapřemýšlel a polkl. „Časy se mění a lidé s nimi,“ vyslovil trochu šibalsky. „Budete si to pamatovat?“

„Aby ne! Časy se mění a lidé s nimi. To je na nás jako šité,“ poznamenala bývalá Lidka Horýnková.

Bludný žal cizince bez domova

Štěpka Hájků si tuze oblíbil nového podnájemníka, pana Bureše. Ten dovedl věci! Pořád něco robil pro Štěpánka a jeho kamarády. Dělal vozíčky a loďky z prázdných krabiček od zápalek, zohýbal Štěpánkovi turbínu s lopatkami ze staré lepenkové krabice a z maminčiných krejčovských zbytků zhotovil letadélko. Křídla mělo z kostic a z hadrů, trup ze zátek, spojovaných špendlíky, vrtuli ze špejlů. Panečku, to bylo! Jen létat!

„Umíte s děcký,“ chválila Lidka Bureše. „Jestlipak doma také něco máte pro potěšení?“

„Nemám, paní Hájková, jsem starý mládenec.“

„Co není, může být,“ žertovala Lidka. „Však vy se oženíte, až bude po válce.“

„To sotva. Nejsem dost zdráv. Plival jsem krev.“

„Ale jděte. Nikdo by to do vás neřekl,“ těšila ho Lidka úleckou chlácholivou mluvou chův a ukolébavek. „Vypadáte jako míšeňské jablíčko.“

„Ale červivé, paní Hájková. Gumárna mi škodí. Ty výpary. Sbohem, jdu na vzduch, dokud je slunce.“

V dílnách ho měli rádi. Byl k lidem, a třebaže práci moc neublížil jako *totálně nasazený*, ani parták, ani *verkšucové*⁷⁵, jejichž manželkám leccos zřídil v domácnosti a jejichž dětem stavěl na struze vodní mlýnky, nedali na něho dopustit. Nikoho ani nenapadlo uvádět v souvislost s Burešem maléry, které se jim poslední dobou stávaly při vulkanizaci. Čert aby vzal mizerný válečný materiál! Jen Lidka, když zaslechla ty řeči, se uvnitř usmívala. Ale ani Lidka nevěděla to hlavní. O takových věcech se ženským neříká.

Hájek s Burešem vzali udice a šli po práci na pstruhy. Dali se lesním údolím proti proudu horské řeky Úlečky, směrem k lomu. V Úlech pod regulací vypadá Úlečka taková civilní; u olšinek, kam chodívají na procházku uznané dvojice, působí idylicky; ale tady

75 Ozbrojená podniková ostraha. Pozn. red.

už je to dravá, byť mělká říčka mezi skalami a lesy, ještě nezkalená průmyslovými odtoky, a prohánějí se v ní kropenatí pstruzi. Údolí se stáčelo a pojednou se objevil nečekaný pohled na horskou trať, vinoucí se po úbočí skalnatého ostrohu. Pro skálu nebylo vidět do zatačky. Byla to vlastně dvě údolí, řeky a potoka, vstupující jedno do druhého. Pod tratí se svažoval příkrý sráz, zarůstající diviznami a lopuchou, až do údolí Úlečky. Usedli na břeh a ponořili udice s třpytkami do průzračné vody.

„Tamhle by to bylo,“ ukazoval Hájek.

Průzračné ticho se klenulo v tu chvíli na trati, jako by tudy ani nikdy nejezdil vlak a nenaplňoval úleckou noc svými kovovými nárazy a baladickým kvílením. Ve dne je všechno jiné. Otakárek se vznášel nad jiskřícími kolejnicemi a zaletěl do divizen. Z lesa zakřičela sojka. Bureš se rozhlédl, vytáhl blok a tužku a načmáral si na koleně pláněk běžným způsobem, z něhož bylo znát, že to nedělá poprvé. Místo bylo výhodné svou odlehlostí. Nikdo tu nehlídal.

„Ani v noci ne?“

„Ne, to jsme si vyčíhali.“

„Jak daleko je k lomu?“

„Čtvrt hodiny.“

„Taky dobré. Mají dost materiálu?“

Hájek se jen usmál.

„Tam toho je! Každou chvíli trhají skálu. Ale teď pojd', pojedě osmička.“

Byl to obyčejný odpolední dělnický vlak, hučící mezi skalami a lesy, z Úlů do Ztracené. Horská ozvěna množila šupot a syčení páry a prodlužovala řetězce kovových nárazů o spoje kolejnic. Vlak dlouho dozníval v úzkém lesním údolí a neustále tvrdil svou: Bludný žal cizince bez domova. Bureš měl za sebou už několik takových úkolů se soudruhy z jam a lomů. *Udělal* tunel a *udělali* most. Tunel je zvlášť výhodný chaosem, který natropí. Opravovat vyhozený tunel, to trvá, to je složitá technická záležitost. Dá to popřípadě větší fušku než obnovit most. Jenže Němci si teď tunely a mosty zatraceně dobře hlídali. Ostatně, byl poslán do Úlů za tímto úkolem a splní jej,

to je jasné. Bureš byl rozhodně stvořen k tomu, sestrojovat dobré věci, aby lidé šťastněji žili. Konstruovat pro ně motory, aby jezdili, aby létali. Místo toho se potlouká bez domova a vyhazuje s dělníky do povětří vojenské vlaky, aby to bralo rychlejší konec. Dělá svědomitě svou práci, ale je to práce, která netěší.

„Vida ho,“ povídá Hájek, a sehnul se pro křemeňák. „To bude mít máma radost!“

„A ty ještě jedno alibi. Je to pravda, můžeme taky chodit do lesa na houby.“

Setkali se s dělníkem z lomu a s traťmistrem u jeskyňky v lese proti ostrohu a všechno si vysvětlili a dohodli. Bureš vyložil plán, traťmistr dodá přesnou zprávu, kdy pojede *jejich* vlak, Pepa z lomu materiál. Komunisté se tajně scházeli v horském hvozdu, jako před staletími čeští bratři. Ale podlouhlý špargál⁷⁶, který přinesl Pepa z lomu, bible to nebyla.

I nadešla noc *jejich* vlaku.

Ať se v tobě vzpouzí, co chce (kdopak z pokojných českých lidí rád ničí? nikdo!), západ přece dohoří a nebe zbledne jako jindy za úleckými horami, jejich dračí obrysy vystoupí, za chvíli kraj i s horami se potopí do tmy a *ta noc* nastane. A ty jdeš, protože jsi slíbil, protože je to tvá parta, protože nezradíš, protože víš, že je to nutné. Musí to být a jiní zkusili víc a podstoupili všechno, přece dobře víš, že jedna žena podstoupila smrt. O smrti není ani řeč, všechno dobře dopadne, zítra tou dobou, až si vzpomeneme, to si oddychneme, že to máme za sebou. Nemyslit na následky, myslet jediné na věc, abychom ji přesně provedli a dokonali. Bureš, kdykoli to dělal, cítil před tím lehkou horečku nedočkavosti; jsou to ty chvíle, kdy člověk se jaře a pohotově baví o hloupostech s nezasvěcenými osobami, než jim zmizí z očí.

Bureš šel do lesa z odpolední směny jako denně, už ho znali, že potřebuje na vzduch, Hájek se vytratil ze Zátोřanky, aby je nikdo neviděl spolu, a sešli se u jeskyně s Pepou z lomu. Plán měli jasné

76 Tlustá kniha. Pozn. red.

v hlavě; nálož se zapuštěnou rozbuškou a baterku i dráty na rozněcovač přichystané; a to citlivé místo na horské trati, kde kolejnice opisuje oblouk kolem ostrohu v zatáčce nad srázem, dobře si vštípili do paměti. Bureš si je už dřív ohledal. Ostatně, traťmistr, který v tu noc neměl službu, je dovede.

Sedíce dole v lese a přemáhající nervózní chuť si zakouřit, nechali přejet devítku, poslední civilní vlak, tak řečený „flamendrák“. Jen zmizel v zatáčce, Bureš a Pepa přešli za traťmistrem po „hladových“ kamenech mělkou Úlečku a jali se šplhat na násep.

Kolem jedné v noci přijede *ten jejich*, dva vozy říšských vojáků za lokomotivou, právě takové dva strážné vagóny s maskovanými kulomety na konci vlaku, a jinak samá munice. Za hodinu to musí být hotovo. Hájek hlídal dole; kdyby hrozilo nebezpečí od lesa, zahouká jako divoký holub.

Vysoké lopuchy na břehu Úlečky studily jako ropuší tělo. Jedle a jeřáby, kterých se chytali šplhající, byly chladné, jakoby uzamčené, jako by nechtěly propustit člověka. I stromy v noci spí. Čím více stoupali z rokle po skále k náspu, tím bylo tepleji; lezli opatrně, a přece se Burešovi zdálo, že každý ševel divizen a každé zaharašení šterku je slyšet na dálku jako zesilovačem v křišťálovém horském vzduchu. To všechno tmou; jakmile vypne zrak, hned ostřeji slyšíš a tvůj hmat se slepecky zjemňuje. Bureš ucítil pod rukou kovovou hladkost kolejnice. Oči se přizpůsobily tmě; na vysokém náspu bylo mnohem světleji než dole v rokli; na kolejnicích i na šterku ležel poprašek hvězd. Bureš se okamžik pocítil takový nahý vysoko nad srázem, za zády i před sebou stácející se trať, po níž se celý den prohánějí vlaky. Ne, nemám závrať, nikdy jsem netrpěl závratí; dali se do toho.

Podhrábl šterk pod vnější kolejnicí, tou nad roklí, a Pepa mu podal cihlu třaskaviny se zapuštěnou rozbuškou. Bureš založil nálož a přidrátoval ji. Pak upevnil vedení k baterii a couvaje rozvínoval šňůru směrem proti příjezdu vlaku a napojil ji ke kontaktu, který Pepa zatím připevnil na kolejnici směr Úly. Ještě než Bureš vrátil okruh proudu do rozbušky, Pepa stiskl dotyk a Bureš zkusil na jazy-

ku, jestli proud opravdu prochází. Mravenčilo to. Procházel. Ted' už se to může připojit k rozbušce a hotovo. Až přední kola lokomotivy najedou na kontakt –

Ale zatím bylo ticho na trati, jen hvězdy na ni svítily, dole šuměla Úlečka. Katastrofa v zárodku, zakletá do nehybných a nepatrných věcí potmě, čeká na svou chvíli. Až přisupí zpupný vlak, vezoucí smrt, sám si zmáčkne svůj osud.

Odněkud z divizen drnčel cvrček – návště to ještě nebyla. Práce trvala chvilku, bez příhod, bez překážek, jaksi obyčejně. A přece Pepa z lomu, když se zase ocitli dole u lesa, si vzdychl: „Fuj, jsem z toho celej vyplivanej.“

Jak to Bureš znal, depresi po takovéhle práci. S pustým srdcem a prázdnou hlavou zvedl oči k hrozivému černému masívu ostrohu. Zdálo se mu, že to byl jen sen, že tam nahoře nikdy nebyl. Pohlédl vysoko, na jiskřící letní nebe, a vdechl ozónitý vzduch. Taková noc, taková kouzelná noc, a my tady – O bože, mír! Aby člověk zase mohl dělat lidskou práci.

„Ani noha,“ hlásil dole Hájek. „Koukejte mazat.“

Zvučné kladívko na úleckém hradlu se nadzdvihlo a uhodilo a spustila návště k *jejich* vlaku. Rozutekli se do lesa, co nejdál od toho. Zvonky melodicky zvonily křišťálovou horskou nocí nad šumotem Úlečky. Bureš už je neslyšel. Utíkal, co mohl, hloub a hloub do lesa, a přesto, že pospíchal, zdálo se mu to dlouhé. Co to? Ještě nic? Úzkostné zoufalství ho naplnilo. Snad to selhalo?

To už se Bureš provlékl otevřeným okýnkem od lesů do své komůrky, trápen pochybností, jestli podnik neselhal, když ho něco bolestně popadlo za uši, stisklo mu hrdlo, zabořilo ho v plicích a rozlehla se ohlušivá detonace. Hned po ní kovové hřmění, asi jak se lokomotiva i s tendrem řítily z prasklé kolejnice do rokle, strhující za sebou vagóny. Přední zavřená okna u Hájků se zatřásla a poprasкала. Sklo zacinkalo. Štěpánek v posteli křičel, odlétlý střep ho škrábl do tváře. Všichni psi v Zátórance se rozštěkali a vyli. Úlecké sirény ječely na poplach. Ty už něco pamatovaly, úlecké sirény! Lidé mysli, že je zase nálet. Růžová záře se rozlila nad černými lesy; a do ní to

lítalo a bouchalo jako zátky pekelného šampaňského; nebezpečné rachejtle šlehalo po nebi a sprchávalo jako barevné biče; granátové střepiny se rozletovaly na všechny strany. Kdepak ruční granáty, s těmi se musí jako s vejci, nesnesou ani prudší posunování – natož smrtelný kotrmelec s vlakem do propasti. V lesním údolí patrně hořelo, to dá rozum, žhavé uhlí se rozsypalo z překocené lokomotivy a zapalovalo nové a nové náboje. Štěstí, že v lesním údolí nikdo nebydlí! V Úlečce prý to pobilo všechny pstruhy. Co oheň načal, voda dodělala. Která střela nevyletěla do povětří, leží zneškodněna na dně řeky. Z toho muničního vlaku nedojede na východ ani puma.

Když starý sklenkář putoval po kolika dnech z Jadrlny do Úlů, zvedl z mechu leskle hnědý granátový střep až u drachovské myslivny.

Ty vážně věříš té pohádce?

Jednou, když Míťa šel ze školy, zatočil brašnou, řekl spolužákům na rohu „Kluci, ahoj!“ a zabočil k domovu, přidal se k němu divný člověk.

„Nejste vy mladý Skřivánek?“ oslovil ho a podíval se mu do obličeje.

„Jsem,“ zkrátka přisvědčil Míťa a hnal se dál, jednak z rozpaků a jednak proto, že mu ten šišatý pán s myšíma očima byl strašně protivný. Táhl se za Mítou jako turecký med.

„Hned jsem vás poznal podle podoby s tatínkem,“ rozpřádal nasládle. „A vaši paní matinku jsem také znal. Byla to fešná dáma, věčná škoda je jí. Ubohý hošíčku, máte to smutný život jako sirotek.“

Sirotek?

Míťu ještě nikdy nenapadlo, že je sirotek. Sirotci jsou v národních písních z učebnic, ale on byl prostě pořád stejný Míťa. Všechno mladé, cudné a statečné se v něm vzpíralo proti tomu dotěrnému a lepkavému soucitu.

„To je má věc,“ odsekl svým oblíbeným chlapeckým rčením a přidal do kroku.

Ale ten člověk se ho nespouštěl.

„Jistě byste rád viděl tatínka,“ prohodil. V Mítovi hrklo. Ted' jde o kůži! Cítil, že ho ten člověk ze strany ostře pozoruje. A co, Míťa nebyl po babičce Gamzové, neustupoval, byl pro útok. Zastavil se proti odpornému chlapovi a zasmál se mu rovnou do obličeje.

„Jenže to nejde,“ povídá. „Leda by už byla televize. A ani to by nešlo,“ honem se opravil, „protože zahraniční rozhlas se přece nesmí poslouchat. Já mám totiž fotra v Americe.“

Proč užil toho šeredného slova, Míťa nevěděl. Cítil jen, že jeho smích zní falešně, že přehání a že právě to je chyba, na kterou by se mohl chytit. Ale zároveň si uvědomoval s jakousi horečnou rozkoší, že mu mozek desateronásobně pracuje, jakoby na všechny strany najednou.

„A píše tatínek, píše?“

„Jak by mohl psát, když je válka?“ houkl Míťa a dal se zas do kroku. „Předtím jsme dostali psaní z Chicaga. Prosím vás, co vás to pořád tak zajímá?“ znovu zaútočil Míťa.

„Nediv se mně, hochu, jsem starý přítel tvého otce, dělali jsme spolu ještě v Aerovce. Byl to zlatý člověk, jedna ruka s dělníky. Vidíš, tady mám na památku jeho fotočku. Dobrá, že?“ Nastrčil chlapci fotografii.

Míťa se zadíval na obrázek, ten člověk na Míťu. Zahryzl se do něho myšíma očima. Chlapec neklidně zakmital víčky, zrudl a zasmál se.

„To přece není táta. Ani nápad,“ a vrátil fotografii. „Spletl jste si to s Radeckým.“

„S kým?“ honem se optal člověk.

„A já nevím, kdo to byl, nějaký rakouský generál nebo co. Barbor-ka to vždycky říká, když si někdo něco důkladně poplete.“

„Ty prostořeká pusinko,“ prohodil ten člověk s hranou rozmar-ností a s vnitřním vztekem. „Abys věděl,“ vyslovil poučně a slavnost-ně, „tu fotografii mi darovala tvá babička Gamzová.“

Na tohle Míťa nezabral.

„Co by vám ji dávala,“ opáčil chladně. „My žádné otcovy fotografie nemáme.“

„To je pěkné! A proč?“

„Všechny jsme je roztrhali,“ s chutí řekl Míťa, „máme na něho vztek. Co, odjel, nechal nás tady –“

„Vám se tu nelíbí?“ chytil ho za slovo ten člověk.

„Proč ne, ale kdybych byl velký a měl kluka, já bych ho neopustil, to vám řeknu. My jsme v Čechách a on v Americe, co je nám po něm. Poklona.“

Míťa sám užasl, jak dovedl vymýšlet a lhát a vůbec si z toho ne-dělal svědomí, naopak. Prokoukl, kdo to byl ten pán, neměl poprvé to potěšení s podobnými zjevy. Hned když nacisté vtáhli do Prahy, postávali nedaleko školy vlídní páni, přidávali se k dětem a dávali se s nimi do řeči. „Co tomu říká, chlapečku, tatínek, že Hitler nám sebral republiku?“ – „Nevíš, děvenko, co včera hlásila Moskva? Já

jsem zrovna neměl kdy poslouchat.“ – „Ti parašutisté, to přece byli kluci. Udělali správnou práci. Já vím, že je u vás doma také obdivují.“ – Olezlí a dobrotiví páni mluvili nahlas všechno, co obyčejný člověk nesměl, a když dítě, ukolébané českou řečí, něco probleptlo, pro tatínka si přišlo gestapo. Pánové prý dostávali po padesáti korunách od udání. Rodiče před nimi varovali své školáčky, a protektorátní děti si záhy zvykly odpovídat: „Náš tatínek se o politiku nestará.“ Mítův případ byl složitější; ale matčina škola působila. Míťa se vrátil domů bojovně rozjařen, s vítězným vědomím, že odrazil útok protiútokem a že dobře provedl svou věc. Tím ovšem jeho úkol nekončil, ne, teprv začínal. Jak to provést? Na koho se obrátit o pomoc? a přitom nic neprozradit? Babičce Gamzové ani muk, nevěděla by si rady a darmo by ji rozčilil. Míťa docela tak jako kdysi mladá Helenka nenáviděl paniku a potíral zmatek. Jeho mozek, podnícený nebezpečným setkáním, pracoval, jak se říká v detektivkách, na plné obrátky. Míťa šel a zaklepal u Stanislava.

„Mohl bych s tebou mluvit mezi čtyřma očima?“

Stáňa měl před sebou na psacím stole ležet hodinky. Zavadil o ně pohledem.

„Ale pospěš si,“ řekl, „za chvíli musím pryč.“

Míťa šel rovnou k věci – alespoň jemu se to zdálo. „Strejdo, až budu mít *vízo*, dáš mi za to prachy?“

Stáňa věděl, že to není pedagogické, ale nepřemohl se a usmál se na Míťu. Takový klukovský kluk!

„Není tak jisté, že dostaneš vyznamenání. A že já budu při penězích, to ti teprv nemohu zaručit.“

„Víš co,“ navrhl Míťa, „dej mi peníze hned, a až bude *vízo*, nedáš mně nic a tím jsme si kvit.“

„Podívejme, jaký ty jsi šmelinář,“ prohodil Stanislav žertem, ale začal si dávat na kluka pozor. „Kolik potřebuješ?“

Míťa přistoupil až k němu.

„Co myslíš, co může stát lístek třetí třídy do Úlů? Tam a zpátky. Dvacet *kaček* šedesát *háků* mám. Ale to není dost. Já ti o ty prachy neříkám rád. Ale je sobota a kluci –“

„To rozhodně není dost – a kdopak tam má jet?“

„Když já ti to všechno nemohu tak říci. Já jsem dal čestné slovo. Nemáš tu, strejdo, jízdní řád? S tou věcí je totiž fofr.“

„Tak, a dost!“ dopálil se Stanislav. „Bud' mi okamžitě povíš, co a jak, anebo nedostaneš ani vindru.“

„Ale chytil mě na ulici *fízl* –“ A Míťa jedním dechem, s vervou a chutí vyklopil příběh, v kterém se cítil hrdinou. „Vidíš, že to máme nahnuté,“ skončil vyčítavě. „Jdou po tátovi.“

„Na tátu našťestí nemohou,“ klidně odvětil Stanislav. „Pověděl jsi to chlapovi správně: že s tátou nepečeme. Víc se nedalo nic dělat. Ale jak s tím souvisí lístek do Úlů? Tohle bych rád věděl,“ vyřkl s netrpělivou přísností a opět šlehl okem po hodinkách.

Míťa se na něho jaksi soucitně zahleděl.

„Strejdo,“ povídá s nedětskou shovívavostí. „Ty vážně věříš té pohádce o Americe?“

Stáňa se k němu zprudka obrátil.

„Co to mluvíš?“

Míťa zvedl k strýci své pravdivé chlapecké oči a vyřkl zblízka, úplně tiše:

„Táta je přece tady.“

Stanislav vyskočil rovnýma nohama. „Od koho máš ten nesmysl?“ zle se obořil na chlapce.

„Neboj se, táta se teď jmenuje jinak,“ chlácholil Míťa rozčileného strýce. „Pamatuješ, jak se babička jednou divila, na jaké chodíme s mámou daleké procházky? To jsme ho navštěvovali.“

„Prokrista, lidi!“ Stanislav se popadl za hlavu. „A kde?“

„To ani nemusíš vědět,“ odmrštil ho Míťa tenkým hláskem, „už tam není. Když se to stalo s mámou (Gamzovi, jako by se byli smluvili, nikdy neříkali o Helence: ‚když ji popravili, když ji zastřelili‘, vždycky jen: ‚když se to s ní stalo‘) a my jsme se na podzim zase vrátili do Prahy, byl jsem se za tátou jednou podívat, ale ta paní řekla, že odjel a že neví kam.“

„Jaká paní?“

„Hodná. Co u ní bydlel. Tenkrát jsem měl strach, jestli tátu nesbalili.“

Stanislav se v duchu chytal stropu. S čím si kluk zahrával za jejich zády! A my jsme mysleli, že ho uhlídáme!

„Ted' za ním chceš do Úlů, co?“ zeptal se nakvašen.

Nyní zas vyskočil Míťa.

„Taky že pojedu!“ křikl se vzdorovitým pohybem ke dveřím. „Načerno, abys věděl! Já se tě neprosím. Nic jsem ti neměl říkat, dal jsem mámě čestné slovo, to mám za to. Pust'! Musím tátu varovat. Však já se tam dostanu.“

Stanislav pevně držel zmítajícího se chlapce. Uvědomil si, že není radno ho dráždit.

„To bys to vypral,“ řekl mu již s rozvahou. „Shodil bys tátu i sebe. Bylo by to proti pravidlům konspirace, Míto, rozumíš? Oni nás pozorují, to je jasné. Každý člen rodiny by je přivedl na stopu. Varovat musí spojka.“

Míťa otvíral oči. Pochopil strýcovy důvody a uznal je. Slova „konspirace“ a „spojka“ ho přitahovala, zněla mu zasvěceně a dospěle. Třebaže to byla věc vážná a chmurná a dělala Mítovi takovou starost, i dobrodružná záře jí prokmitávala. Jakýsi odraz detektivek.

„Ted' jdu,“ řekl Stáňa a přistoupil ke skříni se šaty. „Dávej pozor, Míto. Neslibuju ti bůhvíco, ale svědomitě se pokusím, aby táta dostal pokud možná brzo zprávu, že si na něho zase vzpomněli.“

„Aby mu někdo vyřídil všechno o tom *fízlovi* a o té fotografii,“ vpadl Míťa.

„Dobrá. Ale k tomu potřebuji vědět dvě věci.“

Stanislav vztyčil palec na ruce. „Za prvé. Jak se ted' jmenuje?“

„Antonín Bureš,“ vyslovil Míťa plaše.

Stanislav zvedl oči, jak to dělají lidé, když si něco chtějí dobře uvědomit a zapamatovat.

„Za druhé,“ Stáňa sklapl palec a vztyčil ukazováček. „Jestli je doopravdy v Úlech. Víš to určitě?“

„Vím.“

„Od koho to máš?“

„Od jednoho kluka ze školy. Počkej, nemrač se. Nemá ani páru, že mi podal zprávu. To je takhle. Letos k nám přišel do třídy nový kluk,

Jirka Havránek. Jeho rodiče se přestěhovali z Úlů do Prahy. Onehdy jsme si s kluky stavěli tunel ze staré roury, víš, chtěli jsme tím prolézat, a Jirka Havránek povídá: „Tož to nic není, takhle kdybyste viděli přehradu, co jsme si postavili na potoku do Úlečky s Tondou Burešem.“ To jméno mi dalo pořádnou šupu. Ptal jsem se Jirky, co je to za kluka. Jirka se smál. „Kdepak kluk, ten už je velký, náhodou, čtyřicet nejmní. Ale to nevadí, byl takový kamarádský a my jsme si s Tondou Burešem tykali.“ Já jsem se Jirky nenápadně vyptával dál a všechno klapalo. Prostředně velký, pořizek, vazba, kulatý obličej, vousy, ty si teď táta nechal narůst, no všechno jako šité na míru. A taky že staví klukům takové legrace, to on vždycky –“

„Neměl by, to je chyba, ilegální si má předělat i povahu. Úly jsou velké. Kde asi bydlí?“ přerušil Míto Stanislav.

„Nevím. Tolik jsem se přece nemohl vyptávat. Ale dělá v gumárně.“

„Jak už jsem řekl, Míto. Nezaručuju ti nic, ale podniknu všechno, aby někdo tátu varoval. Sbohem. A ty nebudeš tropit hlouposti.“

„Nebudu. Děkuju ti, strejdo.“

Ale náhle se Míto za strýcem rozběhl, popadla ho dětská nedůvěra k velkému.

„A neříkáš mně to jen tak, abych dal pokoj?“

Stanislav se po něm přísně ohlédl.

„Míto, to bych byl opravdu padouch.“

Stanislav měl ten večer schůzku s Andělou. Nepřekvapilo ji, že Toník je ve vlasti, že není za mořem, věděla o tom. Vždyť to Bureš ji tehdy poslal varovat, aby odvezli Míto z Prahy. Ale nepověděla o tom Stáňovi, ani když se tak sblížili – nač ho zatěžovat? Čím méně lidé vědí, tím lépe pro věc i pro ně. Snoubenci se poradili a ještě ten večer jeden ze železničářů jel nočním vlakem do Úlů varovat v gumárně.

V Úlech se dověděl, že Bureš už tam není. Po té noci, kdy vyletěl do povětří německý vlak se střelivem, začalo po Úlech hrozné vyšetřování a zatýkání a on zmizel. Snad přeběhl hranici do slovenského povstání. Nebo ho mají. To se neví. I rodina, u které bydlel, prý někam utekla. Když gestapo pro ně přišlo, našlo domek u lesa prázdný.

Autokary Červeného kříže

Nikdo tak toužebně nenaslouchá volání jara jako vězňové. Každý náraz jižního větru o zatemněná okna, každé vdechnutí vůně tání ve vzduchu, té vůně, v které jako by byly rozpuštěny veliká dálka s nesmírnou nadějí, když vězeňkyně přecházejí po nešťastném ravenšbrückém dvoře z bloku do krejčovny, každá seberezavější travička mezi kameny je dojíká. Všimají si věcí, kolem kterých by lhostejně přešly v obyčejném životě; jsou i otrlejší i citlivější než lidé na svobodě. Je-li sychravo, psí zima, pekelné vedro, to už i nečas nějak patří k vězeňské mizérii. Ale zjara – zjara jako by každé živoucí stvoření vznášelo svůj vrozený nárok na štěstí. Vždyť i ta stará Halačka to v Ravensbrücku cítila, natož takové mladé vězeňkyně jako Blažena, Milča a Keto.

Což Milča! Měla to poměrně dobré. Vodili je na práci do Siemensky, cestou přece leccos zahlédla ze světa. Ve fabrice dělali muži všech národností, mluvilo se tam francouzsky, polsky, srbsky, norský, holandsky – byl to učiněný babylón. Továrna vřela fantastickými i skutečnými zprávami z bojišť a Milča je odsud přinášela do tábora a sem tam i něco na zub. V Siemensce dělal jeden Belgičan, Milča se mu líbila, podstrkoval jí tajně čokoládu, daroval jí kulaté zrcátko a hřebínek. Bože, jak se jí večer nechtělo zpátky za trnitý drát, zatímco totálně nasazení dělníci vodili své žáby na zábavu.

„Ach děvčata,“ vzdychla si, „kdybyste věděly, co jsem já dnes viděla. To byla krása!“

„A co? Pověz!“

„Šly jsme,“ začala tajemným přízvukem, chystajícím překvapení, jako když se dětem vypravují pohádky, „šly jsme kolem jedné vily, svítilo tam okno. Víš, zrovna před zatemněním. A za tím oknem visel takový krásný skleněný lustříček, závěsy se na něm třpytily a houpaly a paní v růžové blůze šla po pokoji. Do pokoje bylo vidět jako do skleníku. A měli tam obrazy na zdi, hodiny, knihovničku a na stole bílý ubrus a na něm kytičky v bledě modré váze.“

„Jen si to pochvaluj,“ tvrdě přerušila Milču Blažena. „Kdoví kterému nebožtíkovi z plynu to nakradli.“

„Nedají pokoj, dokud jim to všechno nerozbijou na cimprcampř,“ dotvrdila Halačka. „Však už to nebude dlouho trvat.“

„Nechte ji,“ mírně povídá Kazmarová. „Ona je ještě takový mladý blázen, vid', Milčo.“

Milča se zarděla.

„Vždyť já jen tak,“ hlesla provinilým hláskem. „Že je to asi hezké bydlet v pokoji. Už si to ani nedovedu představit.“

„Zase budeme mít komnatku,“ řekla Keto. „A lepší. Všechno bude. Jenže Češi jsou takoví netrpěliví, já je znám.“

Ach, rachot a kvílení projíždějících vlaků! Bylo je dobře slyšet do ravenšbrückého tábora. I vlaky se docela jinak rozléhají zjara. Kdy se do nich posadíme a pojedeme domů? Už třetí Blaženino jaro v *lágru*! Ale není těch vlaků nějak méně? Nejezdí opatrněji, jako by se bály?

Vždycky když měly noční šichtu, Blažena si z té duše přála, aby se strhl letecký poplach. Maminku sice rozčiloval, byla na bloku a dceru měla v dílně, trnula, chudinka, aby o ni nepřišla. Blaženu elektrizoval řev sirény! Hu-jí! Hu-jí! Svoboda neklokotá slavičím hlasem, to už věděla. Bylo to jako první chraptivé zakokrhání před úsvitem. Hu-jí! Hu-jí! Vězeňkyně naschvál předstíraly zmatek, aby množily paniku mezi nacistkami. Esesačky se náletů šíleně bály. Zbít vyhladovělou vězeňkyni, slabou jako moucha, na to si troufaly. Ale před sovětskými letci byly takhle malinké. Zhaslo se a sbohem, disciplíno. Děvčata se hrnula k oknům, rozrážela okenice, čerstvý vzduch k nim proudil jako pozdrav z dalek od lesů a od jezer, toužebně jej vdechovaly. Vyhnuly se do jarní noci a poslouchaly hučení motorů. Vysoko nad hlavou jim bubnovala svoboda.

Práce vážla a třetí říše se sypala. Rusové mají Bratislavu! Děvčata, už jsou ve Vídni! Obléhají Budyšín! Potáhnou na Berlín! Milča bez dechu nadšením nosila zprávy. Kázeň v Siemensce praskala jako ledy na meklenburských jezerech a Milča teď točila z kovových odpadků káči a kolíbky s panáčky pro děti mistrů. Bylo jaro, Blaže-

na měla svátek, Keto jí darovala šáteček, koupený za patku chleba. Vězeňkyně gruntovaly *štubu* před Velikonocemi a dávaly si stranou křidu na dřeváky, aby si je mohly na vzkříšení svátečně vyčistit. Bylo jaro, ale v *lágru* přituhovalo. Vláda tmy nehodlala jen tak ustoupit. Ještě na Zelený čtvrtek poslali do selekce sedmnáct zesláblých žen.

Krematorium v Ravensbrücku kouřilo ostošest, zápach pálených kostí, kůže, vlasů nesl se daleko po kraji, rozptyloval se do oné roz-toužené jarní vůně dálky, naděje a podnikavosti. Byl Velký pátek dopoledne; a najednou Milča spatří z okna dílny přijíždět nádherný krémový autokar. Blížil se takový velikánský a nový a zářivě světlý uprostřed skvrn a šedi válečného masakrování. Ale kdepak jeden! Kolik jich bylo; s autokary jela bezstarostná nálada alpské turistiky, komfort mezinárodních hotelů a skvělá hygiena.

„Holky, vždyť to je Červený kříž! Nevidíš ty bílé praporečky? Snad už je mír!“

Hodily prací a hrnuly se k oknům. Bylo z toho pozdvižení. Bílé praporečky na chladičích zaválaly, prázdné autokary jely směrem k táboru. Zahlédly v nich tu řidiče v střídme tmavomodré uniformě, tam sestru v čepečku a v plášti oslnivě bílém jako křída, viděly uvnitř vozu krásná, pohodlná sedadla, polštářovaná světlou koží, všechna volná. Můžete si pomyslit, zač to dopoledne stála práce! Všechny byly jako na trní.

K polednímu vejde do dílny Vrána s listinou v ruce. Řekla něco mistrovi; zarazil práci, aby nebyl rámus, aby bylo rozumět. Vrána začala vyvolávat čísla. Uličkou mezi stroji vycházely samé Norky.

Vrána si je odvedla do vedlejší kanceláře a postavila si je tam do řady.

„Zvedněte sukně nad kolena!“ vyzvala je.

Odhrhovaly ošklivé, dlouhé trestanecké šaty a Vrána chodila od jedné k druhé, vždycky poodstoupila, přimhouřila oči, prohlížela stojící nohy; potom přistupovala a ohmatávala je, nejsou-li oteklé.

Ženy byly zmateny. Tohle také patřilo k soustavnému trápení v koncentracích, že vám nikdy nikdo nevysvětlil, proč a nač to a to s vámi dělají. Mohli jste jen hádat. Co je lepší, být zdravá, anebo

nemocná? Zdravá, zdravá, jenom ne vetchá a nepotřebná, abys nepřišla do selekce. Ovšem, nordickou rasu nedávali do plynu; ale o koho se zajímá Červený kříž? O nemocné, anebo o zdravé? Protože ten odvod nějak souvisel s krémovými autokary, to všechno tušily, a bylo z toho napětí a poprask po táboře.

Norky se vrátily před ukončenou směnou, odešly k lékařské prohlídce a za chvíli, růžové radostí, běžely si pro *efekty* a loučily se. Byla to dobrá děvčata, která se štědře dělivala o zásilky červeného kříže. Kdo by jim to nepřál, že jedou domů? Je to dobré znamení, že se blíží konec. Kdo by jim to nepřál; ale nás tu necháte?

Poloprázdné autokary stály před branou, seděla v nich šťastná děvčata, mezi nimi zela spousta volných míst. Namačkané ženské obličeje, jeden vyzáblejší než druhý, zíraly na ně mezi mřížemi. Lékařka Zdeňka marně se snažila proniknout k vedoucímu Červeného kříže. Neběželo o ni, ona by stejně neodešla od svých nemocných. Ale v táboře je tolik, tolik žen schopných dopravy, Češky, Rusky, Ukrajinky, Jugoslávky, Polky, Francouzky. Každého místa věčná škoda! Bůhví co se strhne v posledních dnech tábora. Když už sem vážili tu dalekou cestu, a odjíždět s prázdnou! Ale na to se vedoucí Červeného kříže neptal lékařů. Vyjednával jedině s černou komandanturou.

Řidiči už roztápěli motory; vozy vibrovaly, jako by se třásly nedochkavostí vyrazit na cestu. Vedoucí Červeného kříže stanul u jednoho z nich; a jak chtěl vstoupit, zprudka se rozkašlal.

Venku se srážel kouř, a jarní vítr mu hnal rovnou do obličeje chuchvalce čpícího, černého dýmu.

„To je z krematoria,“ chvatně ho upozornila zevnitř vozu jedna norská soudružka. Rychle pokročila až na schůdek. „Odvezte jich, co nejvíc můžete,“ domlouvala mu naléhavě. „Zachráníte jim život! Tady se neumírá na nemoci, hlavně v plynu.“

Vedoucí Červeného kříže vytáhl obočí a udělal znechucený obličej.

„Lituji,“ pravil, „mám instrukce. Byl jsem pověřen transportem jedině občanek Království norského.“

„A to jste Mezinárodní červený kříž?“

Zapadající slunce se zalesklo v emailovaném laku jako ve vodní hladině, motory jaksi vítězně zavrčely a vozy jako z cukru, jeden pohodlnější než druhý a všechny poloprázdné, daly se do pohybu, obklopeny oním bezstarostným turistickým ovzduším, a odjely. Snad se to všechno vězeňkyním jen zdálo? Snad spatřily jen fatu morgánu? Poloprázdné bílé autokary odjely a krematorium černě kouřilo dál.

Zeptám se Keto

Dva dni potom, na *štubě* už spaly, vpadli k nim SS. „Auf! Auf! Sofort! Alles mit!“⁷⁷

Co se děje? Co je zas? Kde už tohle Milča slyšela? Na Pankráci, jak si přišli pro Helenku za stanného práva, Milče to zůstalo v nervech. Nemohla na Helenku zapomenout, měla ji strašně ráda. Ted' už byla Milča o tři roky zkušenější, ostřílená tábořem. Ale při tom „Alles mit!“ v ní hrklo. Takhle se vyvolává do transportu. Každá změna je vězňům nebezpečná. Už kolik dní bouřila na obzoru děla. Lidé, žijící v míru a v pokoji, lekají se střelných ran. Ale vězeňkám to znělo jako varhany. Rusky byly fascinované. Naši! Naši! Poznávaly je po hlase. Ony jediné se v tom vojensky vyznaly a Blažena se nestačila Keto vyptávat. Co myslíš, jak daleko jsou vaši? – To je těžká dělostřelba. Mohlo by to být na Berlín.

V tu noc, kdy je zburcovali, dělostřelba se zesilovala.

„Stěhujou nás před Rusy,“ zamumlala Halačka.

My tu na ně počkáme. Ženy se přichytily kavalců a nechtěly se hnout. Před několika dny se o tom Blažena radila se Zdeňkou. Jít, či nejít, až nastanou poslední dnové tábora? Nejít, bude-li možnost volby, rozhodla Zdeňka. I kdybychom umřely, lépe padnout jako politický vězeň než zahynout mezi německými uprchlíky.

Jenže *heftling* míní, SS mění. V táboře měli ti chlapi dosud strašnou moc. A vztek na prohru a strach z Rusů ještě stupňovaly jejich zběsilost. Výrostek Franc, ten kluk, co Blaženě jednou v krejčovně vykopl košík s dílci, srovnanými po pořádku, a rozletěly se jí na všechny strany, musela je shánět po všech čertech a ještě ji za to dozorkyně ztloukla, ten kluk z ní nyní strhl příkrývku, shodil Blaženu z postele a pokročil k Milče. Auf! Auf! Celá *štuba* byla na nohou, málomluvná ospalostí, potácela se ještě v opojení spánkem.

Blažena za všechny marně protestovala.

Vyhnali je na *apelplac*, tam bylo lidstva! Reflektory už nesvítily, z obavy před hloubkaři.

77 Vstávat! Vstávat! Ihned! Všechno s sebou! Pozn. red.

Velitel tábora měl stručný proslov. Tábor se dočasně evakuuje z technických příčin. (Čili Němci dostávají na frak, utíkají, to je báječné.) Nemocní na revíru tu klidně zůstanou v lékařském ošetření. Zachovejte vzornou kázeň, my se ještě shledáme. Není pražádných důvodů k znepokojení. Dosud jsme pány situace my. Říše je nepřemožitelná. *Hajlhitla!*

Brána koncentračního tábora se otevřela a dva tisíce žen, eskortovaných vojáky, vyšlo do meklenburské noci. Za tmy je sem hnali, za tmy je vyhánějí – co by si počali zločinci s mlhou na mozku bez spiklenecké tmy? Bůhví kam je vedou. To se nikdy neřekne. A kdyby se řeklo, stejně se lže. Jde s sebou Keto? Je tu. Zdravotní sestry šly stejnokrokem ve vojenském útvaru, tvoříce v množství jednu pevninu, jako vždycky. Hlavně nezůstat pozadu. Nedávat najevo únavu. Jen to ne. Vždyť tobě se, maminko, docela pěkně jde. Blažena s Milčou ji nenápadně podpíraly z obou stran. Maminku nedáme, i když ji s sebou nevzaly ty krásné autokary Červeného kříže. Kdyby ji měla Blažena donést domů svázanou v uzlíčku – matka se přece musí shledat s Věninkou a s tátou, a Blažena s Václavem. Kdoví, možná, že právě v tento půlnoční čas i lidičtí muži pochodují ze svého evakuovaného tábora; anebo už je Rusové osvobodili. Blažena si umísťovala otcův i Václavův koncentrák někam do Polska. Tam je to zlé, z Polska nechodí zprávy, ani slovíčko nepřišlo. Ale Václav je mladý a silný, s pevnými rty, s veselýma očima – Jak by bylo krásné vést se s ním touto jarní nocí, tma je přece pro milence. Vlekla maminku a hlava jí šla kolem z nezvykle silného vzduchu; voněl dubnovou mízou, pryskyřicí a vlhkem meklenburských jezer. Eva Kazmarová říkala, že je vedou na sever, podle hvězd; jistě to ví, když byla profesorkou zeměpisu. Oči zvykaly temnotě, nad lukami byla světlejší, k obzoru houstla v černé lesy. Jako u nás v Čechách, bože, jako u nás, jenže země je tu rovná jako talíř, a písek místo uhlí. Ale totéž hvězdnaté jarní nebe se klene nad Zvěřínem a nad Lidicemi. Že prý vyhořely, jednou to přinesla nová *cúganka* z Prahy. Ale Zdeňka jim řekla, že je to ženská, která moc mluví, a že to nemá v hlavě docela v pořádku. Zlobila se na ni; ostatně ta zpráva ani neudělala

zvláštní dojem na lidické ženy. A co! I kdyby. Jestli někomu shořel barák, však se to postaví. Stejně teď žily jako cikáni. Jen když se všichni šťastně shledáme!

Češky a Francouzky, Polky a Rusky a Ukrajinky, všechny vzývaly své drahé, pochoduující temnotou. Kdyby bylo vidět myšlenky, kdyby vyzařovaly do tmy, jaké zástupy a zástupy mužů a dětí by se jim hrnuly naproti ze všech konců země. Snědí muži s římskými tvářemi ze sladké Francie, jejíž nebe je bledě modré a průsvitné nad kadeřavou révou a mysl lehká od vína, a rozkošné děti leckdy podobné malým satyrkům; a šli by Poláci se široce rozestavenýma očima a se svislými kníry; a před nádhernými, dobrotivými, ošlehanými obry ze Sovětského svazu by běžely ruské holčičky s čůpky a černobrvé Ukrajinky a krásné gruzínské děti, chlapci černí jako uhlí a zase plaví jako obilí, protože tam najdete všechny odstíny barev pletí, v té nesmírné zemi, a všichni se tam spolu dobře srovnají. Ach, a přiběhly by opálené holčičky od zadumaných českých řek, velkonoční děti mezi housátky a petrklíči, každá z nich vypadá jako Věninka –

Průvod se někde vpředu zadrhl a zarazil. Blažena, snící za chůze s otevřenýma očima, se probudila a spatřila v přítmí na říšské silnici skutečné děti zblízka, žádné vidiny. Venkovanky s ranci na zádech je vlekly za ruce; táta ověšený balíky šlapal na kole a před sebou u řídítek také přidržoval dítě; povyrostlý bratr hnal krávu; a korba, naložená peřinami, na nich babička a miminko, starodávně se kolébala za zuboženým koníkem po asfaltované silnici. Nebyla to jedna rodina, táhl jich celý průvod. Putovali potmě, vlekli břemena, dýchali a mlčeli, jen děti se občas vyptávaly. Ano, ano, takto putovali čeští uprchlíci z Krkonoš a z Krušných hor a od Šumavy, když nám Němci brali hory. Všechno se oplácí, všechno se vrací: je spravedlnost na světě. Ale co byste řekli? Blaženina maminka, unesená z vyrabovaných Lidic, odervaná od muže a od dítěte, vězněná tři roky, teď si jenom vzdychla nad německými uprchlíky:

„Chudáci.“

A klopýtala dál se svou churavou nohou.

„Snad tím přijdou k rozumu,“ ostře vyřkla Blažena. „Bude jim to zdravé.“

Na obzoru blýskala a hřměla dělostřelba, po hlavní silnici s jakousi zmatenou pánovitostí rejčila potmě auta vysokých německých důstojníků s rodinami. Pozor! Z cesty! Ať tě nepřejedou! Svištěla bez světél a bez klaksonů; a vojenské kamióny, nacpané vojáky, sunuly se po silnici téměř nepřetržitě jako vlak. Jízda stlačovala vězeňkyně na louky a do polí; některá z nich upadla v tlačenicí, jiná na ni šlápla; ženský hlas vykřikl, chlapský zaklel; i výstřely se ozvaly; nikdo nevěděl, co se děje na druhém konci průvodu. Na křižovatce se pochod rozdělil v několik proudů; Blaženina skupina obcházela hlavní silnici, prý na Zvěřín.

Jde s sebou Keto? Jde. Blažena viděla na kraji několik řad před sebou její drobnou antickou hlavu, ovinutou pletenci.

Svítilo, z luk čísel chlad, vězeňkyně se rozkašlaly jedna přes druhou do prvního ptačího štilípnání, čerstvý vzduch jim spaloval plíce, nezvyklé takové námaze. Vojáci přejeli, a ženy, eskortované esesáky, se vrátily na silnici. Najednou něco zařinčelo, jako když kopne do železného hrnce, a skutálelo se to s kovovým rachocením do příkopu.

„Heled'te, kastrol,“ povídá Halačka. „Ztratil ho z hlavy, jak ujížděl před Rusem. Ti mají kvalt.“

To Eva Kazmarová, která za sebou táhla nohy jako stařenka, zakopla o německou helmu v cestě. Naštěstí ženy Evu včas zachytily a neupadla.

„Filez, filez,“ mluvila za ní francouzská komunistka (ta, která vpašovala do tábora Dějiny VKS[b]). „C'est rudement dangereux de rester sur place, voyons. Marchez.“⁷⁸

„Marš, marš, Žofinka má pravdu,“ opakovala Halačka neustávajíc v chůzi a táhla s sebou Kazmarovou. Nerozuměla přesně slovům, která Francouzka pronášela, ale pochopila smysl řeči z varovného přízvuku.

Halačka lépe snášela koncentrační tábor po tělesné i mravní stránce než mladší Eva, bývalá smutná princezna, náchylná k černým myšlenkám. Halačka nikdy neměla na růžích ustláno, prožila

78 Běžte. Je hrozně nebezpečné zůstat na místě. Pojd'te. Pozn. red.

tvrdý život, od dětství byla odkázána na své dvě ruce a za krize se teprv těžko protloukala. Stará dělnice nabyla dost trpkých zkušeností „s pány“; znala je, jak známe nepřítelé, věděla, jak na ně, a s lidovou chytrostí dobře vycházela s dozorkyněmi. Kde se dalo, vypomohla Evě, která je dráždila svou nešikovností. A víc: Halačka Evu těšila, když poklesávala na duchu nebo na těle. Povzbuzovala ji, jako kdysi bratrovy děti.

„Tož pojd', dcerečka, pojd', všechno má svůj konec, jenom jitrnice sedm,“ domlouvala jí svou úleckou mluvou chův a ukolébavek. „Tři léta jsme vytrvaly, za ňáký den se dočkáme. Však mlátí z posledního.“

Bylo jaro, louky kvetly, plavá písčítá krajina se zelenala světlým osením a temněla borovými lesy. Jak by to Německo bylo krásné bez nacistů! Co byla vězeňkyním platná daleká volná krajina, dokud je hlídali a hnali; z vysokého jarního nebe šla na ně závrať. Šly jako natažené stroje rovinou. Nestálé dubnové nebe se nad nimi rozsvěcovalo a zatahovalo, horko a chlad se střídaly jako v Záhořově loži. Ani slunce, ani jarní vítr jim nebyly laskavými přáteli. Když svítilo slunce, bodalo do očí a hučelo v uších, kůži měly spálenou, hlava se jim točila a dělalo se jim nanic z hladu a z úžehu. Když zadul vítr, takový perný vítr přímořských rovin, který věru má kudy se rozběhnout, opřel se do nich, div je neporazil. Do očí, do nosu, do úst jim vál prach a písek, a žízeň zprahlých sliznic byla ještě horší.

Jsou v meklenburské zemi jezírka, jako by moře prokukovalo pevninou zelenýma očima. Blažena s Milčou, jen se někde voda zalaskla, předbíhaly průvod, dychtivě svažovaly vyschlá ústa, kornatá prachem a pískem, nabíraly do misek, přinášely Halačce a matce. Jenže půl vody se pokaždé chvatem rozlilo. A což ty poslední věci člověka, u žen stížených střevními katary. V svěžím nevinném vzduchu se rozlehla veselá střelná rána, jako by patřila k lesům, k poli a k sluneční záři, jako na honu – kterápak z *heftlinek* zůstala pozadu a padla? Vepředu přidávaly do kroku, jako když je honí, dýchaly hlasitě jako štvaná zvíř, z plic popálených nezvyklou dávkou kyslíku, a přemáhajíce kulhání a belhání, šly a šly.

Konečně SS nařídili pohov u polozbořeného městečka. Ohromná skupina lidí se rozložila na louce, natáhla údy a sklonila oči k zbytkům hubených balíčků, které jim v táboře rozdali včera večer. Od té doby nic. Ženy mlčely únavou. Tupě odpočívaly.

Blaženě proběhli před očima SS, jaksi směšně a potupně shrbení, a viděla je, jak utíkají, co jim nohy stačí, k nejbližšímu stavení. Co se děje? Pojednou strnula. Co se to na ni zčistajasna řítilo z vysokého jarního nebe? Neslyšela motor, snad letadlo padá; ucítila průvan křídel a z blízké výšky začaly šít kulomety, jako když spustí celá ravenšbrücká krejčovna. Blažena padla instinktivně k zemi; viděla, jak se skupina rozstříkla, a děvčata že mávají do vzduchu bílými ručníky. Bylo by jí to k smíchu, kdyby v ní nebyla taková hrůza. Motor jí pekelně zaburácel do uší a letadla se zase vznesla.

„Co to bylo,“ ptala se Blážina maminka, polomrtvá leknutím.

„Američtí hloubkaři,“ odpověděla Kazmarová. „Viděla jsem bílou hvězdu.“

„Ale proč do nás prali?“ tázala se Halačka.

„Prý jsme nedaleko nějakého letiště.“

„Zeptám se Keto,“ vstala Blažena.

Ale hledala marně svou přítelkyni. Ani Keto, ani ostatní rudoarmějky už tu nebyly. Využily prvního zmatku a prchly. Že jsme to neudělaly také! SS se vrátili z hospody, kde se schovali, a hnali je dál.

Po tomto odpočinku Blážina matka nemohla na nohy.

„Jen jdi, Blaženko, o mne se nestarej, já už bych radši měla pokoj.“

Maminka, kterou Zdeňka vytáhla z plynové komory, a teď by měla padnout před cílem? Byla jako nic, Blažena s Milčou by ji nesly. Ale nést staré a nemocné je zakázáno. Víme, co by z toho bylo.

„Milče, teta,“ neúprosně řekla Milča, napodobujíc Zdeňku, když povzbuzovala zoufalé. „Nepovídejte. Dobře se vám jde.“

„Kdybyste mi daly svatý pokoj,“ vyřkla stará žena se zlobou na prostého vyčerpání. „Běžte si, jste mladé.“

„A tohle bys udělala tátovi a Věnince?“ ozvala se Blažena.

„Bůhví kde je jim konec,“ hlesla maminka apaticky. Té lhostejnosti se Blažena nejvíc bála.

„Dobrá,“ vyslovila tvrdě. „Já se od tebe nehnu. Počkám s tebou. Ať nás zastřelí obě.“

Šlehla tím slovem svou vlastní matku jako zlým čarovným prutem. Matka si dala pomoci na nohy, vstala a šla.

Živá sláma

„Jestlipak mně naši dobře opatřili peřiny,“ vzpomněla si Halačka, „ona je švagrová někdy liknavá. Aby mi ve sklepě nezplesnivěly. Já už se těším jako děcko na čistou postel.“

Zatím nocovaly v provlhlých houních o hladu a v zimě na syrové zemi, zas u nějakého městečka.

„Postele už se nedočkáme,“ řekla beznadějně Eva.

„Co povídáš. Že ti není hanba. Dcerka, jsi mladá. To ti řeknu, jak jsem stará bába, v *rajchu* bych nechtěla složit kosti, kdepak. Jak to říkala Keto? Všechno bude.“

Ale kdy? Ale jak? To marné putování. Když lidé konspirovali a sabotovali, vydávali se v smrtelné nebezpečí, ale mělo to smysl, pracovali pro svobodu. Kdežto tady –

Maminku trápila bolavá noha, sténala. Blažena nemohla usnout hladem. Trochu té krupičky a střípek čokolády, co jim kradmo podstrčili francouzští dělníci, s nimiž se potkaly, to bylo dávno totam. Jen začala dřímat, matka ji tahá za rukáv.

„Blaženo! Blážo!“

Blažena něco nevrle zabručela, překulila se na druhou stranu a udeřila přitom Milču do obličeje.

„Děvčata, honem, nálet!“

Tady nebyla siréna, aby je varovala, a SS se o ně nestarali.

Motory letadel vrčely, hučelo to nocí, rachot se nebezpečně stupňoval, jakoby nahý pod širým nebem, a vrcholil v dunění nad hlavou dvojnásob děsivém potmě v neznámé končině. Sehnuté postavy běžely k lesu, klopýtaly, porážely jedna druhou v zmatku, vstávaly zas a utíkaly dál.

„Počkejte na mne,“ volala Eva jako dítě na rodiče a doháněla lidické ženy.

„Češky, kde jste, Češky? Držte se pohromadě,“ křičí i Blažena, vlekouc matku, a všemi jazyky tábora se ozývalo totéž volání.

„Venez vite, vite. Où êtes-vous, vous autres Françaises?“⁷⁹ Polky, kde jsou Polky? Jako by si byly řekly, národy se svolávaly; v úzkostech a strachu děti se utíkaly k matce vlasti, každý se držel svých rodných v čas pohromy.

Jedno dunění se vzdalovalo a už se hrnulo nové. Motory bombardérů hřměly, jako by na nebi bylo nádraží a rychlíky vám burácely rovnou nad hlavou. Podle síly řevu musela to být děsná tíha, takový stroj. Blažena trnula, jak se vůbec udrží v povětří – vždyť oni letí rovnou na nás, děsila se s pochopitelnou vztahovačností člověka, který v poledne prožil útok hloubkařů, a hrůzou utíkala, co mohla, táhnouc za sebou maminku. Vyběhly s Milčou až na pokraj lesa; spatřily světlo a užasly.

Snad blázním, napadlo Blaženu. Nebo se mi to snad jen zdá.

Plno podlouhlých žlutých pochodní stálo ve vzduchu, tak, prostě v prázdnu. Rakety visely v tetelivém povětří jako světelné krápníky. Zastavily se a nespadávaly. Obzor se zimničně zatřásl, stavení města, kterým transport nedávno procházel, se osvětlila a najednou z nich začaly vyletovat na různých místech plameny všech barev – hned po nich hněvivý dým a bim a prásk a bouch a bum – všechny ženy, jak tu byly, vrhly se do trávy. Země se třásla, nebe dunělo, vzduch se tetelil a ženská těla se chvěla nárazy vzduchu, zimou a zděšením.

Potom se octly v nějaké stodole – jak tam doběhly, Blažena se nepamatovala. Střecha nad hlavou jí připadala v tu chvíli jako spása. Z tmy venkovského stavení na ni dýchlo mírem a domovem, obklopila ji starodávná, věrná vůně slámy. Ale když se tam chtěla zavrtat a upravit kutloch mamince, hmátla na něco živého, a nebýt z koncentráku, jistě by byla vykřikla. Jenže *lág*r ji naučil potlačovat leknutí a překvapení.

I to dítě jen zapípalo.

Objevilo se, že sláma dýchá, že je to živá sláma, že se do ní schovalo plno malých dívčinek. Třáslly se po suchých tělíčkách jako osikové listí a nemohly anebo nechtěly ze sebe slova vypravit. Jak se

79 Rychle, rychle. Kde jste, Francouzky? Pozn. red.

jim některá z žen přiblížila, choulily se a ucukávaly. Jedno děcko se dokonce chtělo dát na útěk, Blažena je zachytila včas. Blesk stříhl pootevřenými vraty stodoly a v jeho krátkém světle zahlédla, že je děvčátko bledé jako oliva a drobounké a černé jako saze, s ohromnými očima.

„Je podobná naší Věnince, když byla malá, nezdá se ti?“ zašeptala Blaženina matka.

„Nebojte se nás, dcerečky, nebojte, my vám neublížíme,“ chlácholila je Halačka úleckou mluvou chův a ukolébavek.

Děti nerozuměly česky. Ale podle nápěvu vět pochopily, že to s nimi paní myslí dobře. Děvčátka se začala pošťuchovat a špitat mezi sebou podivnou řečí. Polsky to nebylo, německy to nebylo, rusky ani francouzsky také ne, to by věžeňkyně z Ravensbrücku rozeznaly. Jak jen švadronily, ty děti?

Jidiš, napadlo Kazmarovou.

Ach bože, děti, děti. Nebyly jejich. Ale lidické ženy pro ně vytahovaly poslední poschovávané kůrky a hladily je a chlácholily. Blažena s matkou už docela přijaly za svou tu „sazičku“, která chtěla utíkat, a uložily ji mezi sebou na slámě. Každá z lidických matek doufala pověřivě: co prokáží těmhle děckám, to se mi vrátí na mých. Snad také někde potkají dobrého člověka! A jak to bývá: Jakmile se člověk v nebezpečí stará o někoho slabšího, jeho samotného to posiluje a utěšuje.

Bombardéry s řevem na nebesích odlétly, zatím bylo po náletu a přeplněná stodola usínala za vzdáleného hřmění děl, které poslední čas už patřilo k válečné přírodě.

Jen usnuly, něco se začne hýbat na patře, a závěj řezanky se sy-pala shora spícím rovnou do otevřených úst. Sazička se ze spaní div nezalkla; musely ji posadit a dát jí buchtu do zad; Blaženina matka se v zvířeném prachu trýznivě rozkašlala a ne a ne se utiшит. To jistě zas Milča! Nedá si pokoj, přes tu nelidskou únavu. Objevila v stodole žebřík a vystoupila s mladšími děvčaty na patro, aby se lépe vyspaly, pro všechny bude víc místa. Dobrá. Jenže sotva se tam uvelebily,

Milča už zase šmátrá dolů. Tma je jako v ranci, ještě spadne, zlomí nohu a co potom s ní?

V Blaženě houstlo vědomí odpovědnosti za celou skupinu. Nikdo jí je nesvěřil, ty ženy a děti, ale bylo tomu tak. Neměla na starosti jen maminku, všechny je měla na starosti. Milča hmatala poslepu k vratům a Blažena ji popadla za rameno jako prve Sazičku.

„Kampak?“

„Napít. Na dvoře bude pumpa. Pust'! Umřu žízni. Já vám taky přinesu.“

„Tobě se stýská po esesácích?“

„Ted' po nás nepůjdou,“ řekla Halačka, „na to se mají moc rádi. Ti jsou někde dobře schovaní. Chlapi měli strachu plné –“

Vtom se něco hnalo kolem, kroky potmě zadupaly, do stodoly něco zprudka hvízdlo – Blažena strhla Milču od vrat a mrštily sebou zprudka do slámy. Schovat hlavu! O mlat zapleskaly olověné kapky nebezpečného deště. Platilo to přímo jim, schovaným *heftlinkám*? Nezdálo se. Venku se strhla přestřelka a kulky zaletovaly až do stodoly. Snad jsme se octly ve frontě, napadlo Blaženu. Do ticha po náletu cvakaly malé suché rány, jako když louská ořechy.

„A to nic není,“ těšila Halačka Evu pod jednou houní. Eva svou deku ztratila za zběsilého útěku před náletem.

„To už nic není,“ šeptala Halačka, „už se střílí jen z pušek.“

„Halačko, tys ohromná,“ podotkla bývalá smutná princezna, přimkla se k ní a trošinku hystericky se rozesmála.

Přestřelka se přehnala a usnuly jako zabité.

Spaly a spaly, nikdo si pro ně nepřišel, až polední slunce je nazítří probudilo v opuštěném hospodářství. Nebyla tam ani noha, nezbylo tam ani pírko. Ale našly starý chléb, namočený ve vodě, seschlý sýr, klíčící brambory, na dně kadečky plesnivé zelí. Nasýtily jakžtakž sebe i děti; byly, chudinky, kost a kůže a hrozně zaneřáděné. Blažena se vytasila kouskem pískového mýdla, které *zorganizovala* ještě v *lágru* při velikonočním úklidu, a chtěla vzít Sazičku u studny do parády.

Lidé, kdybyste viděli, co to dítě dělalo! Jen zočilo mýdlo, uskočilo, jako když je uštkne, vřísklo, jako by je na vidle bral, vjelo si rukama zoufale do vlasů, a ječíc a vyskakujíc, jako by šlapalo na trní, rozběhlo se po dvoře v šíleném kole úzkosti. Měly co dělat, aby Sazičku lapily. Nešťastné dítě, pořád utíká, a kdo by se mu divil? I ostatní holčičky jevily nepokoj.

„Polekala se, že půjde do plynu,“ usoudila Halačka a Blaženina matka mlčky přikývla. Obličej jako by jí zkameněl. Zadívala se do dálky k obzoru, kde se kouřilo z trosek a rýsoval se větrný mlýn s uraženým křídlem. Co asi je s Věnou? Hned se zas nahnula k Sazičce a hezky jí domlouvala. Ale Sazička nechtěla ani slyšet o paní s mýdlem. Blažena na ni nesměla sáhnout. Sazička se ošplíchala sama pouhou vodou.

Lesní tábor

Ženy se osvěžily u studny, vykoupaly bolavé nohy, přepraly hadříky, očesaly z vlasů stébélka slámy a smítka sena a po vzrušené poradě, při které se horkokrevná Milča zprudka střetla s Blaženou, vykročily i s dětmi znovu na sever. Což o to! Každou z nich srdce táhlo udělat čelem vzad, jak chtěla Milča, ukázat paty meklenburským jezírkům a vracet se směrem Berlín – Drážďany – Praha. Ale rozum je varoval, že by narazily na frontu, kudy by nepronikly, neměly vojenské zkušenosti jako rudoarmějky, i daly se znovu tím směrem co němečtí uprchlíci, které zajisté evakuují do poměrného bezpečí, na Zvěřín. Silnice byla přeplněna, obcházel poli, držely se u lesa, z opatrnosti před esesáky. Kam zmizeli?

Těch zahozených zbraní, děvčata, těch vraků! Blažena mohla na nich oči nechat. Spatřila poprvé v životě zasažený německý tank. Ležel na boku, s vyplazenou hlavní; vypadal jako zcepenělý předpotopní ještěr. Červené mžitky slunce hrály po jeho ropuších skvrnách; a bývalé vězeňkyně, když si jej obešly, přidaly do kroku jako po vzpružující injekci. Hned se to jinak šlo tou *siegesallee*⁸⁰ trosek! i na bolavých nohou. První vrak si zvědavě prohlížely, desátého už si ani nevšimly.

Les ustal, byl to takový nepříjemný nahý pocit, proud lidstva se zarazil o zátaras před vesnicí. Jeden z německých uprchlíků, malý, udřený stařík, se pro něco sehnul do příkopu. Zvedl vojenský opasek a sponu se vbitým heslem: Gott mit uns. Někdo jej tu zapomněl, jak pospíchal. Takový řemen má dnes cenu. Stařík jej podržel v ruce, prohlédl si jej, potěžkal a najednou jej rozhořčeným obloukem odhodil daleko od sebe.

Blažena zachytila nehlídaný pohled, jakým bleskl po staříkovi jakýsi výrostek v příliš velké selské kamizole. Ty zlé a smutné vlčí oči, odkud jen já je znám? Překážka vpředu povolila, proud lidstva se hnul a Blažena popadla Milču za ruku.

80 Vítěznou alejí. Pozn. red.

„Nechte je přejít! To byl Franc z *lágru*.“

Blaženin trapič z krejčovské dílny, ten kluk, co je nedávno shazoval z postele. Proto není daleko široko vidět esesáka! Takhle oni to dělají. Svlékají stejnokroj s lebkou, schovávají se do civilu a mizí jako kalná voda v proudu uprchlíků. Ale je to dobré znamení. Výtečné. Mají vítr z Rusů. Snad už je příměří? Ne, v dálce posud hřímá.

Ale tady stála v poli děla bez vojáků, najednou taková hodná a tichá a působila jaksi historicky, jako na zámeckých dvorech. Bože, vždyť člověk cítil každým nervem: Válka není pro dnešní lidi, válka je přežitek.

„Heled'te, kůň.“

Ženy slabé jako mouchy obklopily to tělo masa.

Takhle v Jiráskovi nebo na Alšových obrázcích – ale v dnešní motorizované době? Eva Kazmarová si nemyslela, že v současné válce uvidí i padlé koně.

„To bude od trénu.“

„Nebo tahal kanóny.“

„Jdi! To už se dnes nedělá.“

„Třebas je to selský a padl při náletu.“

„To je jedno, bude guláš,“ prohlásila praktická Halačka a jala se odchlípnout nabroušenou lžičkou vězňů koňskou kůží.

Kdyby byl někdo před pěti lety prorokoval úlecké korunní princezně: Evo, na zádech vápenný kříž, aby každý poznal, žes trestanka, jako hastroš v poli budeš plašit vrány od koňské zdechliny, meklenburský vítr bude profukovat sukni tvých strašidelných šatů, které jsi vyfasovala v *efektech* po židovce udušené v plynu, a ty budeš horlivě vyrýpávat nabroušeným krajem své věžeňské lžíce červené koňské maso a sliny se ti budou sbíhat hladovou chtivostí – Eva by byla odpověděla: „Ty ses zbláznil!“ A přece tomu bylo tak a smutná princezna se rozveselila u cikánského ohníčku jako málokdy v životě.

Jdou kolem nich dva zarostlí vězňové v proužkovaných šatech, naslouchají jejich hovoru, zvolňují krok, zastavili se.

„Nechcete kousek koňského guláše?“ nabídla jim Blaženina maminka.

Poděkovali polsky a vyměnili pohled.

„Panie Czeszki? Niech panie ida do swoich,“ promluvil menší z nich a ukazoval palcem za sebe do lesa. „Tam je celý tábor Čechů ze Sachsenhausenu.“

Kde? Kde? Jak je to daleko? Dobří lidé, povězte!

Pověděli, že docela blízko, naznačili směr a zase šli.

Ženy propadly šťastnému zmatku. Vstávaly, natřásaly ubohé sukně, oprašovaly děravou obuv, spěchaly. Blažena si honem oplachovala obličej v jezírku. Maminka převazovala Sazičce šátek. Milča vytáhla červený hřebínek a zrcátko od Belgičana, slinila si obočí a hrnula se do lesa.

„To víš, tebe tam pošleme první, ty třestidlo,“ povídá Halačka. „Dcerky, jen klid. Vy tu počkejte a my se tadyhle s Blážou půjdeme napřed podívat, co a jak. Potom vám přijdeme říci. Co kdyby to bylo jen na štrych?“

Lidičanky souhlasily. Je třeba opatrnosti.

„Také nevíme, budou-li nás tam chtít,“ dodala plaše Kazmarová.

Halačka s Blaženou se pustily do lesa. Blaženě se zdálo, že tam někde hluboko v lese těžkými údery kácejí strom. To jí tak bušilo ve vyhublém těle zmučené a doufající srdce. Třeba se za chvíli setká s Václavem! Člověk nikdy neví, co se všechno může stát v dnešním světě v pohybu. I šťastné náhody, i šťastné! Kdo jí říkal, že je Václav v Polsku? Nikdo! Ostatně židovské holčičky byly také z polského tábora a převezli je až do Němec –

Les voněl jarně a dojatě mladými výhonky, a do té živé zelené vůně se táhl čoud – celá válečná krajina čpěla jako uzená kouřem požárů i polních ohníčků. Vzdálený hovor a pokřikování už se neslo mezi řidnoucími kmeny borovic; rozestoupily se v paseku, jarní den zesvětlal a Blažena uviděla jako živý obraz nazelenalé stany a plno mužů v proužkovaných šatech v nejrůznějších polohách a postojích, nosit vodu, prát prádlo, přihazovat chrástí do ohníčků, bledých ve dne, nahlížet do kotlíků, hrát karty, spát s pootevřenými ústy, ruce za hlavou, odpočívat na boku, zamyšleně kouřit, slunit se, snít –

Obě ženy se opatrně blížily.

„Člověče,“ zaslechly dělný mužský hlas česky. „To musíš takhle, tady to chce vůli.“

Napínali stan.

Blažena celý ten čas v otroctví nezaplakala, tak ztvrdla. Ale za těch obyčejných slov se jí hrnuly slzy do očí. Což opravdu se jednou vrátíme domů a budeme žít na svobodě v sladké všednosti?

Muži už je také zpozorovali; zvedali oči od svých ohňů a stanů. Spatřili vycházet z lesa dvě stařenky jako stíny. Jak obcházelý zdráhavě okraj tábora, jako by se rozmýšlely, u koho zakotvit, bylo vidět, že mají záda zmuchlaných civilních šatů znamenána velkým křížem z vápna. Svítil jako terč.

Blažena s Halačkou se posléze zastavily nad skupinou tří mužů, kteří si pekli černé placky na plechu. Placky začouzeně a sytě voněly. I zarostlí muži byli vyzáblí, jako by je z hrobu vytáhl. Jeden z nich držel ruku na pásce z květovaného šátku. Ale ten, co pekl, měl obočí jaksi mírově zamoučená a všichni tři se dívali oživeně a zvědavě. Blažena spoléhala na to, že začne výřečná Halačka. Byla přece vždycky k lidem. Ale starou dělnici na první chvíli zakřikl ostych. Nechtělo se jí prosit. Obě jako by se styděly a nevěděly zač. Snad za to, že vypadají tak uboze? Blažena přemohla rozpaky a rozechvění a vyřkla slova, která si rovnala a nesla v hlavě celou cestu lesem:

„Jsme politické vězeňkyně z Ravensbrücku. Přišly jsme se vás zeptat i za ostatní Češky, jestli bychom se mohly připojit k vašemu táboru.“

„Proč ne? Počkejte, dojdou pro někoho z vedení,“ účinnivě řekl muž s rukou na pásce, a proplétaje se mezi ohníčky a stany, na chvíli zmizel.

Panečku, ti si to scukli! Vedení, stany. Byl to veliký, už uspořádaný tábor se spoustou lidí a vnukal Blaženě plachost a dětskou úctu. Zajisté by se mohla brzy dovědět, jestli tu je, anebo není valcír Václav Laner z kladenské Poldinky, bytem z Lidic. Ale zatím v sobě nesebrala odvalu se zeptat, jako by se v ní něco bálo zklamání.

„Odkud máte tu patentní plotnu?“ prohlížela Halačka se zájmem plech na ohni.

„A to je z německého tanku. Dvířka. Dostal pořádnou šupu. Komu je libo kobližky z prima dvounulky, čerstvě smažené na vepřovém sádle?“

Podával jim vysušené, začazené černé placky. Chutnaly nádherně.

Vtom už se vracel ten s rukou na pásce a s ním přicházeli dva starší muži. Vypadali jako „Dlouhý“ a „Široký“ z pohádky.

„Dlouhý“, s tváří písmáka, zbrázděnou přemýšlením, vychrtlou hlady, k nim chvatně přistoupil. Hluboko uložené oči mu zasvítily rozechvěním zpod obočí.

„Vy jste z Ravensbrücku? Manželka tam byla. Není s vámi máma? Marie Zápotocká. Co je s ní?“

Mluvil trochu zajímavým způsobem, který ho velmi přibližoval člověku, a zkoumavě pohlížel na ženy hluboko uloženýma očima.

„Jejdanečku, to je hodná soudružka,“ rozvázala Halačka. „Dostávala balíčky z domova, o všechno se s námi dělila, srdce by s člověkem rozdělila. Nestarejte se, je zdráva. Ale s námi nejde. Zdeňka si ji nechala na revíru.“

„Kolik vás je?“ zeptal se druhý. Měl rozložitá ramena, energicky zahnutý nos, rázný a podnikavý vzhled. Rozhlédl se vypouklýma očima.

Blažena se narovnala, vzpřímila se a hlásila:

„Čtyřicet českých žen a deset židovských dětí.“

„Ty nepřišly z našeho *lágru*,“ dodala Halačka, „našly jsme je při náletu v stodole, chudinky. Tož jsme je vzaly s sebou.“

„Dobře jste udělaly,“ řekl Zápotocký, „přiveďte je všechny. A příště,“ pohlédl na Blaženu čtverácky zpod obočí, „až budeš od nás něco potřebovat, nemusíš stát ruce na švech jako při raportu, u nás si to můžeš odpustit.“

Stiskli si pravice a Blažena se usmála celá zardělá. Co nedělá špatný zvyk!

A přišly všechny, přivedly děti. Bože, to bylo shledání! Kdekdo z tábora se k nim seběhl. Obklopili je a vítali a uprostřed slz a úsměvů se jeden přes druhého vyptával na své drahé. I Dolanský a Bí-

lek z vedení tábora měli ženy v Ravensbrücku. A Zápotocký znova dychtil slyšet něco bližšího o mámě.

„A co náš táta?“ vpadla Blaženina maminka, rozjařená a rozkuřážená tím uvítáním. „Nejsou tu mezi vámi nějakí mužští z Lidic? My jsme tu samé lidické báby.“

Z Lidic? V hloučku hovořících se na vteřinu učinilo ticho, takové ticho, o jakém se říká, že společností prošel anděl. Ale to snad zpozorovaly jen Milča s Halačkou a s Evou. Zkoumavé oči Zápotockého už mnoho viděly v životě, lidskou bídu, panský vztek, četnické bajonety, gestapácké boty, zdi vězení, a všemu dovedly vzdorovat nebojácným pohledem. Ale nyní se jimi kmitly lítostivé rozpaky.

„V Sachsenhausenu s námi nebyli,“ odpověděl mírně. Maličko se zamlčel, jako by něco rozmýšlel. A hned se jal srdečně mluvit o tom, že jsou vlastně sousedé, vždyť on je starý Kladeňák, a zval ženy, aby si odpočinuly, aby si udělaly pohodlí a občerstvily se. „Co je naše, je vaše, však my se srovnáme.“

Muži z lesního tábora už prve ze srdce uvítali přivandrovalé Češky. Ale nyní, když uslyšeli, že jsou z Lidic, byli by jim snesli modré z nebe. Jeden peče nádherně vonící placky, druhý je roznáší, třetí přihazuje do ohně, čtvrtý vaří čaj, pátý shání sacharín, šestý vleče nejlepší pokrývky a houně, aby se ženám měkce odpočívalo – dělali, co jim na očích viděli. Rozprávěli s nimi s takovou pohnutou radostí; občas se některý ohlédl, aby mu nikdo neviděl do obličeje, a setřel po straně slzu.

„Kdo by to řekl do mužských,“ poznamenala k Halačce Blaženina maminka, cloníc si dlaní ústa, aby to nezaslechli, a usmívala se dobrým, stařeckým úsměvem. „Na mou duši, jsou ještě víc naměkko než my báby.“

Jen to vyřkla, tu máš, spustí Eva. Marně si rovnala na očích brýle s prasklým levým sklíčkem, které jí rozbil Franc v lágru – přemáhání teď pranic nepomáhalo, zamžené brýle musely dolů, Eva položila Halačce hlavu na rameno a ze srdce se rozplakala.

„Proč pláčeš, bláhová, co je ti?“

Nebyla z Lidic a neměla nikoho zavřeného.

„Já,“ vzlykala Eva, „když já už jsem docela zapomněla, že muž může být také hodný, že neřve, nekope a nestřílí. Oni se o nás tak krásně starají –“

„A vy o nás ne?“ řekli muži šijícím ženám.

Jen se tu otočily, už se oháněly jehlou a dávaly mužské do pořádku.

Blažena seděla pod borovicí, na klíně mužský kabát, a vysazovala záplatu. Cítila něžnost k pytlovitému kusu mužského šatstva. Budu ještě někdy spravovat na Václava? Sazička se schoulila s dětmi do stanu, tam se jim náramně líbilo, bylo to útulné a tajemné, a Blážína maminka jí zatím zašívala roztrhané šaty, děravé jako síto. Co steh, to vzpomínka na Věnu. Má Věninko zlatá, oslovovala ji něžně v duchu, tak, jak jí ve skutečnosti ani neříkala, má Věninko krásná, to tobě zašívám šatečky, když jsi byla malá. Ted' už z tebe bude pomalu nevěsta –

Zarostlí muži se vytráceli a za chvíli se objevovali svátečně upravení a trochu pošrámovaní od tupých břitev. To víte, dávali se do parády, když jim přišla návštěva. Byli tak vyhublí a útlí, jako by se jim byla změnila i kostra pod vyschlou kůží, a bez vousů nyní vypadali jako churaví hošíci. Ženy zase – darmo mluvit. *Lágr* krásy nepřidá. Inu, lidické báby, samy si jinak neříkaly.

„Není pravda,“ vymlouval žlutý hošík v pruhovaných šatech Blaženě. „Vypadáte naopak mladě. Víc jak pětáctýřicet by vám nikdo nehádal.“

Blažena se usmála od svého šití.

„A co myslíte, kolik mi je? Čtyřicet, abyste věděl.“

„Mlč, dcerka, mlč,“ chlácholila ji Halačka. „Jen co budeme doma, rozkveteš jako růže.“

Pojednou si na něco vzpomněla, sklopila oči, jako by neměla dobré svědomí, a hbitými stehy jala se zašívát bolestné rozpaky.

Milča, nasycená a v bezpečí, v záštitě tolika mužů, jejichž přítomnost ji nadšeně oživovala, chválila nahlas, jak si to tu krásně zařídili, a divila se, odkud to všechno vzali?

„Stany tu nechalo německé vojsko, jak utíkalo. A nedaleko je ves. Odtamtud máme zásoby.“

Halačka zvedla hlavu.

„Nemohli byste tam zorganizovat prapor?“

„Ty jedna! S *haknkrajcem*?“

„Co, ten se odpáře,“ odsekla praktická Halačka. „Bílá už se najde, tady je má zástěra, a modrá – nemáte někdo montérky? Tož ve vsi budou.“

Lidičanky se rozložily v mladém jarním vřesu meklenburské země a sešívaly trojbarevný prapor Československé republiky.

„Je bílá nahoře a červená dole anebo obráceně?“ vzdychla si Blaženina maminka. „Na mou duši, teď si nevzpomenu. Sedm let jsem ho neviděla. Od sletu.“

Už ho muži vztyčili na čerstvém kmenu severské borovice, zatřepetal se v povětrí, slunce se odrazilo v jeho bílém poli, zaplanula červená barva a modrá se zádušně usmála. Víte, vy lidé, vy, kteří dnes chodíte slavnostně okrášlenými hlavními třídami a už si těch praporů ani nevšímáte, tolik jich je, celé aleje, víte vy, co to znamenalo vězňům ve vyhnanství, když zas uviděli po letech naše státní barvy? Děti, mávající lehounkými praporečky, děti, vzpomeňte si, že ta první matka vlajka byla těžká, nasáklá slzami a krví.

Ale krev se mění v červánky a slzy v oblaka a Blažena s Milčou hledí proti vysokému, proměnlivému jarnímu nebi, jak na pozadí tmavých borovic šlehající prapor letí na žerdi. Milča vzpomínala na Helenku, na její poslední slova, že všechno dobře dopadne, Bláza na Václava, na tatínka, na Keto. Jak se scházela za dráty *lágru*, pod nabitým kulometem s mladou Gruzínkou a říkaly si jako o závod české a ruské básně, tříbily si paměť, aby se jim utrpením nezanesla hlava, aby zůstala jasná.

Bij, prapore, jen bij, tot' osud tvůj – bij dále.

Dvě číše zvedám květně pozavilé,

v té jedné víno červené a v druhé víno bílé –

Večerní nebe bledlo jako perleť za černými borovicemi, nanosili klestí, narovnali hranici, zapálili velký táborový oheň. Z vlhkého dříví se valil pryskyřičný dým, suché větvičky praskaly, plamen zahučel a vyrazil, životodárné teplo se z něho rozlévalo do vlhkého večera. Dobrý pozemský plamen to byl, hlídaný lidmi a lidem příznivý, žádný křečovitý oheň z nebe, který rozhání a hubí živá stvoření, byl to oheň družnosti. Sesedli se v houních do půlkruhu okolo planoucí hranice, lidickým ženám nechali ta nejlepší místa, a poslouchali.

Před planoucí hranicí stál vysoký, kostnatý muž a mluvil. Do tváře mu teď nebylo vidět pro neklidné, planoucí pozadí. Ale jeho větám bylo jasně rozumět, jak důrazně a rozmyslně sázel slovo za slovem a vštěpoval do myslí shromážděných to, co mu leželo na srdci a co bylo třeba, aby si zapamatovali. Starý vůdce revolučního Kladna, delegát na památném prvním sjezdu kominterny v Moskvě roku dvacátého, muž, který osobně poznal Lenina, zkušený odborář a komunistický poslanec za Kladenský kraj, Antonín Zápotocký, šest let vězněný v koncentračním táboře v Sachsenhausenu, mluvil k bývalým *heftlingům*.

Věznili nás, sadisticky týrali a mučili, pravil, ale nepadli jsme duchem, to rozhodovalo. Nepřestali jsme být přesvědčeni o spravedlnosti své pře. Věděli jsme, že Rudá armáda ve jménu stalinské pravdy zvítězí; a ani ve vězení jsme nesložili ruce do klína. Bránili jsme se nacistickým otrokářům aspoň podkopnou činností a sabotážemi. Nyní vycházíme z cel, podzemí a koncentračních táborů a jdeme do nového života. Naplňují se věštecká slova Jana Amose Komenského: Vláda věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český. Vrátime se jako svobodní lidé do svobodné vlasti. Svou novou lidovou republiku si prací vybudujeme. Základem k té stavbě naší lidové republiky je nerozborné přátelství k Sovětskému svazu, ale jedině prací našich rukou a hlav, rozumnou organizací a dobrou disciplínou dostaneme stavbu naší republiky pod střechem. Podle toho, jak budeme pracovat, bude naše republika vypadat. Přestává sabotáž, začíná odpovědnost. Na každém z nás záleží. Jak si nový život utvoříme, takový ho budeme mít.

Shromáždění poslouchali, ani nedutali, hlídali, aby jim vítr neodnesl ani slovo. Kdykoli řečník oddechl, zahovořil povívající prapor. Zaletoval k ohni, pablesky plamenů po něm hrály a křísily z praporoviny barvy karafiátů, sněhu a nebe; a prapor mával a tleskal. Blouznivé oči, lesknoucí se v přítmí z vychudlých tváří, upíraly se s nadšením na řečníka. Eva kdysi vyučovala dějepisu a nyní jí připadalo, že se ocitla na lesní bohoslužbě českých bratří. Takovou dobu, pomyslí si Blažena, a zmáhalo ji pohnutí, takovou dobu jsme slýchaly na apelech řvaní *lágrlajtra*⁸¹. Což je to vůbec pravda, že tenhle moudrý, pevný a laskavý, otcovský člověk k nám zase veřejně mluví česky? Nezdá se mně to jen?

„Já se musím štípat do ruky, abych tomu věřila,“ pošeptala jí Halačka, jako by četla myšlenky. Všechny to stejně cítily, byly jedna obec. Muži jim chtěli původně postavit jejich, oddělený ženský tábor, aby měly lepší pohodlí a aby se nikoho neostýchaly.

„Nesmysl,“ prohlásil jeden ze tří vedoucích tábora, Vodička, energický muž s klenutým nosem a s vypouklýma očima, „zůstanete s námi. Bude vám veseleji a nám také. Víme, co se patří, nikdo na vás nesmí ani sáhnout.“

Upravili jim lůžka ve stanech a ženy byly rády. Cítily se mezi muži bezpečnější.

Bylo začátkem května, konipáskové a pěnkavy od úsvitu zrovna bláznili v borovičných korunách nad spícím táborem a probouzeli Blaženu. Jaro ji budilo, snad kvetl les. To je něco velmi tajemného; květů nevidíš, ale ve vzduchu cítíš oblaka letícího pylu, dobře cítíš, že se s lesem něco děje. A voněl chvojím a ozónem, jarem, mořem, nesmírnou nadějí.

Ráno se vzduch vesele začadil kouřem ohníčků dobré shody, tábor byl na nohou, každá skupina šla po své práci, jak jim ji vedení tábora přidělilo. Kdo není nemocen, ať nezahálí, byly by z toho darmo hádky, zkušený Zápotocký znal lidi. Část mužů odešla pro zásoby do nedaleké vesnice. Blažena zatopila pod ulomenými dvíř-

81 Táborový vůdce, kápo. Pozn. red.

ky tanku, přihazovala polínka a pekla zase placky. Děti dostávaly nejdřív. Rezavé sluníčko s puntíky usedlo na ruku Sazičky. Holčička stála, ani se nehýbala, aby jí sluníčko předčasně neuletělo. Vážně držela nataženou svou zuboženou ručku jako hůlku, s vypáleným číslem; a Blaženina matka učila dítě říkat:

Pinkalinka, pinkalinka –

Najednou, kde se vzal, tu se vzal, plavně přijížděl z lesa důstojník na bílém koni. Byl mladý jako jaro, přes ramena měl samopal, na furažce⁸² hvězdu. Stanul i s koněm jakoby zaražen, co tu dělá ta spousta lidí; někdo za Blaženou vydechl:

„Vždyť je to Rus! Rudá armáda!“

V tu ránu spustili takový povyk, pokřik a jásot, že se pod vojákem začal vzpínat kůň – a byl to, panečku, nějak ostřílený kůň! Jezdcovo štěstí, že k němu nemohli, byli by ho umačkali samou láskou. Objímali alespoň druh druhá a volali, co jim hrdlo stačilo. Blažena zvedla Sazičku, posadila si ji na ruku a ukazovala jí rudoarmějce.

„To si budeš pamatovat celý život,“ mluvila a slzy se jí řinuly po tvářích.

Ze zástupu vystoupil vysoký, štíhlý muž s tváří písmáka, Antonín Zápotocký, velitel lesního tábora. Dva muži ho následovali. Jeden, snědý jako cikán, Dolanský, druhý s orlím nosem a nápadně rázného vzhledu, Vodička. Dávali volajícím lidem znamení, aby umlkli. Pěknou chvíli to trvalo! Lidé okřikovali jeden druhého a posléze byli jakžtakž tiše.

„Jsme Češi, političtí vězňové,“ promluvil Antonín Zápotocký rusky, přemáhaje pohnutí. „Vítáme vítěznou Rudou armádu osvoboditelku. Ať žije! Ať žije generalissimus Stalin!“

Jarní les zahřměl a zachvěl se. To už nebyla děla, bylo to volání slávy, byly to šťastné lidské hlasy. Jásaly a jásot nebral konce a sta a sta dlaní tleskalo jako opojný jarní déšť, po kterém se všechno

82 Čepice se štítkem (v ruském prostředí). Pozn. red.

zazelená a zaraduje a jehož nádhernou svěžest ve vzduchu piješ z plných plic. Ach, vůně svobody! Ta radost, bože, to štěstí. To jávalo v májovém lese samo jaro národů.

„Jste svobodni, bratři,“ pravil sovětský důstojník s pohybem širým jako matka Rus. „Budoucnost leží před vámi. Čeho vám třeba, vezměte, všeho se vám dostane. To jsou vaše děti?“ obrátil se k ženám a pohládl Sazičku.

„Ne, my jsme je našly po cestě.“

„Inu, Češi,“ prohodil dojat důstojník, pobídl koně a odjel.

Netrvalo dlouho, přišli rudoarmějci. Lidé zlatí, co ti s sebou všechno přivezli! Člověk ani nevěřil svým vlastním, *heftlingovským* očím. To že je pro nás a nikdo nám to nevezme? Pytle mouky, bedny cukru, čaj, sůl, balíky papiros, konzervy – cožpak to, ale také živá váha. Husy kejhalo vojákům pod paží, přihnali krávy, uvázali je ke kolíkům stanů – tak a to je vaše. V tu ránu se lesní tábor změnil v posvícenskou náves.

Krupičná kaše bublala v kbelících, husy se vařily v kýblech, přišli od rudého trénu⁸³ řezníci a poráželi, stahovali, kuchali a čtvrtili dobytek s odbornou obratností.

Panečku, tohle je jinší guláš než z poslé kobyly!

„Jen jezte střídme na lačný žaludek,“ připomínal Zápotocký, měl oči všude, „a zapíjejte čajem. Chceme vás dopravit domů zdravé.“

Neposlali jím jen řezníky, poslali jim i elektrotechniky. Zavedli v táboře rádio a přinesli darem psací stroj. Ještě toho dne vydal tábor první číslo svého časopisu, jmenoval se „Přerod“. Blažena dělala písáčku a pohybovala se mezi psacím strojem a husou v kbelíku v nadpozemské blaženosti.

Přirozeně, že by člověk nechtěl věčně bydlet v lese – ale takový kouzelný májový les už nikdy nebude. Ten je jen jedinkrát v životě.

83 Vojenský zásobovací oddíl. Pozn. red.

Da, my znali

Děvčata na revíru v Ravensbrücku zatím prožívala dramatické chvíle.

Dva dni a dvě noci Rusové bombardovali Berlín z těžkých děl. Vzduch se otřásal, okna drnčela, jako by drkotala zuby, omítka praskala a opadávala, všechno to slyšely v táboře; shora je přikryl dunivý koberec letadel; kolem dokola hořely továrny, zapálené bombardováním; ale na tábor ani zásah. V *lágru* bylo všechno vzhůru nohama. V kuchyni se tlačila živá prasata, vyhnaná z vepřinců; puštění psi pobíhali úplně zbláznění mezi opilými esesáky a zuřivě štěkali na oheň; v jeho bengálském osvětlení se opět objevily krásné, bílé autokary Červeného kříže. Nepřestanou nás pokoušet? Ženy, kolem nichž to syčelo a praskalo, dívaly se na ně za mřížemi očima zanícenýma od kouře. Krásné, bílé autokary objely tábor, ani nezastavily a prázdné zmizely.

„Fantóm opery,“ poznamenala výřečná Hanka.

Nazítrí děvčata na revíru zpozorovala, jak *šprengkomando*⁸⁴, opatřené kleštěmi a všelijakým nářadím, rozvinuje klubko drátů, popíná jimi zeď pod okny kuchyně a něco tam zavádí a upevňuje. SS podminovali tábor! Ta zpráva se bleskem roznesla.

Co měla děvčata dělat? Žádná s tím neuměla. Žádná tomu nerozuměla. Pokusily se to vzkázat do mužského tábora a šly si lehnout jako jindy.

„Až poletíme do povětří, děvčata, nelekněte se!“ řekla na dobrou noc nenapravitelná Hanka.

A protože byly leccemu zvyklé, usnuly.

Ráno se probudí, otvírají oči.

„Hele, holky, my jsme živý.“

Všude ticho. Němci pryč.

Jeden z vězňů mužského tábora prý přerušil elektrické vedení, aby proud nemohl zapálit nálože, a zabránil tak pohromě. Světlo

84 Jednotka pyrotechniků. Pozn. red.

i motory se porouchaly a voda netekla. Být bez vody, zvláště pro nemocnici s patnácti sty nemocnými, je těžké.

Lékařka Zdeňka, která byla zvolena velitelem tábora, měla starostí nad hlavu a nevěděla, kam dřív.

Byla mezi vězeňkyněmi drobná žena s ohromnými zelenými italskýma očima, jakoby dětsky udivenýma nad světem, Gusta Fučíková. Nemohla vidět krev. A musela spatřit svého muže okřaveného po strašném gestapáckém výsledku v Petschkově paláci, a přece mu nedomlouvala, aby si polevil a zradil. Nemohla vidět krev; a přece slova neprozradila, když i ji do krve zbili. Gusta byla vlastně bojácná, se zjitřenou fantazií, jemně odstíněných nervů. Ale v danou chvíli myšlenka, již vyznávala, ovládla tělo a jako by je i chránila. Slabounká Gusta se za celý ten čas neobjevila u Zdeňky na revíru, nezastonala, nic nechtěla, nic nepotřebovala, své duševní útrapy, podobně jako Zdeňka, si odbývala sama v sobě.

Věděla, že Fučík to má zlé, tušila, že nevyvázne, ale naděje se člověk nikdy nevzdává a srdce ji táhlo domů. Jenže co dělat, když jí to srdce přirostlo k ženské posádce v Ravensbrücku? Tady může být něco platná – a co na silnici? Ale zase tolik potřebovala mít jistotu o Julkovi. Už byla přichystána vyrazit na cestu s nejbližším transportem po lidických ženách, už i jim rozdávali balíčky; ale Gusta se najednou sebrala, utekla k Zdeňce na revír, vylezla na troják, jak říkaly nejvyššímu lůžku v řadách nad sebou, a tam se schoulila a schovala. Co namluví Traitovi, až ji přijde vyhánět? Že ji popadla taková motolice, že nemohla jít. A Traite řekne: Když jste měla takovou závrať, jak to, že jste dovedla vylézt tak vysoko? Gusta byla odhodlána spadnout z trojáku a pochroumat si nohu, jen aby mohla zůstat s kamarádkami na revíru.

Ale Traite nepřišel, Traite už nikdy nepřišel, až na soud v Hamburku, a Gusta si zachovala zdravé nohy. Zapřáhla se do vozíku, v kterém se vyvážely z nemocnice mrtvoly, a dva dni od rána do večera vozila pro nemocné vodu, čerpanou ze studně v prasečím chlěvu do kotle na polévku. Malá Němkyně v kuchyni, zpracovaná propagandou, byla strachy bez sebe, že přijdou Rusové. Ale sla-

bounké Gustě ta naděje dávala neuvěřitelnou sílu; a vozila vodu a vozila vodu.

Ze všech konců koncentráku, bůhví z jakých putyk a půd a děr, jako můry, probuzené jarním grunтовáním, vylézaly „laty“. Laty, polské slovo, říkalo se v táboře těm se zeleným a s černým trojúhelníkem. Zlodějky, zahalečky, podvodnice, nevěstky, anděličkářky, vražednice. Bylo jich hrůza, jak je poslední dobou svázeli z jiných ohrožených táborů a káznic do Ravensbrücku. Nyní se vyhrnuly jako mračna kobylek a hrozily vyjít *lágr*. Zásob tu nebylo nazbyt; ještě že vedení objevilo kupy balíčků Červeného kříže, které SS zadrželi vězňům a potom neuspěli odvézt.

Jíst dostane jen ten, kdo pracuje, vyhlásilo nejvyšší velitelství tábora. Mnohé z „lat“ se tomu jakžtakž podrobily. Jiným to bylo hloupé; vloupaly se do skladiště efektů a začaly tam řádit. Bylo tam ohromné bohatství po tisících a tisících vyvražděných a uvězněných žen kolika národností. V nádherných kožiších, ověšeny náušnicemi a náhrdelníky, na rukou prstenů po klouby, odcházely „laty“ jako velké dámy z *lágru*. Chyba lávky! V bráně je zadržely naše strážé a vrátily je. Nikdo nesmí sáhnout na válečnou kořist.

Vyšla Gusta před bránu a vidí: u tábora zastavuje v autu zelený německý důstojník. To by nebylo dobré! Gusta přistoupila k vozu, a tváříc se jakoby nic, naschvál se zeptala se svýma velikýma, nevinnýma očima:

„Nevíte, prosím, jde už Rudá armáda?“

„Was?“ vyjel zelený důstojník a zezelenal i v obličeji. Přišlápl plyn a byl tentam.

Přijdou na velitelství tábora čtyři Rusky, které zůstaly na revíru.

„Vydejte nám čtyři pytlíky soli.“

„Soli? Nač sůl?“

„Půjdeme na rozvědku, kde jsou naši. Kdybychom potkaly SS, hodíme jim sůl do očí.“

„Jděte spánembohem, soli máme dost.“

Vrátily se vyjevené, blažené, oči takovéhle:

„Už jsme viděly naše!“

Děvčata postavila slavobránu, ovila ji chvojím, propletla chvoj rudou barvou, ušila sovětskou vlajku, vztyčila ji.

A tábor se těšil, bláznil, čekal, dočkat se nemohl. Čekal, čekal, čekal. V napětí, v zklamání, v úzkosti. Co to? Nikdo nejde.

A najednou se mezi nimi objeví jaksi nenápadně rudoarmějec na kole. Přijel odzadu, z úplně jiné strany, než ho čekaly. To bývá. Dovedete si představit, jak se na něho ženy vrhly? Všechny rudoarmějské spojky, zvěstující koncentrákům svobodu, byly v nebezpečí života, že je snědí samou láskou. Nestačil opakovat:

„Přijdou i jiní. *Nas mnoho.*“

Jistě budou mít raněné, usoudila lékařka Zdeňka, a pustily se do práce. Vydezinfikovaly operační sál, sterilizovaly nástroje, uvolnily pokoje a lůžka, čerstvě je převlékly. Praly, myly, drhly, leštily a uklízely, nemocnice svítila čistotou. Jak by ne, pro takové hosty!

Přijel sovětský velitel, uvítaly ho, provedly po táboře, po skladištích, doprovodily na revír. Zdeňka měla nemocnici v skvělém pořádku. Zářila. Soudruhu komandýře, všechno je uchystáno pro vaše vojáky. Operační sál, obvazy, lůžka, léky, injekce, všechno pro vaše raněné.

Velitel se uklonil na poděkovanou a usmál se.

„Jsme dojati vaší pozorností. Ale nemáme ani jednoho raněného.“

Děvčatům to bylo skoro líto. Chtěla se vytáhnout a tu máš!

„Mohu vás poprosit, soudruhu veliteli, na číšku čaje?“

„Děkuji vám, jsme syti. Nebudeme ujídat z vašich zásob.“

„Ale jednu prosbu k vám máme,“ bouřlivě vpadla Hanka. „Soudruhu komandýře, tu nám neodmítejte.“

Vyměnily se Zdeňkou pohled a vyřkly obě dvě najednou: „Prosím, posaďte se tady do toho černého křesla.“

Sovětský důstojník usedl.

V tom černém křesle sedával vedoucí *lágru* Sinkram, když určoval ženy do selekce. Odsud je škrtem pera posílal na smrt. A teď tu s nimi je místo smrtonoše Sinkrama dobrý člověk s měkkou, účastnou tváří, vyptává se jich, co všechno vytrpěly (co zkusil on a jeho druhové, o tom se nezmiňuje), a po lidsku s nimi rozpráví. Děvča-

ta na něho hleděla, nemohla se vynadívat, nevěřila svým vlastním očím, že se jim skutečně vyplnil sen, kterým se těšily za zlých časů. Kdyby se byly nedržely, všechny by se byly rozbrečely radostí.

„Dovolte, soudruhu veliteli, otázku,“ ozvala se Zdeňka. „Věděli jste, že jsou v Ravensbrücku vězňové?“

Sovětský důstojník sklonil hlavu na znamení souhlasu a přisvědčil.

„Da, my znali.“

„Na tábor nespadla ani puma. Bylo to naschvál, anebo šťastná náhoda?“

Velitel se usmál, mlčky odepjal mapu od opasku, vyňal ji z celuloidového pouzdra a rozložil. Ženy zahlédly přesně zakreslené, červeně ohraničené obdélníky.

„Vot, u nas byl plan lagera.“⁸⁵

Komandýr pobesedoval, zvedl se, podal pravici veliteli Zdeňce.

„Vidím, že tu máte všude vzorný pořádek. Veďte to tak dál a za dva dni vás přijdeme obsadit. Jen jednu výhradu mám. Nechod'te už v trestaneckých šatech, jste svobodné občanky. V skladišti je šatstva dost.“

85 Měli jsme plán tábora. *Pozn. red.*

Všechny cesty vedou do Úlů

Před lety, ještě za první republiky, když mladý Ondřej Urban naposled odjížděl lokálkou z Úlů, oči vzdorovitě zatáté, čekaje podle známého zahučení vlaku a hvízdnutí lokomotivy, až Úly zmizí v zatáčce, zařekl se, otřesen do kořenů bytosti hanebným Kazmarovým vyhazovem, že už nechce do smrti nejdelší vidět to proklaté hnízdo. Opravdu, toho se ani ve snu nenadál, že se tam někdy bude vracet, a natož se samopalem v ruce na tanku. Ale nedivil se. Ondřej přišel z Buzuluky až za Ostravu, prošlapal se závějemí a blátem a zmrazky a prachem a pískem nekonečných nížin, zlezl devateré hory, přebrodiv devateré řeky, uviděl tolik krajin a lidí, tolik zřícenin, požárů a mrtvých, přesvědčil se o takové člověčí zhovadilosti i o takové lidské dobrotě, obětavosti a samozřejmém hrdinství, které leckdy ani o sobě nevědělo, prošel tolikerymi nebezpečnostvými a nabral tolik zkušeností, že už se ničemu na světě nedivil. Nejdivočejší fantazie spisovatelů senzaček nevymyslí příběhy tak neuvěřitelné, jaké potkávaly lidi na křižovatce v přechodu dvou dob.

Třeba tadyhle Luděk, Ondřejův druh, který občas křičí ze spaní; musí se na kluka skočit a pořádně s ním zatřepat, tohle nemůžeme potřebovat. Naštěstí to není často. Co se Luděkovi nestalo!

Zmizeli s kamarádem, tak jak byli, z Ostravy, když je tam říšské vojsko překvapilo onoho osudného březnového večera. Uchytili se na čas v Krakově; a když se přihnala polská válka, utíkali dál na východ, hledajíce hraniční řeku San, aby se přes ni dostali do Sovětského svazu.

Jdou oba kamarádi zarostlí, otrhaní, bosi. Boty jim do slova spadly z nohou, vždyť se potloukali přes měsíc. Bylo poledne, světlý říjnový den, za řidnoucími stromy probleskovala nějaká voda – snad je to vytoužený San. Silnice vroubená topoly se zatáčela a za ohybem se oba kamarádi zarazili: Proti nim skupina německých vojáků rozložených v trávě. Takový čas se jim vyhýbali, chodíce po lesích a prosíce u dobrých lidí, a najednou div nevletí fašistům do náručí.

Na ústup bylo pozdě. Vojáci už je zahlédli a zakývali na ně prstem, polo přátelsky, polo potutelně. Co měli kamarádi dělat? Bránit se nemohli holýma rukama ozbrojeným lidem a dát se na útěk také ne, vojáci by po nich byli stříleli. I přiblížili se váhavě. Vojáci se jich vyptávali, co a jak, bavili se jejich rozpaky a jejich lámanou němčinou, ale nic se nerozzlobili, byli v dobré míře; zřejmě podnapilí. Jeden z nich, takový dlouhý, hubený, najednou povídá:

*„Jetzt gibt's Wettschießen.“*⁸⁶

Přivázali Ludvíka s Bédou břichem k topolům, kolem hlavy jim nakreslili inkoustovou tužkou kruh do bělavé kůry stromu. Mistrovství mělo záležet v tom, že člověka nezasáhnou, že budou střílet okolo hlav. Můžete pomyslit, jak hlavám bylo! Ludvík zavřel oči a čekal tupě smrt. Padla první rána, otřásla celou lidskou bytostí, ale člověka nezasáhla. Jen oděrky rozstřílené tenké topolové kůry odletovaly a z koruny se sypalo podzimní listí. Jeden lístek spadl Ludvíkovi za smrtelně propocený kabát a zachladil ho na těle. Vůně střelného prachu a vytrysklé stromové mízy se smíchaly v zápach, z kterého se mu dělalo zle. Nohy se pod ním podlamovaly. Padla druhá rána. Opět se kulička zavrtila do dřeva. Dobří to byli střelci –

Najednou hrdelní hlas tam vzadu zvolá:

„Gulaschküche!“

Vojáci nechali všeho a rozběhli se k přijíždějící menáži. Ludvík s Bédou, přivázaní břichem k topolům, trčeli tam dál. Malý, bledý, zrzavý voják se oddělil od skupiny a šel k přivázaným. Ted' mě jde dobít, pomyslil Luděk. Vojákův bledý obličej zblízka se mu zdál obzvlášť zlý. Ale voják neřekl nic, odvázal jednoho po druhém, díval se jinam a oba kamarádi koukali, aby se ztratili. Od té doby Luděk křičí ze spaní. A neopakuje se mu ten děj, jenom táž úzkost Za bdělého stavu to nemá. Prožil s Ondřejem Sokolovo, Kyjev, Bílou Cerkev, dukelské peklo, Poľanu, Ostravu – ale se zbraní v ruce uprostřed kamarádů, a to už věděl, zač jde. Nebylo nic tak strašného jako být nevědomý a bezbranný.

86 Ted' si dáme střeleckou soutěž. Pozn. red.

Nebo zase ta stará Ukrajinka. Vždyť to zní jako pohádka.

V ukrajinské vsi, obsazené německými vojáky, žila v jedné z bíle omítnutých chalup pod slaměnou střechou stařena Marfa Andrejevna. Muž byl na frontě, i synové a dcery v boji. Osaměla v chaloupce s řádkou slunečnic před oknem, s čuníkem v chlévku a se slepičkami na zahrádce. Slepice fricové vybili, vepře píchli, slunečnicím z rozvernosti usekali hlavy. Ale jinak se o chatrč a o babu v ní nestarali. Chaloupka byla těsná, nestála za řeč a nikdo ze šarží se tam nenakvartýroval. Mužstvo bydlelo ve škole a důstojníci v kolchozních staveních.

Jde kolem sousedka Jevgenije Filipovna, zastaví se u Marfy Andrejevny pro trochu kvásku. Rozhlíží se po malé vybílené kuchyni, pochvalně pokyvuje hlavou.

„Pospíšila jste si, Marfo Andrejevno,“ povídá. „Do svátků je ještě měsíc a už jste líčila. Pěkně to máte vybílené.“

„Kouřila mi pec a začadila kuchyň,“ zabručela Marfa Andrejevna, „to já nemám ráda.“

Čas plynul a Marfa Andrejevna hospodařila sama samotinká ve své chaloupce. Tak uběhly dva roky německého panství. Kyjev se vrátil do sovětských rukou a do vesnice přišla s Rudou armádou Ondřejova rota. Čistili ves od esesáků a vešli také k Marfě Andrejevně. Stařena zazářila jako slunce.

Zatukala na bezokenní stěnu kuchyně a volala: „Děti, děti, pojd'te zas na světlo boží! Nic se nebojte! Už můžete. Naši vyhráli, je svoboda.“

Odstavila truhlu a otvorem v přístěnku vytahovala skrčeného hochu a za ním zdráhající se mladé děvče. Sourozenci se zpočátku vzpouzeli, nechtěli. Stáli před vojáky uválení, rozcuchaní, s divokými vlasy kolem zažloutlých tváří, a slova nepromluvíli. Chlapec zíral proti oknu jako očarovaný. Dívka si zacláněla rukou oči jako světloplaší lidé. Jen udělali několik kroků, motali se jako koníčkové, kteří za starých časů vozili uhlí v šachtách. Ještě štěstí, že také neoslepli! Nebylo by divu. Dva roky žili bez paprsku světla. Marfa Andrejevna je zazdila.

Bylo to takhle. Nacisté převáželi děti politických provinilců ze Slovenska na Ukrajinu. Oba sourozenci Borodáčovi, dvanáctiletý Štěpán a čtrnáctiletá Karolína, když všechno spalo na přestupní stanici, utekli v noci z transportu. Nacisté jim zavraždili rodiče, děti tušily, co by čekalo i je. Bloudily kolik hodin potmě, neznámou končinou a k ránu, prokřehlé a vydešené, vklouzly do první chalupy u lesa, k Marfě Andrejevně. A ona už je nedala. Muž byl na frontě, synové i dcery v boji, ujala se dvou cizích uprchlých dětí.

„Udělám vám pokojíček, ale to vám povídám, ať jste v něm tiše! Ani slechu ani dechu aby po vás nebylo.“

Všechno si srovnala v hlavě a pustila se do práce. Dvě noci, aby nikdo nevěděl, zazdívala kuchyň. Předělila ji přepážkou. Kuchyň se tím, pravda, zmenšila, ale nezměnila. Marfa Andrejevna ji celou omítla a ověsila šatstvem, aby všechno bylo jako dřív. Ani sousedka, která si přišla pro kvásek, nic nepoznala.

Dva roky žili sourozenci potmě za přepážkou; stařena je pouštěla do zahrady na stranu jen v noci. Den co den opatrně odtahovala truhlu a podávala dětem jídlo z toho mála, co jí zbývalo v zdrancované vsi. Kdyby se to byl někdo z friců dověděl, víte, co by Marfu Andrejevnu čekalo za přechovávání. Šibenice. A ona to všechno podnikla pro dvě cizí děcka, jejichž řeči ani dost nerozuměla, s takovou samozřejmostí, že ji ani nenapadlo, že by v tom bylo nějaké hrdinství. Muž byl na frontě, synové i dcery v boji a Marfa Andrejevna zase tím svým mírným a chytrým ženským způsobem urvala nacistům dvě děti. „Jen jsem měla strach,“ vykládala Ondřejovi a Jóžovi s humorem, „že se mi za chvíli nevejdou do přístěnku. Abych nemusela zdít znovu. To víte, děti. Roste to i bez zalévání. Přišla sem jako dítě a už je z ní nevěsta,“ dodala, ukazujíc na Karolínu.

Děvče bylo velmi krásné, když se umylo a učesalo a zružovělo na vzduchu. Jóžo na ní mohl oči nechat. Mluvil na sourozence slovensky s celou svou ohnivou, veselou a podnikavou výřečností a oni rozvázali. Chlapec dřív, s Karolínou to bylo těžší. Dívka byla ještě nějaký čas divná. Mlčívala hodiny a pak zase horečně mluvívala páte přes deváté a nevhodně se smála. Co se s ní asi dalo v ten citlivý věk,

kdy se měnila z dítěte v pannu, zazděná a odříznutá od lidí vedle malého bratra? Oba sourozenci k sobě lnuli k neodtržení. Nehnuli se jeden bez druhého. Čtrnáctiletého chlapce úplně nadchli vojáci, kteří je vysvobodili, a hned se hlásil na vojnu pomstít rodiče. Sestra jedním dechem s ním.

Dnes se Karolína také blíží k Úlům v Ondřejově rotě jako Jóžova žena. Je statečná, je klidná, nabyla rovnováhy a jenom to pomžíkává-ní jí zůstalo z bývalé světloplachosti. Ale pro Jóžu je to o kouzlo víc.

Bylo jaro, povětrný čas, nevlídné jaro v podhůří. Tady končí chléb a začíná dobrá voda, říkávalo se o úleckém kraji – což znamená, že tu začínají hory. Ale to když to berete od Hané; Čechoslováci se čtvrtým ukrajinským frontem šli k Úlům z východu, a odtud se pohoří na západ svažuje do úleckého údolí. Zaplatpánbůh, že je zatím máme za sebou, nešťastné kopce! Sovětští vojáci jim nemohli přijít na jméno. Hora, hora, samá hora! Vy máte v Československu jen hory? ptal se Nikolaj vyčítavě Ondřeje. Kdy uvidíme rovinu? Ach, letní hosté, sedící na terase hotelu, při hudbě, a přikusující ke kávě malebnou vyhlídku! To nádherné panoráma, ta čarokrásná silueta hor po západu slunce, ta nevinná pohlednice z výletu na Slovensko, jaké stála potoky krve! Ne, Ondřej nebude nikdy horolezcem ze sportu. Hora je potvora. Z každého vršku se na vojně může vyklubat kóta číslo tolik a tolik; a zní-li rozkaz: zaujmout tam pozici a uhájít ji, rozkaz musí být splněn, to heslo jsme si přece zvolili. Panečku, kóta 694! Na ni nezapomeneme do smrti. Ondřej tam byl s mechanizovanou pěchotou. Tedy pro tanky pánbůh asi nestvořil ten příkrý vrch s holým temenem. Ale co měl velitel dělat? Kótu obsadit museli; a pěšky by se tam vojáci živí nedostali. Němec pátil na kótu jako ďas, každý metr půdy byl prošpikovaný dělostřeleckými náboji. A tanky sjížděly zpátky po příkrém svahu, brzda je neudržela, řítily se, s praskotem porážely horské smrky, než se zastavily v lese pod temenem. Kolik lidí se při tom zabilo, kolik strojů vzalo zaslé. Ondřejův tank se tam i s jinými přece vyškřábal; samopalníci seskákali do rojnice, a zatímco stroje, neuvěřitelné v té výšce, úplně přitáhly nepřítelovu pozornost, kulometníci pátili na frice jako diví. Šedesát lidí udrželo

kótu 694, tři kilometry před Duklou. Byli vyznamenáváni padlí i živí přímo na bojišti. Ondřej také dostal lentičku⁸⁷ ke své zlaté hvězdě. Když přijímáš vyznamenání ještě horké z ohně, to povzbuzuje, to nese! A co byste řekli? Po Dukle přišel ledový přípis z Londýna. Ani smrt na bojišti, pravilo se tam, není důvodem k vyznamenání, nepodal-li velitel předem žádost k londýnskému ministerstvu vojenství. Ze štábu se o tom přípisu nikdo nezmiňoval, tajilo se to, aby se vojáci darmo nerozčilovali. Ale vyneslo se to přec a způsobilo to zlou krev. Byli studení jako psí čenich, pánové z ministerstva za vodou. Jim se to úřadovalo. Co oni věděli! Chodili kdysi do středních škol a četli ukázky z Homéra. Ale před novou Iliadou Veliké vlastenecké války si zakrývali oči, nehodila se jim do krámu. Vojáci Rudé armády vynášeli rozebraná děla v náruči na horské vrcholy Karpat, kam koně ani motory nemohli, a opět je montovali s hbitostí artistů, aby překvapili nepřítelů dělostřeleckou palbou z netušené výšky. Když se probili přes hranici a spojovali se s partyzány, celé dědiny je vyprovázely do hor, ukazovaly jim jánošíkovské stezky a pomáhaly nosit zbraně. Stařenka chtěla nést alespoň šroubeček a každý kluk nejméně kulomet – až bylo třeba vracet slabé domů, aby nepřekáželi. Tankista Jassiok, syn českého horníka z Donbasu, který se vystěhoval z Ostravska pro nezaměstnanost, mladinký Jassiok, už vychovaný v sovětských školách, první ze všech pronikl na československou hranici, projel palebnou přehradou a uhořel ve svém tanku. Co byli panákům z londýnského ministerstva lidé, kteří doslova hořeli pro myšlenku! Páni za vodou se spíše starali, jak polévat nadšení a hasit revoluční plamen. Bojovníkům ze Španěl neuznávali vojenské hodnosti, získané v bitvách, a vojenská škola v Buzuluku ani ve Vesjolém na ně neplatila. Mohl ses, chlapče, bít u Sokolova a o Kyjev, u Žaškova, u Bílé Cerkve a na Dukle, ba mohl i nosit na prsou zlatou sovětskou hvězdu – nic ti to nepomůže, nemáš-li maturitu. A v československé východní brigádě byla taková nouze o důstojníky! „Je mi vás líto, hoši,“ řekl velící důstojník rot-

87 Stůžku. Pozn. red.

mistrům, které navrhoval na praporčíky (Ondřej byl mezi nimi), „z Londýna nám jmenování nepotvrdili.“

A – čert to vzal. V té vojně na život a na smrt Ondřej už dávno ztratil osobní ctižádost – zvítězíme, hlavní věc. Však my už si to potom zařídíme po svém. Byl velmi zvědav na Úly bez Kazmara; a v rukou odjištěný samopal, dával za jízdy pozor na rousnatý smrkový les vedle horské silnice a na zatačku, aby je fricové někde nezaskočili. Německá armáda kvaltem ustupovala na západ, podle zpráv byli u Přerova; ale známe eses, jací jsou to nebezpeční blázni v zoufalosti prohry.

Československý tankový oddíl se blížil k Úlům z východu, od Pasek, kam kdysi mladý Ondřej Urban jel objednávat dříví na slavnost Prvního máje do Kazmarovy myslivny – dnes tam bydlí sovětský štáb. Jenže Ondřej tehdy nedorazil, vyskočil z venkovského autobusu, plného tetiček, úlecká siréna ho zavolala, na třináctce hořelo. Oheň na třináctce! Kolik týdnů se o něm vykládalo po Úlech. Kolem každé události bylo mnoho místa před válkou, lidé si ji obcházeli ze všech stran, rozléhala se po okolí. Jedna senzace nepřebíjela druhou. Ondřej uviděl na vojně tolik požárů, že kouř a zuhelnatělé trámy sutin skoro patřily ke krajině – člověk zvykne, říkávala maminka. Žije? Neublížili jí? Bože, ať žije maminka, snad nezahynula, vždyť je to jediný člověk, který se zaraduje, že se Ondřej vrátil. Už abych byl v Praze. Z Úlů je do Prahy na mapě takový mrňavý kouštíček proti rozpětí Buzuluk–Úly. Co Lidka? Vdala se? Aby ne, takové hezké děvče. A dobrá byla, dobrá jako chléb. Jenže neuvědomělá. A což byl Ondřej tehdy lepší? Co se do něho Francek nahučel! A kdyby ho byl Kazmar tak surově nevyhodil pro Halačku... Ondřej se k Lidce tvrdě zachoval, odešel jí do světa. Ale jak se měl ženit nezaměstnaný? Najednou jím jako krátké spojení projel nápad; není Ketina smrt trest za Lidku? Neblázni a pozor na cestu!

Němci zřejmě ujížděli, co mohli, v návalu vozidel po poměrně úzké silnici. Vyvrácené milníky a pokácené telegrafní tyče tomu nasvědčovaly. Kazmarova stará betonka byla celá rozbitá od těžkých kamiónů, ale na to si našli čas, ničit za sebou kdejaký můstek přes

sebemenší strouhu, jako na Slovensku. Bylo třeba jet velmi opatrně a zjišťovat, není-li cesta podminována.

Vyjeli z lesů. Horská silnice vinutě sestupovala mezi políčky brambor a podupaného žita. Kdy už přijde zatačka, odkud je vidět Úly? V Ondřejovi bil nedočkavě tep. Co je to platné, kde dělník pracoval, tam nechal kousek srdce.

A tu se ukázalo tam dole v nevlídném ranním světle pošmourného dne – městečko v dolíku. Ondřej pocítil zklamání. Měl Úly své mladosti ve vzpomínkách mnohem a mnohem větší. Nyní si odnášel v očích rozměry sovětských průmyslových měst a vzpomínka a skutečnost se nesrovnávaly. Městečko leželo v údolí maličké, zmrzačené nálety, z dálky působilo mrtvě. Mrakodrap se sesul, z továrních komínů nekouřilo – pokud zbyly. Nač Američané bombardovali Úly za pět minut dvanáct? Rudá armáda je v Berlíně, za chvíli bude po válce. Městečko mělo onen příznačný vzhled všech zbombardovaných měst. Otevřená ústa s vyraženými zuby. Toť se ví, tak zle Úly nevypadaly jako třeba Charkov. Ale stačilo to.

Plechová tabulka, označující obec groteskním nápisem „Bienenstock-Úly“, ležela poražena v příkopu. To „Bienenstock“ na ní někdo přetřhl vápnem. Dva muži v civilních šatech, s puškami myslivecky přehozenými přes rameno, hlídali vstup do města; když postřehli příjezdějí tank, ustoupili za pahýly švestek zpřerážených náletem a kryli se. Snad mysleli, že jede německá posila. Tank pomalu přijížděl, vojáci na něm stáli s odjištěnými samopaly. Muži najednou rozeznali vlajku a hvězdu, vytáhli se, jak mohli, změnili výraz obličeje z přísně napjatého v šťastně vyjevený a vykřikli ze všech sil, až poskočili na místě: *At' zdravstvuje krásná armáda!*⁸⁸

A natahovali ruce do zastavujícího tanku.

„*Da zdravstvujet!*“ odpovídal Ondřej a tank mával. „At' žije Československo! Kluci, vy už prý jste si Úly vyčistili?“

„Já mu rozumím každé slovo,“ prohodil mladší ze stráží, úplně okouzlen.

88 At' žije Rudá armáda! Pozn. red.

Starší zvažněl.

„Na nádraží se to ještě maže,“ řekl s povážlivým obličejem, „tam je zle.“

„A kudy je tam nejbliž?“

„Vemte to Zátořankou. Pálo, ukaž jim cestu.“

Pálo naskočil.

Ubohá Zátořanka! Když Ondřej před lety chodil zahradním městečkem poprvé, hledaje pomateného dělníka Miškeříka, v korunách šelestících štěpů stáli Úlečané a česali ojínné švestky jako na obrázku ze čtvera ročních počasí. Ale válka roztrhala obrázky. Dnes by měly úlecké ovocné stromy kvést v závoji včel. Jenže nálety jim zurázely koruny a haluze a zmrzačily je. Mladé listí, jen na ně oheň dýchl, zestárla a uschlo. V Zátořance bylo cítit spáleništěm. Dětské kostky z cihel už se nepodobaly jedna druhé jako vejce vejci, válka rozházela stavebnici. Většinou už to ani kostky nebyly. Z očazených domků s propadlými střechami a s vyraženými okny zbyla jen marcipánová průčelí, příznačná pro vyhořelá stavení. Jiné baráčky se prostě sesypaly, nezůstala cihla na cihle. Ležely tu jako hromádky neštěstí. Nikde se netřepetalo prádlo v povětří, děti si tu nehrály, žádná ženička nevycházela pro lakovaný pecen chleba a bílou láhev mléka, jak bývalo. Co nálet načal, oheň dodělal. Obyvatelé z rozbořené čtvrti odešli a dělnická kolonie se zdála liduprázdná. Tank jel, drtí střepy skla. Pálo ukazoval cestu, samopalníci hlídali, jestli se někdo neschoval v rozvalinách.

Najednou běží ze stráně k silnici horalka v mariánské plachetce, šátek se jí v chvatu uvolnil, jeho cípy za ní vlály jako černá křídla. Běžela, plakala, lomila rukama, zdaleka volala:

„Střílejí ženské s dětmi! Sehnali je z lesů! Popravujou!“ volala bez sebe, přibíhajíc k tanku. „Pro milosrdenství boží, pomozte, vojáčkové, pomozte!“

„Už tam, matko, jedeme,“ volal Pálo. „Hned jsme na nádraží.“

Skočila před tank se zoufalými posunky, div ji nepřejeli.

„Na lesní hřbitov jedte! Tam nás nahnali! Co je Kazmarova hrobka, já jim utekla. Ale honem, nebo bude pozdě!“

„Znáš ji?“ zeptal se Ondřej.

„Aby ne, stará Vyskočilka,“ řekl Pavel. „Ta je dobrá. Otočte!“

Odbočili na drachovskou betonku.

„V ten den, co vyletěl do povětří německý vlak s municí,“ vysvětloval Pavel, „– byla to detonace! Až v Drachově se okna třásla – začalo po Úlech hrozné zatýkání. Ženské nečekaly, až si pro ně přijdou, sebraly děcka a utekly za mužskými do lesů. Jenže gestapo vybíralo i samoty.“

Lesní hřbitov nebyl daleko od Zátořanky. Tank zastavil v jehličnatém lese. Samopalníci seskákali. Pálo je vedl. Plížili se mezi smrky, obešli hřbitov odzadu, tiše vylézali na zeď.

U Kazmarovy hrobky opravdu stála skupina žen a dětí – taková okropková v drobném horském dešti, na pozadí monumentální mohyly. Je to divné, v napjatých vteřinách zostřené pozornosti si člověk všimne i hloupostí, které k věci vůbec nepatří. Kolem hrobky byl velký záhon pomníků, zvláště svěže barevných v dešti pod tmavými jedlemi, a jaksi Ondřeje překvapil svou nevhodnou krásou. Jedni SS řadili ženičky s děckou na rukou, jako by se měly fotografovat, druzí, naproti hrobce, zády k Ondřejovi, se srotili do klubka a o něco se zprudka přeli. Často teď mezi nimi vypukaly hádky. Mínění se dvojila, kázeň se bortila, puklinami se drala nervóza lidí, kteří ztrácejí půdu pod nohama. Oč se hádali, zda střílet, či nestřílet, anebo z jaké vzdálenosti a čím, to bylo jedno. Češi na zdi sklopili samopaly, zamířili do jejich podrážděného chumlu a spustili. Pam! Pam! Papapa pampam. Pozor, ať nepokropíme s vrahy i jejich oběti!

Ženy se zděsily palby. Začala poprava! mysly. Jedna malá černá vyběhla do pomnínek před synáčka, zaclonila ho tělem.

„On je mladý, on chce žít!“ zoufale houkla na lesy.

„Ženské, to jsou naši!“ nadšeně volal Pavel, běže k nim se svou mysliveckou puškou. Vtom jako když mu nohy podrazí, zprudka a jaksi bezohledně sám k sobě dosedl na zem a zkroutil se.

Esesmani u hrobky nechali oběti a střílejíce běželi na pomoc svému chumlu. Jeden odhodil automat, přelezl zeď a utíkal do lesů. Luděk se za ním pustil.

Na hřbitově nastala vřava. Bitka se hnala přes hrob pilota Amorta, vojenské boty zadupaly v pomněnkách, vojáci se honili okolo Kazmarovy hrobky jako při hře na schovávanou; nějaké maličké dítě se tomu nahlas zajíkově zasmálo.

„Na zem! Zalehnout!“ zařval na ženy mužský hlas. Krčily se i s dětmi u hřbitovní zdi. Jak se tam dostaly, nepamatovaly. Pam! Papapa! Pampam, klapaly samopaly; jeden velikánský SS rozhodil ruce, a jak byl široký a dlouhý, upadl naznak do pomněnek, helmice se mu svezla s hlavy; druhý usedal na podupaný drn, klonil bradu a všecek se svážel na jednu stranu; jiný se drápal na Kazmarovo mauzoleum, sestřelili ho; Jóžo to chytil do ruky; střelný zápach jako na honu se mísil do drobounkého horského deště. Najednou rána na vrata; brána se otevřela dokořán a na hřbitov vjížděl tank. Jen ho zbylí SS uviděli, zvedli ruce a vzdali se. Ženy a děti v rohu hřbitova zůstaly ještě vteřinu strnulé, jak bývá po strašném snu.

„Můžete domů,“ řekl jim Ondřej.

Do ticha po střelbě se ozval něčí vzlyk úlevy. Ženy Ondřeje vůbec neposlechly. Jedny se nejprve hrnuly k raněným, chlácholily je úleckou mluvou chův a ukolébavek. Druhé trhaly pomněnky vojákům za přílby. Pavel byl živ, ale nemohl na nohy. Ta malá černá, co prve tak divoce křičela, bráníc synáčka, přiklekla k raněnému, strhla si šátek z hlavy a pevně a obratně mu podvazovala nohu, aby nevykrvácel.

„Ani se z toho nemohu vzpamatovat,“ říkala jiná Úlečanka a mnu-la si čelo. „Dcerky, tož tuto hodinu už jsme byly po smrti. A ta děcka, ta děcka. Jak my se vám, vojáčkové, odvděčíme? Ani nemáme, kde vás pohostit, všechno nám rozbili z luftu.“

„A čert vzal barák,“ vpadla bujně ta malá černá, jako opilá radostí. „Ten se postaví. Ještě lepší! Jen co se dovím, co je s naším tátou, a můj je svět,“ výskla po úlecku. „Halete, tam jste ještě zapomněli jednu fujaru,“ volala žertem na vojáky, kteří sbírali zbraně, ukazujíc očima na samopal, který zůstal ležet u zdi, jak jej prchající esesák odhodil. Její desetiletý chlapec už po samopalu jel s obvyklým klukovským zájmem o zbraně. Ale rázná máma ho odstrčila a předešla, z obavy, aby si synek neublížil.

„Nate,“ řekla veliteli a podala mu samopal.

Podívala se mu přitom do obličeje očima jako kmíny a tvrdý venkovský rys jí zjhl kolem úst.

„Pane důstojníku,“ optala se plaše, „nejmenujete se snad Urban?“

„Nejsem důstojník,“ usmál se, „ale na jméno jste mi trefila. Jsem Ondřej Urban. A jak ty se teď, Liduško, jmenuješ?“

Podali si ruce.

„Tys mě poznal?“ ptala se pohnuta.

„Hned ne, ale když jsi promluvila – Bože, to jsem rád. A celou cestu jsem si myslel –“

„Já tebe taky hned ne. Kdepak, to jsou léta.“

Byla to Lidka. Starší, tvrdší, silnější, těžkopádnější, s vráskou mezi očima, které za ten čas mnoho viděly, i když se nehnula z rodného kraje, energická mateřstvím i odbojem a s mnohem probudilejším výrazem tváře. Také něco zkusila a pochopila za ten čas.

„Když jsem tenkrát na šestnáctce obsluhoval své automaty,“ zažertoval Ondřej z rozpaků, jaké se za takových setkání po letech zmocňují lidí, kteří se kdysi blízko znávali, „toho jsem se na mou duši nenadál, že mi jednou podáš takovýhle automat.“

„Časy se mění a lidé s nimi,“ prohodila Lidka, ohrazujíc se pořekadlem proti pohnutí.

„Obráceně!“ opáčil Ondřej. (Vždycky rád poučoval.)

„Lidé mění časy, Liduško.“

Naskočil na tank, jako tehdy do vlaku, a odjel s vojáky.

„To jsme taky! Ani jsme mu nedali pomněnky!“ vzpomněla si nahlas před Štěpánkem vyčítavě Lidka. A vydali se hledat tátu.

Ondřej se procházel s Ludkem po Úlech jako ve snách a pořád tomu nějak nevěřil. Nádraží je šťastně v českých rukou, dobyli je úlečtí dělníci s partyzány a s naší posilou, prapor se ubytoval v Domech bývalých Kazmarových chlapců a vojáci se rozešli po městě. Bylo menší, než si je Ondřej představoval, bylo pobořeno, místy vyhořelo; ale i z prachu sutin a pod přiboudlým pachem spálenišť se k Urbanovi hlásila vůně textilu a hor, vybavujíc mu kupodivu paní

Gamzovou, na kterou tehdy vzpomínal jako mladý hoch. Chodil po jevišti svých učednických let jako v Jiříkově vidění.

Na náměstí, kam staré archy svázely tehdy celé dědiny do práce ke Kazmarovi, parkovaly teď skvrnité kamióny a zastříkané tanky s ublácenými pásy. Poklopy se otvíraly, vystupovali z nich očadlí muži v kombinézách, shýbali se pod pásy, něco zjišťovali, proklepávali, čistili a opravovali v přitažlivé vůni benzínu, žertovně odpovídající nápěvkům úleckých dcerek, jež rozšvelily drsné horské jaro. Tankisty obkroužil pozorný pŕlměsíček kluků na číhané, kdy bude možno podat nějaký nástroj a vůbec se nějak otřít o uharcovaný tank a sáhnout si na něj prstem.

Rudé prapory plápolaly kolem dokola otlučeného náměstí. Neobrací se v hrobě Hospodář? O ne, leží tiše, úplně tiše od mobilizace, kdy se zřítíl z letu za válečným ziskem. Zabil pilota Amorta, nikdo o něm nechce ani slyšet, nikdo mu nemůže přijít na jméno. Je mrtev a nic ho nevzkřísí. Úlecké sirény, které tolikrát ječely hrůzou před náletem, odhoukaly u nás všem selfmejdmenům. Je mrtev silný jedinec a lid je věčný.

Mrakodrap správní budovy, kde Kolůšek s bezvadnou pěšinkou tak posměšně přijal malého učedníka, se zřítíl. Nemá střechu, nemá stropy, do prvního patra je vidět jako do lucerny. Ale na pobožené stěně – Ondřej nevěřil svým vlastním očím – udržela se preparovaná větvička bavlíniku, podobná puklému kaštanu, z kterého se dere vata, za popraskaným sklem. Šestnáctka, kde Ondřej naposled pracoval, byla úplně pryč. Kovová konstrukce pukla vejplů a vzpříčila se. Jako nestvůrný kůň, když se postaví na zadní nohy. Ale jiné tovární budovy byly jen trochu porouchané; a revoluční národní výbor svolal úlecké obyvatelstvo na večerní schůzi do Besedy, aby se poradili, jak rozjet výrobu.

Přišli dělníci s červenými hvězdičkami na čapkách a s páskami revolučních gard na rukávech, muži a chlapci, kteří ještě ráno bojovali o nádraží; přišli partyzáni z lesů a lidé ze samot; přišly dcery v širokých sukních a v květovaných šátcích i prostovlasá děvčata, přišly staré mámy v plachetkách, Panny Marie a svaté Ludmily. Ond-

řej s Lud'kem a Jóžo, ruku v obvazu, s Karolínou v stejnokroji, usedli s Lidkou ke stolu, dělníci je pozvali na schůzi.

Dva páni s blokem a s plnicím perem v náprsní kapse, příznační kazmarovští úředníci, kteří zmizeli z úleckých ulic, dokud tam bylo horko, a nyní se vynořili na schůzi, hledali místo a se schválnou hlasitostí se zeptali jeden druhého, míjejíce Ondřejův stůl:

„Co tady chtějí ti vojáci?“

Vztekle lítostivý úžas, podobný onomu z mládí, když dostal od Kazmara za Halačku vyhazov, popadl Ondřeje. Bože, Sokolovo a Kyjev, Ruda, Bílá Cerkev, Žaškov, dukelské peklo, Polana, Ostrava – *a co tady chtějí ti vojáci?* Ovládl se. Ale nedal se.

„Jsem bývalý úlecký dělník,“ odpověděl, „a přirozeně mě zajímá, co bude se závodem. My vojáci, jak jsme tu, bojovali jsme za novou republiku a ještě budeme bojovat. Tož do ní také chceme vidět a máme do ní co mluvit. To právo si nedáme vzít. Jsme lidová armáda, pane.“

„Vždyť já nic neříkám,“ polekal se veletržní pán. Zezelenal v obličejí a honem koukal, aby se dostal se svým průvodcem o stůl dál.

„Ten jim to pověděl. Chlapík,“ pochválil si basem vysoký člověk, proplétající se mezi stoly k předsednickému pódiu. „To je ono, Ondro. Tak se mně líbíš,“ dotkl se Urbanova ramena.

Ondřej se udiven ohlédl; a vyskočil od stolu.

„Francku, ty kujóne! no tohle! Kde se tu bereš, člověče?“

Nikdy dřív se Ondřej s Franckem neobjímali. Ale po takových letech se pevně objali a smáli se jeden na druhého radostí. Oddalovali tváře, aby si druh druhu lépe prohlédli, a znovu se poplácávali.

„Marná sláva, všechny cesty vedou do Úlů – i když s nepatrnými oklikami,“ prohodil Francek se svým obvyklým suchým humorem a vytahoval jako herec obočí k zešedivělým vlasům. „Já už tu poletuju hezkou chvíli, jenže pod listem. Zato ty jsi sem přijel v plné slávě. Však proto jsme si tě sem pozvali. Počkej tu na nás po schůzi. Chystáme na tebe atentát.“

Lidka se jen smála očima jako kmíny. Jistě byla zasvěcena do Franckova komplotu. Jakmile schůze začala, Lidka zvážněla a upřela

nábožné zraky na pódium, kde předsedal táta v revolučním národním výboru. To štěstí, že se Hájkovi nic nestalo! Zběhala celé Úly, hledala ho mezi raněnými v nemocnici, i mezi padlé do umrlčí komory zašla ve své úzkosti – a táta nikde. Jeho zase poplašily nějaké tetky, že esesáci popravili Lidku i se Štěpánkem, a Hájek běžel jako šílený k lesnímu hřbitovu, kde prý se to stalo. Teprv tam ho naše strážé ujistily, že vojáci přišli včas a všechno že šťastně dopadlo. Svalil se mu kámen ze srdce! Inu, tak se honili, jako když hrají na slepou bábu, a nakonec do sebe div nevrátili před osmnáctkou. „A co bys, Ondřeji, řekl? Náš táta mi jen tak silně zmáčkl ruku, až jsem vykřikla ‚Au!‘, pohladil Štěpku po vlasech a šups do osmnáctky, prohlízet stavy, jak který bude k potřebě. To je ti takový účinný člověk, že nenajde druhého, kdyby ho za dne hledal se svíčkou v ruce,“ vypravovala Ondřejovi Lidka. „A kuráž má – to víš, že byl při tom, jak vyhazovali do povětří vlak s municí?“

Lidka byla na tátu velmi hrdá a zřejmě ji vedla i nevinná ženská snaha dokazovat svému bývalému chlapci, který ji před lety opustil, jakého má výborného muže.

Schůzi zahájil právě Hájek vroucím poděkováním československým vojákům, kteří zachránili naše ženy a děti před jistou smrtí. Říkal to velmi upřímně, hlas se mu chvěl. Vždyť tam měl na lesním hřbitově i svou ženu a svého syna.

Celá Beseda vstala a zaburácela potleskem. Ondřej stručně odpověděl za vojáky.

„Neděkujte nám, děkujte Rudé armádě. Ta nás vycvičila, ta nás ozbrojila, bez ní bychom nebyli. Nejsou to jen prvotřídní zbraně, ale duch, který jimi vládne. Duch lidského soudružství a svobody. Ať žije Sovětský svaz! Ať žije generalissimus Stalin! Ať žije svobodné Československo!“

Sín opět vstala a potlesk nebral konce.

Potom se jali projednávat praktické věci.

Nyní, když jsme se šťastně zbavili *trojhendra* von Marche – (A co se s ním vlastně stalo? Ujel. Chyba! zabouřilo shromáždění. Proč jste si ho nehlídali? Neměli jste ho pouštět!) To se řekne, odjel jako na

obchodní cestu už před čtrnácti dny, vždyť to víte. Zajistili jsme generálního ředitele Vykoukala i se synem (Správně! Jedině správně. Vždyť on si sem Marcha sám pozval. Hanba!) a ještě asi tucet kolaborantů. Jafeta spadá pod znárodnění. Správy se ujme prozatímní závodní rada. Francek předčítal navrhovanou kandidátku podle abecedy: Anna Amortová, vdova po letci, přadlena, Václav Hájek, údržbář, atd. Shromáždění jednomyslně přijalo navrhovanou kandidátku, až na ony veletržní pány, kteří prve provokovali Ondřeje, a nyní se zdrželi hlasování. Francek Anténa zajisté nemusil přesvědčovat o tom, že je nutno, aby se výroba rozjela co nejdřív. Dělníci potřebují mzdu, republika šaty, chodí zatím v hadrech jako Popelka, materiál tu je. A také, soudruzi, nezapomínat na vývoz. Rozbitá, vyjedená a zdrcovaná republika bude potřebovat valuty. – Pojede se co nejdřív, prohlásil Hájek. Zbořené budovy se musí postavit od základu, to dá rozum; jsou vyřazeny a zatím nás nezajímají. Ale ihned začít s opravami jak budov, které jsou k potřebě, tak strojů, a šikovně to sestěhovat, aby výrobní proces běžel. Dá se to udělat, ale bude na to třeba mnoho národa, Úly nestačí. Voláme celý kraj. Voláme lidi ze samot, kopaničáře, lazy. Voláme Drachov, Čumpeličky, Ztracenou, všechna osvobozená města a vesnice –

„Také zajatí Němci ať dělají!“

„Panečku!“ vykřikla Lidka a oči jí zasvítily. „Teď bude shánka po lidech.“

„Já, když si vzpomenu,“ poznamenal Ondřej zasněně, „že jsem musel z Československa, protože nebyla práce. Lidko,“ povídá tiše a trochu odsedí od ostatní společnosti, „hněvala ses tenkrát na mne?“

„Byla jsem nešťastná,“ odpověděla Lidka prostě. „Měla jsem tě ráda. Ale když jsi ani nenapsal – to víš, Ondříčku, pro jedno kvítí slunce nesvítí.“

„Máš výborného muže a pěkného chlapce, Liduško.“

Lidka zvedla hlavu. „Našeho tátu,“ povídá a pevně zaklesla ruku do ruky v klíně, „našeho tátu bych nedala za nic na světě. Dřív jsem si myslela, že je spíš takový kuchyňka, ale kdybys ho byl, Ondro, viděl

za ‚protektorátu‘, jaký je to statečný a vytrvalý člověk. Nepopustil. Moc jsem se od něho naučila. Já vždycky byla spíš pro sebe – táta mě předělal! To ti řeknu, když dva lidé spolu prožijou to, co my jsme spolu zakusili, pak je to mezi nimi na beton.“

„Slyšel jsem, žeš také ilegálně pracovala?“

Lidka se rozpačitě zasmála.

„Co tě nemá! Jen že u nás přespávali lidé, kteří potom vyhodili do povětří ten vlak. To nic není. A co ty, Ondro,“ zamlouvala. „Máš v Sovětském svazu ženu a děti?“

Ondřej zavrtěl hlavou.

„Ne,“ odpověděl zkrátka. „Mám milióny soudruhů a s naší rotou a s naším praporem jsme jedna duše. Ale takto osobně jsem sám, úplně sám.“

Podivná plachost mu bránila zmiňovat se o mrtvé Keto. Nedovedl by Lidce vyličit, jak strašně měl Keto rád – nač také? Bylo by to zbytečné a jaksi nešetrné k Lidce. A pak, zdálo by se mu příliš zlé vyslovit Ketinu smrt. O velkých neštěstích se nemluví.

„Tak co,“ povídá Francek, který se s Hájkem vrátil k jejich stolu ještě rozjařen schůzí. Vzal Ondřeje zezadu kolem ramenou a přiklonil k němu hlavu. „Kdopak ti jednou říkal, že Úly budou naše? A ono to není tak dávno.“

„Ba ne, tak to nebylo,“ opravil ho Ondřej, který se vyznamenával přesnou pamětí. „Vy jste se mi smáli, že dřu jako mezek, a já jsem ti řekl (hrozně jsem se při tom styděl), že mě těší práce. A ty na to: Mne by, brachu, taky těšila, jen kdyby to bylo naše.“

„Taky že těšila,“ opáčil Francek, „pověším pušku na hřebík a půjdu zase do fabriky. Tam je život, tam se to vaří! A ty, Ondro, až dovožákuješ, taky se k nám vrátíš do Úlů? Ano? Musíš! My tě tu potřebujeme jako sůl – co říkáš, Hájku? Víme, že umíš, a politicky – tak se mně, Ondříčku, zdá,“ dobíral si ho Francek, „žeš od těch časů, co jsi tak ohnivě bránil Kazmara, poněkud změnil názor.“

Ondřej se dal nahlas do smíchu.

„Ale byl jsem tehdy blázen,“ zavrtěl hlavou sám nad sebou. „Člověk už si to dnes ani nedovede představit, na mou duši. Já vůbec

nevím, Francku, jak ti děkovat, žes mi tehdy pomohl do Sovětského svazu.“

„Ale neděkuj, nebo se dnes pro samé děkování nedostaneme k ničemu kloudnému. Radši kdybys slíbil, že po válce sedneš na první vlak, co si to pohasí do Úlů –“

„To neslibuju, co kdybych přijel autobusem,“ zlobil ho Ondřej. „A co by tomu řekla paní Kazmarová? Co je s ní vůbec?“

„Je v Londýně,“ poznamenala Lidka.

„Londýn nám bude dělat ještě těžké trable, kluci, dejte na starého mazáka. Nechci se o tom šířit, ale my už s nimi máme všelijaké zkušenosti.“

Francek se zamračil. „Tož Ondro,“ už mrzutě připomínal, „nehýbej pořád, nedělej drahoty a nehrej primadonu. Přijdeš?“

„Jestli nepadnu, přijdu!“ vesele zvolal Ondřej a dali si na to ruku s Franckem, s Hájkem a s Lidkou.

Pro Ondřeje to byla veliká radost, že o něho doma tak stáli. Když nás dobří lidé doma potřebují, to nese, to nese.

Kdy to rupne?

Koncem dubna, zrovna se Prahou rozletěla zpráva, že Rudá armáda dobyla Brna, Stanislav Gamza jel v poledne přeplněnou elektrikou. Obvyklé mrzoutství tlačenic se z ní vykouřilo, vůz byl v růžové náladě. Bratislavu a Brno máme, četlo se v úsměvech nedoživených tváří, teď ještě Prahu! Dvojka zastavila na rohu Spálené a Národní třídy a Stáňa, přimáčkнутý na plošině k oknu, spatřil, že se na Perštýně shlukují lidé. A vidí: německý policista vede člověka. Vtom se zatčený policistovi vytrhl a přeběhl ulici k tramvaji. Gestapák vytáhl revolver. „Nechod! Uteč!“ ozvaly se hlasy z hloučku.

A prchající, třebaže na schůdcích visel hrozen lidí, s neuvěřitelnou rychlostí vskočil do přeplněné tramvaje. Kolikeré ruce mu pomohly do schůdků a vynesly ho na plošinu. Stáňa jej honem vstrčil dovnitř, zástup v nabitém voze se rozevřel, vpustil uprchlíka, polkl ho, zavřel se za ním a dvojka ujela.

Nazítří Barborka přišla z nákupu rozrušena.

„Tady vám to všechno nesu zpátky,“ vyhrkla a obrátila před Nellou svou odřenou a vytahanou tobolku. Bankovky se vysypaly jako chatrný papír do sběru, kalné protektorátní koruny se rozkutálely. Jedna spadla pod stůl a Barborka, dobrá hospodyně, se pro ni poprvé v životě neshýbla. „Nebudou německé peníze,“ hlásila. „Kupec povídá: Nechte si ty hadry, to nemá cenu. Až za kačky.“

„Barborko, to je dobré znamení.“

„Už se to sype, to vidím bez vás,“ odsekla Barborka. „Ale zač budeme zatím kupovat chleba,“ starala se. „To bych ráda věděla.“

„Nevídáno,“ poznamenal Míťa s pohrdáním. „Nějaký ten den to vydržíme.“

Barborka si podepřela boky rukama.

„Ty kluku jeden, že tě pusa nebolí. Vždyť bys nás všechny snědl i s vlasama.“

Míťa rostl jako z vody, už byl větší než paní Gamzová. To byla bída s jeho vlčím hladem! Babičku musel kolikrát rozbolet žaludek, takže nemohla vzít ani do úst, čestné slovo, aby se Míťa jakžtakž nasytil.

Praha byla plna pověstí. Frank prý vypravil generála Klecandu a Hrubého z protektorátní vlády až někam k Mnichovu do amerického generálního štábu vyjednávat, a každou chvíli prý bude prohlášena samostatnost. Nene, Růženko, žádná šeptanda, je to svatá pravda. Nepovídala to jedna paní, Häusler to měl z dobrého pramene, přímo z Černínu. Byl právním poradcem několika z těch pánů.

Ale Ró byla nevrlá a nervózní.

„A co když sem přijdou bolševici,“ vyjela na muže. „Vypijou mi kolínskou vodu, seberou nám obě vily, vezmou nám všechno od prvního do posledního. Můžeš se jít klouzat.“

„Růženko, nebud’ dítě,“ těšil ji Häusler. „Co by v Praze dělali? Z Chebu je do Prahy blíž než z Brna a z Opavy, co myslíš? Za chvíli budou Američané v Praze.“

Ano, Ró se už od té doby, co se Spojenci v létě vylodili do Francie, učila anglicky. Ale nemohla si pomoci, byla nervózní. Zrovna na jejich vile visel ten plakát a strašil ji. Červený pařát sahá po Hradčanech, kde bydlí nábožný prezident Hácha, takový galantní a *šaramantní* starý pán, který občas pořádal recepce a přes své státnické starosti dovedl ocenit hezkou dámu. Pod plakátem stálo: „*Erfaßt sie dich, gehst du zu Grunde.*“ Uchvátí-li tě, zahyneš. Ale nějaká všetečná ruka pod to připsala: „Teď tam nebydlíme, my se nebojíme.“ Ty hrozné neviditelné ruce! Až na barrandovskou skálu a do podolského lomu napsaly vápnem obrovský nápis, svítil do dálky: „Smrt nacistickým okupantům.“ Že mohou být lidé tak krvežízniví! Häuslerovým Němcům nic neudělali.

„Jen všechno po dobrém,“ pohnutě proslovil doktor Häusler. Býval teď často dojatý. „My jsme mírumilovný národ. Holubičí národ. To už je naše tradice. Já jsem také pro socialismus, ale s rozumem. Všechno potřebuje svůj vývoj. Lidé se přece mohou domluvit. Jenom ne hr.“

Jenže Häuslera neslyšela než paní Ró, a i Růža ho poslouchala jen na půl ucha, marně si lámajíc hlavu, jak to, že ona, přece tak chytrá, která si dovedla na prstech spočítat, co obnáší svět, jak to, že se někde zmýlila a že jí to nevychází. Její přátelé o sobě nedávali vědět,

bůhví kde popadali v Rusku a v Africe, německé rodiny nenápadně mizely z Prahy a kolem Ró bylo najednou tolik místa! Ze všech stran jako by na ni bylo vidět. Bubenečská vila byla velká až hrůza a strašila. Hloupé ženy jsou vnímavější než hloupí muži. A zatímco starý kašpar ubezpečoval sebe i svou Růženku, že všechno proběhne tak hladce jako nový Osmadvacátý říjen, Ró spala jako na vodě a chodila s pocitem, že se jí houpá půda pod nohama.

„Jen aby nebyly kravály na Prvního máje,“ lekala se. „Vždyť dnes jde o život.“

Ale nebylo nic.

A nato přišel den, kdy vůdce v černém rámečku kolem celé první stránky novin tragicky opustil svůj věrný lid a vzal si s sebou na svatební cestu do Valhaly svou Evu. Nechte to být, která žena má cit jako paní Ró, taková romantická láska až do hrobu vždycky dojíímá. Koukej, Gusto, a pak se o něm říkalo, že je impotentní.

„A ten si to ulehčil,“ mínila Barborka. „Nejdřív slibuje třetí říši, že z ní vykouzlí kvetoucí zahradu, potom z ní nadělá kůlničku na dříví a nakonec uteče katovi z oprátky. A co, šibenice. Do klece ho měli vsadit, potvoru, a ukazovat ho jako divé zvíře.“

Tehdy, před šesti lety, v osudném březnu, Nella z té duše hořce litovala, že gangster nesrazil vaz, jak se hrnul na Hrad a jeho obrněný vůz dostal smyk. A když poprvé uslyšela o atentátu na Heydricha, byla trpce zklamána, že to není Hitler. Ale dnes přišla nějak pozdě, ta obludná smrt. Člověk si ji s dosti učiněním uvědomoval jen jako jeden z příznaků fašistického rozkladu. Kdo měl smysl zabývat se odporně senzační epizodou v spádu událostí? Rudá armáda dobyla Berlína a Praha se zachvívá nedočkavostí, kdy už se to spustí. Že to rupne, to věděl každý, i Němci se chystali. Neprohlásil Frank, že bude-li muset z Prahy, praskne za sebou dveřmi?

V únoru, po onom zbytečném náletu, kdy prý si nás američtí letci spletli s Drážďanami, Stanislav s Andělou pomáhali při záchranných pracích a zastavili se před zbombardovaným klášterem Na Slovanech. Nejvíce utrpěl kostel. Vypadal jako trup s pahýly místo rukou.

„Což o věž!“ poznamenala tiše Anděla. „Zase ji postaví. Ale lidé! Zabitého nevzkřísíš. Vid', ta holčička –“

Starý emauzský kostel připadal Stáňovi také jako zmrzačená bytost, jako jednoruký, a kdyby se byl před Andělou nestyděl, byl by o něj plakal. Pomyšlení, že by teď nacisté na poslední chvíli zničili Prahu, jej strašně znepokojovalo. Že by ublížili čarokrásnému Týnu s jablky v konečcích prstů, že by utáli hlavu v zelené čapce hvězdárně, že by zbortili harfu mostů nad smetanovskou řekou, Karlův most že by se prolomil a procesí náměsíčných svatých že by se utopilo ve Vltavě, že by rozkotali Svatovítskou katedrálu a z chrámové lodi že by byl vrak, nad nímž krouží rackové, že by pobili všechny chrliče a zavraždili jinošský kostelíček svatého Jiří i směšnou a veselou Eiffelovku, že by Praze dohola spálili kadeře malostranských zahrad a obočí vikýřů, že by jí vyrazili statisíce očí, jimiž se dívají do světa lidská obydlí, že by k nepoznání zohavili a zmrzačili kouzelnou bytost města. Pravda, hodiny na věži od Ludmily a Štěpána až na Strahov už odbíjejí protektorátu. Ale loretánské zvonky posud hrají Frankovi pod okny – a jak to vlastně bude? Já blázen, že jsem si tehdy po mobilizaci nechal odebrat zbraň! Neměli jsme je odevzdávat, všichni jsme se měli vzbouřit jako frýdecká posádka.

Jednou Stáňa odešel večer z domova, matce řekl, že má noční službu PO, protiletické obrany. Vrátil se až za úsvitu, omrzelý a utahaný, boty zablácené, na všechny se ráno usapoval. Máloco tak otráví jako marný podnik. Sešel se se svou skupinou u Hvězdy, ještě před jedenáctou v noci tam byli, přesně na avizovaném místě. Čekali na shoz zbraní. Celou noc lyrický Stáňa zvedal svůj dívčí nos k jarním oblakům a čekal, kdy už jim spadnou z nebe vymodlené zbraně. A ono nic. A ono zase nic. Tohle se jim stalo už podruhé. Ale ano, pražské sirény se rozječely na poplach, letadla zavrčela, přiletěla od západu, osvětlila si Prahu raketovým lustrem, takovým hroznem žlutých koulí, jeden visel nad Vršoviciemi, druhý nad Vysočany, zakroužili nad Prahou a zas odlétli. Nespadla ani kapsle. Kolik Rusové shodili zbraní na Slovensko a na Moravu! Co nám ten Londýn dělá? Máme spojení, přece to bylo přesně ujednáno. Tropí si z nás blázný

nebo co? Není první apríl, je třetího května a SS chodí po ulicích ověšení zbraněmi jako vánoční stromky. Nakonec abych si vypůjčil Mítovu špuntovku.

Kluk se nazlobil! Strejdo, kdy to praskne, mořil na potkání. Neměli školu, a Míťa nebyl k udržení. Přibíhal z ulice bez dechu se zprávami. U dejvického nádraží potkal průvod lidí jako stíny, na zádech vlekli hrby balíků, na hlavách měli vojenské čepice, jinak byli v rozedraném civilu. Francouzští zajatci. Už se to sype, jedou domů. Míťa číhal i na jiné transporty a hledal v nich tátu. Pranic o něm nevěděl od té doby, co železničář přivezl z Úlů zprávu, že Antonín Bureš zmizel. Míťa nosil po kapsách cukr a keksy, dával je do ruky zajatcům na kraji průvodu a zase zmizel. Takový kluk jako jehla, ten se ztratí! A vždyť i vězňové utíkali.

Babička o Mítu trnula kvůli náletům. Panečku, kdyby tak věděla, že včera ve Stromovce, jak stříleli s kluky nabíjáky do terče, museli honem zalehnout, když se snesli na lokomotivu američtí kotláři⁸⁹. Takové malé letadýlko, dotírá jako komár. Dalo to pořádnou řachu.

Každé dopoledne kolem jedenácté byl teď letecký poplach, ženy hubovaly, že je nenechají dovařit oběd. Kdyby aspoň přiletěly až v jednu! Nella se denně přela s Barborkou, které se nechtělo z vlídné kuchyně do sklepa. Jen ať si vzpomene na Popeleční středu a na Květnou neděli! Ale Barborka si postavila hlavu a nedala se jen tak přesvědčit, ohánějíc se důvody nad jiné závažnými: že zadělala na knedlíky, že postavila brambory, že by se jí připálila jíška. Mírná paní Gamzová se nahlas zlobila a ze všech svých chabých sil strkala Barborku ze dveří. Míťa zatím utekl místo do sklepa na půdu, názorně si ověřovat sílu leteckých svazů, blížících se od západu, jak hlásil místní rozhlas na vlně čtyři sta patnáct, a znalecky odhadoval, jsou-li to stíhačky, nebo bombardáky, létající pevnosti, anebo hloubkaři. Barborka, když ji Nella konečně vystrnadila z bytu, běžela za Mítou a vyklánějíc hlavu z vikýře ptala se:

⁸⁹ Hloubkový letec, který ostřeluje kotle lokomotiv (za druhé světové války). *Pozn. red.*

„Shazujou?“

Pak teprve klukovi vynadala, co tam leze.

Pražáci byli za náletů hodně lehkomyšní; dokud nemohli jinak, aspoň tím hazardem dávali najevo své politické sympatie a mlčky pohrdali nacisty, kteří se poplachů šíleně báli, poučení událostmi z říše.

I lidé v krytech byli jako na trní. I putičky a strašpytlové toužili, aby už to začalo. Štěstí se blíží a je k nedočkání. Když se cestovatel vrací po kolika letech domů z centrální Afriky, poslední hodina ze Zdic do Prahy je nejdelší. To je věčnost! Matce na sklonku devátého měsíce se zdá, že se to děcko, které se jí hýbá pod srdcem, nikdy nenarodí. Bude s tím trápení, já vím, ale jen už aby to začalo!

Nella šla v pátek odpoledne zamyšlena od střešovických vil. Myslila na Gamzu, myslila na Helenku, ti dva ji neustále provázeli v tajemných počátcích května. Ve vzduchu voněla naděje šťastného konce, u srdce hlídala starost o syna a vnuka. Nesmí se na to myslet. Sešla do Belcrediho třídy, barevné a hlučné jako o pouti, a najednou div nezakopne o židli na chodníku. Zvedla oči: Na židli stálo mladé děvče v prodavačské zástěře, v jedné ruce drželo lahvičku, třpytivou v jarním osvětlení, v druhé veselou okatou houbu a ráznými pohyby po skle smývalo z výkladní skříně nápis: Bäckerei⁹⁰. Ten obrázek se Nelle navždy chytil do sítnice. Bylo v něm stokrát víc pražského jara než v růžových obláčkách japonských sliv a v korálových hroznech šeríků, které se posud nerozvíly, nerozvoněly a visely v poupatech nad střešovickými ploty. Protektorátní strážník se zastavil u děvčete na židli, pohlédl s úsměvem vzhůru.

„Slečno, dnes ještě ne,“ povídá.

Děvče se zvysoka ohlédlo.

„My se vás budeme zrovna ptát!“

Strážník šel dál jako po jarní promenádě. A vždyť se celá Praha vznášela na stoličkách a na žebřících a drhla, seškrabovala a shazovala cizojazyčný nešvar. Podobalo se to přípravám na slavnost

90 Pekařství. Pozn. red.

pod širým nebem. Když se Nella vrátila domů, Barborka sušila na balkóně bílý díl našeho praporu.

„Dneska se bílí a zítra se bude věšet,“ opakovala pražský vtip.

Večer přivedl Stáňa Andělu, přišli celí rozjaření. Představ si, mámo, odzbrojili jsme nacistickou svatbu.

Co zas je tohle za vtip?

Vážně. A Stáňa s Andělou, smějíce se při vzpomínce na tu příhodu, vypravovali jeden přes druhého, jak do jedné vily na Santošce právě vcházeli svatebčané na hostinu. Byla to vojenská svatba, novomanžel byl v uniformě s důstojnickými distinkcemi. Několik důstojníků tam bylo. Hlouček Pražanů je vyzval, aby vydali zbraně. Novomanžel zbledl a projevil ochotu.

„Prosím, ale tady mi potvrďte, že nám byly zbraně mocí odebrány, abych se měl čím vykázat na vojenském velitelství.“

Ten nápad! Ten nemožný nápad! Copak je to za vojáka, který vydá zbraň a ještě si dá písemně potvrdit svou ostudu? Beze všeho, podepsali se vymyšlenými jmény a odešli s revolvery. Stáňa si občas pohladil kapsu, kde se mu bouchala ukořistěná pistole. Od té doby, co padl Berlín, wehrmacht ztrácela hlavu.

Jenže SS a gestapo! v úzkosti myslila Nella. Ale neřekla nic a usmívala se, usmívala se na syna tím úsměvem, jakým ho vyprovázela, ještě s Gamzou, v památnou mobilizační noc, je tomu na sedmý rok, v osudném září. Avšak oba mladí lidé, kteří se tu před ní zastavili blízko sebe, ani nevzdechli po tom, co bylo, a smáli se jeden na druhého a na budoucnost. Stáňa má děvče a zbraň – co se jim může stát? Kdo by sýčkoval! Na Petříně nad Hladovou zdí tlukou slávici.

Ach, začínalo to tak zlehka, jako výzva k tanci.

Už je to tady

Bouch bác! Co se děje? Už je to tady! Herečka Tichá skočila k oknu. Nebyla to střelná rána, o dláždění křápl Hitler, shozený z vedlejší zubní kliniky, a zůstal ležet uprostřed jízdní dráhy, neměně strnulý výraz obličeje s patkou a s kartáčkem kníru. Herečka se nahlas zasmála. Běží civilista s loveckou puškou přes rameno, šlápl mu do obličeje, sklo zaskřípělo; jde druhý, už postarší, sehnul se a roztrhl obraz, vyražený z rámu, vejplůl a přes kříž s hněvivou důkladností. Byl to jistě úředník. Za rohem vyběhl praktický člověk, sebral neporušený rám a jako pes s kostí utíkal do postranní uličky. Do dvora cvakaly drobné, suché rány, jako když louská ořechy – snad už se doopravdy nestřílí? A vždyť je to veselé, strašně veselé; a Tichá, jako když jí vjede do těla elektrický proud, vyběhla na ulici. Kdo by vydržel doma? Z německé zubní kliniky muži s páskami kolem rukávů vyváděli vzpouzející se nacisty; sestra v bílém plášti nahlas vrískala; jeden se skrčil v dřep, nechtěl dál, vlekli ho po zadnici; na vedlejším německém gymnáziu školník vztyčil červený prapor, ještě na něm bylo znát spárané kolečko po hákovém kříž; z domů a do domů se rojili lidé s jiskřičkami trikolór (odkud se najednou schumelily, ty trikolóry? Tichá ji měla také a ani se nepamatovala, kdy si ji připjala). U každých domovních vrat stály ženy s dětmi a dívaly se; Štěpánská ulice jako by se proměnila v náves; výrostci rozdělali na chodníku před Jámou ohníček a spalovali na něm parádní bílý nacistický prapor s *haknkrajcem*; přejelo četnické auto s československou vlajkou, lidé spustili jásot, a před hotelem Alcron hlídali dva němečtí vojáci; všechno se to ještě proplétalo. Tichá spěchala tam, kam každý pořádný Pražan ve chvílích vzrušení, na Václavské.

Jako by po letech spatřila znovu staré náměstí, otevřelo jí náruč a slzy jí vběhly do očí. Tichá měla odjakživa smích a pláč v jednom pytlí, od toho byla herečka. Duha našich praporů tam, kde strašila každou neděli promenáda říšských vojáků! Svobodo, svobodo, nejkrásnější z žen – Lidé, kdybyste věděli, jaký nádherný program už má v zásuvce národní výbor Velikého divadla pro první den republiky –

Na Václavském bylo lidí jako máku, samá trikolóra, *haknkrajce* na klopách v poslední dny zmizely. Odkudsi z obchodu se vysypaly mladé dívčiny, hezké, jak už Pražky jsou, s rozjasněnými tvářemi, a štěbetaly vysokými hlasy.

„To je Tichá z Velikého,“ prohodila jedna k druhé, ukazujíc na herečku.

Vlasta se po nich ohlédla, zasmála se radostí a začala se s děvčaty hubičkovat.

„K Pečkárně! Na ně, na vrahy,“ zvolal mužský hlas z množství.

Tichá se zavěsila do nejbližšího děvčete a mládence a šlo se.

Co tu ještě chtějí ty kropenaté ropuchy, ověšené samopalnými pásy jako vánoční stromky? A *hitlerjugend* s křiváky? Jenže člověk už nemusel dělat, že je nevidí, zubil se jim do obličeje, nenáviděl je veřejně. A že jsme to tak dlouho vydrželi? Že jsme to nedělali hned! Už tahle svoboda, ještě nebezpečná, stála za to. Praha zas byla naše, i když ještě nebyla.

Stanislav Gamza odešel v sobotu dopoledne na jakési telefonické zavolání, kam, to neřekl. Míťa se ho marně doprošoval, aby ho vzal s sebou. Na odchodu si Stanislav Míťu důvěrně zastavil.

„Člověče, chraň babičku! Bydlí tu plno nacistů, nemůžeme nechat ty dvě ženy bez chlapa. Na krok se od nich nehni, ruku na to.“

Ale Míťa nebyl tak hloupý, aby neprohlédl strýcovu lest. Jen se ušklíbl.

„Víš co, zůstaň u nich ty, půjč mi tu bouchačku a půjdu já!“

„Přijdu tě vystřídat,“ odbyl Míťu strýc, zavřel mu dveře před nosem a byl tentam.

Míťa byl, jak se říká mezi kluky, otrávený jako želva. Proto prostřílel poslední korunu na střelnici, aby poslouchal doma rádio se dvěma starými paními? Děkuju, nechci! Ale pojednou se dal do smíchu.

Místní amplión hlásal naplno s nadutou důležitostí, že policejní ředitelství přísně zakazuje, aby obyvatelstvo odstraňovalo německé nápisy – pod trestem ztráty živnosti. Vzpomněli si brzo! S křížkem po funuse, zasmála se i Barborka. Německou firmu by musel hledat po Praze se svíčkou za dne a tabulky elektrik at' si loví ve Vltavě.

Vzorně vypraný československý prapor už se třepetal z Gamzovic okna. Míťa jej vztyčoval a alespoň na chvíli se utěšil touto náhražkovou revoluční činností. V zahradní čtvrti bylo mrtvo, nic se nedálo, jenom se občas otvíraly dveře na chodbu nebo do zahrádek a lidé vykukovali, co vlastně je.

Všude měli zapjaté rádio. Pražané tentokrát neposlouchali „Kroměříž“, poslouchali Prahu. Poprvé po šesti letech záboru se opět upínali k českému rozhlasu s týmž napjatým soustředěním jako tehdy v osudném měsíci září, kdy vlast se nám na smrt roznemohla.

Barborka ráno přinesla z konzumu zprávu, že prý jsou v Ruzyni Američané.

„Zase náké jépépé,“ odsekl Míťa. „Vsad’ se, že přijde Rudá armáda.“

„Proč myslíš?“ optala se Nella překvapena. „Dědeček Gamza, jakou by měl radost! Ale Rusové k nám mají, hochu, ještě daleko,“ dodala s povzdechem.

Míťa to věděl. Hodiny stával nad mapou a zapichoval praporečky do dobytých míst. Nedovedl by říci, proč si myslí, že přijde Rudá armáda, on si to nemyslel, on to viděl. Viděl velikánský bílý naftojem a na něm, černý proti slunci, stojí rudoarmějce s puškou a hlídá. Míťa ho viděl tak krásně jako v laterně magice. Barevný obrázek z Gorkého, kdy ještě měl tátu a mámu a bydlel u řeky Volhy, nikdy se mu nesmazal z mysli. Ale styděl se o tom mluvit, aby se snad babička nedomnívala, že je dítě. Vyřkl obhrouble:

„Rusáci nás nenechají ve *štychu*.“

Z rádia zahrál vojenský pochod, pochod osmadvacátého. Táž hudba jako v mobilizační noc.

„Naši,“ vydechla Nella a stiskla chlapci ruku. „Slyšíš?“

„Pražská pára,“ dodala Barborka.

„Hurá! Jdu pro kluky.“ A Míťa vyběhl do zahrady, babička za ním. Rádio hrálo z otevřeného okna fascinující pochod. V tu minutu jako když se v přístroji něco porouchá; a na celou zahradu bláznivě zazněl vysoký ženský hlas, zpívající německy árii z operety. Co se tam děje? Souboj u vysílače! Poslouchali jako do země vbíti; věřte si to nebo ne, ale Míťa slyšel z rádia i skácet se na zem židli a rány. Rozhlas

umkl. A zas několik taktů našeho pochodu. Hned nato s hroznou naléhavostí:

Voláme české četnictvo, české vládní vojsko, všechny bývalé vojáky ve zbrani: Přijďte nám na pomoc! Voláme všechny Čechy! Přijďte co nejrychleji! Nacisté nás vraždí. Vstup z Balbínovy ulice je volný.

Míťa se mrštne sehnul, nabral si do kapes kamení z alpínky, přešvihl se přes plot, a na nikoho a na nic se neohlížeje, na žádný ženský pokřik a na žádné vynucené sliby, jak střela vyrazil na pomoc Rozhlasu.

Míťa měl štěstí. Ze střešovické vozovny zrovna vyjížděl vůz směrem dolů, Míťa už v jízdě naskočil (činil tak i jindy s oblibou) a ujel babičce. Přetrvat revoluci v bytě a v krytu, to tak! Byla to úplně zvláštní električka, plná tramvajáků a konduktérek, vůbec se tam nekupovaly lístky, jela jako divá; ale zato zastavovala jak kde komu: když na ni vášnivě mávali muži, kteří chtěli na pomoc Rozhlasu. Ale zase projížděli končinami úplně tichými, ba ospalými, a Míťa si dělal starosti: Dostanu se vůbec tam, kde se to mele? A je to opravdická revoluce? Jedna z konduktérek si ho povšimla: „A co ty tu děláš, chlapče?“ (To se ví, ženská.) Míťa neřekl: „Jedu na pomoc Rozhlasu.“ Aby ho naposled nevrátili! Odpověděl zkroušeně:

„Bydlím na Václavském, rodiče by si o mne dělali starost.“

„To nevím, jak se tam dostaneš.“

Hitlerova mládež a němečtí vojáci zatáhli Václavské náměstí. Tudy nebylo možno proniknout k Rozhlasu. Ale dalo se obejít odzadu, nad Muzeem. Míťa spěchal tam, kam všichni, vzhůru Žitnou ulicí, šlapaje po střepech a cárech z Hitlerů a Háchů, a v běhu se vyptával s udýchaným ostychem:

„Kde se dostanou zbraně?“

Patrně se ptal hloupě na něco dávno známého, co všechny omrzelo vykládat, nebo ho neslyšeli. Nikdo mu neodpovídal, jako by nechtěli tratit energii, a pospíchali, co mohli, Míťa s nimi. Některý z mužů měl pušku přes rameno, většina nic. Míťa byl poněkud udiven a zklamán, že se nepohybuje v dešti střel. Sem tam od domů

něco cvakalo, ale to nic nebylo. Jen nákladní auta s muži, pořádně našlehnutá, jezdila s bouřlivou rychlostí Korunní třídou.

„Prosím vás, pane, nevíte, kde bych mohl dostat zbraň?“

Hřmotný chlap s bouchačkou, který jako by ten hlouček vedl, rozezleně si změřil Míťu.

„Neplet' se mezi nohama, ty cvrčku, a koukej mazat k mámě.“

Míťa jim nemohl vykládat, že nemá matku, a co se s ní stalo za heydrichiády. Vypadalo by to, že se chlubí. Nikdo na něho neměl kdy. Míťa to naprosto uznával. Ale bylo mu líto, že ho pokládají za tak nepotřebného, cítil se odstrčen. K čertu, vždyť už je větší než babička – cožpak má psáno na čele, že je mu teprv dvanáct? Posedla ho obava, že ho vyženou z revoluce někam do krytu jako dítě, a raději už se na nic neptal. Tiskl v kapse své *šutry* a vši silou duše se snažil být neviditelný v houfu, s kterým zabočil do Balbínovy ulice.

Míťa sklouzl o něco mokrého, lepkavého, div neupadl, a když zavadil očima o dlažbu, zahlédl na ní krvavou louži. Někdo dostal chrlení krve, pomyslí Míťa, doktorské dítě. Nenapadlo ho v první chvíli spojovat červenou kaluž se střelnými ranami, které odněkud bouchaly; a mezi nimi jako když Barborka šije s třeskutou naléhavostí na stroji; to je kulomet. Míťa viděl v dalekém průčelí ulice trojdílnou budovu s baňatou věží a na ní hodiny s ustřelenou ručičkou a shluk četníků a civilistů obkličovat to stavení. Aha, Rozhlas. Míťa přišel do těchto vinohradských končin naruby Muzea málokdy a nevyznal se tu. Nebyl to Rozhlas, byla to škola na Smetance. Hitlerova mládež prý se v ní opevnila. Bestie, poznamenal kdosi, slyšíte? Ze školy houkal kulomet. Míťa jej zaslechl ne se strachem, ale se závistí. Nahmatal v kapse své *šutry*, tu jedinou zbraň, co měl. Ale co s ní? Němci byli uvnitř. Najednou Míťa uviděl skupinu mužů, jak se blíží přískokem, jeden za druhým, v pořádku, který se odborně lišil od nezkušenosti nadšených hloučků, a jak vbíhají do vysokého domu v Balbínově ulici. Ani to nebyl Rozhlas. Byl to čtyřpatrový činžák vedle. Netrvalo dlouho a odzdola z ulice zpozorovali ty muže, jak přelézají po střeše do skutečné rozhlasové budovy. Panečku, to je rozdíl, když se to doopravdy umí, říkal si Míťa.

Přijelo auto s bílými praporky, plné strážníků, z auta vystoupil veliký, tělnatý a těžkopádný starý pán.

„To je Bienert,“ řekl kdosi.

Těžkopádný starý pán se chtěl dostat shlukem lidí dovnitř do Rozhlasu. Vedle něho šla stráž s bílým praporkem.

„Nechod,“ volali na něho z ulice. „Tam se střílí! To pro tebe nic není!“

Za chvíli skutečně vyšel, nasedl zase do auta s bílými praporky, hlídaného strážemi, a odjel.

Blízko Mítovy skupiny hasiči stříkali do přízemních oken požarmocného domu s popraskanými tabulkami, byl to zadní trakt Rozhlasu; ale plamen nešlehal z přízemních oken, ani se z nich nevinul kouř.

„Stáhli se do sklepa, německé myši, vyplavujou je,“ řekl kdosi. Odkud to lidé hned všechno věděli?

Z rádia zase zněl náš vojenský pochod. Za rohem vyběhl člověk, ztřeštěný radostí, pusou širokou od ucha k uchu úsměvem, a volal: „Už je vedou!“ a celá parta běžela na Fošovku⁹¹ a Míta ještě zahlédl posledního Němce s rukama vzhůru vycházet z Rozhlasu mezi dvěma strážníky a běželo se na Václavské, kde se uvolnilo. Mezi Václavským a Fošovkou museli obíhat převrácenou elektriku, první barikádu.

Míta přišel k hotovému. Ani dost málo se nezasloužil o osvobození Rozhlasu. To jej hnětlo. Potloukali se po Václavském a Míta pořád cítil, že to není ono. Z Lützowovy ulice⁹² vycházeli tři mladí lidé s trikolórami. V tom bledém černém uprostřed Míta poznal Božka, studenta, který byl s dědečkem Gamzou v Oranienburgu, a posud je občas navštěvoval. Míta právě rozvažoval, co bude chytřejší, hlásit se k Božkovi, anebo se před ním zdýchnout, aby Mítu naposled také neposílal domů. Ale v tu ránu se před Mítou odehrál úžasný výjev. Na Václavské zahrnul esesman. Božek mu skočil jako

91 Dnešní Vinohradská ulice. *Pozn. red.*

92 Dnešní Opletalova ulice. *Pozn. red.*

kočka na krk, povalil ho na břicho a odzbrojil. Esesman zůstal ležet. Božek mu sebral automat, ovinul si kolem krku pásy a všichni tři běželi po Václavském dolů, Míťa už bez rozmýšlení za nimi. Takhle se to dělá! Tak se opatřují zbraně. Otevřely se mu oči. Z Vodičkovy ulice někdo práskal bičem.

Muž v bílém balónovém plášti, zdaleka viditelném, neobratně upadl na chodníku před nárožním domem, klobouk mu spadl z hlavy. Zakopl, pomyslíl Míťa a běžel mu pomáhat na nohy.

„Ke zdi! Kryjte se,“ vykřikl něčí hlas. „Je za kopulí.“

Božek s ukořistěným automatem se tiše a hbitě jako kočka provlékl do domu. Míťa skočil ke zdi, jak, to nepamatoval. Třásl se po všem těle a sám na sebe měl proto vztek. Snad nejsem zbabělec? Naráz se mu vysvětlilo, že to nepráskal bič z Vodičkovy ulice, ale puška ze střechy že trefila muže v balónovém plášti a že i Míťa mohl jednu koupit. Prve ho ani nenapadlo, jaksi ze skromnosti, že by střelba platila i jemu, Míťovi. Ale ustala. Zneškodnil Božek nahoře tu potvoru? Nebo jí došly náboje?

Za chvíli vyšel Božek z domu s nedávno ukořistěným automatem a ještě s ručnicí přes rameno a lidé mu náruživě tleskali, Míťa nejvíc ze všech.

„Božku,“ volal, „Jardo, půjč mi tu flintu,“ a obskakoval mladého muže jako žadonící pejsek. „Než si nákou opatřím, já jsem trénoval s kluky na střelnici.“

Božek teprve nyní zpozoroval Míťu.

„Co tu děláš,“ řekl mu přísně.

„Přece nebudu sedět doma!“

Co s klukem? Domů ho nedostaneš, a kdyby, zas uteče. Gamzovi už měli věru dostatečné ztráty na mrtvých. Bylo by škoda statečného chlapce.

„Počkej, Míťo, my tě potřebujeme, pojď se mnou,“ vedl Míťu do německého gymnázia ve Štěpánské ulici. Míťa šel celý šťastný. Dostal od národního výboru nenabitou flobertku (náboje do ní opravdu neměli) a ve třetím patře, v bývalé septimě, hlídal zajaté německé civilisty, ženy a děti.

Božek zatelefonoval paní Gamzové, kde Míťa je, aby za ním rozhodně nechodila, že by se tím všechno pokazilo, a aby si o něho nedělala starosti. To se řekne! Nelle bylo jako kvočně na břehu, když se jí kachňátko spustilo přes Vltavu. Ale jaký zázrak, že se podařilo našim udržet centrálu se srdci zvonků a s nervovým drátů. Člověk se mohl sdílet s člověkem z vltavského břehu na břeh a z pahorku na pahorek a svěřovat rozechvělé membráně své úzkostné otázky a slyšet z ní bzučet naději.

Ró Häuslerová stála nad otevřeným zavazadlem a právě uvažovala, má-li si s sebou vzít také ten kostým ze surového italského hedvábí. (Od Fritze; chudáček, zůstal v Tobruku.) Počasí na to nebylo a velká paráda se v Nechlebách honit nebude. Ale co kdyby se u nich ve vile ubytovali američtí nebo ruští důstojníci a ona by neměla co na sebe? A pak, *sichr je sichr*. Co nechá v Praze, s tím už se třeba neshledá. Lůza začíná řídit. Ty scény včera večer na ulici se jí pranic nelíbily. Ró pozorovala už kolik dní, jak odjíždějí německé rodiny z bubenečských vil. Všechno, co bylo lepšího, se ztrácelo z Prahy. U Häuslerů nosila kalhoty paní a rozhodla, že také odjedou. Konečně, od čeho máme nechlebský barák? Tam to, staroušku, ve zdraví přečkáme, a až se to uklidní, vrátíme se. Až bude nová vláda.

Do pokoje rázně vešel šofér. Ani nezaklepal. Nebyl ještě v decentním tmavomodrém dresu, v kterém s nimi jezdíval, na který mu paní Ró Häuslerová s takovými potížemi sehnala látku v těžkých válečných časech. Měl na sobě zablácené boty, utahané šaty a vpadl všecek uřícen.

„Pane doktore, vy na ulici nepůjdete, půjčte mi svou kulovnici,“ vyhrkl svou zpěvavou pražštinou.

Häusler se polekal.

„Samozřejmě, příteli, samozřejmě,“ zabreptal. „Všichni jsme přece Češi, že?“ Hleděl vyhovět s touž uchvátanou ochotou, jako když k němu přicházeli vybírat na *winterhilfe*⁹³. Jako vždycky, když se

93 Zimní pomoc (sbírka zejména na teplé prádlo a oblečení pro německé vojáky při tažení do Ruska). Pozn. red.

bál toho, kdo se chápe vesla. Našel roztřesenými prsty klíč, otevřel pažení pod knihovnou v pánském pokoji a vyndal z pouzdra, vonavého koží, krásnou loveckou pušku – kozlici. Dobře vyčištěnou, dobře promazanou a udržovanou. Pamatovala veselé hony na vysokou s německým panstvem. „Jen pozor na triedr,“ dodal Häusler s prosebně shovívavým úsměvem. „Aby se neporouchal. Byla by ho věčná škoda.“

Muž v zmačkaných šatech si chvatně přehodil pušku přes rameno.

„Že si nedáte pokoj,“ pronesla paní Ró nahlas k svému šoferovi. „Za chvíli jsou tu Američané.“

Řidič jí neodpovídal. Stál nad Häuslerem.

„Ještě kuličky,“ naléhal.

Häusler se po něm bojácně ohlédl. Uviděl stát zablácené křápy na perském koberci, hranatého mužského v šuftáckém kabátě s puškou přes rameno uprostřed pánského pokoje s dubovým pažením, na pozadí Růženčina zlatého a růžového *lujkéns* budoárku s porculánovými figurkami pastýřek a postiliónů, a napadlo ho: Tak takhle vypadá revoluce.

„Pustťe,“ řekl řidič netrpělivě, odstrčil Häuslerovy nejisté ruce, sebral tmavozelené pytlíčky s náboji a vyběhl z pokoje, ani nepoděkoval.

Häusler přistoupil k oknu.

„Teď mají zbraně,“ pronesl hlubokomyslně. „Co se dá dělat? To je doba. Ale až se to přežene, kdo jim ty zbraně zase vezme?“

„Jsi blázen, žes mu ji dal,“ osopila se Ró na muže. „Taková flinta, to přece má cenu. Dvacet *táců*, nejmíň. Proč jsi neřekl, že ji máš ve správce? – Kdo nás teď doveze do Nechleb, to by mě zajímalo.“

V tu chvíli, jako v odpověď, zavibroval roztáčený motor.

Ró, jak balila věci, s jedním sandálem v ruce vyběhla ke garáži. Vůz už vycouval a otáčel k mřížovým vratům dokořán. Ró postřehla k svému úžasu, jak se do jejich bezvadné mercedesky cpe kolik podobných chlapů, jako byl ten mizera šofér.

„Nikam nepojedete na náš benzín!“ rozkřikla se na něho. „Nechci mít nějaké opletačky kvůli vozu. Za vůz jsme zodpovědní jako majitelé my!“

Jeden z mužů vyhnul z okna hlavu v čepici.

„Bez starosti! Jménem národního výboru vám jako kolaborantům zabavujeme vůz.“

Druhý zatkl k chladiči československou vlajku, naskočil, přirazil dvířka a odjeli.

Ró zůstala, jako když ji opaří.

Kam se obrátit, koho se dovolat? I policajti jsou s nimi spřaženi. Včera nechali klidně řídit ulici. Co se Ró nasháněla sukna na dres šoférovi! Mohl dávno zahynout v bombardovaném Hamburku, já jsem ho vytáhla z *totálního nasazení*, já jsem mu zachránila život. A to je potom vděk! Ale co to bylo, to strašné slovo kolaboranti? Cizí slovo, a přece mu rozuměla. Nechtěla se k němu hlásit, budilo v ní úzkost.

„Ale nerozčiluj se, holčičko,“ chlácholil ji Häusler, který se sám trásl po celém těle a mrtvičně rudl. „To je vyložená loupež. Však oni to vrátí. Jen co se to přežene, podám na šoféra trestní oznámení.“

„To ti bude houby platné. Vůz je v tahu, to ti říkám já.“

Jako na dotvrzení svých slov hodila do kufříku sandál, přirazila víko a otočila klíčkem.

„Kam chceš?“ ptal se Häusler nesměle.

„Na Žižkov, k mamince! Já tady nebudu, tady všechno straší.“

Häusler k ní zvedl vybledlé oči, protkané žilkami. Byl už hodně starý.

„Pojďme, když myslíš,“ řekl.

„Kdepak ty, to bys tomu dal. To by vzbouřilo celý žižkovský barák. Já, to je něco jiného. Já jsem tam doma.“

Häusler na ni upřel své vyboulené oči starého ropušího krále.

To byla Růženka, bez které nemohl být, kterou obklopol vším, co se dá koupit za peníze, které všechno trpěl, jen aby si ji udržel. Kdysi ho přitahovala svým vyzývavým půvabem. Dnes se jí chytal jako starý člověk mladého stvoření, plného síly a rozhodnosti.

„Růženko,“ povídá, „ted’ bys mě opustila?“

Růžena přistoupila až k němu. Byla po vrch plná jedovaté špíny, která v ní léta kvasila. Ted’ se to provalilo.

„Ty dědku plesnivá, zkazils mně celý život,“ vchrstla mu do obličeje. „Mám se kvůli tobě ještě nechat zavřít, kolaborante mizernej. Ne, na to se mám moc ráda.“

Popadla kufřík, bouchla dveřmi a odešla.

Anna Urbanová nemluvila s dcerou téměř tři roky, od onoho strašného výstupu po Lidicích. Když k ní vklouzla v sobotu odpoledne zmoklá postava, s kufříkem v ruce, klobouk nakřivo, vlasy povolené, málem by byla dceru nepoznala.

„Prokrista, dítě, jak to vypadáš?“

„Po ulicích se střílí,“ ušťvaně mluvila Růža. „Maminko, nechte mě tady, mně je špatně –“

Zachytila se rohu odstaveného stolku s úplně prodřeným voskovaným plátnem a vrávorala přes rozmytou kuchyň do pokojíčku.

„Jsi raněná?“ zhrozila se matka a odvažovala zástěru. „Doběhnu pro sanitu.“

„Co vás to napadá! To zase přejde,“ honem se bránila Růža. Těžce postavila kufřík na podlahu a zakopla jej pod postel. Sundala klobouk, zula se, a tak jak byla, zahrabala se do máminých pruhovaných peřin a zavřela oči s pustlými řasami.

Anna Urbanová pobíhala po malém bytě jako poplašená slepička.

„Vidíš, dítě, vidíš,“ vzdychala. „Kdybys ty věděla, co už jsem o tobě všechno musela vyslechnout od ženských.“

„Nikoho sem nepouštějte,“ prosila Růža, nepokojně se rozhlížejíc. „Potřebuju klid.“

Jenže to se řekne u správcové domu! Každou chvíli někdo chodí. Z nedalekého nádraží bouchaly rány.

Matka rozdělala oheň, postavila na čaj, nutila do něho dceru.

„Vypij si něco teplého, na! To tě zas postaví na nohy. Zachladila ses.“

Usedla k dceři na kraj postele s koflíkem vřelého bylinkového čaje v ruce a tiše se zeptala:

„Kde máš muže? Stalo se mu něco?“

„Dejte mi s ním svátek,“ utrhla se Růža. „Já o něm nechci ani slyšet.“

Otočila hlavu ke zdi a už nepromluvila. Blízké nádraží se kovově připomínalo rachoty posunování a střelnými ranami. Kdoví co všechno Růže táhlo hlavou v tu noc ze soboty na neděli, kterou matky s dětmi přečkaly v krytech, a kdy muži a srdnatá děvčata už se dávali do stavby barikád. Růža usnula až k ránu. Jakýsi zmatek a chvat po dvoře, kam vedlo okno domovnického pokojíčku, obklíčily její probuzení. Někdo na dvoře naříkal, někdo vyčítal, že je to také nápad pouštět dítě ven, když se střílí, jiná sousedka dokazovala, že dítě nikdo neudrží, mužské a ženské hlasy se přely jako rozum a cit a něco si ujasňovaly. Potom vyslovil těsně pod okýnkem rozvážný hlas:

„Ale neblázněte, lidé, vždyť jsme včera dům prohledali od půdy do sklepa. Zeptejte se tady paní správcové.“

Matka to potvrzovala a dodala, že dům byl od sedmi večer zavřený.

„To nerozhoduje. Vždycky se sem mohl někdo vloudit!“ vykřikl pronikavý ženský hlas, který Růženě připadal osobně nepřátelský. Ačkoli co ona měla co dělat s postřeleným dítětem.

„Spíš to mohlo přijít od garáže, ze skály,“ pronesl zase ten rozvážný bas. „Tam se taky koukneme.“

Rozdělili se a prohledávali znova. Po schodech chodily kroky, zvonilo u dveří, někde na ně klepali. Brali to odshora. Trvalo to dlouho, strašně dlouho. Růže to připadalo věčnost. Ale nakonec přece přišli. Vzali za kliku, domovnický zvoneček, ještě po dědečkovi, zaklinkal jako v krámě. Růža je slyšela odvedle z kuchyňky.

„Paní Urbanová, vy prý tu máte od včera návštěvu.“

„Ale dceru, není jí dobře, leží. Vyděsila ji střelba, potřebuje klid.“

Jenže muži na to nic nedali a vešli do pokoje. Ró připadalo jako v horečkovém snu, že jsou to stále tíž muži, před nimiž utíkala z bubenečské vily a které pak s hrůzou potkávala všude po Praze. Zastavovali ji s jejím kufríkem, doufajíce, že nese zbraně; a když

odkryli místo ručních granátů ženská kombiné a blůžičky, máchli nad ní rukou s opovržlivými vtipy; běžela z bubenečské vily až do domovnické kuchyňky jako uličkou hanby. A zase jsou tu. Hrozila se jich a při všem zděšení ji mrzelo, že se včas nenapudrovala a nenarůžověla. Objevit se před muži takhle ztrhaná, rozdrchaná a zmačkaná. Ale to je, zdálo se, nezajímalo.

„Legitimaci!“

Druhý zatím prohlížel kufr a skříň. Do domovnické kuchyňky vstupovaly ženské z domu a nahlížely do pokoje.

„Já ji nemám, já jsem ji ztratila, jak se u Rozhlasu střílelo a já jsem utíkala.“

„To je zvláštní,“ řekli muži nepříznivě. „Kufr má, kabelku má, jen legitimaci ztratila.“

„Já jsem Češka,“ vykřikla Ró a v tu chvíli pocítila, že se osudně podřekla. Vždyť se jí na to nikdo nezeptal.

„Nevěřte jí, potvoře,“ zahučely ženské vedle a hrnuly se do pokoje. „Nacistka je, děvka mizerná. Slízala se s gestapáky – koukněte, co si od nich vysloužila,“ křičely jedna přes druhou a vyhazovaly z kufru a protřepávaly francouzské blůžičky a italské hedvábné prádlo. „Vždyť se jí zřekla vlastní máma! Paní Urbanová se z toho mohla utrápit.“

„A teď ji tu schováváte,“ vyčítavě pronesl jeden z mužů, zdvíhaje oči od Růžiny navoněné kabelky, kterou se podrobně probíral.

Anna Urbanová plakala.

„Co jsem mohla dělat, měla jsem ji vyhnat na ulici? Je to přece jen mé dítě. Vždyť jsem sama jako kůl. Syna mám v Rusku taková léta, teď slouží u československého vojska, volali mě skrz něj na gestapo –“

„Mám bratra v Rudé armádě, slyšíte,“ rozkřikla se Ró. Najednou byla na koni. „Bratr vám něco poví, až se vrátí! Co mě tu šikanujete, budu si stěžovat. Můj bratr to tak nenechá!“

„Aby vás šeredně nezklamal, mladá paní. Vezměte kabát a půjdete s námi.“

Ró zbledla na smrt a spustila hysterický křik.

„Já jsem Češ-ka! Já jsem z li-dů! Já jsem nic neudělala! Já jsem nevinná! Mohu já za to, že tu někdo postřelil dítě! Co já s tím mám společného!“

Jedna z rozezlených žen přiskočila a uhodila ji do tváře.

„Tobě je jedno, když nám tu vraždí děti, ty –“

„Já jsem Češka! Já jsem Češka! Maminko, řekněte! Já držím s vámi, to je omyl, pusťte mě!“

„A co je tohle?“ přísně vyřkl muž, rozevřel před ní navoněnou kabelku z pravého krokodýla (z Antverp, od Willyho) a vytáhl něco z portfeje. „Německé potravinové lístky, ty jste zapomněla zničit.“

„Prodala se za žvanec a hadry, fuj!“

„Náš táta vždycky říká: Horší poturčenec Turka.“

„Táhni, ty –“

„Tak co, bude to? Pote, pote, *mitbürgerin*⁹⁴. Kdo chce kam, pomozme mu tam.“

A odvedli Ró mezi nacistické zajatce.

94 Spoluobčanko. Pozn. red.

Národ v továrnách

Moderní město už není obeháno hradbami. Ale kolem dokola Velké Prahy třmí dělnické hrady a tvrze, továrny. Před šesti lety, v strašlivém září, hrnul se národ z továren tepnami ulic k srdci Prahy, k parlamentu, obklíčil Národní shromáždění a volal: „Dejte nám zbraně, dali jsme si na ně!“ Ale zbraně nakonec odjely do třetí říše. Týdny a týdny hrčela od nás vojenská nákladní auta, dobře krytá, nejasného určení, znamenaná nesrozumitelnou značkou W. H. „Věnoval Hácha,“ četl všetečný génius národa. Smích si nedal vzít, a dokud to nešlo jinak, bránil se aspoň krvavými vtipy. Dejte nám zbraně, dali jsme si na ně. Nikdo jim je nedal za pražského povstání. Dělnické posádky potíraly nepřitele ve vlastních zdech (ať to byl *verkšuc*, nebo vojáci), vypadávaly ze svých továrních pevností a samy si je braly. A jako v dobách klidu dělníci krmili, napájeli, oblékali a vozili Prahu, nyní ji zásobovali zbraněmi.

Už čtrnáct dnů stál proti jinonické Waltrovce na slepé koleji pancéřový vlak a dráždil dělníky. Co tady trčí? Šilhal po nich z ventilů ústími strojních pušek a dalekonosných děl. Namíří je na nás, až to rupne?

Jinonická Waltrovka byla nahoře špatně zapsána. Stávkovala už v roce jedenačtyřicátém, však za to zůstalo deset dělníků v Mauthausenu, a poslední čas se sabotovalo ve Waltrovce vesele. Přijde objednávka na třicet letadlových turbín – věřte si to nebo nevěřte, ani jedna se nedodala. Český místoředitel, bývalý rakouský major, lítal jako blázen. Byl by si rval vlasy z hlavy, kdyby nějaké měl. „Lidi, vždyť ze mne uděláte nešťastného člověka. Alespoň jednu kdybyste dali dohromady.“

Dali. Ale rozsypala se. Musely se dělat dvanáctky – party hrály karty. U vchodu do dílny postavili kluka, hlídal, nejde-li Kocour v botách nebo Ušaté torpédo, ti dva nejostřejší z *verkšuců*.

Ale teď už tu stojí *verkšucové* řadou v mechanické hale, pušky jim dělníci odebrali a šup s chlapy do sklepa, tam je zamkli. Kdo

z *verkšuců* nepřišel v sobotu ráno do továrny, pro toho si dělníci došli do bytu. Přivedli Kocoura v botách i s kulovničkou, celého zfackovaného od ženských z domu, kde udával lidi.

Waltrováci se srazili dohromady, sestrčili hlavy a pořád pozorují vlak naproti. Stál a nehýbal se. Aby nám nerozstřílel fabriku! Od toho tu zůstali, aby si ji bránili. Waltrovka byla ve spojení s moravskými partyzány, dva dělníci k nim odjeli hned na začátku roku a před čtrnácti dny tadyhle Skála s Perntem chtěli také odcestovat a dát se k partyzánům, bojovat. Ale vedení strany jim vzkázalo: „Nikam nejezděte, nehýbejte se ze závodu a hlídejte si to.“ A pancéřový vlak stojí proti fabrice jako mračno a nikdo neví, bude-li z mračna déšť. Což kdybychom přemluvili vlakovou posádku, aby se vzdala?

Skála a starý Pernt, předseda revolučního závodního výboru, nelenovali, sebrali se a šli přes cestu na nádraží. S němčinou to bylo všelijaké, ale přece přednesli veliteli vlaku svůj návrh. „Nás je v továrně spousta ozbrojených lidí,“ lakovali ho. „Vzdejte se, stejně je konec. Nic se vám nestane.“

Velitel pancéřového vlaku nafoukaně odpověděl, že s civilisty nejedná, že bude vyjednávat jedině s mužem v uniformě.

„Měli jste na něj poslat nádražáka,“ smáli se dělníci.

Postavení to nebylo růžové, ale český národ neztrácí humor ani před pancéřovým vlakem.

Zatím přibyl do fabriky voják z vedení. Šel tedy vyjednávat on.

Pancéřový vlak si vyžádal lhůtu na rozmyšlenou. Dá své rozhodnutí do dvou hodin odpoledne. Továrnu nepříjemně obletovaly turbíny. Uhodila hodina, bijou dvě, tluče čtvrt, a ono nic. Voják šel znovu k vlaku, aby se vzdal. Pancéřák odpověděl, že si to rozmyslí a pak že se uvidí. Tohle už dělníky dohřálo. Pojd'te něco udělat s tím vlakem! Radili se s velitelem.

„Dalekonosnými děly na vás nemůže pálit,“ řekl vojenský velitel. „To by musel odjet za kopec. Vybral si to špatně. Má pramizerné postavení. Dvě stě odvážných lidí by na něj stačilo.“

Bylo jich tu sotva polovina, ale nevadí. *Totálníci* do továrny nepřišli, a jiní se vytratili, zbylo jen jádro lidí, kteří měli opravdový

poměr k závodu a kuráž. Dobře si zapsali za uši vojákova slova. Vloudili se na nádraží a rozšroubovali koleje, aby vlak nemohl zaujmout lepší palebné postavení. Český topič, který jezdil z donucení s německým vojenským vlakem, zatím odmontovával ventily, aby posádka nemohla střílet z vlaku ani kulomety. I začali waltrováci pálit na obrněný vlak ze svých kulovniček, odebraných *verkšucům*. Řekli si potom, že měli víc štěstí než rozumu. Pancéřový vlak se jich polekal a vystrčil z okna bílý ručník.

To byla kořist, to si snad ani nedovedete představit. Těžké kulomety, lehké kulomety, pásy k nim, pancéřové pěsti, dalekonosná děla, ruční granáty, sto třicet metrů střeliva. V jednom z vagónů jim sice nastražili nálož, ale dělníci z letecké továrny nebyli dnešní a starý Pernt na to hned kápl. Válečnou kořist odevzdali českým vojákům a ve čtyři odpoledne už hlásil rozhlas, že dělníci z Waltrovky dobyli pancéřový vlak.

Velké továrny a nádraží si většinou odpovídají, a v ten čas už libeňská Českomoravská šacovala zase lazaretní vlak.

„Máte střelivo v těch baťohách?“ ptali se dělníci zajatých vojáků.

Neradi by se jim v tom hrabali, aby si zajatci nemyslili, že je okradou.

„Ani kapsli,“ odpovídali vojáci. „Nechceme válčit, chceme domů.“

Ale opatrnosti nezbývá a Hrubý se přece podíval do jednoho z ranců, složených v továrním skladišti. Pro jistotu! A vida! V tlumoku nahmatal mezi prádlem jablíčka, ale granátová, a pět revolverů v jednom ranci. Prý na památku!

Libeňská Moravina měla těžký chleba. Vyráběly se v ní tanky pod ustavičnou hrozbou ozbrojené vojenské posádky. Že si Němci střežili jak draci své *jégry*, tomu se člověk ani nediví. Ale když i český podředitel hlídal jako sýček do poslední chvíle, pak už si člověk myslí leccos. Chlap oči nezavřel, byl jako sůva, ani v noci mu to nedalo. Strašil po zatemněných sálech se světlem v ruce a svítil si baterkou do tankových van, jestli v nich nespí noční šichty. Taký že spaly! Prosím vás, kdo z českých lidí spěchá, vyrábět *jégry* na Rudou armádu a plést si, jak se říká, sám na sebe bič. Uvolňovala se

disciplína, uvolňovaly se i šrouby v matickách. Ale muselo se na to zchytra. Jak něco neklapalo, prý sabotáž, a na Moravinu jelo gestapo.

Vrátný byl s nimi, s dělníky. Měl ve vrátnici signalizační opatření, kterým varoval před náletem nahoru do sálu: tam naskakovala svítící čísla. Jedna řada cifer znamenala výstrahu, druhá poplach. Smluvili si takové znamení: Přejde-li na bránu gestapo, vrátný zmáčkne výstrahu, jenže obrácenou řadu číslic. To už dělníci věděli, kolik uhodilo. Skočili každý ke svému stroji, spustili a jelo se o sto péro. Jenže gestapáci také nebyli dnešní. Sahali dělníkům na stroje, jsou-li teplé. Když nebyly, facky litaly o celej hřebík: I dědek, sotva kalhoty nosil, a zmalovali ho –

Libeňská Českomoravská, válečný průmysl, byla prošpikovaná špehy. Když tam Hrubý pašoval letáky (uskladněné v sportovním klubu Meteor), jednou se jim stalo, jak si leták podávali pod stroji, že ani nedošel na konec sálu, a už se o tom vědělo nahoře. Kolik dělníků z Českomoravské za to platilo životem. Moravina to měla zlé. Ale nedala se.

Za revoluce se tam sešla jen hrstka odhodlaných lidí, sotva třicet i se sousední Pragovkou. Dělníků ubylo, Moravina byla na půl těla ochrnutá po americkém náletu na Květnou neděli. Až nastane klid a budou se odklízet trosky, člověk na mou duši nebude vědět, z které strany do toho píchnout lopatou.

V pátek večer si Němci nakvap odvezli všechny vyrobené tanky. V továrně nezbylo ani ň.

„A to by bylo smutné,“ řekl inženýr Exner, „abychom něco nedali dohromady.“

„Ale honem, kluci, to hoří!“

Sháněli po továrně součásti, kdejakou dílnu vymetli.

Šestero dělníků narychlo odjelo v nákladním autu na pomoc Rozhlasu a všichni tam padli; přišla policie Praha osm, prý tu máte zbraně, jdeme si je vyzvednout na ty syčáky u Grábů; byla tam *hitlerjugend*, řádila jako divá, i dělo měli ti kluci a přivolali si na pomoc německé hloubkaře; turbíny se snášely do libeňských ulic a vraždily lidi na chodníku; nad Balabenkou jezdily pancéřové vlaky, na Ku-

chyňce se střílelo ostošest, na Palmovce jakbysmet; od Pražačky ze Žižkova, od hospody Štrasburku, z Letné a od Vysočan ostřelovala Libeň protiletadlová děla. Za této utěšené pohody parta v montovně dávala dohromady tank.

Podivné telefony znepokojovaly továrnu. Nějaká skupina „Ludvík“ dodávala zmatené příkazy. Natáhněte bílé plátno na nemocnicích a na sociálních ústavech, aby je naši američtí spojenci nebombardovali. Kde by dělníci nabrali bílé plátno? Radši kdybys nám sehnal nástřelnou tabulku do tanku! Bez starosti, Američané nepřiletěli. Ti k nám chodí na návštěvu jen na Květnou neděli. V sobotu ráno prý byli v Ruzyni, v sobotu v poledne prý byli v Kladně, v sobotu večer byli v Plzni a v neděli už tomu nikdo nevěřil. Ostatně za chvíli byl příkaz o bílém plátně zase odvolán. Pak si vyberte! Moravina neměla zkušenost v boji ani vojenského velitele. Ve všem si museli poradit sami.

Ten jejich vojenský velitel – má úcta! Dostavil se až v pondělí kvečer u nějaký major, představil se krycím jménem Bolek Kavalír, dal si poreferovat a zapálil si cigaretu. Když vedle hořela Pragovka od zásahu a vůbec začalo být veselo, velitel neřekl nikomu ani švec, vypůjčil si civil, ani se nezeptal, vojenský plášť a čepici jim nechal na památku a vypařil se. Nikdy už nikdo okem nespátril ani Kavalíra, ani šaty.

Sousední Pragovka hořela a v Českomoravské narychlo montovali dva tanky. Střílet se z nich dalo mizerně, neměly nástřelné tabulky, ale to je výrobní tajemství. Hlavně že jezdily! Rámusu nadělaly dost, dělo z nich čouhalo, tak co. Na strašáky byly dobré. Naskakovali na ně zvenku ozbrojení dělníci, jezdili po Libni, naháněli hrůzu.

A vidíte, tyhle dva tančíky, ověšené začazenými, zmordovanými lidmi, které ani nenapadlo, že jsou hrdinové, zastavily celou německou pancéřovou kolonu. Chtěla ze severu na západ, k Američanům. Byla by po Praze natropila ještě pěknou spoušť! Vyloučeno, průjezd není dovolen. Nastalo vyjednávání.

Wehrmacht ovšem chtěla zase mluvit jenom s vojákem. Ale kde vzít a nekrást? Velitel se vytratil a ani strážník nebyl po ruce. Vyjednával Exner.

Lafety nekonečné kolony německých *jégrů* civěly jako stádo nosorožců na oba muže, na chlapa flekatého jako ropucha, ověšeného kulometnými pásy, a na člověka v civilu. Za barikádou vykukovaly naše dva tančíky.

Exner, dělnický vyjednaváč, měl nápad.

„Chcete-li projet, my vám v tom zabráníme. Pane, budete litovat. Jsme silní, je nás mnoho, za námi stojí Rudá armáda.“

Pověděl to správně, no ne? I když se nám v tu chvíli ještě ani nezdálo, co se děje na úbočí Krušných hor, Rudá armáda za námi od začátku stála, že měl pravdu?

Nacisté, jen uslyšeli osudné slovo, najednou přišli k rozumu, dali zpáteční rychlost a v otřásání, řevu a řinčení tanků se vrátili.

Když Karel Hlavsa, bělovlasý a modrooký předseda revolučního závodního výboru Avie, uslyšel z rádia volání o pomoc, řekl si: „Sakra, která horká hlava tohle zapálila? Vždyť to ještě není hotovo.“ Zasedali dopoledne v kanceláři mechanické haly, rozdělovali si úkoly. Potom se stavil na skok doma k obědu, tam ho zastihla ta novina. Odstrčil talíř, povídá: „Matko, kaše je horká, nebudu čekat, až vychladne,“ a horempádem běžel zpátky do továrny.

V sobotu v poledne dělníci naposled obědvali doma a od té doby se z továren nevrátili.

Kašík už včera učinil opatření: odvezl svou mladou ženu, která byla v naději, do Satalic k mamince. Měl Jarušku tuze rád a obával se, že ho bude přemlouvat, aby zůstal u ní. Stejně by se nenechal ohnout; ale jistota je jistota a bylo lepší pro oba, že je Jarka pryč.

Čakovická Avia leží v jasné krajině na sever od Prahy, mezi dvěma výpadevými silnicemi, na Terezín a na Mělník. Obě ty cesty smutně prosluly za protektorátu. Jednou vozili odsouzené na smrt do kobyliské střelnice, druhou jezdila zvláštní komanda do Terezína. Je to krajina zelených plání, s třepotavým vzduchem letišť. Blízkost Kbel jí dodává vzrušující dramatičnosti.

Avia byla továrna nadmíru pokročilá. Od samého počátku protektorátu měli na závodě silnou podzemní organizaci. Jenže o sobě nevěděli. Byli rozděleni v trojky a ty jen občas ťukly potmě jedna

o druhou. Asi měsíc před dnešní sobotou přišel za Karlem někdo z vedení strany. Tak a tak, povídá, víme o vaší práci. Musíte to sloučit, dorozumět se s odbory, aby vás byla síla. A ty, Karle, se chopíš velení. Karel se zdráhal, ne že by měl strach, vždyť v tom byl namočený od začátku. Ale odpovědnost to byla veliká. Nevěděl, jak v tom chodit. Já si to do rána rozmyslím. Karel byl povaha, která se hned tak neutrhne, potřebuje všechno důkladně uvážit. Ale když se jednou rozhoupá, neustoupí. Ráno to přijal a chystali se.

Jen se Karel vrátil v sobotu do továrny, přišla dobrá zpráva. Vzkázali po hasičích do Avie Rakušané, kteří hlídali pakoměřickou cihelnu, že by ji vzdali za civilní šaty. To bylo něco pro soudruha Svozila, vojenského velitele Avie! Rozestavili hlídky po fabrice a tradá do cihelny. Bylo tam skladiště německé munice.

Když jim zajatí vojáci odevzdali klíče a Karel odemkl, jako když se zjeví na Velký pátek poklady. Člověk na to koukal, ani nedýchal. Šest roků pokoření neměli zbraně v ruce. Mužů se zmocnilo ocelové opojení. Šest roků nedrželi zbraň. Měli na ně žízeň, měli na ně hlad. Každý si chtěl všechno omakat; a co kdo popadl, to si chtěl nechat, jen když to bouchalo. Hned se člověk cítil jistější. Kdepak, kluci, to by nehrálo. Svozil to začal pořádat. Každá zbraň do pravých rukou, sic to nemá účinek. Dělníci byli, pravda, většinou bývalí vojáci. Ale odvykli. Za těch šest roků se leccos vynalezlo nového, a co by komu byl platný kulomet nebo pancéřová pěst, když s tím nedovede zacházet. Však je rakouští zajatci zaučí! A také aby nedostal pušku někdo, kdo by si ji odnesl domů k mámě a tam se zahrabal do peřin. O zbraně je ouvej, ani jedna nesmí zahálet. Dodali zbraně Bulovce, zavezli je až do Prahy.

A jeli na pomoc Letovu.

Letov, sesterskou továrnu, trápila silná a výborně ozbrojená německá posádka. Jinde se vzdávali, tahle se držela zuby nehty. Jednou je vytlačili letováci s Aví, náckové se zase vrátili. Měli v Letově dobré bydlo, obrovskou zásobu potravin, hlavně od nich se jim nechtělo. Ne a ne se hnout. Opevnili se v protileteckém bunkru. Spodek už dělníci měli, nepřítel byl ve věži. Plíží se dělníci se samopaly v rukou

opatrně do točitých schodů – teď nevěděli: otevřeš dvířka, co tě za nimi čeká?

Zpočátku měli neostřílení lidé docela obyčejný strach. Ale drželi se jeden před druhým; a jen přičichli k prachu, vojna přecházela do těla. Svozil byl dobrý velitel, rychle je zaučoval.

Pomohli Letovu, krváceli pod Ládvím.

Za vojenskou střelnici (kde nacisté utratili Helenku Gamzovou) táhne se po návrší rozkošný Ďáblický háj. V pokojných dobách se tam vypravovaly v neděli na výlet dělnické a elektrikářské rodiny z Libně, z Kobylis a z Ďáblic, usedaly s lahví piva a s vajíčky natvrdo, s šitím a s novinami pod vlídné modříny, pod vážné buky, pod jasné břízy, naháčkové se tam batolili v trávě, pusy umouněné od ostružin. Teď ženy s dětmi v úzkostech utíkaly před nacisty do lesa schovat se k našim. Bodejť ne! Z rozhledny na Ďáblické hoře vlál československý prapor. Jo, ale ten prapor byl jenom naoko, Němci ho tam políčili, aby je nikdo nevyrušoval, když obsazovali výhodné návrší. Byli schovaní v lese a ty nešťastné ženské jim vbíhaly rovnou do rány. Tam teklo krve! Je pod Ďáblickým hájem lom a sráz – Raději nepovídat. Na Ládví fašouni dělali svoje. To byli turci!

Soudruzi z Avie uslyšeli o tom řádění a jeli na pomoc. Němci měli kulometné hnízdo přímo na Ládví, na skále, jak je tam ten starý kamenný stůl a litinový kříž. Zastříleli se na kraj lesíka, pět chlapců z Avie tam padlo. Lojzík to dostal do nohy. Zelenka si ho přehodil přes rameno jako pytel, chtěl se s ním dostat k vozidlu. A zase palba.

„Pusť mě,“ sykl Lojzík. „Prašť sebou do trávy. Ty osle, shod' mě.“

Obával se, aby Zelenku neseštelili.

Zelenka složil kamaráda na zem, zalehl vedle něho. A jen se to přehnalo, vstává a znova si s heknutím nakládá kamaráda na rameno. Byla to tíha. Lojzík byl vazba. A zase je: Rata-tá – pusť mě! Rata-tá – nech mě tady, ty kaštane, a koukej mazat. Tak se spolu tahali, Lojzík Zelenkovi nadával, Zelenka zvedal, nesl, skládal a opět celý říčný zvedal kamaráda, až ho šťastně dopravil do bezpečí.

Aťsi naše kluky vyhnali z Ládví, nedali se odradit. Roztlačili vagon, naskočili do tovární vlečky, jezdili po okolí a stříleli z vlaku.

Zaučovali se v bojování, podnikali i dělostřelecké výpady na kbelské letiště. Tím, že si vedli bojovně, klamali Germány. Náckové mysli, že je vzbouřenců v Avii mnohem a mnohem víc, než jich bylo, a netroufali si do továrny.

Bývalé vrchní vedení závodu sedělo v prvním patře, mazalo deku a mastilo karty a chtělo řídit z okna operace. Člověk by se smál, kdyby neměl vztek.

Haly a hangáry byly dělníků, rozestavili kulomety na zeleném place, na továrním letišti, odtamtud to drželi.

Nad továrnou lítal „čáp“, spustil svazky granátů za kotelnu.

Než vyrazili s děly obsazovat kbelská kasárna, bělovlasý předseda rozpočítával soudruhy.

„Máš děti?“

„Mám. Tři.“

„Zůstaneš tady. Co ty?“ ptal se Kašlíka.

„Žádné,“ odpověděl Kašlík „teprve čekáme.“

„Tebe taky nechceme s sebou. Ať jdou svobodní.“

„Ne,“ vzepřel se Kašlík. „Tu ostudu mi neuděláte. Já bych se jednou musel červenat před synem.“

Smáli se:

„Co když to bude žába?“

„Tý stačí máma.“

Kašlík táhl s muži, marná sláva. Jen si pořád říkal: Štěstí, že to neví Jaruška. Mohlo by jí to ublížit. A dobře, že ji nevidím. Člověk nikdy neví – Dobře tak.

Ostřelovali z děl kbelská kasárna, probili se dovnitř, šli na hlavní bránu, k hangárům. Silná kbelská posádka to nakonec vzdala, s podmínkou, že jí bude povolen odjezd z Velké Prahy. Ale letadla zůstanou tady! Odsud se nehne ani pírkó! Obsadili kbelské letiště, zachránili republiky stovky letadel a ještě tu noc, na smrt unaveni, začali prohlížet stroje a dávat je do pořádku. Rozhlas v noci volal: „Dostavte se ihned do Kbel, vojenští piloti a mechanikové.“ Co myslíte, kolik jich přikvačilo? Ani noha! Až ráno v půl osmé se objevila figura. Přišel dragoun, nejdřív se vyspal, já prej si jdu přejmout letiště. Ale naši kluci ho hnali!

Dělníci z Avie obsadili a drželi vojenské letiště, a také když přiletěla naše vláda, doprovázeli ji s Rudou armádou až na Hrad jako čestná stráž.

Což dnes!

Což dnes! Dnes se to vzpomíná, když už víme, jak to dopadlo. Ale tehdy nikdo nevěděl dne ani hodiny. Budoucnost Prahy ležela rozházena v rozkopaných ulicích za dlažebními kostkami a betonovacími pruty jako na staveništi, kde se teprv strhoval starý mrakodrap bezmezného nacistického pýchy.

Kdyby se ta spousta odvážných kousků a hrdinských činů dodatečně kontrolovala rozumem, těžko by bylo pochopit, že se muži vrhali holýma rukama na ozbrojené SS a škrtili je, že naléhali na rozjetá auta a zmocňovali se jich, že dobývali pancéřové vlaky, že zadrželi německé tanky, že Stáňa, který nemohl vidět krev, zabil revolverem z německé svatby vojáka a vzal mu samopal a Anděla že se naučila házet ručním granátem na barikádě.

To proto, že pražská revoluce nezačala pátého května roku devatenáctistého čtyřicátého pátého, že začala už patnáctého března devatenáct set třicet devět v tu chvíli, kdy první němečtí jezdci na motocyklech vjeli do Prahy. Od té chvíle, od toho šoku Pražané pod svým obyčejným životem, kdy bylo třeba starat se o chléb vezdejší a o děti, nesnili, nepřemýšleli o ničem jiném, neusilovali o nic jiného, netoužili po ničem jiném než vyhnat cizozemce. Po pádu Berlína se naplnil čas a hněv lidu, huštěný v podzemí po šest let, vybuchl a rozlil se jako žhavá láva do ulic.

První den letěly městem samé dobré zprávy. Dobyť Rozhlasu, byť se ještě kolikrát za den rozkolísal; propuštění pankráckých vězňů – však se od té bomby, kterou německá turbína shodila na vzbouřenou Pankrác, zatřásla okna až ve Štěpánské ulici; máme hlavní poštu, žižkovskou telefonní centrálu, sluch a ústa povstaleho města. Němcům se nepodařilo vyhodit mosty do povětří, krev revoluce pulzuje v tepnách Velké Prahy; národ z továren drží své tvrze a modrá armáda železničářů nádraží; dýchací a pohybová centra krásného organismu města jsou neporušena, a Praha, pevně rozkročená na obou vltavských březích, staví barikády zdravýma, neochrnutýma

rukama. Jsou to holé ruce, pořád mají málo zbraní. Ale silné, rychlé, obratné a pracovité ruce. Zlaté ruce!

Kdo to lidi naučil? Kdo jim poradil? Vzbudily se v Pražanech vzpomínky na rok osmačtyřicátý? Přihlásili se v žižkovských konduktérech husitští předkové? Není tak daleko od vozové hradby k barikádám z obrácených tramvají a vagónů, není tak daleko od husitského palcátu k pancéřové pěsti.

V takzvaně pokojných časech byli Češi strážliví až běda. Stanislav, zamilovaný do Prahy, kolikrát žasl nad rozporem strhujícího města a krotkými zájmy jeho obyvatelů. Muži i ženy, dělníci i měšťáci, ve vnitřním městě a na periférii, vařili za řeči a živě se bavili o jídle a pití. Pravda, za „protektorátu“ si nemohli nahlas sdělovat na ulici, co říká Londýn nebo Moskva a kde už je Rudá armáda. Ale za první republiky to bylo zrovna tak; řeč Pražanů se nakonec vždycky stočila k vepřové se zelím a k půllitru piva. Snad je to tím, že jsme měli taková léta hlad v přebohaté, pracovité vlasti; za Rakouska jsme pracovali na alpské země, za první republiky na české pány, za „protektorátu“ na německé pány. Každý z nás s porozuměním četl Kondelíka a Švejka; ale když uhodí hodina, z národa jsou boží bojovníci. Vždyť to Stanislav už jednou prožil za mobilizace.

A teď to byla Praha ježatá a sršatá, jiskřilo se z ní odhodláním, stavěla husitské hradby. Víte, kde vznikla v Praze první barikáda, ještě než letěla výzva rozhlasem? V sobotu dopoledne na Pankráci, před Janečkárnou⁹⁵. Dělníci tam vyvalili sudy od benzínu, zahradili cestu, když zpozorovali, že nacisté ujíždějí z Prahy po budějovické silnici. Strhl se pokřik: Němci chtějí utéci, nepustíme je! A dělníci vybíhali z tovární brány jako oživlá Gottwaldova slova a odzbrojovali esesmany. Praha si rvala dlažbu vlastníma rukama, obracela obrovské vozy, uhonění muži sami nevěděli, kde na to brali sílu. Praha přivlékla do barikád železné pruty stavenišť a městské popelnice, bedny šrotu, kotle a vany, vyrukovala se starým železem, které se

95 Bývalá zbrojovka a také továrna na výrobu motocyklů Jawa podnikatele Františka Janečka v dnešní Budějovické ulici. *Pozn. red.*

mělo odevzdat třetí říši na válčení a neodevzdalo. Moravina vystrkala na libeňskou ulici stroje, zničené od náletu, školy daly lavice, hospodyně stará kamna, Letná a Dejvice kácely rozkvétající kaštany. Barborka vystrachala drátěnou kostru deštníku; a stěhovaly s Nellou do barikády starý úřednický psací stůl po dvorním radovi Vítovi. Jen to nechte být, stůl hradil dobře; do zásuvek nastrkaly všechny Toníkovy šroubky a drátky a zámečnické nářadí. Praha se přehradila v tisíce urputných opevněných městeček a každé z nich si postavilo hlavu: Neprojdou.

Barikády byly nejen dobrá překážka proti německým tankům, měly i nesmírný mravní dosah. Stavěli je muži, ženy, děti, dědečkové a babičky. Každý bojoval. Takové vědomí drží. Ach, bylo ho zapotřebí.

Už v nedělním dešti se Prahou ploužil čoud požárů a ozýval se křik vražděných nevinátek.

Zelená liška, bože, takové veselé, barevné jméno formanské hospody na Pankráci. Říká se tak i celé zahrádkářské čtvrti. Pokojní lidé tam pěstovali jahody. Hospoda zanikla, místo ní stojí škola, ze školy si SS udělali kasárna. Odsud je přes cestu pankrácký hřbitov. SS, rozzuření odporem Pankráckých, kteří jim včera při dobývání věznice zneškodnili tanky, vymstili se na nevinných lidech. Vybrali kryty, ženy, děvka, dědoušky, zavřeli je do kasáren a prolomili hřbitovní zeď. Hlavním vchodem si přece netroufali vést své oběti. Nahnali je průlomem ve zdi na svaté pole a nejprve jim poručili, aby si vykopali společný hrob. Byla to veliká, hluboká jáma. Do té jámy je pak sestřelovali. Leckdo ještě nedotrpěl, ještě sebou cukal, už je zasypávali. Ale těl byla taková hromada, že se do jámy nevešla. Pořád z ní vykukovala dětská tělíčka. SS mají rádi pořádek. *Alles glatt.*⁹⁶ I přejížděli mrtvé a umírající tankem a zarovnávali.

Jeden hošíček se zachránil. Matka tří dětí v smrtelné úzkosti objala pravicí syna, levicí dceru, nejmladšího hošíčka si posadila na klín. Ale dítě, strnulé zděšením, se skotálelo na zem; a padající

96 Všechno uhladit. *Pozn. red.*

matka a oba zasažení sourozenci je přikryli. Když bylo po všem, chlapeček se vyštrachal. Nejprve hrůzou ztratil řeč.

Kdo potom viděl ta děcka zohavená v pankrácké prádelně, kdo šel hledat své nezvěstné drahé a poznával je mezi mrtvými v michelském kostele, kdo snímal z břeven ty ukřižované na Pražačce a našel studenty s vypíchanýma očima v Jelením příkopě, kdo bránil libeňskou barikádu a německé tanky mu vedly do rány vlastní ženu a děti, tomu se zdálo, že už se nikdy neusměje. A věděl jen jedno: je třeba bít je, bít a bít. V Alžbětinkách v nemocnici ležel hoch, zranil se pancéřovou pěstí, jak s ní nedovedl zacházet, prorazila mu oba ušní bubínky. Utíkal sestrám z lůžka, že musí zpátky do boje, do boje; dvě ho musily držet.

Naši chlapci měli srdce lví, ale pražádné zkušenosti. Taková šlupka a ty ani nepoznáš, odkud to jde; míříš na nácka na střeše a druhý tě bouchne odzadu; jdeš na esesáka sekerou a zkropí tě automatem. Sekerou, protože nic jiného neměl; to byla bída. Hladová Praha v zatemnění nesnila o jídle, nesnila o pití, snila o nábojích. Shod'te nám něco! Vždyť jste slíbili. Pojd'te nám na pomoc, vraždí nás, vraždí, máte k nám tak blízko. Přijely dva všetečné americké džípy, nikdo z Němců jim nebránil. Přijely, nakoukly, zase zmizely. Prý žurnalisté. Mohli jste si to nechat!

A nad Prahou, jako obrovská akrobatická houpačka v povětří, houpalo se na rozhlasových vlnách vyjednávání s Frankem. Lidé už věděli: Jen rozhlas domluví o příměří, ozve se rána z děla a Frank je zase poruší.

Nadešla noc z pondělka na úterek, šeredná noc.

Němci řádili. Odpoledne bombardovali Václavské náměstí; to byly ale řachy! Mít'a je cítil až v žaludku. Byl ve třetím poschodí německého gymnázia, nesměl se hnout od svých zajatců, byla v něm malá dušička, i když to na sobě za svět nedával znát. Domníval se, že ty petardy platí jaksi osobně jemu, totiž domu, kde hlídal.

Po Praze se roznesla zpráva, že Němci si bezpečně zjišťují budovy se zajatci a dobývají je; libeňskou školu už měli. Mít'ovi zajatci v to patrně také doufali; začali mu vstávat, chtěli ke dveřím, nakukovat

do chodby, blížili se záchrana. Ale Míťa tu přísně stál se svou puškou bez náboje a nikoho nepustil. To by tak hrálo!

Kdyby byl kdysi dávno, v dobách hlubokého míru, někdo prokoval Pražanům, že polovice jich bude nocovat v zatarasených pastích na křižovatkách a na mostech a druhá půlka že bude spát po sklepech místo v bytech, Pražáci by byli řekli: Nesmysl! Ale rodiny si už zvykly a zařídily se. Nanosily do sklepa houně a plědy, Jaroušek Váchů spal v neckách, Alenka v kočárku jako doma, děti měly s sebou hračky, starý pan Vašata klec s kanárkem, Nella rádio. Zelené kočičí oko svítilo do vlhkého sklepního přítmí, seděli kolem na skládacích židličkách a v staromódních, vyřazených křeslech a poslouchali. V pondělí večer to nebyly veselé zprávy. Schörnerovy tanky jedou na Prahu.

Ten večer se v Nellině krytu objevil starý člověk v obleku panského střihu, pomačkaný, neholený, s vyboulenýma očima. Nikdy tu nebyl, nikdo ho neznal.

„Všechno je ztraceno,“ vzdychl ubitě na celý sklep, sklopil bradu a zíral před sebe. „Němci mají kasárna krále Jiřího,⁹⁷ Hyberské nádraží, Staroměstské náměstí – to je konec. S Prahou je amen.“

Z hlubin sklepa mu odpověděl ženský nárek a dětský pláč. Paní Gamzová zvedla hlavu.

„K smíchu,“ vyslovila naschvál nahlas, aby ji všichni slyšeli. „Německá armáda v Berlíně dnes kapitulovala, to přece víme, šlo to rozhlasem. Všechno šťastně dopadne. Je to otázka několika hodin. Kdo to tu blázní, lidi?“

Vstala, vzala baterku a šla si posvítit na nejasného člověka.

„Vy přece nebydlíte tady v domě, pane. Nemáte žádný jiný kryt?“

Posel Jobových zpráv na ni civěl vyboulenýma očima. Ty ropuší oči už někde viděla. Ale kdy? Ale kde?

„Je vám snad nepříjemné,“ optal se s jakousi lítostivou zdvořilostí, „že tady jsem?“

97 Dnešní obchodní centrum Palladium. Pozn. red.

„Je, a jak,“ nečekaně odsekla Nella jindy tak mírná a zdvořilá. Jako by z ní promluvila nebožka stará paní z dřevěné vily nebo energická Helenka. Někdo z krytu se zasmál. „Všichni tu byli klidní, a jen jste vkročil, začala panika. Úplně zbytečně.“

Muž s ropušíma očima přitlumil hlas.

„Madam, dejte si říci,“ promluvil takovým důvěrným tónem, jako že jen oni dva inteligentní lidé tomu mohou rozumět, „je to beznadějná situace.“ Zakryl si obličej rukama. „Že jste se do toho pouštěli. Všechny nás povraždí. Vždyť se mohlo –“

„Ven,“ vyslovila Nella hněvem bez sebe. „Provokatéry tu nebudeme trpět.“

„To už je třetí kryt,“ vykřikl zmateně ten člověk, popadl se za hlavu a vyšel.

„– kde tě nechťejí. To se nediv,“ dopověděla za ním Barborka. „Ale dala jste mu to, ani bych to do vás nebyla řekla.“

Teprve když byl pryč, Nelle se vynořilo, kdo to byl, jaký starodávný známý zašlých let. Doktor Häusler.

Němci Häuslera vyhnali z vily, udělali si z ní kulometné hnízdo. A kam mám jít? *Wohin Sie wollen.*⁹⁸ Pobíhal jako pomatený bez Růženky. Nakonec ho Češi také zajistili.

Nelle se podařilo obrátit náladu krytu, zažehnat hrůzu a lidé usínali. Zato jí Häusler naočkoval úzkost, strašnou úzkost. Zapírala ji i sama sobě. Až dosud trnula o Stáňu na barikádě. O Mítovi si myslila, že ho má schovaného. Že vlastně dobře udělal, když jí utekl na pomoc Rozhlasu. Nejdřív se o něho, toť se ví, strachovala. Ale potom, když SS obsadili Hrad, střešovickou nemocnici a řádili v Jelením příkopě, byla skoro ráda, že je vnuk na druhém břehu. Jenže teď! Kasárna Jiřího z Poděbrad, Masarykovo nádraží – už viděla, jak tanky jedou na Mítu. Takové dítě!

Míťa stál oddaně na stráž v septimě B německého gymnázia a hlídal zajatce. Řemen nenabitě pušky se mu zařezával do ramena, pačesatá hlava ho svrběla pod přilbou, záda ho bolela od dlouhého

98 Kam chcete. Pozn. red.

stání. Nos měl přelepený leukoplastem. Ale, hloupost, to se mu stalo první noc, když ho poslali, ještě s jedním patnáctiletým hochem, s Láďou, pro střelivo do Strakovky na Klárov. Oba hoši se plížili zatemněnou Prahou podle zdí, protože Němci ze střech stříleli, a dýchali nosem, aby nebylo slyšet dech. Jednou je vyplašil déšť zvonící z okapu, ale nepřiznali to jeden druhému. Přeběhli příkrčeni Karlův most, a když se šťastně dostali na druhý břeh (babička Gamzová by se byla podivila, že je jí Míťa blíž, než myslela), česká stráž chlapce vrátila. Co vás to napadá, Strakovku mají Němci. Vběhli byste jim rovnou do rány. Zkuste to v kasárnách krále Jiřího.

V kasárnách krále Jiřího to hučelo jako v úle. Gardisté s páskami i obyčejní civilové tam neustále přicházeli s napjatými tvářemi a vycházeli zklamaní, útvar vojska se právě kamsi hotovil. Hoši se nedali odradit ani odbýt a provlekli se až do vojenské kanceláře v poschodí. Byla tam spousta lidstva, hrozili zamačkat úřadujícího důstojníka, ani ho nebylo vidět za stolem. To byla věčnost, než se chlapci dostali na řadu. Na vojně se vždycky dlouho čeká.

„Co vás to napadá,“ odbyl chlapce roztrpčený důstojník, když na ně konečně došla řada. „Ani brk. Jinde po Praze jsou na tom lidé hůř a také nemůžeme dát. Sami bychom potřebovali. Jsou to také nápady jako staré schody,“ prohodil k poručíkovi, který nad ním stál s nějakými listinami, „posílat sem takové děti. Kdo to sem pouští? Další.“

Oba hoši se tenkrát vytratili jako zmoklí žebráci.

Na Příkopech se bojovalo u kasina, museli to vzít zadem po Staroměstském náměstí. A jak jdou tmou tmoucí celí smutní, že s nepořízenou, Míťa o něco zakopl. Nehybná tíha, zároveň tuhá a zároveň měkká, ležela napříč chodníku, bylo by třeba ji obejít. Míťa se strašně zarazil; jako když se mladý kůň postaví na zadní nohy a nechce dál.

„Nu co,“ zašeptal Láďa, snaže se být cynický. „Leží tu. Tak pojď.“

Ale Míťu, který se hanbil a trápil, že nic nenesou, napadlo, jestli by mrtvý neměl u sebe zbraň a náboje. Nesmysl! Cožpak zůstane dnes ležet něco takového na pražské dlažbě? Alespoň ruční granát! Alespoň patronu v kapse! Začali mrtvého chvatně ohledávat s po-

citem ne tak nebezpečí, jako něčeho nedovoleného a odporného. A co kdyby Mítu chytil za ruku! Ne, neměl ani legitimaci v kapse, nikdo nevěděl, je-li to Čech, nebo Němec, byl to jen mrtvý člověk. Tma jako v pytli, pršelo na mrtvého, pršelo na chlapce, a jak jej ohmatávali odshora dolů, Míta se dotkl trčící bosé nohy a hrůzou ucukl. Zprudka zvedl hlavu a přitom vši silou se uhodil o chladný kovový stojan nerozsvícené svítilny, až se mu v očích zajiskřilo. To ho vrátilo skutečnosti.

Co dělat, myslel o mrtvém, když se plížil zpátky, je revoluce. Ale až vyhraje, musí se to zařídit, aby něco takového už nikdy nebylo.

V národním výboru ho převázali a Míta u sebe řešil otázku, jestli to je, anebo není revoluční zranění. Ty osle, nadával si, jaképak revoluční zranění, nabourat se nosem do kandelábru? (Ale jiní, kteří viděli převázaného Mítu, mohli si myslet, že je to střelná rána. Nebo aspoň odražený brok.)

Stál tu nyní se svou nenabitou puškou a hlídal už druhou noc. V hlavě mu hučelo, víčka mu padala ospalostí, občas se maličko zakymácel a hned se zas vzpřímil. Nesměl se odtud hnout. Dole asi zapomněli na oba hochy, na Ládu na chodbě a na Mítu ve třídě, nikdo je nepřišel vystřídat. Snad zase mažou deku jako včera, kdy opilý velitel mával Mítovi před nosem nabitým revolverem a žvanil: „Hrdinové, věčná sláva vám.“

Míta měl zpočátku takovou mužnou úctu prostě ke každému pražskému revolucionáři. Ale začínal rozeznávat lidi a poznával, že nejsou jen Božkové, kteří se vrhnou holýma rukama na esesáka a odzbrojí ho a neváhají vylézt na střechnu za střilejícím zákeřníkem, ne, že jsou i tlučhubové, kteří mlátí prázdnou slámu a přihřívají si polívčičku na plamenech, jimiž chytá Praha. Viděl lidi pít a viděl lidi krást; za ty tři dni revoluce Míta toho poznal víc než za tři roky života. Revoluce nebyla jen oheň a výbuchy, střelba, krev a smrt, byla také únavná otrava, která se musí vytrvale přemáhat a nepopustit. Pohled na třídu spících lidí byl hrozně nakažlivý: Míta třeštil oči, aby na ně nespadla víčka, a upíral je pro útěchu na dva bílé obdélníky na zdi, zbylé po Hitlerovi a po Háchovi. Ale noc byla neveselá.

Neprojelo auto, aby za ním nelupaly výstřely. Nějaký jednotvárný ženský hlas, bůhvíodkud, snad z německé kliniky, naříkal zatemněnou ulicí: „*Ich bin hier allein. Alle sind tot. Ich bin hier allein. Alle sind tot.*“⁹⁹ Nebyla to lest? O německé zubní klinice se tolikrát myslelo, že je vyčištěna, a znova a znova odtamtud někdo střílel. Nebo se to Mítovi jen zdálo? Nesmí zamhouřit oko, musí hlídat. Plny zálud jsou tváře spících nepřátel. Tamhleten *henlajnovec* v zeleném tralaláčku s bílou šňůrkou, kterému vzali s revolverem i cigarety a který už je několikrát *kategoricky* vyžadoval, chlap jako hora, ten by se mohl vrhnout na Mítu. Oho! Míťa by ho praštil pažbou; a za dveřmi na chodbě hlídá Láďa. Němci přece nevědí, že mají hoši přes rameno nenabitě pušky.

A naše rádio, spuštěné kdesi v budově naplno, svolávalo na kliniku dárce krve, volalo na pomoc americké hloubkové letce, mluvilo anglicky, mluvilo rusky, volalo o pomoc. Praha je v nebezpečí. Pět německých obrněných divizí se stahuje na Prahu a chystá se ji obklíčit.

Němci se jistě jen tvářili, že spí, a zatím se těšili.

Pojednou, tmavý proti slunci, Mítovi se objevil před očima rudoarmějec s puškou na velikánském bílém naftojemu. Míťa ho viděl tak krásně jako v laterně magice a usmál se. Trošinku se zakymácel, ale hned se zase vzpřímil a vytřeštil oči na třídu německých zajatců. Pozor, řekl si, vídám ho před usínáním. Nesmím usnout a neusnu. Vida, už hlídám jako on.

99 Jsem tu sama. Všichni jsou mrtví... Pozn. red.

Život

Nad barikádou na Kladenské tesklivě svítalo. Nadcházela chvíle předjitřního chladu, kdy se ptáci mrazivě rozštilpají, kdy vítr běží haluzemi stromů a chvějí se, a městskému člověku, zvyklému bdít při umělém světle, vkrádá se smutek do duše. Stanislav tohle míval už za pokojných časů a natož teď, za revoluce, kdy dohromady oka nezamhouřil. Dni bez odstavců spánku lepily se jeden na druhý jako šaty na nemyté a nepřevlékané tělo, a všechno už se Stáňovi pletlo páté přes deváté v nedokrevném mozku. Je úterý, je středa? Padl Schwarz včera, nebo předevčírem? Ano, Schwarz z Univerzitní knihovny, který měl odvalu stisknout Stáňovi soustrastně ruku při strašné Helenčině smrti za heydrichiády, padl na barikádě u Karlova mostu. Přece to myslel s Prahou upřímně! Toho otřesu, že hoří Hrad, už se nedočkal. Stáňovi ještě teď k ránu dozníval v nervech, i když to byl naštěstí planý poplach. Ale čert jim věř! Vždyť je to s nimi k zoufání. Včera Německo kapitulovalo, a černí šílenci neposlechnou a řádí dál. Ještě dnes v noci bouchaly jejich flaky¹⁰⁰ z letenské bašty; v Břevnově je peklo; drží se v Jelením příkopě, Opyší dolů, vinicí svatého Václava až na Klárov; Staroměstský rynek, srdce Prahy, hoří a Pankrác zeje jako otevřená rána.

Tam venku, na druhém konci rozhlasu, už mají mír. Včera večer líčila česká relace z Ameriky, jak se celý New York raduje a tančí, jak vzlétla nad Manhattan letadla a shazovala na město milióny a milióny bílých konfetů. Mírový sníh padal v démantovém světle reklamních neónů na Broadway, na řeku Hudson, na přístav, v záři otočných reflektorů sněžilo májové mírové poselství na sochu Svobody. Anděla s tím přišla. Přinesla barikádě na noc termosky čaje a vypravovala, co říká rádio. Ten čaj sem dej, ale tu zprávu sis mohla nechat. Člověk měl darmo vztek.

„Oslavujou, a zatím bude po Praze,“ suše poznamenal Rudla mezi *rundajznami*¹⁰¹ v kleci barikády. „Slyšíte?“

100 Protiletecká děla. *Pozn. red.*

101 Kulaté tyčové železo (ocel) na betonování. *Pozn. red.*

Od kadetky bouchaly flaky.

Pro samou radost na nás zapomněli ve světě. Sudetské hoře a poškození stoupalo Stáňovi z hlubin paměti a hořce prosáklo všechnu jeho bytost zase tím pocitem národní siroby. Jak to o nás tehdy řekl Chamberlain? Nač válčit pro takovou malou, neznámou zemi. Tenkrát se také slavil mír, a jak!

Stáňa neřekl slova, nebude demoralizovat. Ale Anděla vycítila, že je dole, jako vycítovala každý jeho duševní stav, a těšila ho:

„Za pár hodin bude přece konec.“

Bude, ale s námi, pomyslí Stáňa.

Američané v Plzni patrně také tančí a Rusové jsou někde u Berlína a u Jihlavy. Jak si to představovala? Mohla si nechat ta těšínská jablíčka!

„Udělej mi to k vůli a jdi se vyspat,“ posílal ji podrážděně Stáňa. „Co jsi tady platná?“ řekl jí večer zraňujícím způsobem. Zaujal k ní jakési urputné a nepřátelské stanovisko z obavy, aby se přepětím nedal do pláče, a to zanic nechtěl.

Nebe se nyní mrtvě vyjasnilo před východem slunce jako prosvítavý vosk; do poplašně vystupňovaného ptačího štěbetání podivně zadrnčel jeden z betonovacích prutů, součást barikády, jako velikánská ladička; všechny se rozezvučely, i sudy i kostky kamení, jako by chtěly poskakovat na místě. To nebyl nálet, šlo to od země, to chvění, to otřásání, to železné hromování z dálky, a blížilo se jako ocelová smršť.

„Vždyť jsem to říkal,“ vyskočil Stáňa. „Schörnerovy tanky.“

„Zalehni,“ volali na něho. A celá, zprvu zkřehlá a apatická barikáda, jako když jí projede galvanický proud, přihotovila zbraně a soustředila se do střehu. Železné zemětřesení se blížilo, budilo v Stáňovi fyzickou hrůzu a zároveň ty kovové hromy v něm přehlušovaly a přikrývaly všechno osobní. Byla to taková vypjatá chvíle, kdy hesla opravdu ožívají v lidech z masa a krve, než se vrátí do písmen na papír: Za Prahu, jiskřilo Stáňovi z té ocelové bouřky, za Prahu. Jenom přes naše mrtvolky. Když mohli táta s Helenkou, když mohl Schwarz, já stejně –

Z veleslavínské strany běží k barikádě Anděla, proti všem pravidlům spojek neopatrně vzpřímená, a mává.

„Skrč se!“ varoval ji Stáňa na dálku vztekle názorným posunkem. Nevšímal si ho, doběhla.

„Rozebírejte barikádu, honem!“ volala jako u vytržení. „Jedou Rusové! Rudá armáda jede! Teď to hlásilo rádio!“

Stáňa měl duši tak rozjetou padnout za Prahu, že nebyl hned s to, aby přehodil rychlost.

„To známe,“ rozkřikl se v odpověď. „Na to jim nenaletíme.“

Už jednou za revoluce proběhla rozhlasem podvržená německá zpráva, aby se rozbíraly barikády. Neuposlechli.

Ale najednou hlídka zavýskla jakýmsi nemožně vysokým, přeska-
kujícím hlasem: „Jsou tady! Sláva!“ Všichni muži vyběhli z barikády.

Proti nim, zatačkou Kladenské, jako pohyblivý pomník, jede pyramida vojáků. Byli prachem cesty jako zbronzovatělí, u věže vlál červený prapor, na něm kladivo, srp a hvězda. A Stáňa viděl: To jedou dějiny. A Stáňa žasl: Tak se přece vyplňují sny! Štěstí, když překročí určitou mez, až se podobá bolesti. A padl okolo krku prvnímu rudarmějci, který se mu namanul, a plakal, jak nikdy v životě neplakal, ani se za to nestyděl. Byl to takový otřes, když myslíte, že v tu chvíli se na vás valí smrt, a zatím vroucný život přijede až k vám a vezme vás do náručí.

Zblízka to nebyl jedoucí pomník, byli to mladí lidé měkce zhnětených tváří, dobře živení, ošlehaní čerstvým vzduchem, očazení střelným prachem, opálení od slunce a všichni se usmívali. Neměli ve tváři pohrdavě odmítavý výraz nacistických smrtonošů, neměli v odznaku lebku, ale jitřenku.

Stanislav si dobře zapamatoval, že ten první voják, mladý hoch s plnou, červeně osmahlou tváří, trochu usměvavě rozpačitý nad bouřlivostí uvítání, mu řekl:

„*My toropilis iz Berlina.*“¹⁰²

102 Pospíchali jsme z Berlína. Pozn. red.

Bylo by to dost daleko i volnou silnicí. Ale za tou prostou větou se krvavě bránil Schörnerův urputný týl, za prostou větou stálo celé Krušnohoří, věru krušné Rudé armádě, za tou prostou větou zely vlčí jámy a ježily se kamenné i hliněné překážky, záseky, zátarasy, vyhozené mosty a podminované horské stezky. Kolik rudoarmějců už tam popadalo za Prahu! Na to Češi v první chvíli ani nevzpomněli. Jako pacienta nenapadne, že i lékař může zastonat, Rusové jim připadali zázrační a nezranitelní. V českých pohádkách se vypravuje o princí s hvězdou na čele. Vykonává nejobtížnější práce, do kterých ho posílá černokněžník zahynout, přemáhá nejhorší nástrahy a osvobozuje. A oni měli každý po hvězdičce na přilbě. Přijeli a vezli s sebou jaro. Přijeli a slunce vyšlo nad Prahu a vyjasnil se nejkrásnější den.

Pro tohle štěstí stálo snad za to žít všechno to utrpení, pomyslí Stáňa. Já teď skutečně vím, jak vypadá štěstí. Já je vidím.

Sovětské tanky, okrášlené březovými ratolestmi a chvojím, sjížděly se do Prahy, a Stanislav s Andělou, rozbírajíce barikádu, políbili se v opojné vůni nafty.

A jela Rudá armáda.

Na benešovské silnici, v Jirčanech, objevila se v pět hodin ráno obrovská osmituna asi s třiceti sovětskými vojáky. Vepředu vezli veliký obraz Stalina a stojíce na kamiónu skandovali sytými východními hlasy: „Rus, Rus, Rus“, aby na ně zdejší lidé nestříleli a aby se jich nebáli. Za tím vozem byla na silnici přestávka a potom jela ještě spousta právě takových ohromných osmitun. Starý dělník z Janěčkarny, Novák, kouká jako blázen: Jako když se díváš na jezero, jehož hladina se vlní, silnice se prohýbala pod tíhou bohatýrské jízdy. Silnice rolovala.

Teď ale co se nestalo.

Z výcvikového tábora na Sedlčansku hrnuly se předevčírem večer německé tanky benešovskou výpadovou silnicí na Prahu. Nyní, po kapitulaci, ujížděli esesáci v autech horempádem zpátky a jen se každého vyptávali, jestli neviděl Američany.

„Tamhle jsou Američané,“ ukázali jim lidé naschvál; a oni vjeli Rudé armádě rovnou do náručí.

Lidé, to jste neviděli. Rudoarmějci nehleděli ani vpravo, ani vlevo, ničemu se nevyhýbali, a co jim přišlo do cesty, to smetli. Tak spěchali. Jak Němci ujížděli proti nim, s vozy naloženými lupem, shazovali je i s šoféry a s kořistí do příkopu a hnali se silnicí neúprosně vpřed, na pomoc těžce zkoušené Pankráci a Michli, o kořist se nezajímali. Lidé, bydlící u silnice, chodili pak sbírat do příkopu vypadlé a přejeté slepice, mouku, pytlíky s tabákem, konzervy.

A jela Rudá armáda. Vjížděla do Prahy od Kobylis, tou cestou, tou přetěžkou cestou, kudy jezdily za heydrichiády vozy odsouzenců, kudy vezli na smrt Helenku Gamzovou; jela po památném Trojském mostě čtyřiceti padlých barikádníků; jela od Ruzyně, kde nacisté postříleli studenty, od Kladna tou silnicí, kudy se hnalo gestapo, schupo¹⁰³ a SS vyhladit Lidice. Po stopách národních úzkostí přijížděla Rudá armáda a zakreslovala do české země novou citovou mapu. Ani ta Bílá hora, od které k nám odedávna chodívalo neštěstí, už nás nebude strašit v dějinách.

Do Prahy jelo jaro na tanku, a kudy jelo, vybuchovala poupata a já-sot. Vůně bezu a benzínu se mísila s čoudem dohořívajících požárů a s prachem rozbíraných barikád v opojný vzduch dobytého města. Kaštany v malostranských zahradách rozsvítily své mnohoramenné lustry, hlohy rozžaly své růžové lampióny a lidé v pražských ulicích rozkvétali jarem národů. Kdo měl nohy, běžel vítat Rusy. Kdo měl ruce, podával jim kytky bezu, děti k pochování, lístky k podepsání. Kdo měl ústa, zlíbal rudoarmějce a volal Stalinovi slávu.

Nella si vzpomněla na příšerné ráno patnáctého března roku třicátého devátého, kdy v metelici a v nečase vtrhla do Prahy *wehrmacht* se svými motocyklisty v kluzkých hadích pláštích, s prvními posly smrti. Našli u nás pusté ulice, prázdná okna, ledové mlčení. A nyní volá, já-sá, zpívá, tančí, tleská a mává revoluční Praha barikád, z které se ještě kouří od požárů, Praha s vytrhanou dlažbou, ale

103 Bezpečnostní policie v nacistickém Německu (Schutzpolizei). Pozn. red.

zaplavená letorosty, zalévanými slzami a krví. Kdyby se toho byli dočkali Gamza s Helenkou!

„Podívejme, kdo to k nám jede. I ty kluku jeden prachmiliónská,“ rozhořčila se Barborka a vrhla se na Mítu, sestupujícího jako vítěz ze sovětského nákladního vozu. (Tank by mu byl býval sice milejší, ale i tak to bylo báječné.) Ukořistěná německá přilba mu padala až na nos, přelepený leukoplastem, a jen se Mítovy nohy dotkly země, zamotaly se ospalostí. Byl už večer. Paní Gamzová vyběhla do zahrádky a dnes už podruhé děkovala zachráncům – že jí přivezli vnuka. Hledala ho po Praze celý den, nohy si mohla uběhat, a ne a ne se dozvědět, kde kluk vězí.

„Tos nemohl aspoň brnknout?“

„Ničevo. *Chorošij malčik*,“¹⁰⁴ řekli vojáci a odjeli na Klárov, který Nella musila ještě dopoledne obcházet, když šla dolů do Prahy shledávat Mítu. Byly tam boje, tam ještě popadalo rudoarmějců!

Míta žil nejúžasnější den svého chlapeckého života. Nastal mu slavný čas. Ten voják, ten voják z Gorkého, hlídající naftojem, který se tolikrát zjevoval Mítovi v laterně magice věrné paměti, ten voják nezklamal a v nejtěžší chvíli přišel.

„Já věděl,“ opakoval Míta rudoarmějcům, tábořícím kolem tanků na Václavském náměstí, „ja znal.“ A všechno jim vypravoval, že se narodil v Sovětském svazu, u řeky Volhy, že mu matka už tehdy říkala, že je to ta nejstatečnější země na světě, a jak se radoval ze stalingradského vítězství.

Když se ukázalo, že Míta umí rusky, byl mezi českým obyvatelstvem velmi vážený, a každou chvíli ho přitáhla některá z děvčat v bílých halenkách, aby jim dělal tlumočníka. Ale Míta se ženským pokud možno vyhýbal, a upřímně řečeno, v hloubi duše se poněkud divil těm hrdinům, že se docela rádi baví s hloupými ženskými. Toužil s kluky vidět sovětské zbraně a rudoarmějci byli hodní, lecos jim ukázali, i zenitku, i minomet. Nakonec se vozil na ruských koníčcích v Riegrových sadech; ale jaksi se zastyděl, když viděl, že

104 To nic. Hodný chlapec. Pozn. red.

se vozí malé děti, i holky; a když uslyšel, že se Rusové chystají ještě kamsi za Prahu, prý do Mělníka, chtěl s nimi do boje.

Kvečeru mu řekl vyšší sovětský důstojník: „Máma tě bude čekat k večeři, běž domů.“

Míťa opět užasl, že takový hrdina může myslet na tak obyčejné věci, a začal živě protestovat. Nakonec už všechny omrzel; vojáci mu dali harmoničku, naložili ho na osmitunu a odvezli ho domů.

Míťa padl oblečený na postel a spal noc a den bohatýrským spánkem. Když se kvečeru probudil a vstal s očima ještě oteklýma od předchozího bdění, u jejich dveří zaklepal muž se samopalem. (Zvonek se jim porouchal za revoluce.)

„Bydlí tu ještě paní Gamzová?“

„Táto,“ vykřikl Míťa a běžel k němu. „Ty jsi shodil vousy? Já jsem včera jezdil s rudoarmějci. Táta je tady!“ křičel na celý dům.

Z Bureše byl zase hladce oholený Skřivánek.

Míťa poznal otce hned; ale otec, nebýt Míťa pod známou adresou, nebyl by ho poznal v tom velkém chlapci. Viděl ho naposled před třemi lety, ještě s Helenkou, ve svém ilegálním pokojíku v Libni, než odešel z Prahy před heydrichiádou. Děti rostou a mění se.

„On jindy nemá tak oteklé oči,“ opakovala paní Gamzová, jako by se Toníkovi omlouvala, že mu neodevzdává syna úplně v pořádku.

Spatřit po letech Toníka otřáslu Nellou. S jakou radostí zetě vítala! Měla ho ráda jako syna. Ale co je to platné, za tou radostí stál i žal. Pořád viděla vedle Toníka Helenku. Dva lidé zatím ubyli za rodinným stolem, příliš mnoho těžkých dějů leželo mezi nimi a oni cítili, že je na první setkání slovy nezmohou. Proto se nejprve chytali maličkostí.

„Vám nejde zvonek,“ řekl Toník, „musím se na to podívat.“

„Ale nech toho teď, pojď jíst.“

Odložil samopal na lavičku v předsíni a šel se podívat do elektrických hodin. Míťa, který všude chodil za otcem a sděloval mu všechno možné o rudoarmějcích a z revoluce, oddělil se a odmlčel. Najednou třeskla rána. Nella si jen sedla, jak se pod ní nohy podlomily.

Stalo se někomu něco? Naštěstí nestalo. Rána vyletěla do stropu a zanechala tam dубku. Skřivánek, jak tomu uvykl, nechal odjištěný automat, a Míťa neodolal a prohlížel si zbraň. Prohlížel samopal tak dlouho a tak důkladně, až vyšla rána. Na Míťovu omluvu třeba uvést, že on zase byl zvyklý zacházet s puškou bez náboje. Tak si aspoň po revoluci vystřelil.

Přišli Stáňa s Andělou. Byli na Staroměstském rynku. Ještě včera odpoledne tam Rusové vyřizovali poslední nacisty. Stáňa s Andělou žasli nad jejich neohrožeností. Na střeše nárožního domu bylo nevybrané kulometné hnízdo. Sovětský voják se klidně zastavil na protější straně ulice a páčil tam z automatu odzdola vzhůru; zasáhl záškodníka. Staroměstská radnice je vyhořelá a pobořená; má po věži a po arkýři. Ale to se všechno spraví a svatba bude co nevidět.

Seděli do noci a vypravovali. Skřivánek vysvětloval Nelle, jak to udělal s tou Amerikou. Dal si legálně prodloužit svůj starý pas; v samých počátcích „protektorátu“, ještě před válkou se Spojenými státy, Němci povolovali návrat americkým občanům. Stálo to, pravda, mnoho pochůzek a zlostí, a Toník schválně rozvířil celou věc, aby Němci viděli, jak stojí o odjezd. – Ano, ano, tohle Nella ještě všechno pamatovala. Toník si přece koupil v pražské cestovní kanceláři lístek do Hamburku a na parník Blue-starline. Nu a na ten pas i lístek odjel někdo jiný, a Toník zůstal u jedné paní v Libni. Tam ho ještě Helenka s Míťou občas navštěvovali. Míťa, kterému babička a hlavně Barborka pořádně vyčínily za výstřel ze samopalu, byl nyní chválen za svou mlčenlivost. – A jak to bylo s tím psaním z Chicaga, zajímalo paní Gamzovou. Ale Toník je napsal v Praze a člověk, který odjel na jeho pas, hodil je v Chicagu na poštu. Míťa si vzpomněl na své setkání s provokatérem; a Stanislav s Andělou vypravovali o tom, jak Míťa se chtěl rozjet do Úlů varovat tátu; Skřivánek k sobě chlapce pohnut přitiskl. To jsme rádi, že jsme spolu, vid'. Skřivánek se vrátil od moravských partyzánů ještě s dvěma dělníky z Waltrovky; bude zas konstruovat letecké motory pro republiku.

„Jen ať už nikdy není válka,“ vzdychla si zhluboka Nella. „Jen mír.“

„Ale musíme si ho hlídat,“ mínil Toník, a Stanislav s Andělou, stuleni do kouta pohovky, horlivě přisvědčovali.

Míťa nespouštěl kukadla z táty, vzácného novotou, a pamatoval si všechno, co říká.

„Že už má lepší ty oči,“ poznamenala paní Gamzová, ukazujíc na Míťu.

„Je celá Helenka,“ poznamenal Toník.

Vytanulo mu, jak Míťa, malý Míťa, chytil sazičku do oka zrovna před vjezdem do Wilsonova nádraží, když se vraceli ze Sovětského svazu, a Helenka jak Míťu parádila, aby se s ním pochlubila doma. Ta vzpomínka Skřivánka přemohla. Vstal, přistoupil k oknu a díval se chvíli ven, ačkoliv bylo úplně tma. Praha pod záštitou rudoarmějcu druhou noc blaženě spala.

„A Helenka byla zase podobná Gamzovi,“ dodala Nella, žárlivě střežíc památku zemřelého.

„Táto, víš, co řekl Božek,“ vzpomněl si Míťa. „Že budou učit kluky ve škole o dědečkovi.“

Jenže táta nevěděl, kdo to je Božek, a vypravování nebralo konce. Míťa měl jít dávno spát. Ale což je možno posílat na kutě chlapce, který bděle prožil celou revoluci (i když si v ní ani jednou nevystřelil, což tajil) a který se po tolika letech uviděl s tátou?

Ach, Praha shledání!

Doly a ocelárny v lidové správě poslaly do Brandeburgu autobusy pro Lidičanky. Se všemi se rozžehnaly, všem poděkovaly, Rusům a Čechům, nastoupily a jely domů. Cožpak nás sachsenhausenští měli tak rádi, že při loučení zase slzeli? Srdce se v Blaženě svíralo úzkostí, srdce se v Blaženě šířilo nadějí, jako se střídaly lesy a světliny, trosky i utěšeně rozkvétající louky, jimiž projížděly na hranici. Překročily ji u Cinvaldu a pohraniční strážé byli většinou Kladeňáci. Ale nikdo nic nevěděl o mužích a dětech, když se vyptávaly. Vojenská hudba čekala na Lidičanky, hráli jim na uvítanou Kde domov můj. Proč tolik slávy? Kladeňští za té písne ustoupili do lesa a vraceli se s červenýma očima. Konečně přijely do Kladna. A na náměstí zase proslov a hudba. Blažena už byla jako na trní, dláždění ji pálilo pod

nohama a na rtech otázky. Jedna přes druhou se nedočkavě ptaly: Co naši, nepřijeli už? Kde ti byli zavřeni, nevíte? Co je s dětmi? Co je s dětmi? Ne, nechceme zůstat v Kladně, chceme domů. Však oni si nás tam najdou.

Bylo posléze třeba povědět Lidičankám, že nemají muže, nemají děti, nemají domov. Že Lidice už nejsou. Děti hledáme v Polsku a po Německu, ale muži už nikdy nepřijdou. Přichystali jsme vám v Kladně byty, pojd'te, odpočiňte po cestě.

Zkamenělými ženami jen pozvolna procházelo vědomí, že všechny, jak tu stojí, jsou vdovy. Matky bez synů. Dcery bez otců. Sestry bez bratrů. Děvče bez milého. Že z Lidic nezbyl ani jediný muž, jen ženy, jak tu stály na kladenském náměstí a nechtěly se hnout od vozů, v kterých nedojely až domů.

Vezte nás do Lidic! Musíme je vidět. Nebudeme mít dřív pokoj. Ať vypadají, jak chtějí, vezte nás do Lidic! Všechny měly pocit, že teprv tam se všechno vysvětlí.

Blažena očekávala, že spatří rozvaliny, trosky a spáleniště, jak jim uvykla z pochodu smrti, a už předem si upevňovala duši, aby nevykřikla a nezaplakala, až uvidí světničku své lásky v sutinách. Ale zbytečně se obávala.

Nic takového nebylo. Nebylo trosek, rumišť ani zřícenin, žádný zmatek ničení, žádné rozvaliny, ani brvinka života nezbyla. Tam, kde před třemi lety žily, dýchaly, milovaly, kde vařily kaši dětem, stavěly lampu na stůl, věšely na okna bílé záclonky a rozhrnovaly je, vyhlížejíce muže z práce, tam se nyní vlnil bezduchý lán obilí a nad ním stejně bezduše klínal skřivánek. Není to omyl? Nezavezli jste nás jinam? Přijely jsme jinou cestou. Proč to? Stará je zasypaná. Kde jenom jsme bydlely? Kde byla náves? Podle rybníčku, oka obce, se to pozná. Ale i rybníček nacisté zavezli a zasypali. Havířský hřbitov, po němž Blažena chodila na Velký pátek s dětmi, točíc řehtačkou, zmizel. Kostel svaté Markéty, kde měli svatbu s Václavem, zmizel. Zmizela škola, zmizely domky, zmizely zahrádky s třešněmi, hlohy a jasmíny, zmizely všechny cesty, kde se člověk potkával s člověkem. Lidice s muži a s dětmi se propadly pod zemi jako Vineta pobalt-

ských Slovanů do moře. Oh, Němci jsou čistotní a pořádní. Smazali krvavou skvrnu Lidic z mapy země zmizíkem. I tok potoka obrátili, aby sem nikdo netrefil. Lidické ženy, bývalé čtenářky bible, zkusily na vlastním těle, jak to bylo, když Lotova žena zkameněla v solný sloup.

I otevřela ústa Blaženina kdysi pokorná maminka a promluvila divná slova:

„Že jsme my ovce opravdu něco neprovedly, proč jsme nezabily Heydricha nebo Hitlera, aspoň by člověk věděl, zač ho to potkalo.“

Byla to bolest nade všechno lidské pomyšlení, taková bolest, že už přesahovala osobní mez; a Blažena věděla, že je třeba chopit se té strašné bolesti v opojné svobodě a udělat z ní něco dobrého pro všechny živoucí lidi. Postavit nové Lidice, aby se podobaly těm starým, to nestačí. Ach, Václava mně už nikdo nevrátí.

Usínala po pláči v cizím kladenském pokoji; a bylo jí, jako by v ní tuhla krev, a někdo pravil: To proto, že máš v krvi železo. Lidice se měnily v československý tank; zvuky sovětské jízdy po kladenském drkotavém dláždění jí zaléhaly do spánku, a Blaženě se zdálo, že staví s Keto a Sofií kolem zeměkoule lidickou hráz, aby už nikdy nic takového nepotkalo lidi.

Prve než se vrátily Lidičanky, dne sedmnáctého května odpoledne, Ondřej Urban pochodoval v československém armádním sboru okrášlenou a potlučenou Prahou, plnou jásajících lidí.

Vojenská přehlídka je pro diváky v ulicích a v oknech ucelený živý obraz, který se odvíjí jaksi samočinně před jejich očima. Nikdo ani nevzpomene, kolik je před tím hotovým pořádkem dispozic a příprav, kolik starostí a rozčilování, aby útvary následovaly správně jeden za druhým, aby byly vyřízené řady a všechno vyleštěno od lafety děla do posledního knoflíku. Což za obvyklých časů. Ale dnes! Ne, nikdo z porevoluční Prahy, i když je vítala sebevřejeji, si nepředstaví, co znamená tento slavnostní pochod vojákovi, který se vrací z války domů. Splněný slib, dosažený cíl, uskutečněný sen; šťastný konec, který korunuje dílo.

Z Buzuluku, stepního větrného městečka, s černými uralskými lesy v pozadí, od řeky Samarky tři roky táhli za vidinou Prahy. Promítala se daleko, daleko v prostorách světa, zamlžených nečasem, zakouřených bombardováním, jako stín Hradčan, vržený na plátno v Libušině proroctví. Strastiplné hory, rozvodněné řeky, fašistické siláctví a zvučely stály mezi Ondřejem a Prahou, člověk je člověk; když tělo umdlévá, i duše poklesává, a někdy se Ondřejovi zdálo, že se jen tak těší, že si to jen tak namlouvá, že nikdy nedojde a padne cestou, jako tolik jiných. Ale semkl rty, nechal si to pro sebe, rozmlouval to některému z kamarádů, když i u něho nastal mrtvý bod. Anebo až dojde, že bude po Praze. Slyšel na Moravě to strašné volání Prahy o pomoc. Ale nyní si blaženě oddychla pod záštitou Rudé armády.

Nyní skutečně šel po pražském dláždění, vyspravovaném na každé křižovatce, jak se kamenné kostky vrátily do země z barikád. A ani ne tak historická Pražská brána, známá z fotografií, jako jedna obyčejná popraskaná výkladní skříň v Celetné ulici se starou firmou Kazmar – Šaty – Jafeta jaksi důvěrně zblízka přesvědčovala Ondřeje o tom, že se mu to nezdá a že je doopravdy v Praze.

Což teď! Jde v uniformě stejnokrokem na kraji své roty, na prsou hvězdu, za památným praporem s lipovými ratolestmi, který je vedl až z Buzuluku. Teď ještě měl nač se těšit. Ale až projdou před prezidentem republiky a před naší vládou vojáci od Sokolova, od Kyjeva, od Bílé Cerkve, od Dukly, ti, kteří se svízelně probili Slovenskem a Moravou, až hudba přestane hrát, až za Ondřejem umlkne i ubezpečující hřmění děl a tanků po dlažbě, až dozní poslední povel, až bude rozchod, co potom, Ondřeji? Do Úlů, pravda. Ale to si ještě počkáme a to není to pravé těšení. Ondřej už napřed se bál té chvíle, až osiří. Teď měl svůj pohyblivý domov, který chodil a jezdil všude s ním, stejný u Kyjeva jako u Brna, Lud'ku, Józu, Karolínu, měl svou rotu, o níž bylo třeba se pořád starat, jako o celek i o jednotlivé lidi – ale vždyť rota už se jen třásla, až se mu rozběhne k ženám a k dětem a za milenkami. A Ondřej neměl nikoho. S maminkou už mluvil. Zaplat'pánbůh, je naživu. Ale strašně, chudák, zestárla. To víte, že měla radost ze syna po tolika letech. Jenže shledání zhořklo

tou hanebnou historií s Růžou. Ať sedí, patří jí to. Ne, na tohle raději nemyslit. Tažení vrcholilo.

Z Buzuluku došli až do srdce Prahy, na Staroměstské náměstí. Bylo ohořelé, pobořené a rozbité, ale překrásné lidmi. První, co Ondřejovi padlo do očí, byl Husův pomník. Odzdola vzhůru až k vznosné postavě na vrcholu jej pokryla děvčata v krojích. Jejich ženská oblost, jejich vzdušné bílé rukávce, podobné lidovým holubičkám nad kolébkami, jejich lesklé fěrtochy a nabírané sukně a polétavé stuhy, to všechno působilo, jako by se pomník chtěl samou radostí utrhnout od země a vznést se k modrému nebi s bílými oblaky. U soklu dole stála skupina urostlých rudoarmějek, krásných jako sousoší, a jako by podpíraly a držely celou tu barevnou rozkoš.

Ondřejova rota křepce procházela před hlavní tribunou.

Pod vyhořelou radnicí bez věže a bez arkýře stál prezident republiky, nezvyklý stejnokroji a drobný vedle sovětského velvyslance. Ondřej znal doktora Beneše jen z podobizen. Viděl ho poprvé v životě. Když byl prezident v Moskvě, vrchní velitel ho pozval k československé jednotce. To víte, že si vojáci přáli, aby k nim přijel prezident republiky, za kterou bojovali a krváceli. Ale pan prezident se omluvil. Ani na slovenskou frontu za nimi nepřijel. Jediněkrát nebyl za vojáky z východní fronty a kluky to mrzelo. Zdravili v prezidentovi symbol republiky. Ale k srdci jim nepřirostl. Napjatí jako struny parádně šli. Kluci se vytahovali. Defilovali s tvářemi vojensky obrácenými k hlavní tribuně, nehnuli brvou upřených očí, ale teď se v srdci vítali s těmi členy vlády, které zblízka znali, kteří za nimi jezdili na frontu, kteří s nimi mluvili, kteří to s nimi mysleli upřímně a které vojáci měli rádi. Gottwald se svým studentským čelem. Ten nám to rozebral v Buzuluku! Rozsvítil vojákům v hlavě; pak bylo člověku jasné, zač jde a co u nás bude. Jakou váhu měla Gottwaldova přímluva u Stalina, aby povolil naši původní československou jednotku! Nemyslete, kluci všechno vědí. A přísný Nejedlý v skřípci, pan profesor, poslední buditel a první bolševik mezi českou inteligencí, učenec, který přednášel o Slovanech na moskevské univerzitě, ale když na to přišlo, učil číst a psát děti dočasných vy-

stěhovalců, aby nezapomněly česky. Přednášel sovětským námořníkům, československým vojákům, našim děvčatům na frontě, proti strachu měl uděláno, proti zimě byl otužilý a neznal, co je únava. Jenom s tím Vítkem se mu to nemělo stát, takový nadaný muzikant! Bojoval hudbou, přeléval do chlapců odvahy; to byl smutek, když jsme pochovávali Víta Nejedlého v Dukle. A jiskřivý Kopecký, živý jako rtuť, kterého je všude plno, a Fierlinger, předseda vlády, to byl správný vyslanec, držel to po mnichovské katastrofě do poslední chvíle a zase hned v první možnou chvíli nastoupil. Také nám urovnával cestu.

Vojáci zatočili kolem Husova pomníku, a jak pochodovali, tentokrát zblízka, vedle mávajících a jásajících děvčat, Ondřej zachytil tvář a úsměv jedné z urostlých rudoarmějek a strašně se lekl. Lekl se tak, jak se lekají živí, potkávající mrtvé v snech: jako by jim něco tajili.

Na to se musím připravit, řekl si Ondřej, každou chvíli ji budu potkávat. Už v Ostravě se mu to stalo; jedna z rudoarmějek byla ale celá Keto. Pustil se tehdy za ní, pohlédl jí do tváře, setkal se s lhostejným pohledem; toť se ví, nebyla to ona. Kde by se, chudinka, vzala! Jen žádné marné naděje.

Ale tady ta černá a bílá dívčina s drobnou antickou hlavou pod pilotkou se na Ondřeje zdaleka smála a mávala. Patří to československým vojákům, družba národů. Ale vždyť ona se celým Ketiným výrazem tváře, tím, co oživuje lidskou bytost, směje na Ondřeje a něco volá – kdyby tak ty druhé holky přestaly chvíli křičet a hudba rámusit. Měl k ní sotva půl metru přes cestu, ale pochod ho odnesl dál – pět minut před koncem nezběhnu.

A potom, když povelili rozchod, když nadešla ta chvíle, které se Ondřej už prve obával, stanul uprostřed hovoru a smíchu rozcházejících se vojáků a rozhlížel se, kde by se potkal s tím děvčetem, tak fantasticky podobným Keto, aby si ověřil, že to není ona, aby měla duše pokoj. Ale zároveň už také věcně přemýšlel o tom, kde asi by se mohl informovat o sovětských zdravotních sestrách.

A tu ona k němu tiše přistoupila odzadu, na svých nohou jezd-kyně, a vyřkla svou podivnou výslovností:

„Ondřeji.“

Ondřej, docela tak jako před týdnem Stanislav na barikádě, pocítil, že prudké štěstí až hraničí s bolestí. Proboha, jak ti dva se k sobě přimkli, Ondřej a Keto! Jako když je přišlehne vichřice jednoho k druhému do náručí.

Byla to Keto, živá. Oddělila se prve od pomníku a šla a teď tu byla v celé své mladé kráse pod stejnokrojem dívčího vojáka a usmívala se na Ondřeje a všechno na ní se hlásilo, že žije, že žije a že se jí chce štěstí.

I taková překvapení strojí válka. Jedna hloubkařská bomba srazila Keto do nacistických rukou, druhá jí pomohla uniknout z pochodu smrti. Po mnohých svízelných se dostala s děvčaty k našim u Berlína a s nimi se probíla do Prahy.

A vzkříšená Praha opojně voní akáty, zdivem a naftou sovětských tanků, jdou spolu, pevně se drží a už se nepustí, Ondřej a Keto ze Zeleného mysu. Co ještě vypravovat? Což může být šťastnější konec? Což může být šťastnější začátek? Protože mír a věrná láska jsou to nejkrásnější v životě a na nich stojí svět.

Marie Pujmanová
Život proti smrti

Edice Klasická česká próza
Ilustrace na obálce točísma/Shutterstock.com
Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 9. 10. 2018

ISBN 978-80-7602-304-8 (epub)
ISBN 978-80-7602-305-5 (pdf)
ISBN 978-80-7602-306-2 (prc)